

19 0 1971-1972

1934 SAP

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΑΡΡΗ
Δ. Φ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

3000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧΜ. 30 00

41.721

3 Αυγούστου 1933

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Μ. Σ. ΖΗΚΑΚΗ
ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ - ΑΘΗΝΑΙ

1934

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

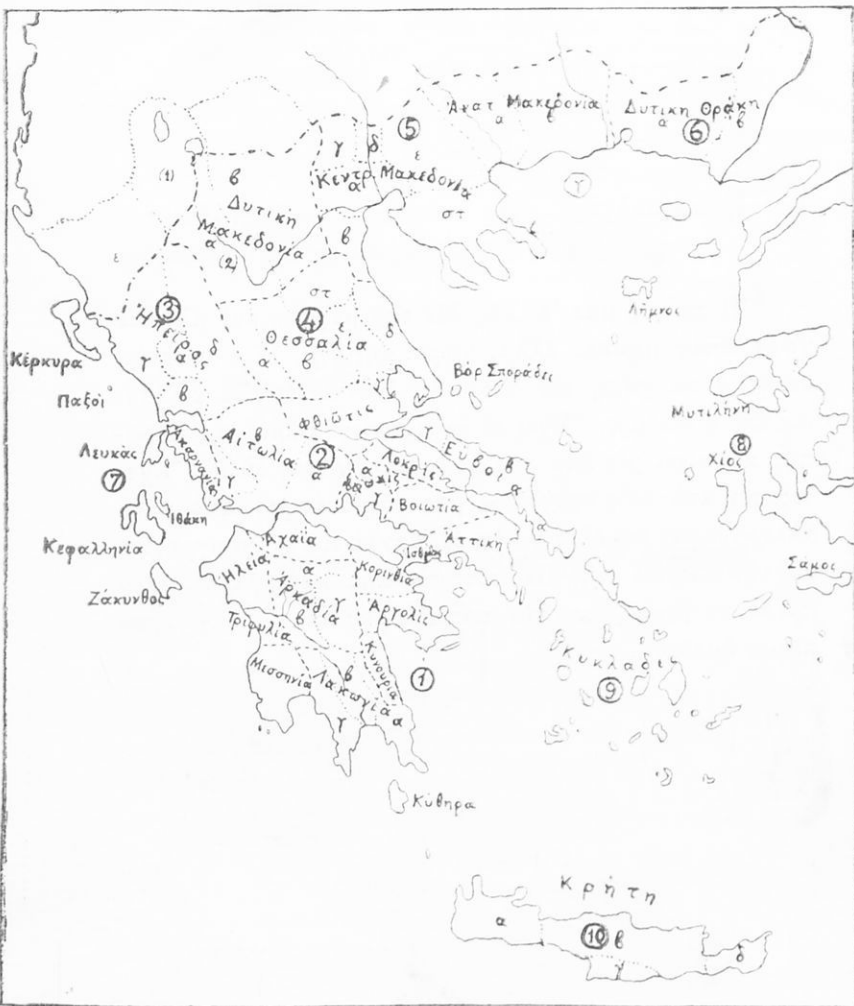
Πα. Σαρρῆ

ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΣΑΡΡΗ - ΛΕΩΚΑΡΟΥΣ 80 - ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ πατρίς μας Ἑλλάς δὲν εἶνε μεγάλη καὶ πλουσία χώρα, ὅπως μερικαὶ ἄλλαι χῶραι τῆς γῆς. Εἶνε ὅμως ἀρκετὴ διὰ νὰ θρέψῃ τὸν λαὸν τῆς, ὅταν αὐτὸς εἶνε φιλόπονος καὶ οἰκονόμος. Ἐχει τὸ ὀραιότατον κλίμα τῆς Εὐρώπης καὶ εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὰς ὀραιότερας χώρας αὐτῆς. Ἐχει δοξασθῆ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην χώραν καὶ ὅλος ὁ κόσμος μανθάνει τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς. Περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον λαὸν πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν ἡμεῖς.

ΦΥΣΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΩΣ ΧΑΡΤΟΥ

		Ἀρκαδία	α) Βόρεια Ἀρκαδικὰ ὄρη β) Δυτικὴ Ἀρκαδία γ) Ἀνατολικὴ Ἀρκαδία
1. Πελοπόννησος		Λακωνία	α) Χερσόνησος τοῦ Πάρωνος β) Κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα γ) Χερσόνησος τοῦ Ταυγέτου
2. Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Εὐβοία		Φωκίς	α) Ἄνω κοιλὰς τοῦ Κηφισοῦ β) Πεδιάς τῆς Ἀμφίσσης γ) Ὄρος Παρνασσός
		Αἰτωλία	α) Ὑψηλὰ Κεντρικὰ ὄρη β) Αἰτωλικὰ ὄρη γ) Αἰτωλοακαρνανικὸν καταβύθισμα.
3. Ἡπειρος			α) Ὑψίπεδον Ἰωαννίνων β) Ἀμβρακικὴ πεδιάς γ) Ἡ πρὸς τὸ Ἴόνιον ὄρεινὴ χώρα δ) Ὄρος Πίνδος ε) Βόρειος Ἡπειρος
4. Θεσσαλία			α) Θεσσαλικὰ Ἄγγραφα β) Δυτικὸν λεκανοπέδιον γ) Κρόκιον πεδίον δ) Μαγνησία ε) Πεδιάς Λαρίσης - στ) Περραιβία
	Δυτ. Μακεδονία		α) Δεσσαρητικαὶ λίμναι (1) καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄνω Ἀλιάκμονος (2) β) Πελαγονία Ἐορδαία, Κοζάνη
5. Μακεδονία	Κεντρ. Μακεδονία		α) Τὸ κεντρικὸν βαθύπεδον β) Πιερίαι α) Ἄλμωπεία δ) Κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ ε) Αἱ πρὸς ἀνατολὰς δίοδοι - στ) Χαλκιδικὴ ζ) Ἄθως
	Ἀνατ. Μακεδονία		α) Κοιλὰς τοῦ Στρυμόνος β) Λεκανοπέδιον τῆς Δράμας καὶ περιοχὴ τοῦ Νέστου γ) Νῆσος Θάσος
6. Δυτ. Θράκη			α) Περιοχὴ τῆς Ξάνθης—Κομοτινῆς β) Κοιλὰς τοῦ Ἐβρου

ΜΕΓΕΘΗ ΠΡΟΣ ΣΥΓΚΡΙΣΙΝ

(ΕΙΣ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ)

1. Μεγέθη ἐπιφανειῶν

	Τετρ. χιλίομ.
Αἴγινα (νῆσος)	80
Νάξος (νῆσος)	440
Κεφαλληνία (νῆσος)	700
Λέσβος (νῆσος)	1.600
Κρήτη (νῆσος)	8.300
Πελοπόννησος	22.000
Μακεδονία (χώρα)	35.000
Ἡ Ἑλλάς	130.000
Ἡ Εὐρώπη	11.000.000

2. Ὑψη θέσεων καὶ Πόλεων

	Μέτρα
Τὸ Γυμνάσιον	
Ἀθῆναι (ἀστεροσκ.)	105
Ἰωάννινα	460
Τρίπολις	660
Κοζάνη (Μακεδ.)	700
Δημητσάνα (Πελοπ.)	1000
Σαμαρίνα (Δυτ. Μ.)	1500

3. Ὑψη κορυφῶν ὀρέων

Λυκαβητὸς	280
Ἰθώμη	800
Ὑμηττὸς	1020
Πάρνηξ	1400
Πήλιον	1600
Ἑλικὼν	1750
Παναχαϊκὸν	1930
Ἀθῶς (ἝΑγιον Ὄρος)	2000
Ἐρύμανθος	2200
Ταῦγετος	2400
Παρνασσὸς	2460
Γκιώνα	2500
Πίνδος (Σμόλικας)	2600
Ὀλυμπος	2920

4. Μήκη ποταμῶν

	Χιλιόμετρα
Ἰλισσὸς	20
Πάμισσος	60
Σπερχεῖδός	90
Εὐρώτας	110
Ἀλφειὸς	150
Ἀχελῷος	240
Ἄξιός	340
Ἐβρος	550

5. Ἐπιφάνεια λιμνῶν

	Τετρ. χιλμ.
Στυμφαλία (Πελοπον.)	16
Ὄρεσιτιάς (Καστορείας)	25
Ξυνιάς	35
Βεγγοριτίς	60
Τριχωνίς	100
Πρόεσσα	280

6. Πληθυσμὸς

	Κάτοικοι εἰς χιλιάδας.
Ἡ πόλις ἔνθα τὸ	
Γυμνάσιον	
Ναύπλιον	7
Μεσολόγγιον	10
Τρίπολις	15
Λάρισα	25
Καβάλλα	50
Πάτραι	65
Θεσσαλονίκη	250
Ἀθῆναι	500
Ἑλλήν. Δημοκρ.	6.500
Ἡ Εὐρώπη	510.000

I. Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΣ

A'. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

(Χερσόνησος)

Ἑρωτήσεις. 1. Τί σχῆμα ἔχει ἡ Πελοπόννησος;—2. Μέτρησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸ μῆκος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράξου (BA) μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα καὶ τὸ πλάτος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Χελωνάτα (A) μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σκυλαίου (A)—3. Μέτρησε τὸ μῆκος τῆς διώρυγος εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν.—4. Εἰς τί χρησιμεύει ἡ διώρυξ αὕτη;—5. Περιέπλευσε νοερώς τὴν Πελοπόννησον ἀρχόμενος ἀπὸ τὸ ἐν στόμιον τῆς διώρυγος καὶ τελειώνων εἰς τὸ ἄλλο καὶ εἰπὲ τοὺς κόλπους, τὰ ἀκρωτήρια καὶ τὰς νήσους τὰς ὁποίας συναντᾷς.—6. Ἐὰν τὸ ἀτμόπλοιον διανύει 15 χιλίωμ. τὴν ὥραν, πόσας ὥρας θὰ χρειασθῶμεν ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Σκύλλαιον ἕως τὸν Μαλέαν;—7. Διὰ τί εἰς τὰ παράλια τὸ κλίμα εἶνε γλυκὺ;

Διαίρεσις. Ἡ Πελοπόννησος βρέχεται σχεδὸν πανταχοῦ ἀπὸ θάλασσαν καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιάζει μὲ νῆσον. Ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους αὐτῆς παρουσιάζει πολλὰς ποικιλίας καὶ διὰ τοῦτο διακρίνομεν πολλὰς περιοχάς. Τρεῖς περιοχὰς διακρίνομεν εἰς τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον καὶ ὀκτὼ γύρω ἀπὸ αὐτήν. Αἱ τρεῖς περιοχαὶ τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου ἀποτελοῦν τὴν χώραν Ἀρκαδιαν.

Ἡ Ἀρκαδία.—α) *Τὰ Βόρεια Ἀρκαδικὰ ὄρη.* Τρία ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου (2200—2370 μέτρα ὕψος) ὀρίζουν τὴν Ἀρκαδιαν εἰς τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος: ὁ **Ἐρύμανθος** ὁ **Χελμός** ἢ Ἀροάνια καὶ ἡ **Κυλλήνη** (κοινῶς Ζίρια). Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ἀναβαίνομεν μὲ ἡμίονους ἢ πεζῆ. Εἰς τὰς κλιτύς αὐτῶν ἀπὸ ὕψος 800 μ. ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἕως 1800 ὑπάρχουν ὠραῖα δάση ἀπὸ ἔλατα ἢ ἄγρια πεῦκα, ὑψηλότερον ὅμως, ὅπου τὸν χειμῶνα ἐπικρατεῖ δριμύ ψῦχος, τὰ ὄρη εἶνε γυμνά. Ἐκεῖ ἐπάνω, ὅταν τὴν ἀνοιξιν λυθῶσιν τὰ χιόνια φυτρώνουσιν χόρτα καὶ ὠραῖ

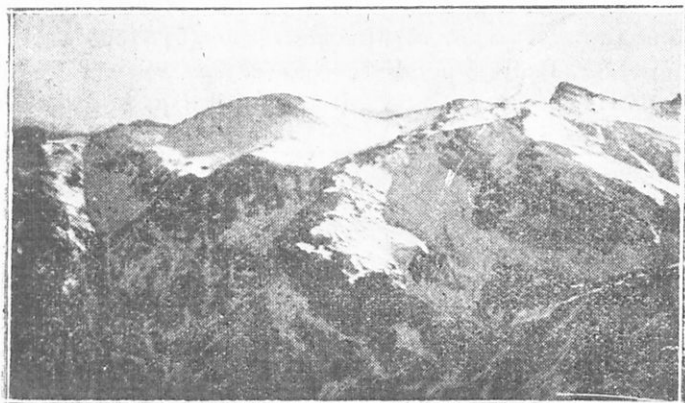
(Είχ. 2). Τομή της Πελοποννήσου από του άκρωτηρίου Χελονάτα μέχρι του άκρωτηρίου Σκυλλαιίου

άνθη, πηγαίνουν δὲ τότε ποιμένες μετὰ τοίμνιά των καὶ μένουν εἰς καλύβας. Ὑψηλότερον τῶν 2000 μ. εἰς πολλὰ μέρη ὑπάρχουν ἀπότομοι βράχοι, οἱ ὅποιοι ἔχουν σχηματισθῆ ἀπὸ διαβρώσεις παγετώνων, ὅταν αὐτοὶ ὑπῆρχον ἄλλοτε ἐδῶ, εἰς μίαν παλαιάν γεωλογικὴν ἐποχὴν, τὴν παγετώδη. Οἱ ἀπότομοι σχηματισμοὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς αὐτὰς κλιτῆς λέγονται **κόγχαι**. Εἰς τὸν Χελμὸν ὑπάρχει τοιαύτη κόγχη, ὅπου μία πηγὴ πίπτει ἀπὸ ὕψος 200 μ. ὡς καταρράκτης· οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον τὰ νερὰ αὐτὰ «Ὑδατα τῆς Στυγός». Περιηγηταὶ ἀναβαίνουν ἕως ἐκεῖ ὡς καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν τριῶν τούτων ὄρεων διὰ νὰ χαροῦν τὸν ὠραῖον ὄριζοντα ποῦ ἀπλώνεται γύρω.

Τὰ ὄρη αὐτὰ εἶνε ἀπὸ πετρώματα ἄσβεστολιθικά. Τὸ δυτικώτερον ὁμως, ὁ Ἐρύμανθος, φέρει προσέτι κερατόλιθον καὶ φλύσχην (πέτρωμα νεώτερον).

β') **Δυτικὴ Ἀρκαδία**. Τὰ πετρώματα τοῦ Ἐρυμάνθου ἐξακολουθοῦν πρὸς Ν. καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Ἀρκαδίαν. Ἡ περιοχὴ αὕτη εἶνε πολὺ ὄρεινὴ (ὄρη τῆς Γορτυνίας)· μόνον πρὸς Ν. σχηματίζεται μία κοιλάς (ἡ τῆς Μεγαλοπόλεως)· πάνταχοῦ ἄλλοῦ διασταυρῶνονται χαράδραι καὶ φάραγγες, αἱ ὅποια ἀποχωρίζουν τὴν χώραν εἰς ὑψηλὰ καὶ μικρὰ ὄροπέδια. Εἰς τὸ βάθος τῶν χαράδρων ῥέουν ποτάμια, τὰ ὅποια μαζεύονται εἰς ἓνα ποταμόν, τὸν Ἀλφειόν, ὁ ὅποιος στρέφεται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ διασχίζει τὰ ὄρη διὰ νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἀλφειοῦ, ἔπειδὴ κατεβαίνουν ἀπὸ ὑψηλὰ μέρη,

ἔχουν μεγάλην κλίσιν, ἰδίᾳ ὁ **Γορτύνιος**, πρὸς Ν. διευθυνόμενος. Ὁ μεγαλύτερος παραπόταμος, ὁ **Δάδων**, ὁ ὁποῖος ἔχει ἰχθυῶς, ῥέει ΝΑ. Σπουδαῖος εἶνε καὶ ὁ δυτικώτατος **Ἐρύμανθος**, πηγάζων ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους, μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ν. Ὁμαλὴν κλίσιν ἔχουν οἱ κατὰ τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως ῥέοντες,

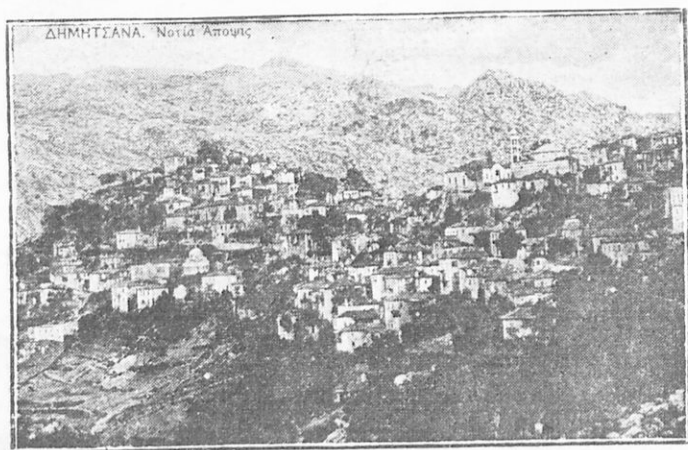
(Εἰκ. 3). Αἱ κορυφαὶ τοῦ Χελμοῦ (ῦψ. 2355 μ)

μὲ διεύθυνσιν ΒΔ., δηλαδὴ τὴν ἰδίαν μὲ τὸν Ἄλφειὸν ποταμόν. Ἐν γένει ἡ Δυτικὴ Ἀρκαδία εἶναι ὄραία καὶ διασώζει εἰς ὑψηλὰ μέρη δάση ἀπὸ ἔλατα. Διὰ τὸ ὄρεινόν τῆς χώρας εἰς ὀλίγα μέρη ὑπάρχουν γαῖαι κατάλληλοι διὰ τὴν γεωργίαν (σιτηρὰ), ὀλίγα δὲ εἶνε καὶ τὰ χλοερὰ λιβάδια ὅπου βόσκουν ζῶα (πρόβωτα καὶ αἴγες). Καταλληλοτέρα ἔκτασις διὰ σιτηρὰ καὶ ἀμπέλους εἶνε ἡ λεκάνη τῆς Μεγαλοπόλεως (πρὸς Ν.). Ἐκεῖ εἶνε ἡ κωμόπολις **Μεγαλόπολις** (2),¹⁾ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Μεγαλόπολιν, τὴν πατρίδα τοῦ Φιλοποίμενος.

Πλὴν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπόλεως, ἡ Δυτικὴ Ἀρκαδία λέγεται ἐπαρχία Γορτυνίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα εἶνε πτωχή, οἱ κάτοικοι αὐτῆς γίνονται ἐφευρετικοί, εὐφρεῖς καὶ φιλοπονώτατοι πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς διαφόρους τέχνας καὶ ἀποδημοῦν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἐξυσκήσουν αὐτάς, ἄλλοι δὲ

1) Οἱ παρὰ τὰς πόλεις ἐν παρενθέσει ἀριθμοὶ δεικνύουσιν τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων κατὰ χιλιάδας.

ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον ἢ τὰς ἐπιστήμας. Ἡ κεντρικὴ αὐτῆς κωμόπολις, ἡ **Δημητσάνα** (2), εὐρίσκεται εἰς ὕψος 1000 μ. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχε σπουδαίαν Ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ εἶνε πατὴρ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Γερμανοῦ. Ἡ **Βυτίνα** εἶνε πλησίον ὠραίου δάσους καὶ ἔχει δασονομικὸν σταθμόν. Τὰ **Μαγούλιανα** εἶνε τὸ ὑψηλότερον χωριὸν τῆς Πελοποννήσου (ὑψ. 1300 μ.). Τὰ **Λαγκάδια** (4) εἶνε ἡ μεγαλυτέρα τῶν κωμοπόλεων τῆς Γορτυνίας. Παρὰ τὸν Ἀλφειὸν εἶνε ἡ **Καρύταινα**, ἡ ὁποία ἔχει

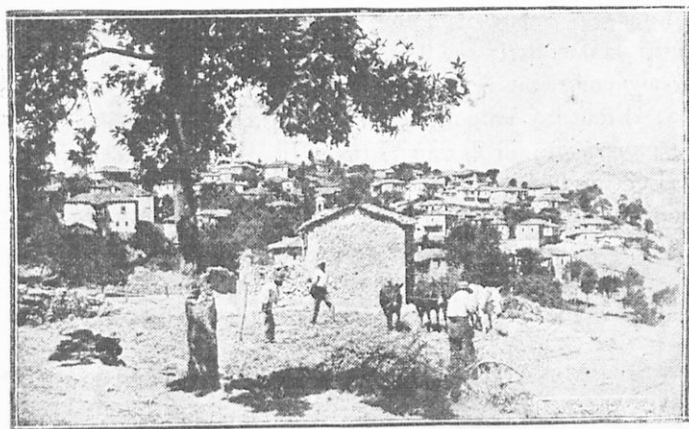

(Εἰκ. 4). Ἡ Δημητσάνα ὁρωμένη ἐκ νότου

σπουδαῖον φραγκικὸν φρούριον. Ὅλαι αἱ κῶμαι αὗται συνδέονται δι' αὐτοκινητικῆς συγκοινωνίας. Σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν ἔχει ἡ Μεγαλόπολις, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν τῆς Πελοποννήσου Κορίνθου—Καλαμῶν (βλέπε τὸν χάρτην).

γ) Ἡ **Ἀνατολικὴ Ἀρκαδία**. Διακλαδώσεις τῶν ὀρέων Χελμοῦ καὶ Κυλλήνης (ἀσβεστολιθικαί), πρὸς Ν. διευθυνόμεναι, περικλείουσι σειρὰν λεκανῶν ἢ ὑψηπέδων, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ ῥέοντα ὕδατα δὲν εὐρίσκουν διέξοδον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔδαφους. Ἡ ῥοὴ αὐτῶν κατατρώγει τὸ ἀσβεστολιθικὸν ἔδαφος καὶ ἔχει δημιουργήσει εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη στρωῶμα νεώτατον (χωμα-

τῶδες), τεταρτογενές, τὸ ὁποῖον ἐπικάθεται ἐπὶ τοῦ ἀοβεστολίθου. Τοιαῦται λεκάναι εἶνε ἡ τῆς Φενεοῦ, τῆς Στυμφαλίας καὶ τὸ μικρὸν ὑψίπεδον Μαντινείας καὶ Τεγέας, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν ὀρέων **Μαινάλου** πρὸς Δ. (2000 μ.) καὶ τῶν **Ἀργολιδοαρκαδικῶν** ὀρέων πρὸς Α. (Ἀρτεμίσιον, 1770 μ ὑψ.) Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς λεκάνας παρουσιάζονται μὲ ποικιλίαν τὰ λεγόμενα «κάρστια φαινόμενα». Πηγαὶ σχηματίζουσαι θανάκια κατέρχονται εἰς καταβόθρας (ἀνοίγματα εἰς τὸ ἔδαφος) καὶ τὰ ὕδατα, ῥέουσι ὑπογείως ἢ σχηματίζουσι ἔλη καὶ λίμνας. Οὕτως εἰς τὴν Στυμφαλίαν σχηματίζεται ἡ λίμνη Στυμφαλῆς (Στυμφαλί-

(Εἰκ. 5). Τὸ ὄμοιον χωριὸν Βυτίνα τῆς Γορτυνίας

δες ὄρνιθες). Εἰς τὴν Φενεὸν ἐσχηματίζετο ἄλλοτε λίμνη, διότι ἡ καταβόθρα αὐτῆς ἦτο φραγμένη, ἡ σήμερον ὅμως ἔχει ἀνοιχθῆ ἀπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ὕδατος, οὕτω δὲ τὰ ὕδατα περνοῦν κάτω ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ πηγάζουσι εἰς τὸν ποταμὸν Λάδωνα. Εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Τεγέας σχηματίζεται ὡσαύτως ἡ λίμνη Τάκα. Ἐν γένει τὰ ὕδατα τὸν χειμῶνα καὶ τὴν ἀνοιξιν, σκεπάζουσι μέγα μέρος τοῦ ἐδάφους τῶν λεκανῶν αὐτῶν ὡς λίμναι ἢ ἔλη. Ὅσον προχωρεῖ τὸ θέρος, τόσον ἀποκαλύπτονται μέρη εὐφορώτατα. Εἰς τὰ ξηραίνόμενα μέρη σπείρεται ἀραβόσιτος, ἐνῶ εἰς τὰ διαρκῶς ξηρὰ καλλιεργεῖται ὁ σῖτος καὶ ἡ ἀμπελος. Τὸ κλίμα τῆς Ἀνατολ. Ἀρκαδίας δὲν ἔχει τὸ γλυκὺ κλίμα τῶν παραλίων

μερῶν· τὸ κλίμα εἶνε ψυχρὸν, ἐφ' ὅσον αἱ πεδιάδες εὐρίσκονται 650—750 μ. ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἢ δὲ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ χειμῶνος καὶ θέρους εἶνε ἐδῶ μεγαλυτέρα παρὰ εἰς τὰ παραλία μέρη· διὰ τοῦτο δὲν εὐδοκιμεῖ ἐδῶ ἡ ἐλαία, οὔτε τὰ ἐσπεροειδῆ δένδρα, τὰ ὁποῖα θέλουν κλίμα γλυκύ.

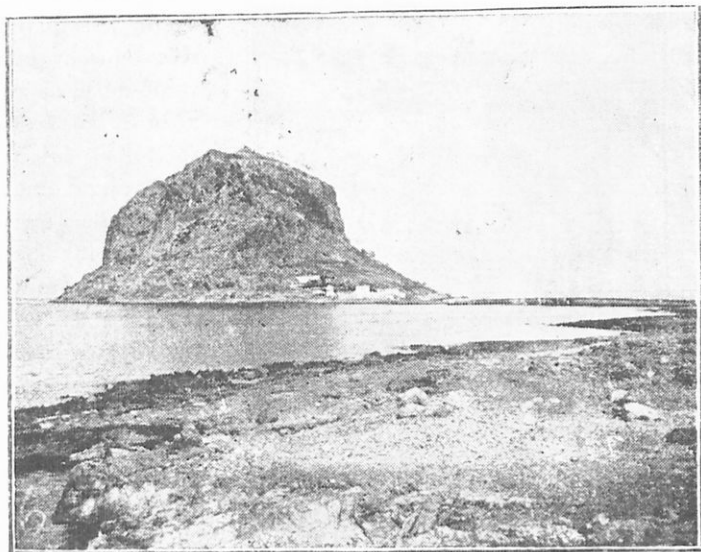
Πολλὰ γεωργικὰ χωρία καὶ κῶμαι εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀνατολ. Ἀρκαδίαν. Εἰς τὸ ὑπίπεδον τῆς Μαντινείας καὶ Τεγέας παλαιὰ ὑπῆρχον αἱ πόλεις Μαντίνεια καὶ Τεγέα. Σήμερον μία πόλις ἐδῶ εἶνε σπουδαία, ἡ **Τρίπολις** (15) εἰς τὰς ὑψοφείας τοῦ Μαινάλου, πρωτ. τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ σήμερον πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ μέσον τῆς χερσονήσου, ὅπου ἡ διασταύρωσις τῶν γραμμῶν τῆς συγκοινωνίας 1) ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ 2) ἀπὸ Πατρῶν (ΒΔ) πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὸ Γύθειον (ΝΑ). Ἡ Τρίπολις ἔχει καὶ μικρὰν βιομηχανίαν (σιδηρουργεῖα, χαλκουργεῖα καὶ ἐργοστάσια φανελοποιίας). Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐγένεν ὀνομαστὸν τὸ ὄρειον χωρίον **Βαλιέτσι** (ΝΔ τῆς Τριπόλεως) διὰ τὴν πρώτην νίκην τῶν Ἑλλήνων (1821).

2. ΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α') **Κυνουρία**. Τὰ Ἀργολιδοαρκαδικὰ ὄρη προεκτείνονται κατὰ ΝΑ διεύθυνσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Πάρνων (1950 μ. ὑψ.), ὁ ὁποῖος φέρει πολλὰ δάση ἀπὸ ἔλατα. Ἀπὸ τὸ ὄρος τοῦτο μέχρι τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου σχηματίζεται ἡ μακρὰ περιοχὴ Κυνουρία (κ. Τσακωνιά), ἡ ὁποία ὁμοιάζει μὲ ὄροπέδιον τραπεζοειδές. Τὰ ὕδατα τὰ ὁποῖα διευθύνονται εἰς τὸν Ἀργολικόν, ἐπειδὴ ὄρεον ὄρητικὰ, κατατρώγουν τὸ ἔδαφος καὶ σχηματίζουν βαθείας φάραγγας, ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα εἶνε ὑψηλή, τὸ κλίμα εἶνε μᾶλλον ψυχρὸν καὶ τὸ ἀσβεστῶδες ἔδαφος ὀλίγον εὐφορον. Μόνον εἰς μικρὰς καὶ παραλίους πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχηματισθῆ ἀπὸ προσχώσεις τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμίων καὶ ὅπου τὸ κλίμα εἶνε γλυκύ, εὐρίσκονται ἐλαῖαι καὶ ἐσπεριδοειδῆ. Εἰς τοιαῦτα χαμηλά πεδία (βαθύπεδα) εἶνε ἐκτισμένον τὸ **Ἄστρος** (Β', ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων τῷ 1823) καὶ τὸ **Δεωνίδιον** (5). Εἰς τὴν

κωμόπολιν ταύτην ὡς καὶ εἰς ἄλλα τινὰ χωρία ὁμιλεῖται ἑλληνική διάλεκτος λεγομένη Τσακωνική, ἔχουσα ἰδιωτισμοὺς διασωζομένους ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Χωρία μεγάλα εὐρίσκονται καὶ εἰς τὰς κλιτῆς τοῦ Πάρωνος μέσα εἰς καστανιές, κερασιές καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα ("Αγιος Πέτρος, "Αγ. Νικόλαος, "Αγ. Κοσμάς, "Αγ. Βασίλειος κ. ἄ).

β'.) **Λακωνία.** Ἡ περιοχή αὐτὴ κατέχει τὸ ΝΑ. μέρος τῆς Πελοποννήσου, ὅπου σχηματίζεται ὁ ὁμώνυμος κόλπος Τὸ κέν-

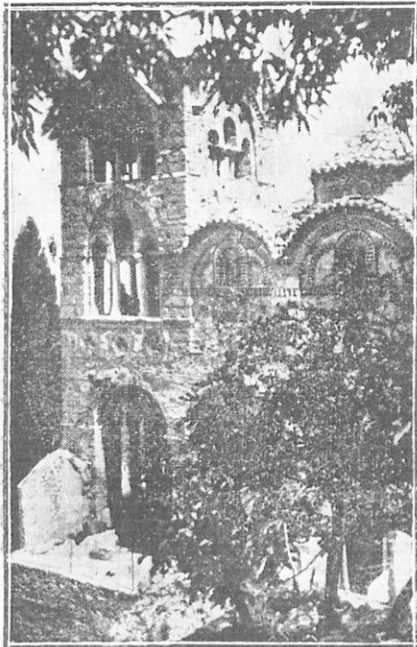

(Εἰκ. 6). Ἡ Μονεμβασία εἰς τὸ βάθος)

τρον τῆς Λακωνίας κατέχεται ἀπὸ μακρὸν καταβύθισμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν κοιλάδων. Ταύτας διαρρέει ὁ ποταμὸς Εὐρώτας, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς ἐκβολὰς κατὰ τὸν Λακωνικὸν κόλπον σχηματίζει ἔλη. Πρὸς Α τοῦ καταβυθίσματος ἡ χώρα ὑψώνεται πρὸς τὸν Πάρωνα, ἐνῶ πρὸς Δ εἰς τὸ ὄρος Ταῦγετον. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὄρη προεκτεινόμενα πρὸς Ν. σχηματίζουν δύο χερσονήσους: τοῦ Πάρωνος καὶ τοῦ Ταῦγέτου.

Τὸ ὄρος Πάρων χαμηλώνει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμώνυμου χερσονήσου καὶ εὐκολύνει τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς κοιλάδας

τοῦ Εὐρώτα πρὸς τοὺς **Μολάους** καὶ τὴν **Μονεμβασίαν**. Ἡ Μονεμβασία ἦτο ὄχυρὰ πόλις καὶ ἤκμαζεν εἰς τοὺς Μεσαιωνικοὺς χρόνους. Κεῖται εἰς νησίδα, ἣ ὁποῖα συνδέεται μὲ τὴν ξηρὰν διὰ γεφύρας. Ἡ μεγαλυτέρα κοιλάς τοῦ Εὐρώτα εἶνε ἡ τῆς **Σπάρτης**, ἀποτελοῦσα συνεχῆς δάσος ἀπὸ ἐλαίας καὶ ἔσπεριδοειδῆ. Τὴν ἔνδοξον ἀρχαίαν Σπάρτην, κειμένην εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Εὐρώτα, εἶχε διαδεχθῆ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τουρκικοὺς χρόνους ὁ **Μυστράς** (ἡ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Παλαιολόγων)·

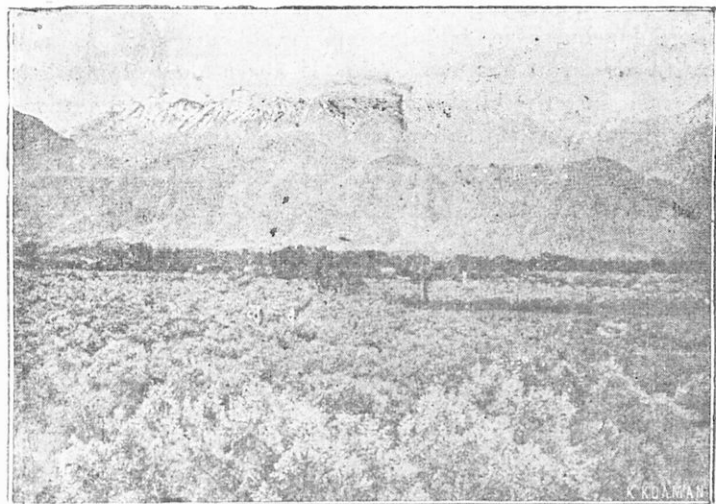
(Εἰκ. 7). Ἡ «Παντάνασσα» ναὸς τοῦ Μυστρά

οὗτος ὑπὸ τὸν Ταῦγετον κείμενος εἶνε σήμερον μία νεκρὰ πόλις μὲ τὰ παλαιὰ παλάτια, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια τῆς. Ἡ σημερινὴ **Σπάρτη** (6) ἔχει καλὴν ὀρυμομίαν, ὅπως δὲ καὶ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν θάλασσαν. Ἐχει μὲν ἐπίγειον τὸ **Γύθειον** (7), μεγαλειτέραν ὁμῶς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἔχει διὰ τῆς αὐτοκινητικῆς γραμμῆς Τριπόλεως-Σπάρτης.

Ὁ Ταῦγετος εἶνε τὸ ὑψηλότερον καὶ μακρότατον ὄρος τῆς Πελοποννήσου. Τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ταίναρον**, τὸ νοτιώτατον τῆς Πελοποννήσου. Αἱ κορυφογραμμαὶ αὐτοῦ φαίνονται μεγαλοπρεπεῖς ἀπὸ τῆς κοιλάδος τῆς Σπάρτης. Ὁληὴ ἡ χώρα αὐτῆ τοῦ Ταῦγετου λέγεται κοινῶς **Μάνη**. Ἄν καὶ πετρώδης, ὑπάρχουν πολλὰ μέρη αὐτῆς ὅπου εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, τὸ ἔλαιον

δὲ τῆς Μάνης θεωρεῖται ἐξαιρετικῆς ποιότητος. Οἱ Μανιάται διὰ τὰ ἀπόκρημνα ὄρη τῆς χώρας των κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Διατηροῦν δὲ ἀκόμη καὶ μερικὰ ἴδια ἔθιμα, ὅπως τὸ ἔθιμον τῆς ἐκδικήσεως. Τὰ χωρία αὐτῶν ἄλλα εἶνε ἐστραμμένα πρὸς τὸν Λακωνικόν

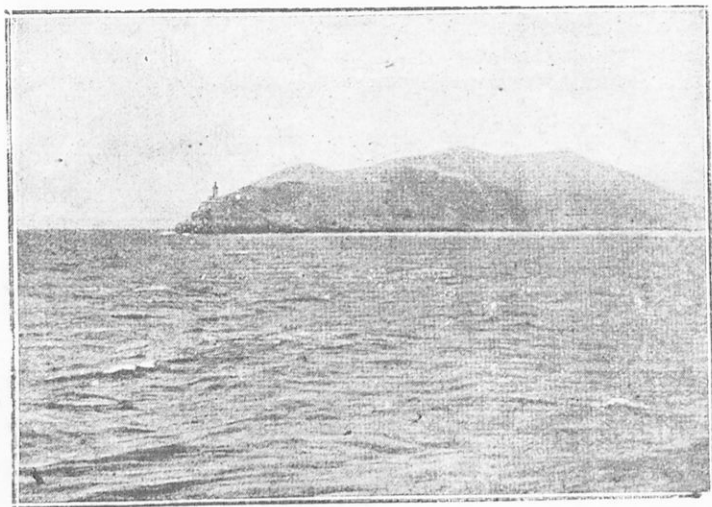

(Εἰκ. 8).—Ἡ κοιλὰς τῆς Σπάρτης καὶ ὁ Ταύγετος

κόλπον καὶ ἄλλα πρὸς τὸν Μεσσηνιακόν. Κεῖνται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψηλὰ ἀπὸ τὴν ἀκτὴν, ἐπάνω εἰς βαθμίδας τοῦ ὄρους, ἐπειδὴ αἱ ἀκταὶ εἶναι ἀπόκρημνοι (Ἀρεόπολις, Οἴτυλος, Καρδαμύλη κ. ἄ.).

γ') **Μεσσηνία.** Ἡ Μεσσηνία κατέχει τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου, ὅπου καὶ ἡ ὁμώνυμος χερσόνησος καὶ ὁ κόλπος. Εἶνε ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν περισσότερον τῆς Λακωνίας καὶ διὰ τοῦτε εὐρύτερον ἐπιδρᾷ ἡ θερμοκρασία τῆς Μεσογείου θαλάσσης (Μεσογειακὸν κλίμα). Διὰ τὴν νοτίαν τῆς χώρας θέσιν καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος ἐδῶ εὐδοκιοῦν καὶ φυτὰ θερμοῶν κλιμάτων (φοῖνιξ, βανάνα), εἰς μερικὰ δὲ ἔτη ὠριμάζουσι καὶ οἱ καρποὶ αὐτῶν. Τὸ κέντρον τῆς Μεσσηνίας εἶνε δύο πεδιάδες, ἡ μεσόγειος **Ἄνω Μεσσηνιακὴ** πεδιάς (τῆς Στενυκλάρου) καὶ ἡ **Κάτω Μεσσηνιακὴ**, ἡ ὁποία βρέχεται ἀπὸ τὸν

Μεσσηνιακὸν κόλπον. Ὁ ποταμὸς **Βαλύρα** ποτίζει τὴν Ἄνω πεδιάδα καὶ διασχίζων τὸ ὕψωμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὰς δύο αὐτὰς πεδιάδας, εἰσέρχεται εἰς τὴν Κάτω καὶ συμβάλλει μὲ τὸν πολυῦδρον **Πάμισον**. Αὐτὸς ὡς καὶ ἄλλα ποτάμια, ποτίζουν τὴν πεδιάδα καὶ τὴν καθιστοῦν εὐφοροτάτην. Καλλιεργοῦνται ἐδῶ φυτὰ, τὰ ὁποῖα εἶνε κατάλληλα εἰς τὸ κλίμα αὐτῆς, ἐλαῖαι, σταφιδάμπελοι, σῦκα, ἐσπεριδοειδῆ, ὡς καὶ μωρέαι, διὰ τῶν ὁποίων τρέφονται μεταξοσκώληκες. Ἡ πυκνὴ αὕτη Μεσογειακὴ βλάστησις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν χαμηλὴν Μεσσηνιακὴν χερσόνησον, φθάνει εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν, περιβάλλει τὰ μέτρια εἰς τὸ

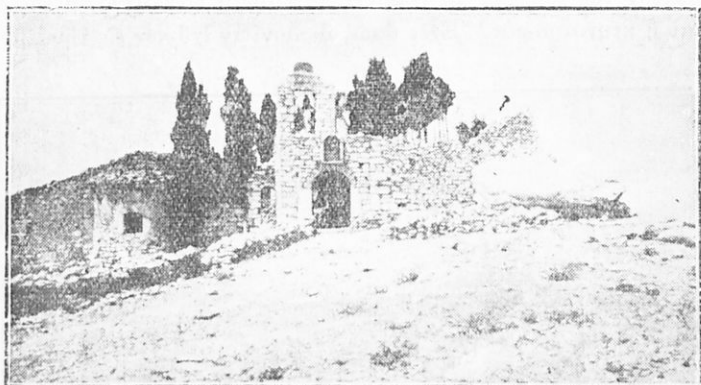

(Εἰκ. 9).—Τὸ Ταίναρον

ὕψος ὄρη τῆς **Κυπαρυσσίας** (Ψυχρόν, Αἰγαλέον) καὶ ἐνώνεται πάλιν μὲ τὴν Ἄνω Μεσσηνιακὴν πεδιάδα.

Διὰ τὴν μεγάλην τῆς χώρας παραγωγὴν ὁ πληθυσμὸς τῆς Μεσσηνίας εἶνε πυκνὸς (71 κάτ. ἀνὰ 1 τετραγ. χιλιόμε.) καὶ τὰ χωρία πλησίον ἀλλήλων. Τὴν παλαιὰν ἐποχὴν κυρία πόλις τῆς Μεσσηνίας ἦτο ἡ ὀχυρὰ Μεσσήνη, κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἰθώμης (ὑψ. 800 μ.) ἡ ὁποία ἦτο καὶ αὐτὴ ὀχυρομένη. Σήμερον **Μεσσήνη** λέγεται μικρὰ πόλις (κ. Νησί, 7), ἡ ὁποία κεῖται εἰς ἄλλην θέσιν (βλ. χάρτην) πλησίον τοῦ Παμίσου

Τὰ ποικίλα γεωργικά προϊόντα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας αὐτῶν, κέντρον δὲ ταύτης καὶ τοῦ ἐμπορίου εἶνε ἡ πόλις **Καλάμαι** (30), ἔχουσα κατάλληλον πρὸς τοῦτο θέσιν κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἔχει ἐργοστάσια καὶ ὑφαντήρια μεταξωτῶν ὑφασμάτων, ἐκ δὲ τοῦ τεχνητοῦ αὐτῆς λιμένος ἐξάγονται ἐλαῖαι, ἔλαιον καὶ πολλὰ σῦκα. Κατὰ τὸ ἑξαγωγικὸν αὐτῆς ἐμπόριον (εἰς τὸ ἐξωτερικόν) αἱ Καλάμαι κατατάσσονται εἰς τοὺς πρώτους λιμένας τῆς Ἑλλάδος. Ἐδῶ εἶνε

Εἰκ. 10.—Ἡ κορυφή τῆς Ἰθώμης ὅπου τὸ «Καθολικόν»

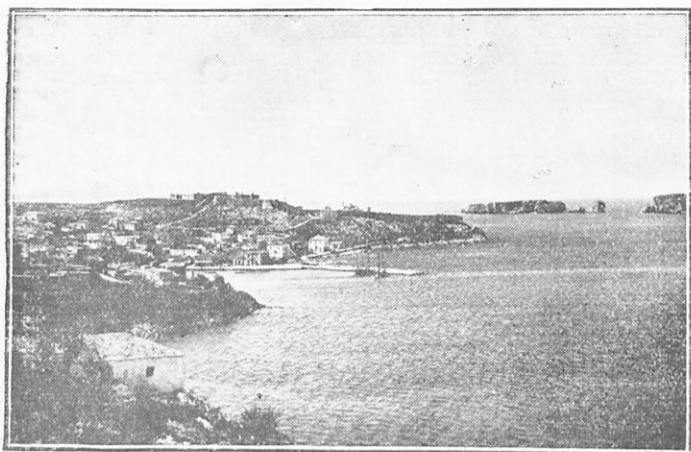
καὶ τὸ τέρμα τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν χερσόνησον εἶνε τὰ δυνατὰ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας φρούρια **Κορώνη** (3) καὶ **Μεθώνη** (2). Κατὰ εὐρύχωρον λιμένα, ὃ ὁποῖος κλείεται ὑπὸ τῆς νησίδος Σφακτηρίας, κεῖται ἡ **Πύλος** (ἄλλοτε Ναυαρίνον, 2). Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον ἔγινε ἡ περίφημος ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (τῷ 1827) κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἠνωμένος στόλος τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψε τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον. Ὁ φυσικὸς αὐτὸς λιμὴν δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς ἐμπορικὸν λιμένα, ἐπειδὴ εἶνε μακρὰν τῶν κυρίων γραμμῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ δὲν ἔχει μεγάλην ἐνδοχώραν.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσσηνίαν ὑπάρχουν μικραὶ πόλεις μὲ τοπικὴν σημασίαν· οἱ **Γαργαλιάνοι** (7), τὰ **Φιλιατρά** (9) καὶ ἡ **Κυπαρισσία** (4 1/2, ἡ Ἀρχαδία τῶν Μεσαιωνικῶν χρόνων).

Ἰω. Σαρρῆ. Γεωγρ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου. Ἔκδοσ. Γ' 1934 2

δ'.) **Τριφυλία** (ἐπαρχία Ὀλυμπίας). Ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀποτελεῖ γέφυραν, ἣ ὁποία ἐνώνει τὴν Μεσσηνίαν μὲ τὴν Ἡλείαν καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Νέδα μέχρι τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ τὰ πολλὰ αὐτῆς ἀσβεστολιθικά ὄρη (τῆς Ἀνδριτσαίνης) ὀνομαστά εἶνε τὸ **Δύκαιον** καὶ ὁ **Δάπιθος**. Ἡ ἀπὸ Μεσσηνίας ὁδὸς ἀκολουθεῖ τὴν παραλίαν, ὅπου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔχουν σχηματισθῆ δύο λιμνοθάλασσαι: ἡ τοῦ **Καϊάφα** καὶ ἡ τοῦ **Ἐπιταλίου** (Ἀγουλινίτσης). Διὰ τὸ ὄρεινόν τοῦ ἐδάφους τὰ γεωργικά προϊόντα εἶνε ὀλίγα, μικρὰ δὲ καὶ ἡ κτηνοτροφία. Ἔχει ὅμως ἀφθονίαν ἰχθύων εἰς τὴν λιμνο

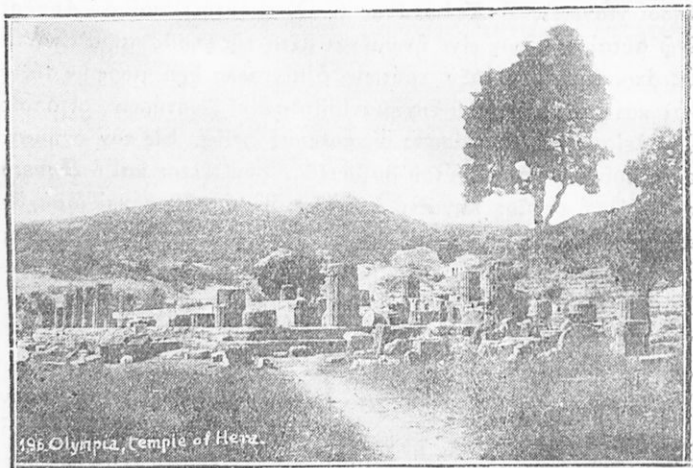
Εἰκ. 11. — Ἡ Πύλος καὶ ὁ λιμὴν αὐτῆς. Δεξιὰ διακρίνεται τὸ ἄκρον τῆς Σφακτηρίας.

θάλασσαν τοῦ Ἐπιταλίου. Ἡ Τριφυλία δὲν ἔχει πόλεις, εἰμὴ χωρία καὶ κόμας (Ἐπιτάλιον, Κρέσταινα, Ἀνδριτσαίνα). Ἐκ τῆς κόμης **Ἀνδριτσαίνης** (2) οἱ φιλάρχοι περιηγηταὶ ἀναβαίνουν ἐπὶ ὑψηλοῦ βουνοῦ 2 1/2 ὥρας μακρὰν, διὰ νὰ ἴδουν τὸν ἀρχαῖον ναὸν τοῦ «Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος», ὁ ὁποῖος ἀνήκειν εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν πόλιν Φιγαλίαν.

ε'.) **Ἡλεία** (ἢ Ἡλις). Πρὸς Δ καὶ ΝΔ τοῦ Ἐρυμάνθου ἐκτείνεται ἡ χώρα Ἡλεία, συνισταμένη ἀπὸ πετρώματα νεογενῆ (θραυσματογενῆ καὶ ἀργιλλώδη). Τὰ πετρώματα αὐτὰ ἀρχίζου

ἀπὸ τὸ ὄρος Λάπιθος (Καϊάφα) καὶ τελειώνουν πρὸς Β πλησίον τοῦ Ἐρμυάνθου, ὅπου εἶνε ἡ περιοχὴ τοῦ φλύσχου. Πρὸς Β. τοῦ Ἄλφειοῦ τὰ νεογενῆ πετρώματα ὑψοῦνται εἰς ὄροπέδιον, λεγόμενον κοινῶς **Κάπελη**, ὅπου καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος **Φολόη**. Ὅλην τὴν νεογενῆ αὐτὴν χώραν σκεπάζει ἀπέραντον δάσος ἀπὸ βελανιδέας καὶ δρυῶς, ἀπὸ τὰ βελανιδία τῶν ὁποίων τρέφονται πολλοὶ χοῖροι. Ἡ βαθμὶς αὕτη καταπίπτει ἀποτόμως πρὸς Δ ὅπου ἀπλοῦται παραλία πεδιάς προσχωσιγενῆς. Πρὶν ἀκόμη ἡ πρόσχωσις ἐκταθῆ μέχρι τῆς σημερινῆς παραλίας, ὑψοῦντο ὡς νῆσοι νεογενεῖς ὁ **Χελωνάτας** (κ. Χλεμουῖτσι) καὶ ὁ **Ἄραξος**, ἐνῶ αὐταὶ σήμερον εἶνε ἠνωμένοι μετὰ τῆς ξηραῶς καὶ φαίνονται ὡς ἀκρωτήρια. Μεταξὺ τούτων ὁ αἰγιαλὸς ἔχει μορφὴν τῶζων καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ ἐσηματίσθη σειρά ζωστήρων, οἱ ὅποιοι ἀποκλείουν λιμνοθαλάσσας μὲ πολλοὺς ἰχθύς. Εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ νεωτάτου τούτου βαθυπέδου συνετέλεσε καὶ ὁ **Πηνεῖος** ποταμὸς, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὸν Ἐρμυάνθον καὶ διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Α πρὸς Δ, ὅπως καὶ ὁ Ἄλφειός. Τὸ βαθύπεδον εἶνε κατάφυτον ἀπὸ ἀμπέλους καὶ σταφιδαμπέλους, ἔχει ὅμως ἐκτάσεις καὶ διὰ λειβάδια, ὅπου ζοῦν βόες καὶ πολλὰ αἰγοπόρβια. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἡλις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόκεντρος χώρα καὶ ὡς ἔδαφος οὐδέτερον ἀπέναντι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς διαμάχην ἀναμεταξὺ τῶν. Διὰ τοῦτο εἰς ἔδαφος αὐτῆς παρὰ τὸν Ἄλφειὸν ποταμὸν, εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τῆς «Ὀλυμπίας», ἐγένετο ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ «Ὀλύμπια» καὶ οἱ «Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες». Πολλοὶ περιηγηταὶ ἔρχονται σήμερον ἐδῶ διὰ νὰ ἴδουν τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ νὰ θαυμάσουν εἰς τὸ Μουσεῖον τὰ εὑρεθέντα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, τὸν «Ἐρμῆν τοῦ Πραξιτέλους» καὶ τὴν «Νίκην τοῦ Παιονίου». Εἰς τοὺς Φραγκικοὺς χρόνους ηὔξῃθησαν εἰς τὴν Ἡλείαν πόλεις Φραγκικῶν χωροδεσποτῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα σφύζονται σήμερον (ἡ κόμη Ἀνδραβίδα, ὁ λιμὴν Γλαρέντζα). Ἐπὶ τουρκοκρατίας μεγάλην σημασίαν εἶχεν ἡ πολίχνη **Γαστούνη**, μὲ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἐλέγετο καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἡλεία. Εἰς τὴν Καπέλην τότε ὑπῆρχον ἰσχυροὶ Τουρκαλβανοὶ, οἱ Λαλαῖοι, κατοικοῦντες εἰς τὴν **Δάλαν**, ἡ ὁποία ὑπάρχει καὶ σήμερον. Ἡ Ἡλεία σήμερον ἀποτελεῖ νομόν, ὁ ὁποῖος παράγει κατ' ἔξοχὴν σταφίδα ἔχει πολλὰ ὄρατα χωριά καὶ κωμοπόλεις, ὡς καὶ δύο πόλεις, τὴν **Ἀμαλιάδα** (13) καὶ τὸν **Πύργον** (20). Ὁ Πύρ-

γος εἶνε μεσόγειος καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ. Συνδέεται διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μὲ τὸ ἐπίνειον αὐτοῦ Κατάκωλον (ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξάγεται σταφίς, μὲ τὴν Ὀλυμπίαν (ἐνθα αἱ ἀρχαιότητες) καὶ μὲ τὰς πόλεις Καλάμας καὶ Πάτρις. Ἡ πρὸς τὰς Πάνορας σιδηροδρ. γραμμὴ διέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀμαλιάδα, τὴν Γαστούνην, τὴν Ἀνδραβίδαν καὶ ἄλλας κόμας τῆς Ἡλείας. Διακλάδωσις τῆς γραμμῆς πηγαίνει καὶ εἰς τὴν *Κυλλήνην*, κατὰ τὸν Χελωνάταν, ὅπου ὑπάρχουν ἱαματικά ὕδατα.

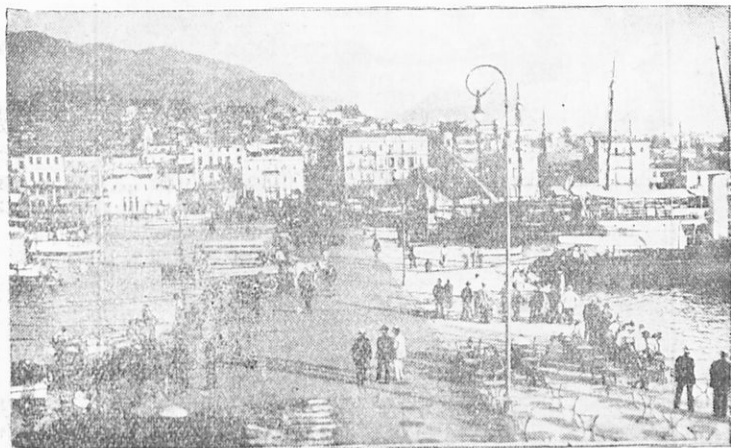
Εἰκ. 12—Ἐρείπια τῆς Ὀλυμπίας.

Ἐν τῷ μέσῳ τὸ Ἡρῶν, ἐνθα ἀνευρέθη ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

στ.) **Ἀχαΐα.** Ἀπὸ τὸν Ἄραξον ἢ βορειοδυτικὴ Πελοπόννησος κολποῦται εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν· μετὰ τοῦτον ἡ παραλία σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριο Ἴριον καὶ στρέφεται πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Καὶ ἐνταῦθα ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἴδιαι ζῶναι τῶν πετρωμάτων τῆς Ἡλείας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αὐταὶ εἶνε στεναί. Τὸ κύριον ἐνταῦθα ὄρος εἶνε τὸ Παναχαϊκὸν (1930 μ.), ὄρος ἀσβεστολιθικόν, ὅμοιον πρὸς τὸν Ἐρῦμανθον. Τὸ νεογενὲς πέτρωμα συνεχίζεται καὶ βορείως τοῦ Ἐρῦμάνθου καὶ τοῦ Χελμοῦ. Τὰ ἐκ τῶν ὄρεων τούτων ποτάμια καταβαίνουν ὄρητικὰ, διασχίζον τὸ πέτρωμα τοῦτο καὶ σχηματίζουν βαθείας χαράδρας καὶ φάραγγας (Πεῖρος, Γλαῦκος, Σελινοῦς,

Βουραϊκός). Στενά εἶνε καὶ τὰ παράλια βαθύπεδα, ἀλλὰ εὐφο-
ρώτατα. Καλλιεργεῖται ἡ ἄμπελος, ἡ σιαφίς καὶ εἰς τὰ ὄρεινά
μέρη ὁ καπνός. Πλὴν τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ συγκεντροῦται
καὶ ἀστικός πληθυσμὸς εἰς τὰς Πάτρας καὶ τὸ Αἴγιον.

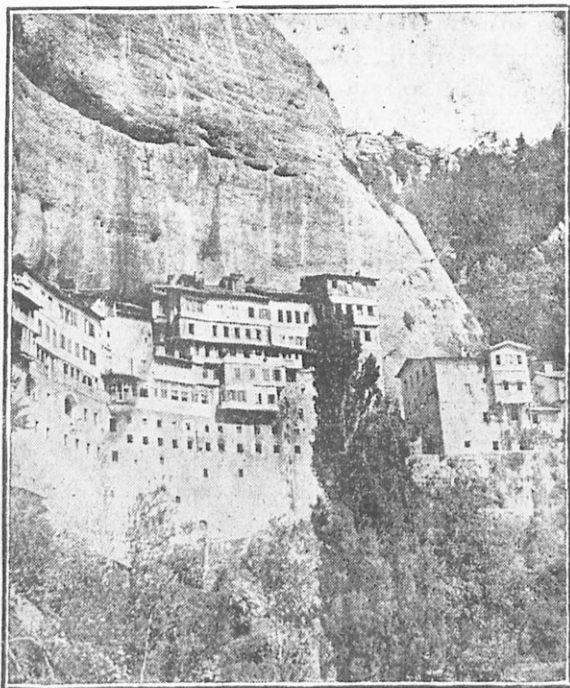
Αἱ Πάτραι κεῖνται κατὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον καὶ εἶνε ἡ
μεγαλειτέρα πόλις τῆς Πελοποννήσου (62). Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς
ὀφείλει εἰς τὴν θέσιν της, δηλ. βλέπει πρὸς τὰ ΒΔ, πρὸς τὸ μέ-
ρος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης καὶ εἶνε ἡ ἀφετηρία τῶν ταξιδευόντων
ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς αὐτήν. Ἔχει εὐθείας καὶ πλατείας ὁδούς,
βιομηχανικὰ καταστήματα (μηχανουργεῖα, ὑφαντουργεῖα, οἰνο-
ποιεῖα κ. ἄ.). Ἀπὸ τὸν ἐμπορικώτατον αὐτῆς λιμένα, ὁ ὁποῖος

Εἰς. 13.—Παράλια τῶν Πατρῶν

εἶνε τεχνητός, ἐξάγεται ἡ μεγαλυτέρα ποσότης τῆς Ἑλληνικῆς
σταφίδος. Ἔχει ἀκόμη καὶ ἀερολιμένα, ὅπου σταθμεύουν τὰ ἀε-
ροπλάνα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ πετοῦν εἰς
τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ σιδηροδρόμου
συνδέεται μετ' ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κατὰ τὴν πα-
ραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου σιδηροδρ. γραμμὴ πηγαίνει εἰς
τὴν Κόρινθον καὶ διέρχεται ἀπὸ πολλὰ ὠραῖα χωρία καὶ ἀπὸ τὴν
πόλιν Αἴγιον (14), ἡ ὁποία ἐξάγει τὴν καλυτέραν ποιότητα τῆς

Ἑλληνικῆς σταφίδος. Ἀπὸ τὸ χωρίον *Διακοφτόν*, διακλάδω-
σις τῆς σιδηροδρ. γραμμῆς (ἐν μέρει ὀδοντωτῇ) φέρει διὰ τῆς
χαράδρας τοῦ Βοραϊκοῦ ποταμοῦ εἰς τὰ ὀνομαστὰ μέρη τῆς
Νέας Ἱστορίας, τὴν Μονὴν τοῦ *Μεγάλου Σπηλαίου*, τὴν κομώ-

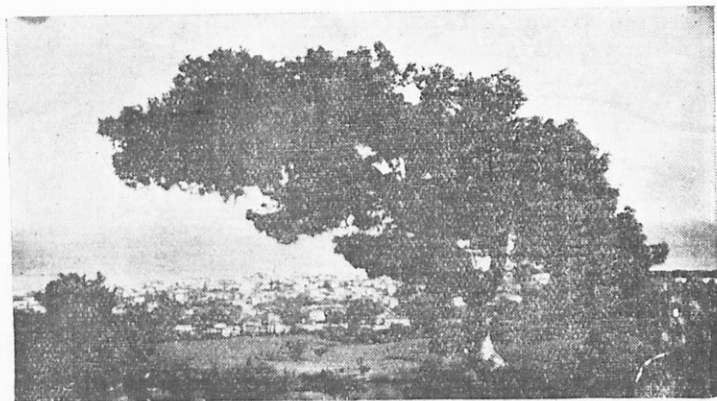

Εἰκ. 14.—Τὸ Μέγα Σπήλαιον

πολιν *Καλάβρυτα* καὶ τὴν Μονὴν τῆς *Ἀγίας Λαύρας*. Ἡ δια-
δρομὴ αὕτη εἶνε πολὺ εὐχάριστος εἰς τοὺς περιηγητὰς διὰ τὰς
ὠραιότητας τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως. Τὸ μέγα Σπήλαιον εἶνε
κτισμένον εἰς ἀπόκρημον βράχον καὶ ἔχει ἰδιαίτερον ξενοδο-
χεῖον. Εἰς τὰ Καλάβρυτα (ὑψόμε. 740) εἶνε τὸ τέμα τοῦ σιδη-
ροδρόμου. Ἀπ' ἐκεῖ μὲ αὐτοκίνητον πηγαίνουν εἰς τὴν περίφη-
μον μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας, ὅπου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν
Γερμανὸς ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.
(1821) ἢ ἀναβαίνουν εἰς τὸν Χελμόν.

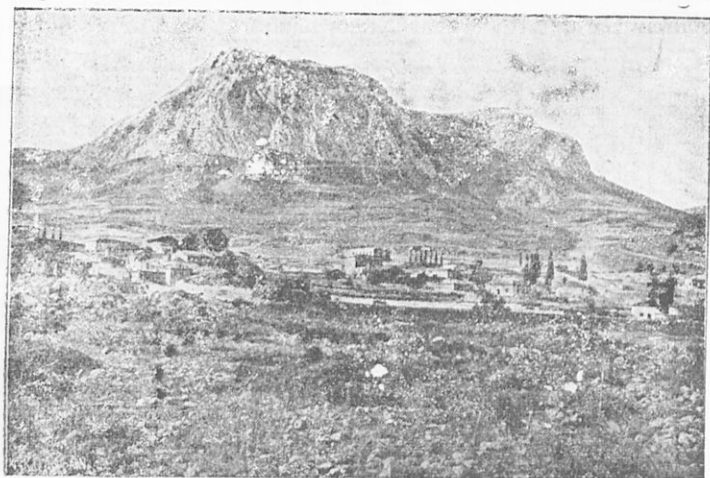
ζ'.) **Κορινθία**. Τὴν Ἀχαΐαν ἀκολουθεῖ ἡ Κορινθία μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ καὶ πέραν αὐτοῦ εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον. Ἐδῶ τὸ νεογενὲς πέτρωμα (τριτογενὲς) πλατύνεται καὶ ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ὄρη κατέρχεται μὲ καταβαθμοὺς (σκάλες). Μόνον πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ ὑψοῦνται μέσα ἀπὸ τὸ πέτρωμα αὐτὸ οἱ ἀρχαιότεροι σχηματισμοὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου (ὑψ. 570 μ.) καὶ τῶν **Ὀνειῶν** ὄρεων. Ἐπίσης ὁ χαμηλὸς αἰγιαλὸς ἐδῶ μὲν εἶνε στενός, ὅπως εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἀλλὰ ὅσον προχωρεῖ εἰς τὸν ἰσθμὸν γίνεται πλατὺς (Κορινθιακὴ πεδιάς, κοινῶς Βόχα). Τὸ σπουδαιότερον ἐδῶ ποτάμιον εἶνε ὁ **Ἀσωπός**, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἀρχὴν τῶν ὑδάτων του ἀπὸ τὴν λίμνην Στυμφαλίδα. Ὑδατα αὐτῆς διοχε-

Εἰκ. 15.—Ἡ ὄραία κωμόπολις Ξυλόκαστρον

τεύονται πρῶτον εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Φλιασίας (ὅπου σήμερον εἶνε ἡ κωμόπολις **Νεμέα**). Αὐτὰ ὡς καὶ ἄλλα ποτίζουν τὴν Κορινθιακὴν πεδιάδα καὶ τὴν καθιστοῦν εὐφορον. Καλλιεργοῦνται ἡ ἄμπελος, σταφιδάμπελος, ὁ καπνὸς καὶ ἡ ἐλαία. Πολλὰ ὄραϊα κῶμαι καὶ χωριά ἐκτείνονται παρὰ τὴν παραλίαν, ὡς τὸ **Ξυλόκαστρον**. Παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ἔκειτο παλαιὰ ἡ πόλις **Σικυῶν**, σήμερον δὲ πλησίον αὐτῆς ἡ **Σικυωνία** (Κιάτον, 3). Πολὺ μεγαλυτέρα τῆς Σικυῶνος ἦτο ἡ παλαιὰ **Κόρινθος**, κειμένη ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς, τὸν Ἀκροκόρινθον, 1 1/2 ὄραν μακρὰν τοῦ ἰσθμοῦ. Οἱ λιμένες αὐτῆς (εἰς τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Σα-

ρωνικόν) εἶχον μεγάλην ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ ἡ πόλις εἶχε γίνῃ ἢ πολυανθρωποτάτη καὶ πλουσιωτάτη τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν ἰσθμὸν (πλησίον τῆς σημερινῆς Ἰσθμίας) εὐρίσκετο ὁ ἱερός τόπος ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες «Ἰσθμία». Ἡ Κόρινθος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ρωμαίων Μομμίου (146 π. Χ.) καὶ ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (44 μ. Χ.), κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν δὲ ταύτην κατάκτησιν ἡ Κόρινθος ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς «Ἀχαΐας», ὅπως ἐλέγετο τότε ἡ Ἑλλάς. Ἡ πόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔπαθε ὑπὸ σεισμῶν, οἱ ὅποιοι ἐδῶ εἶνε συχνοί.

Εἰκ. 16.—Ἡ παλαιὰ Κόρινθος καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος

Τῷ 1858 κατεστράφη ἡ παλαιὰ Κόρινθος καὶ ἐκτίσθη ἡ **Νέα Κόρινθος** παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἔπαθε φοβερὰν καταστροφὴν τῷ 1928 καὶ ἐπανεκτίσθη μὲ νέας ἀντισεισμικὰς οἰκοδομὰς. Ἡ σημασία τῆς πόλεως εἶνε σήμερον μικρὰ (10), ἂν καὶ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου. Τὸ πέρασμα τῶν πλοίων ἀπὸ τὴν διώρυγα δὲν ἔδωσε καμμίαν ὄψησιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς πόλεως.

η΄.) **Ἀργολίς**. 1. ΝΑ τοῦ ἰσθμοῦ ἐκτείνεται ἡ λεγομένη **Ἀργολικὴ χερσόνησος**, πέραν τῶν κυρίων συγκοινωνιακῶν ὁδῶν τῆς Πελοποννήσου. Συνίσταται ἀπὸ ἀσβεστόλιθον καὶ σχιστόλιθον, τὰ ὄρη δὲ καταπίπτουν ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν.

Κατακομματιάζεται εἰς μικρὰς χερσονήσους (Μεθάνων, Κρανιδίου) καὶ νήσους (Πόρος, Ὑδρα, Σπέτσαι). Τὰ Μέθανα εἶνε χερσονήσος ὑφαιστειογενῆς καὶ ἔχει ἱαματικά λουτρά.

Πολὺ μικρὰ εἶνε τὰ δύο βαθύπεδα εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Σαρωνικοῦ, ὅπου αἱ ἀρχαῖαι καὶ σημεριναὶ κῶμαι **Ἐπίδουρος** καὶ **Τροιζήν**. Εἰς τὴν παλαιὰν Ἐπίδουρον ἀνήκε τὸ «Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ», 2 1|2 ὥρας μακρὰν αὐτῆς. Ἐνταῦθα ὑπάρχουν τὰ εἰρεῖα τοῦ θεάτρου, τοῦ σταδίου, τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων. Τὸ δὲ βαθύπεδον τῆς Τροιζηνίας ἔχει μέγα δάσος ἀπὸ λεμονέας καὶ νεραντζέας. Πολὺ πλησίον αὐτοῦ εἶνε ἡ νῆσος Πόρος μὲ τὴν ὁμώνυμον πόλιν (4), ἡ ὁποία εἶνε ἡ πρωτ. τῆς ἐπαρχίας Τροιζηνίας. Ἡ ἐπαρχία αὕτη ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, διότι ἔχει εὐκολωτέραν συγκοινωνίαν μὲ τὸν Πειραιᾶ (διὰ θαλάσσης), παρὰ μὲ τὸ Ναύπλιον.

Ἡ νῆσος **Ὑδρα** εἶνε κατ' ἐξοχὴν βραχὴν καὶ ἄγονος. Ἐνῶ παλαιὰ ἦτο ἀκατοίκητος, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὄχι μόνον κατοικεῖτο, ἀλλὰ οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶχον καὶ πλοῦτη, ἐπειδὴ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐν κοινῷ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως προσέφεραν ἐξόχους ὑπηρεσίας καὶ σπουδαῖα ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνιστῶν (Κουντουριώτης, Μιαούλης, Σαχτούρης). Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας καὶ σήμερον (6) εἶνε ναυτικοὶ καὶ σπογγαλιεῖς.

Τὴν αὐτὴν δόξαν ἔχουν καὶ αἱ **Σπέτσαι**. Ἡ εἰς αὐτὴν κωμόπολις εἶνε ὠραία (4) καὶ κατάλληλος διὰ παραθερισμόν. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας καὶ τὰ ἠρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ὑδραίων καὶ τῶν Σπετσιωτῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, αἱ νῆσοι αὗται ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγουν ἰδιαιτέρως δύο βουλευτάς.

Ἀπέναντι τῶν Σπετσῶν καὶ πρὸς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, ὅπου ἡ ἀκτὴ πολυλίμενος, ἔχουν προαχθῆ αἱ σπουδαῖαι κωμοπόλεις **Ἐρμιόνη** καὶ **Κρανίδιον**, διότι οἱ κάτοικοι πλὴν τῆς γεωργίας ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν.

2. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μέρος τῆς Ἀργολίδος εἶνε ἡ Ἀργολικὴ πεδιάς, ἡ ὁποία ἀπλοῦται κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Ἐδῶ ἡ συγκοινωνία γίνεται ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ οἱ ὁδοὶ περνοῦν ἀπὸ στενὰ μεταξὺ ὄρεων, τὰ ὁποῖα λέγονται «Δερβενάκια». Εἰς αὐτὰ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἄλλους ὄπλαρχηγοὺς κατέστρεψεν ὅλον σχεδὸν τὸν στρατὸν τοῦ Ἀράμαλη (1822).

ἔις τὴν πεδιάδα αὐτὴν αἱ βροχαὶ δὲν εἶνε ἄφθονοι, ὅπως εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ ὀλίγοι μόνον πηγαὶ ὑπάρχουν (πολυδίψιον Ἄργος). Διὰ τοῦτο δὲν καλλιεργοῦνται σταφιδάμπελοι, ἀλλὰ ἡ ἄμπελος, τὰ σιτηρά, ὁ καπνὸς καὶ ἰδίᾳ διάφορα κηπουρικὰ (ντομάτες, πεπόνια ἐκλεκτὰ κ. ἄ.), τὰ ὁποῖα ποτίζονται μὲ νερὰ πηγαδιῶν.

Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν πεδιάδα ταύτην ἐγένοντο διάφοροι ἐγκαταστάσεις Ἑλληνικῶν φυλῶν. Ἐπὶ λόφου πλησίον τῆς θαλάσσης κεῖνται τὰ κυκλώπεια τείχη τῆς **Τίρυνθος** καὶ εἰς

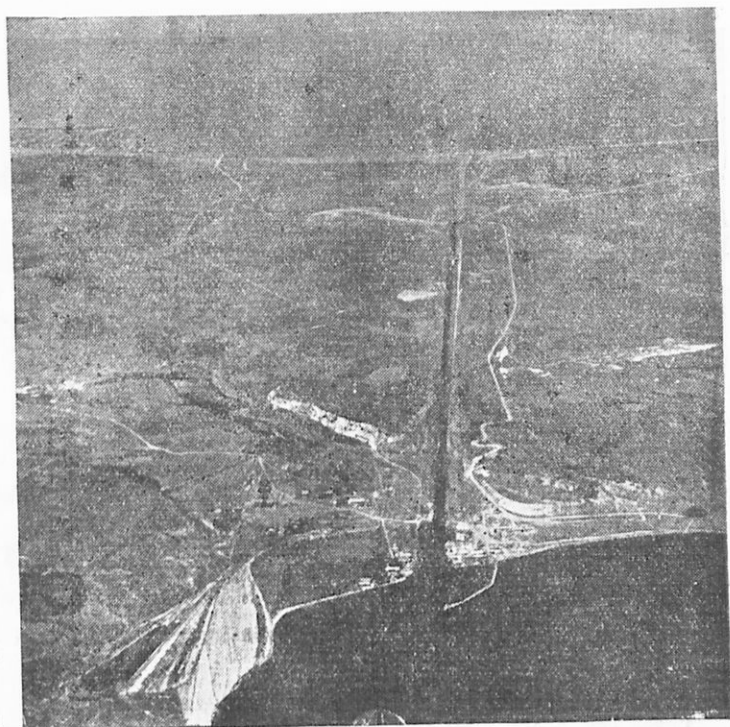

Εἰκ. 17.—Τὸ Ναύπλιον ὁρώμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου. Εἰς τὸ βάθος τὰ Ἀργολιδοαρκαδικὰ ὄρη.

κατάλληλον θέσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φυλάττεται ἡ πρὸς βορρᾶν διάβασις, ἦσαν αἱ «πολύχρῃσοι» **Μυκῆναι**. Ἐδῶ μέσα εἰς θολωτοὺς τάφους, εὐρέθησαν πολλὰ κοσμήματα χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ πρὸς δεικνύον ἀρχαιότατον πολιτισμόν. Μετὰ τὰς Μυκῆνας ἤκμασε τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον διαμένει καὶ σήμερον διὰ μέσου τῶν αἰώνων (11). Ὁ λιμὴν τῆς χώρας καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, εἶνε τὸ **Ναύπλιον** (7) μὲ τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν Ἀχρονναπλίαν καὶ τὸ μεσαιωνικὸν Παλαμήδιον. Τὸ Ναύ-

πλιον εἶχε σπουδαίαν σημασίαν κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Ἑλλάδος (πρωτ. τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1828—1834. Καποδίστριας). Σήμερον ἔχει βιομηχανικὰ ἐργοστάσια κονσερβῶν, ἰδίως μελνιτὲ ντομάτας, ἐξάγει δὲ κηπουρικὰ καὶ καπνὰ. Πλὴν τῆς διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας τὸ Ναύπλιον συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Ἄργους, διὰ τούτου δὲ διέρχεται ἡ γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας (σιδηροδρ. καὶ αὐτοκινητικῆ) ἐκ Κορίνθου εἰς Τρίπολιν.

θ'.) Ὁ Ἰσθμὸς. Ὅλη ἡ ξηρὰ τὴν ὁποίαν βρέχει ἀπὸ τὸ ἔν

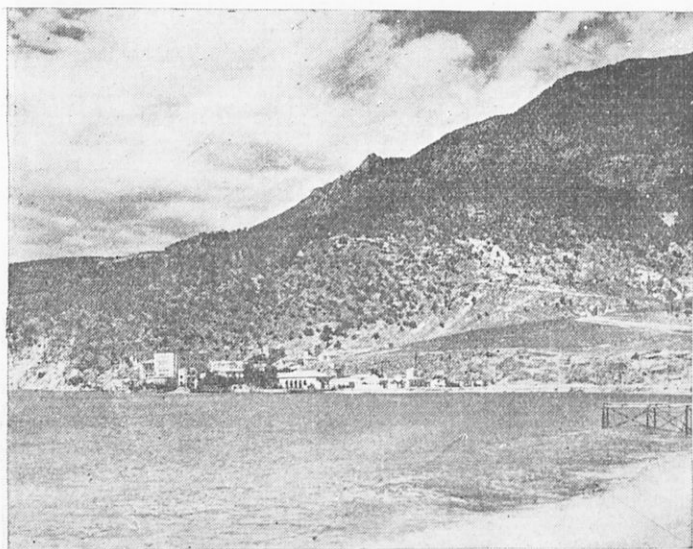

Εἰκ. 18. — Ὁ κυρίως ἰσθμὸς ὁρῶμενος ἀπὸ ἀεροπλάνου. Κάτωθεν ὁ Σαρωνικὸς κόλπος καὶ ἄνωθεν ὁ Κορινθιακός.

μέρος ὁ Κορινθιακὸς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ Σαρωνικὸς λέγεται ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου καὶ ὁμοιάζει πρὸς γέφυραν, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἐν τούτοις ἡ ὁδὸς

δὲν εἶναι πανταχοῦ ἐδῶ εὐκόλος. Τὸ ἀσβεστολιθικὸν ὄρος **Γεράνεια** (1360 μ. ὑψ.) σχηματίζει κρημνοὺς καὶ πρὸς τὰς δύο ἀκτᾶς, τοῦτο δὲ δεικνύει ὅτι ὁ ἰσθμὸς αὐτὸς ἔγινε κατόπιν κατακρημνίσεως ἑδαφῶν (ῥηγμάτων) μέσα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ Γεράνεια προεκτείνεται εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὡς χερσόνησος (Περαία), κάτω δὲ ἀπὸ αὐτὴν εἶνε ἡ λουτρόπολις **Λουτράκι**, γνωστὴ διὰ τὰ ἱαματικὰ αὐτῆς ὕδατα. Χαμηλὰ ἀπὸ τὴν Γεράνειαν (καὶ πρὸς τὰς δύο ἀκτᾶς) ἔκτείνεται μαλακὴ καὶ πολὺ καταφαγωμένη γῆ (τριτογενής).

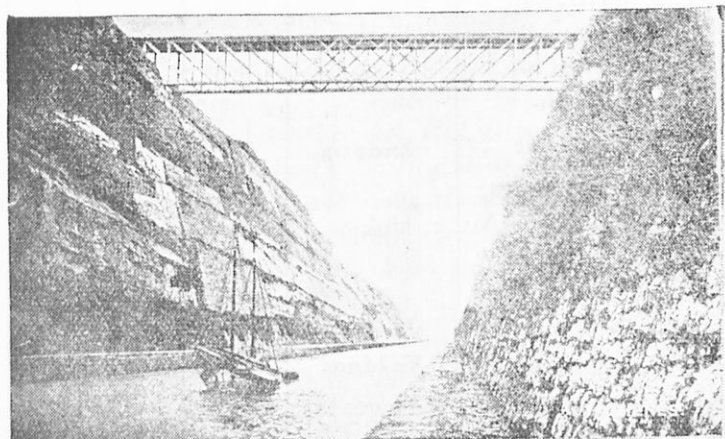
Τοιαύτῃ γῆ εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ

Εἰκ. 19.—Ἡ Λουτρόπολις Λουτράκι καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτῆς ὄρος Γεράνεια

ἰσθμοῦ (κυρίως ἰσθμόν), ὅπου καὶ ἡ διώρυξ, ἡ ὁποία χρησιμεύει διὰ τὴν θαλασσοπλοίαν (μήκους 6 χιλιομ.). Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Κόρινθον μετὰ τὰς Ἀθήνας, διέρχεται εὐκόλα τὸν κυρίως Ἰσθμόν, διότι τὸ ἑδαφος ἐδῶ ὑψώνεται ἕως 80 μέτρα μόνον. Ἀλλὰ τὸ ῥῆγμα τῆς Γερανείας πρὸς τὸν Σαρωνικὸν ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰς ἀπτόμους Σκιρωνίδας πέτρας (Κακὴν Σκάλαν) διὰ νὰ ἐξέλθῃ εἰς

τὴν Μεγαρικὴν πεδιάδα. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὁ δρόμος ἀπέφρευγε τὴν κατὰ μῆκος τοῦ Σαρωνικοῦ γραμμὴν καὶ διήρχετο τὴν Γεράνειαν λοξῶς εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτῆς μέρη (Μακρουπλάγι).

Εἰκ. 20.—Ἡ διώρυξ τοῦ Ἴσθμοῦ

1. Σχεδιαγράφησε εἰς τὸ τετραδίον σου τὴν Πελοπόννησον μὲ τὰς σιδηροδ. γραμμὰς καὶ τοποθέτησε τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι συνδέονται διὰ τούτων.—2. Κατάρτισε πίνακα, ὁ ὁποῖος νὰ ἔχη τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ ὕψος.—3. Κατάταξε κατὰ πληθυσμὸν τὰς μεγάλας πόλεις.—4. Ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν Πελοπόννησον εἰς δυτικὴν καὶ ἀνατολικήν, τί κύρια πετρώματα εὐρίσκονται εἰς τὰ τμήματα ταῦτα χωριστά;—5. Ποῖα τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς Πελοποννήσου;—6. Εἰς ποίας περιοχὰς καλλιεργεῖται ἡ σταφίς;—7. Ποῖοι εἶνε οἱ ἐμπορικοὶ λιμένες;—8. Ποῦν ὑπάγεται διοικητικῶς ἡ ἐπαρχία Τροιζηνίας καὶ διατί;—9. Συμπλήρωσε εἰς τὸν ἐπόμενον πίνακα τὴν πικρότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νομῶν καὶ τὰ ὄνόματα τῶν πρωτευουσῶν ἐκάστης ἐπαρχίας (βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ χάρτου) καὶ ἀπομνημόνευσε τοὺς νομοὺς καὶ τὰς πρωτευούσας αὐτῶν.—10. Ποῖος νομὸς εἶνε πικρότερον κατφοκημένος καὶ διατί;

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κατ. εἰς 1 τ. χιλ.
N. Ἀρκαδίας	Τρίπολις	4.390	166.200	
Ἐπαρ. Μαντινείας				
» Μεγαλοπόλεως				
» Γορτυνίας				
» Κυνοουρίας				
N. Λακωνίας	Σπάρτη	4.312	145.000	
Ἐπαρ. Λακεδαιμόνος				
» Ἐπιδαύρου Λι- μνηῶς	Μολαίαι			
» Γυθείου				
» Οἰτύλου	Ἀρεόπολις			
N. Μεσσηνίας	Καλάμαι	3.406	248.000	
Ἐπαρ. Καλαμῶν				
» Μεσσήνης				
» Πυλίας				
» Τριφυλίας	Κυπαρισσία			
» Ὀλυμπίας	Ἀνδριτσaina			
N. Ἠλείας	Πύργος	2.218	130.200	
Ἐπαρχ. Ἠλείας				
N. Ἀχαΐας	Πάτραι	3.130	192.000	
Ἐπαρ. Πατρῶν				
» Αἰγιαλείας	Αἴγιον			
» Καλαβρῦτων				
N. Ἀργολιδοκορινθίας	Ναύπλιον	4.730	166.000	
Ἐπαρ. Ναυπλίας				
» Ἄργους				
» Κορινθίας				
» Ὑδρας				
» Σπεισῶν				
Ὅλη ἡ Πελοπόννησος		22.000	1047000	

Β'. ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ

Ἑρωτήσεις. 1. Μέτρησε τὸ μῆκος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἄκτιον (ΒΔ) ἕως τὸ ἀκρωτ. Σούνιον (ΝΑ). —2. Μέτρησε τὸ στενὸν πλάτος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ, ὅπου ὁ κόλπος τῆς Ἰτέας, ἕως τὸν Μαλιακὸν κόλπον. —3. Ὁμοιάζει ἢ διαμόρφωσις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Πελοπόννησον ; —4. Πρὸς ποῖον μέρος βλέπομεν τὰ συνεχέστερα ὄρη καὶ ποῦ τὰς περισσοτέρας πεδιάδας ; —5. Πῶς λέγεται ὁ μεταξὺ τῆς Στερεᾶς καὶ Εὐβοίας κόλπος ; —6. Περίπλευσε νοερώς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου ἀναφέρων τὰ ἀκρωτήρια, τοὺς κόλπους καὶ πορθμῶδες ἕως εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον (τὴν πόλιν Ἀμφιλοχίαν). —7. Ποῖα τὰ ἀκρότατα ἀκρωτήρια τῆς νήσου Εὐβοίας ;

Γενικά. Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς εἶνε μακροτέρα καὶ στενοτέρα τῆς Πελοποννήσου. Δὲν ἔχει τὴν ἁρμονικὴν διαμόρφωσιν ἐκείνης, οὔτε τὰς μικρὰς χερσονήσους καὶ μεγάλους κόλπους της (ὄριζόντιον διαμελισμόν). Αἱ ἄκται αὐτῆς εἶναι ὅλαι σχεδὸν σχηματισμέναι ἀπὸ κατακρημνίσεις καὶ μικροὶ μόνον κόλποι διαμελίζουν τὴν παραλίαν. Ἐνῶ ὅλα τὰ βαθύπεδα τῆς Πελοποννήσου ἀνοίγονται πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔδῶ τὰ περισσότερα ἀποκλείονται μετὰ ὄρη. Ἐὰν φέρωμεν εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ, χωρίζομεν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν.

1. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

α.) Ἄττικὴ (ἐκ τοῦ Ἄκτι). Ἡ νοτιοανατολικὴ αὕτη χερσονήσος τῆς Στερεᾶς ἔχει σχῆμα κεφαλῆς ἀλόγου καὶ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτ. Σούνιον, ὅπου σφίζονται ἀκόμη 12 στύλοι τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἡ χώρα Ἄττικὴ διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεὰν καὶ ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα. Τὰ βαθύπεδα αὐτῆς βλέπουν πρὸς τὴν θάλασσαν, τὰ ὄρη της εἶνε μετρίως ὑψηλὰ καὶ τὸ κλίμα γλυκὺ (μεσογειακόν). Τὰ ὄρη ἀνήκουν εἰς τὸ παλαιὸν κρυσταλλοπαγὲς σύστημα τῶν Κυκλάδων καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν πολύτιμα ὄρυκτά. Τὸ σπουδαιότερον εἶνε ἡ θέσις αὐτῆς. Ἐδῶ φθάνουν αἱ κατὰ ξηρὰν ὁδοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλ-

λάδος, αἱ ὁποῖαι στρέφονται πρὸς τὴν Πελοπόννησον, εἰς δὲ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον συναντοῦν τὸν θαλάσσιον δρόμον, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ Ἰόνιον πέλαγος διευθύνονται πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἄλλας μεγάλας θαλάσ-

Εἰκ. 21. Τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον, ὁρῶμενον ἀπὸ ἀεροπλανοῦ.

σας. Διὰ τὴν τοιαύτην κατάλληλον θέσιν πρὸς τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἡ χώρα αὕτη λαμβάνει ἐξαιρετικὴν ἀξίαν.

Φυσικὴ ἄποψις. Πρὸς Β ὑψοῦται τὸ ὑψηλότερον ὄλων τῶν ὄρεων τῆς Ἀττικῆς, ἡ Πάρνηθ (1400), ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὸ ἀσβεστολιθικὸν ὄρεινὸν σύστημα τῆς Βοιωτίας. Ἔχει ὠραῖον δάσος ἐλατῶν, ἕως τὸ ὁποῖον ἔχει κατασκευασθῆ ὁδὸς δι' αὐτοκίνητα. Ἐκ τοῦ μέσου τῆς Πάρνηθος χαμηλὴ ὄροσειρὰ σχηματίζει τὸ ὄρος *Αἰγάλεον* (βουνὸ τοῦ Σκαραμαγαῶ) τὸ ὁποῖον χωρίζει δύο βαθύπεδα, τὸ πρὸς Δ *Θεριάσιον* πεδῖον, (ἢ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνος) καὶ τὸ πρὸς Α *Ἀθηναϊκόν*. Ἄλλα ὄρη, τὸ *Πεντελικόν* (1100) καὶ ὁ *Ἵμηττός* (1020), περιέχουν λίθους δι' οἰκοδομὰς, τὸ Πεντελικὸν δὲ ἐξαιρετικὸν μάρμαρον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐστολίσθησαν καὶ στολίζονται αἱ Ἀθῆναι. Τὰ τέσσαρα αὐτὰ ὄρη περιβάλλουν τὸ Ἀθηναϊκὸν πεδῖον. Ἀνατολικῶς τοῦ

Ἕμμητιοῦ ἐκτείνεται ἡ πεδιάς **Μεσόγεια**, κατάφυτος ἀπὸ ἐλαίας καὶ ἀμπέλους. Ἀξιόλογος εἶνε καὶ ἡ μικρὰ πεδιάς τοῦ **Μαραθῶνος** (ΒΔ) διὰ τὴν ἔνδοξον παλαιὰν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν (490 π. Χ.). Πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς ἐκτείνεται ἡ λοφώδης περιοχή τῆς **Λαυρεωτικῆς**, ὅπου κρύπτονται πλούσια μεταλλεύματα, τὰ ὁποῖα ἐξεμεταλλεύοντο καὶ οἱ ἀρχαῖοι (μόλυβδος, ψευδάργυρος, μαγγανιοῦχος σίδηρος).

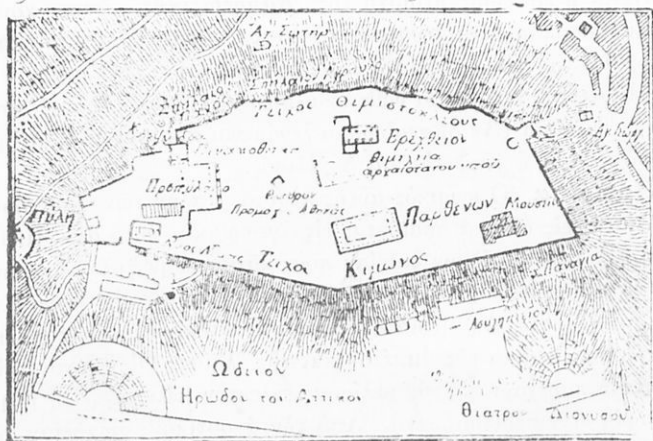
Ἡ Ἀττικὴ ἔχει ὀλίγα ὕδατα καὶ μόνον χεῖμαρροι διασχίζουν αὐτήν. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ περίφημοι λεγόμενοι ποταμοὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, ὁ Κηφισὸς καὶ ὁ Ἴλισός.

Προϊόντα. Ὁ φυσικὸς αὐτῆς πλοῦτος πλὴν τῶν ὀρυκτῶν συνίσταται εἰς δασικά προϊόντα, εἰς γεωργικά καὶ ἀλιευτικά. Δάση καὶ λόχμαι δίδουν ξυλείαν πρὸς κατασκευὴν ξυλανθράκων ἢ δὲ χαλέπειος πεύκη παρέχει τὴν ῥητίνην, ἢ ὅποια χορησιμεύει εἰς τὴν βιομηχανίαν. Δημητριακοὶ καρποὶ εἶνε ὀλίγοι, ἐκτεταμένη ὅμως ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἐλαίας. Οἱ θάμνοι τοῦ Ἕμμητιοῦ παρέχουν εἰς τὰς μελίσσας ἐκλεκτὸν μέλι, ἐνῶ ἡ κτηνοτροφία εἶνε περιορισμένη. Ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν ἀσχολίαν ζῆ τὸ 1/6 τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, ὁ ἀγροτικὸς δ' οὗτος πληθυσμὸς κατοικεῖ ὄχι μόνον εἰς χωριά, ἀλλὰ καὶ εἰς κόμας καὶ κωμοπόλεις. Αἱ σπουδαιότεραι τούτων εἶνε ἡ πόλις **Μέγαρα** (11), ἡ παλαιὰ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Χαλκηδόνος, ἡ **Μάνδρα**, αἱ **Ἀχαρναὶ** (Μενίδιον), τὸ **Ἀμαρούσιον**, ἡ **Κηφισιά**, ἡ **Παιανία** (Λιόπεσι), τὸ **Κορωπί**, τὸ **Μαρκόπουλον**, ἡ **Κερατέα**. Εἰς τὴν Λαυρεωτικὴν ἀνεπτύχθη ἡ βιομηχανικὴ πολίχνη **Λαύρειον** (6) μὲ μεταλλουργεῖα καὶ μεταλλοπλῦσις. Ὡς βιομηχανικὴ κόμη προήχθη καὶ ἡ **Ἐλευσίς** εἰς τὸ Θριάσιον πεδίων. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς, διότι ἐδῶ ἐνώνονται αἱ ὁδοὶ ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Κόρινθον πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐχει σαπωνοποιεῖα, οἰνοπνευματοποιεῖα, ἐργαστήσια τσιμέντου κ. ἄ. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἐλευσίς ἦτο σπουδαία διὰ τὸν μέγαν ναὸν τῆς Δήμητρος, τοῦ ὁποίου σῶζονται ἔρεπια.

Ἀθῆναι καὶ Πειραιεύς. Ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς ζῆ εἰς τὴν πρωτ. τῆς Ἑλλάδος Ἀθήνας καὶ τὸ ἐπίγειον αὐτῶν Πειραιᾶ, ἐν ὅλῳ 800 χιλ. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν ἐν μέσῳ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, 5 χιλιόμε. ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ (ὄρμου τοῦ Φαλήρου) κατὰ τὰς ὁδοὺς τῆς συγκοινωνίας, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων προσείλ-

Ἰω. Σαρρῆ, Γεωγρ. Ἑλλάδος Β'. Γυμνασίου Ἐκδ. Γ'. 1934 3

κνε κατοίκους. Εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον συγκρατεῖται μὲ τὸν σχιστόλιθον τοῦ ὑπεδάφους, ἔφθανε εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν καὶ ὁ ὄρμος τοῦ Φαλήρου ἦτο ἀρκετὸς

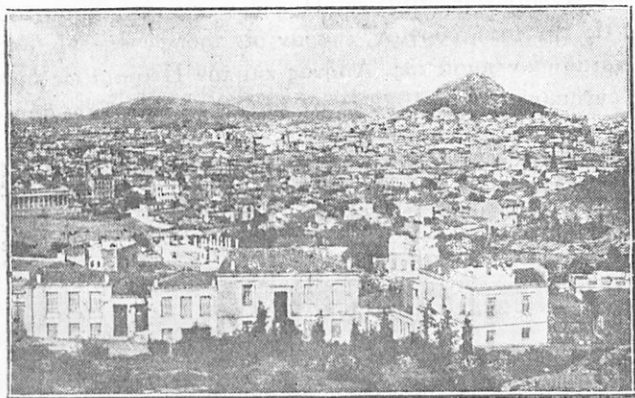
Εἰκ. 22.—Ἡ Ἀκρόπολις.

Εἰκ. 23.—Ὁ Παρθενών.

ὡς λιμὴν. Ὅταν ὁμως ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν Ἀττικὴν ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἀσφαλέστερος λιμὴν ὁ Πειραιεὺς. Αἱ ὄμορφα ἰσορροπία τῶν ὄρεων καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς

χώρας με τὸν διαυγῆ οὐρανόν, ἐπέδρασαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Ἀναπτύξαντες οὗτοι τὰς ὥραιας τέχνας κατέστησαν τὰς Ἀθήνας πρῶτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος (ἰστέφανον ἄστυ) καὶ ἔδραν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ

Εἰκ. 24.—Μερικὴ ἀποψὶς τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ βάθος ὁ Λυκαβητός.

ἀθάνατα αὐτῆς μαρμάρινα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐκτίσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (Προπύλαια, Παρθενών, Ἐρεχθεῖον) καὶ κάτωθεν αὐτῆς, ἂν καὶ εἶνε σήμερον κατεστραμμένα, προξενοῦν τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς διὰ νὰ τὰ ἐπισκεφθοῦν. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας αἱ Ἀθηναὶ εἶχον παρακάμσει. Νέαν ἀκμὴν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ 1834, ὅποτε ὠρίσθησαν ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο ἀκόμη μικρὰ τουρκικὴ πόλις με 10 χιλ.κατοίκους, με οἰκίας πτωχικὰς καὶ με στενὰς ὁδοὺς, κάτω ἀπὸ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ μεγαλώνη με κανονικὸν σχέδιον καὶ νὰ ἐξωραΐζεται ὡς νέα πόλις με στρωμμένας ὁδοὺς, με διωρόφους καὶ πολυωρόφους οἰκίας καὶ εὐρυχώρους πλατείας καὶ κήπους (τοῦ Ζαπτείου, ὁ Ἐθνικὸς κήπος). Μεταξὺ τῶν μεγάλων οἰκοδομημάτων διακρίνονται τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία, ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ζάπτειον. Κεντρικαὶ πλατεῖαι εἶνε αἱ τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ὀμοιοῖας. Πέραν τοῦ Ἰλισοῦ ἀσπρίζει τὸ ἀρχαῖον στάδιον μαρμαροστρωθὲν ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Γ. Ἀβέρωφ. Εἶνε ἀκόμη τὸ κέντρον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν τοῦ Ἔθνους, (Πανεπιστή-

μιον, Ἀκαδημία, Πολυτεχνεῖον καὶ ἄλλαι ἀνώτεραι σχολαί).

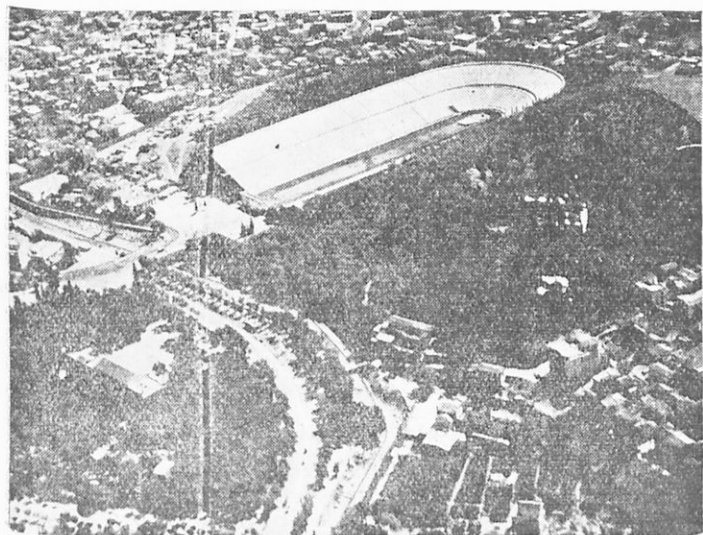
Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τοῦ Πειραιῶς ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν βιομηχανίαν τῆς Ἑλλάδος. Λαμβάνουν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τὰς πρώτας ὕλας καὶ μετατρέπουν αὐτὰς εἰς προϊόντα βιομηχανικά. Μόνον σίδηρον λαμβάνουν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ γαιάνθρακα διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Πρόοδον εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἰδίως εἰς τὴν ταπητουργίαν, ἔφεραν οἱ πρόσφυγες, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν παρὰ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ εἰς διαφόρους συνοικισμοὺς τῷ 1922 (περὶ τὰς 200 χιλ.). Οὕτω σήμερον

Εἰκ. 25.—Κεντρικὸν τμήμα τῶν Ἀθηνῶν ὁρῶμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου. Ἄνω δεξιὰ ὁ Ἐθνικὸς κήπος, τὰ Ἀνάκτορα, τὸ ἀνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα Συντάγματος. Ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀριστερᾷ ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη.

αἱ Ἀθῆναι φαίνονται ἠνωμένα μετὰ τοῦ Πειραιῶς, μὲ τοὺς πρόσφυγικοὺς δὲ συνοικισμοὺς κατέχουν ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ Νοτίου Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, ἀπὸ τοῦ Ὑμητιοῦ ἕως τὸν Αἰγάλεον. Διὰ τὰ ὕδρευται δὲ ὁ πολὺς αὐτὸς πληθυσμὸς ἔχουν γίνει μεγάλα ἔργα πλησίον τοῦ Μαραθῶνος, δηλαδὴ τεχνητῇ

λίμνη διὰ νὰ μαζεύεται τὸ ὕδωρ τῶν ὄβυακίων καὶ τῶν χειμάρρων καὶ μεγάλη σήραγγε διὰ νὰ διοχετεύεται αὐτὸ εἰς τὸ Ἰαθιναῖ-κὸν πεδῖον. Διὰ τὴν συγκοινωνίαν ὑπάρχει ὁ ἠλεκτρικὸς σιδηρόδρομος Ἰαθιναῶν—Πειραιῶς, καὶ πολλοὶ ἠλεκτρικοὶ τροχιόδρομοι καὶ αὐτοκίνητα διὰ τὰς διαφόρους συνοικίας τῶν δύο πόλεων. Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ γίνεται ἡ συγκοινωνία καὶ ἡ κίνησις τοῦ ἔμπορίου κατὰ θάλασσαν, διὰ τοῦτο πολλὰ εἶνε τὰ καταπλέοντα καὶ τὰ ἐκπλέοντα πλοῖα. Εἰς τὸν Πειραιᾶ προσεγγίζουν καὶ ξένα ἀκόμη

Εἰκ. 26.—Τὸ Στάδιον ὁρώμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου· ἐξ ἀριστερῶν φαίνεται ὁ Ἰλισθὸς ποταμὸς στρεφόμενος πρὸς τὰ κάτω.

ἀτιμόπλοια, ὅσα πλέουν εἰς τὴν Ἰαθινακὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁσαύτως ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἀρχίζουν καὶ αἱ κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίαι διὰ τῶν σιδηροδρόμων. Μία σιδηροδρ. γραμμὴ διὰ τῶν Ἰαθιναῶν διευθύνεται εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον (Σ.Π.Α.Π.) καὶ ἄλλη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἰαθινακ. Στερεᾶς Ἰαθιναδος καὶ τὰ ἄλλα βορειότερα διαμερίσματα τῆς Ἰαθιναδος. Ὁ Πειραιεὺς εἶνε ὁ ἔμπορικώτατος λιμὴν τῆς Ἰαθιναδος. Διὰ τὴν Ἰαθινακὴν ὑπάρχει καὶ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ

τάς Ἀθήνας φθάνει ἕως εἰς τὴν Κηφισίαν καὶ ἕως εἰς τὸ Λαύριον. Μὲ αὐτὸν καὶ μὲ αὐτοκίνητα συγκοινωνοῦν ὅλοι σχεδὸν αἱ κῶμαι τῆς Ἀττικῆς.

Ἐπάρχουν ἀκόμη πλησίον τῶν Ἀθηνῶν καὶ αεροδομία (διὰ τὸν αεροπορικὸν στόλον τῆς Ἑλλάδος) καὶ αερολιμένες διὰ τὰ αεροπλάνα, τὰ ὁποῖα διέρχονται ἀπὸ ἐδῶ διὰ μεγάλας συγκοι-

Εἰκ. 27.—Ὁ Πειραιεὺς μετὰ τοῦ λιμένος αὐτοῦ ὁρόμενος ἀπὸ αεροπλάνου.

νωνίας ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν.

Αἱ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ. Εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον εὐρίσκονται τρεῖς μικραὶ νῆσοι ἢ Σαλαμίς, ἢ Αἴγινα, ὁ Πόρος καὶ πολλαὶ νησίδες ἀκατοίκητοι.

Ἡ **Σαλαμίς** (κ. Κούλουρη) κεῖται πολὺ πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς. Εἰς τὰ στενὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀττικῆς ἐγένε τῷ 480 π. Χ. ἡ περίφημος ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας. Σήμερον ἐδῶ εἶνε ὁ πολεμικὸς Ναύσταθμος τοῦ κράτους. Ἡ **Αἴγινα** κεῖται εἰς τὸ μέσον τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ εἶνε τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος ἠφαιστειογενές. Παλαιὰ εἶχε πολλοὺς κατοίκους καὶ ἦτο ναυτικὴ

δύναμις πρὶν ἀκμάσουν αἱ Ἀθῆναι. Εἰς τὴν ΒΑ ἀκτὴν σφύζε-
ται ἀκόμη ἕνας ἀεραχίος ναὸς αὐτῆς (τῆς Ἀφαιίας). Ἔχει μι-
κρὸν πόλιν ὁμώνυμον (5) καὶ πολλὰ χωρία, πολλοὶ δὲ κάτοικοι
εἶνε σπογγαλιεῖς.

τὴν νῆσον Πόρον ἐμάθουεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι
εὐρίσκεται εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Τροιζηνίας.

β') **Βοιωτία.** Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Ἀνα-
τολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐκτείνεται μακρὸν καταβύθισμα, τὸ
ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ παρακτίων ὄρεων. Καὶ πρὸς νότον
μὲν τὰ ἀσβεστολιθικά ὄρη Κιθαιρών, Ἐλικῶν καὶ Παρνασσὸς
κλείουεν αὐτὴν ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, πρὸς Β δὲ τὰ ὄρη
Πιτῶν, Λοκρικὰ ὄρη καὶ Καλλίδρομον κλείουεν ἀπὸ τὸν Εὐβοϊ-
κόν. Τὸ καταβύθισμα αὐτὸ σχηματίζεται ἀπὸ κλειστάς λεκάνας
καὶ ἀπὸ μίαν κοιλάδα, ἡ ὁποία καταπίπτει ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέ-
ρος. Εἰς τὴν κοιλάδα αὐτὴν ῥεεὶ ὁ ποταμὸς **Βοιωτικὸς Κηφι-
σὸς**, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ. Δὲν
κατορθώνει ὅμως φυσικὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον,
διότι τὰ ὕδατά του σταματοῦν εἰς τὴν λεκάνην τῆς Κωπαίδος,
ἔπου ἄλλοτε ἐσχηματίζετο ἡ λίμνη Κωπαΐς. Σήμερον ἡ λίμνη
αὐτὴ ἔχει ἀποξηρανθῆ με ὑδραυλικά ἔργα ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ πε-
ρασμένου αἰῶνος καὶ τὰ ὕδατα διέρχονται με χάνδακας καὶ σή-
ραγγας ἀπὸ δύο ἄλλας μικρὰς λίμνας, τὴν **Υλικὴν** καὶ τὴν **Τρεφίαν**
διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ περιοχὴ τῆς Βοιωτίας
φθάνει ἕως τὸν Παρνασσόν. Ἐπειδὴ αἱ πεδιάδες τῆς κλείονται
μὲ τὰ ὄρη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, διὰ τοῦτο τὸ κλίμα εἰς αὐτὰς δὲν
εἶνε τόσον γλυκύ. Εὐδοκιμοῦν ὅμως οἱ δημητριακοὶ καρποί, ἡ
ἄμπελος, ὁ καπνός, ὁ βάμβαξ, κηπουρικὰ κ. ἄ. Εἰς τὰ ὄρεινά
μέρη βόσκουν αἰγοπρόβατα καὶ ὑπάρχουεν ποιμενικά χωρία, ἐνῶ
εἰς τὰς πεδιάδας χωρία καὶ κῶμαι γεωργικαί, ὡς καὶ δύο μι-
κρὰ πόλεις, αἱ Θῆβαι (7) καὶ ἡ Λεβάδεια (13). Τὰ ὄρη ποῦ
ἀποκλείουεν τὰς πεδιάδας ἐμποδίζουεν τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν
μὲ λιμένας, διὰ τοῦτο εἰς τὴν Βοιωτίαν δὲν ὑπάρχουεν ἐπίνεια
τῶν πόλεων αὐτῆς. Ἡ συγκοινωνία γίνεται διὰ τῆς ἀμαξιτῆς
καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν
διέρχονται διὰ μέσου τῶν Βοιωτικῶν πεδιάδων. Διὰ τῆς ὁδοῦ
αὐτῆς καὶ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐγένετο ἡ διάβασις τῶν λαῶν
ἀπὸ τὰ βόρεια μέρη τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν
Πελοπόννησον, πολλαὶ δὲ θέσεις ἀρχαῖαι καὶ νέαι ἀναφέρονται

εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς θέατρον μαχῶν (Πλαταιαί, Λεῦκτρα, Τανάρρα, Ἀλίαρτος, Χαιρώνεια, Πέτρα), ὡς καὶ σπουδαῖαι ἀρχαῖαι πόλεις : ὁ Ὄρχομενός, ἀκυάσας πρὸ τῶν Θηβῶν, αἱ Θεσπιαί, ἡ ἀντίζηλος τῶν Θηβῶν, ἡ Αὐλῖς, ὄνομαστί ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, καὶ ἄλλαι. Ἡ σπουδαιοτάτη ὅμως ἀπὸ ὅλας ἦσαν αἱ Θῆβαι, ἀκμάσασαι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων αὐτῆς στρατηγῶν τοῦ Ἑπαμεινώνδα καὶ τοῦ Πελοπίδου (κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα π.Χ.), ὡς καὶ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν. Κεῖται ἐπὶ νεογενοῦς βαθμίδος ἐπάνω ἀπὸ προσχωσιγενῆ πεδιάδα, ἡ ὁποία καταπίπτει εἰς τὴν λίμνην Ὑλίκην. Σήμερον ἀκόμη εἶνε μία ἀπὸ τὰς δύο πόλεις τῆς Βοιωτίας. Μεγαλυτέρα

Εἰκ. 28 — Αἱ πηγαὶ τοῦ ποταμοῦ
Ἐρχουνα παρὰ τὴν Λεβάδειαν

ἀπὸ αὐτὴν εἶνε ἡ **Λεβάδεια** (Λιβαδιά), ἡ ὁποία εὗρίσκεται εἰς ὑψηλὴν θέσιν πλησίον τῆς Κωπαϊδικῆς λεκάνης. Ἐδῶ ὑπάρχουν ἐργοστάσια διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ἐπεξεργασία τοῦ βάμβακος.

γ) **Φωκίς**. Τὸ βόρειον μέρος τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶνε τὸ δυτικὸν καὶ ὑψηλότερον μέρος τοῦ καταβυθίσματος, τὸ ὁποῖον εἶνε εἰς τὸ μέσον τῶν ὄρεων Παρνασσοῦ, Γκιώνας, Οἴτης, καὶ Καλλιδρόμου (**Βόρειος Φωκίς**). Τὸ νότιον αὐτῆς μέρος εἶνε μία μικρὰ κοιλάς πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἡ τῆς Ἀμφίσσης, καὶ τὸ ὄρος **Παρνασσός**.

1. Εἰς τὴν Βόρειον Φωκίδα, ὅπου συνεχίζεται ἡ κυρία γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας, ὑπάρχουν αἱ κῶμαι **Δαύλεια**, **Τιθορέα** (Βελίτσα), Ἐλάτεια (στρατηγικὴ θέσις), Ἀμφίκλεια (Δαδί) κ. ἄ. Πλησίον τοῦ χωρίου Μπραλλοῦ καὶ τῆς Οἴτης ἀνοίγεται σιδηροδρομικὴ σῆραγξ (2110 μ. μήκους), διὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ ἐξέρχεται ἡ γραμμὴ εἰς τὴν χώραν Φθιώτιδα.

2. Εἰς τὸ δυτικὸν τοῦτο μέρος τῆς κοιλάδος ἀμαξιτὴ ὁδὸς φθάνει καὶ ἀπὸ τὴν Νοτίαν Φωκίδα, ὅπου εἶνε ἡ μικρὰ πό-

Εἰκ. 29.—Ἡ Γραβιά. Ἐμπροσθεν τὰ ἐρεῖπια τοῦ περιφήμου Χηνίου·
λῆς Ἐμφίσα (6, ἄλλοτε Σάλωνα). Ἡ πεδιάς αὐτῆς εἶνε κατά-
φυτος ἀπὸ ἐλαίας. Ἐπίνειον τῆς Ἐμφίσης εἶνε ἡ Ἰτέα εἰς

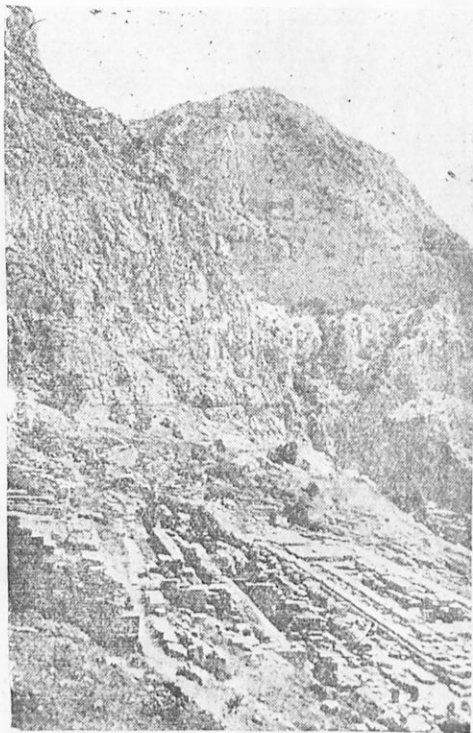

Εἰκ. 30.—Ὑψηλαὶ κορυφαὶ τοῦ Παρνασσῶ.

ὁμώνυμον κόλπον τοῦ Κορινθιακοῦ. Ἡ ὁδὸς ἀπὸ τὴν Ἰτέαν δι-
έρχεται πρῶτον ἀπὸ τὴν Ἐμφίσαν, βορειότερον ἀναβαίνει εἰς

τὴν ὁράξιν τῆς Ἀμπλιανῆς, μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Γκιώνας, καὶ καταβαίνει εἰς τὴν στρατηγικὴν θέσιν **Γραβιά** (μὲ τὰ λείψανα τοῦ περιφήμου χανίου τῆς Γραβιάς) διὰ νὰ ἔνωθῃ μὲ τὴν κυρίαν γραμμὴν τῆς συγκοινωνίας (ὡς εἶπομεν).

3. Ὁ **Παρνασσός**. Ἐπιβλητικὸς ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰς

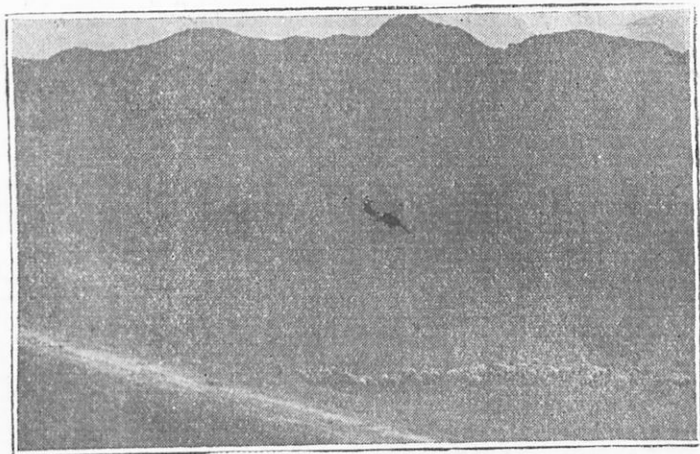

Εἰκ. 31.—Ἐρείπια τῶν Δελφῶν. Κάτω δεξιὰ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος·

κοιλιάδας τῆς Φωκίδος ὁ ὑψηλὸς Παρνασσός. Εἶνε ὄρος κατ' ἔξοχὴν ἀσβεστολιθικὸν μὲ φαινόμενα κάρστια (ὅπως εἰς τὴν Ἄνατ. Ἀρκαδίαν) καὶ μὲ τοὺς προβούνους αὐτοῦ καταπίπτει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἔχει λιβάδια (τυρὸς Παρνασσοῦ) καὶ δάση ἀπὸ ἔλατα (ἀπὸ ὑψ. 1000—1800 μ.). Πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν ἕως εἰς τὴν ὑψηλοτάτην κορυφὴν (Δικέρι 2460 μ. ὑψ.), διὰ νὰ θαυμάσουν τὸ ὑπέροχον θέαμα τοῦ ὄριζοντος καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ἀναβαίνουν συνήθως ἀπὸ

τὴν Ἰτέαν διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν καὶ τὰ εἰρεῖπια τῶν παλαιῶν «Δελφῶν» (ὑψ. 600 μ), ὅπου ὑπῆρχε τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ συνήρχετο τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Εἰς τοὺς **Δελφοὺς** πηγαίνει ἀμαξιτὴ ὁδὸς καὶ ἀπὸ τὴν Λεβάδειαν. Αὕτη διέρχεται πλησίον τοῦ χωρίου **Δίστομον** καὶ ἀπὸ τὴν κόμην **Ἀράχωβαν**, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸν Παρνασσόν, ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς (900 μ. ὑψ.).

ε.) **Λοκρίς**. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τοῦ

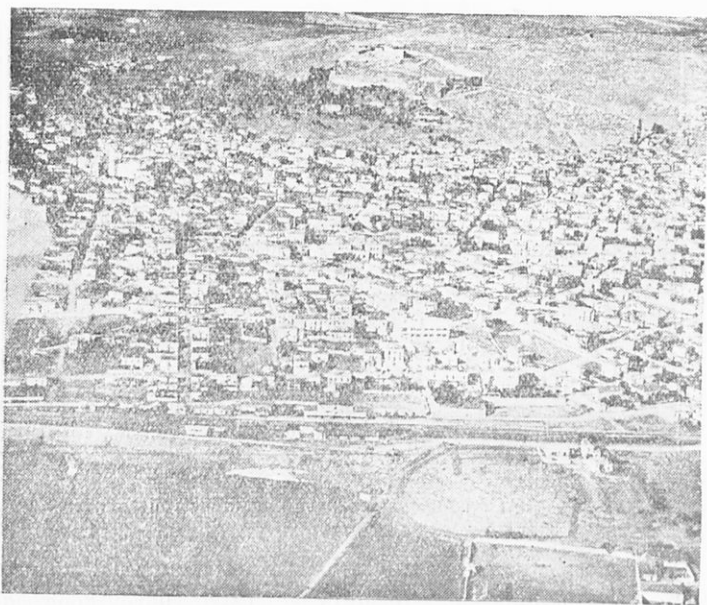

Εἰκ. 32.— Ἡ Οἶτη ὄρωμένη ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Σπερχειοῦ.

Εὐβοϊκοῦ κόλπου. Κατέχεται ἀπὸ τὸ Καλλίδρομον καὶ τὰ Λοκρικὰ ὄρη μὲ διάφορα πετρώματα, καὶ ὀλίγα μόνον προσχωσιγενῆ πεδία σχηματίζονται εἰς τὰ παραλία. Τὰ Λοκρικὰ ὄρη ἔχουν πάθη πολλὰ ῥήγματα καὶ ἡ χώρα πάσχει ἀπὸ σεισμούς, ἔχει δὲ καὶ πηγὰς ἱαματικὰς (τῶν Θερμοπυλῶν, τὰ Καμμένα Βοῦρλα). Εἰς τὸ μεγαλύτερον βαθύπεδον κεῖται ἡ κυρία κωμόπολις **Ἀταλάντη** (3 1/2). Τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἡ κυρία ὁδὸς τῆς συγκοινωνίας ἀπὸ τὴν Φωκίδα πρὸς τὴν Φθιώτιδα διήρχετο τὰ ὑψηλότερα τῆς «Ἐλατείας» στενὰ καὶ ἠκολούθει τὴν παραλίαν πρὸς τὰς «Θερμοπύλας». Διὰ τοῦτο αἱ δύο αὗται θέσεις ἐθεωροῦντο στρατηγικαί (Λεωνίδας καὶ Σπαρτιάται). Αἱ **Θερμοπύλαι** εἶνε στενὸν παραλίον πεδῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον διέρχονται

διὰ τὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, δηλ. εἰς τὴν Φθιώτιθα.

ε΄.) **Φθιώτις**. Ἡ χώρα αὕτη περιλαμβάνει τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ (καταβύθισμα), ἡ ὁποία ἀνοίγεται μεταξὺ τῶν ὄρεων Οἴτης καὶ ᾽Οθρους. Ἡ πρὸς Ν. ὑψουμένη Οἴτη εἶνε ὄρος ὑψηλὸν (2200 μ.) καὶ ὄραϊον μὲ πολλὰ δάση. Ἡ ᾽Οθρος εἶνε ὄρος μακρὸν (ὑψ. 1700), τὸ ὁποῖον προεκτείνεται πρὸς Α ἕως εἰς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον. Ἐπὶ τινα καιρὸν,

Εἰκ. 33. — Ἡ πόλις Λαμία ὁρωμένη ἀπὸ ἀεροπλάνου. Εἰς τὸ βάθος φαίνεται ἡ Ἀκρόπολις.

ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους μέχρι τοῦ 1881, ἦτο τὸ σύνορον Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἡ Φθιώτις ἐκτείνεται καὶ βορειότερον αὐτοῦ, περιλαμβάνουσα καὶ τὴν ἐπαρχίαν Λομοκοῦ. Ὁ Σπερχεῖος (κ. ᾽Αλαμάνα) πηγάζει ἀπὸ τὸν Τυμφρηστὸν καὶ μὲ τὴν ἰλὺν ποὺ παρασύρει προσχώνει τὸν Μαλιακὸν κόλπον ἐκβάλλων παρὰ τὰς Θερμοπύλας. Ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ εἶνε εὐφορὸς, παράγουσα σιτηρὰ, οἶνον, καπνὸν καὶ βάμβακα. Κέν-

τρον αὐτῆς εἶνε ἡ πόλις **Λαμία** (14, ἄλλοτε Ζιτοῦνι), ἀπὸ τὴν ὁποίαν διέρχονται αἱ ὁδοὶ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν (πρωτ. τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος). Ἡ πόλις εἶνε ἀρχαία, ἡ δὲ ἀκρόπολις αὐτῆς, ἡ Ἀκρολαμία ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀρχαίους πολέμους (Λαμιακὸς πόλεμος). Ὁ ἐδῶ τάφος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου καὶ ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ ἐνθυμίζει τὸν ἡρωϊσμόν του καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἶνε ἡ **Συνλίς**, τῆς ὁποίας ὁ λιμὴν εἶχε ἀνοιγῆ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀβαθοῦς Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Οἴτης κεῖται ἡ κόμη **Ἐπάτη** (αἱ Νέαι Πάτριαι τοῦ μεσαίωτος), παρὰ τὴν ὁποίαν ὀνομασταὶ ἱαματικαὶ πηγαί.

Βορείως τῆς Ὀθρουσ (ἐπαρχία Δομοκοῦ) ἐκτείνεται ὄροπέδιον, ὅπου ἡ λίμνη **Συνιάς** (μὲ πολλοὺς ἰχθῦς). Ἐδῶ εἶνε ἡ κόμη **Δομοκός** ἔχουσα φρούριον.

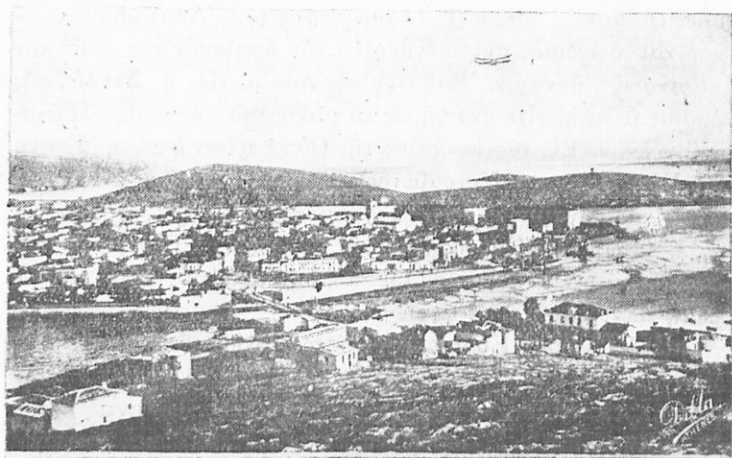
στ') **Ἡ νῆσος Εὐβοία**. Πέραν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (Βορείου καὶ Νοτίου) ἐκτείνεται ἡ μικρὰ νῆσος Εὐβοία (3600 τετρ. χιλιάμ.), τῆς ὁποίας τὰ ὄρη εἶνε συνέχεια τῶν ἀπέναντι αὐτῆς ὄρεων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Κατὰ τοὺς τελευταίους γεωλογικοὺς αἰῶνας ἦτο ἠνωμένη μὲ τὴν Στερεάν ὡς συνεχῆς ξηρά, ἐπειδὴ ὁμως κατεκρημνίσθη καὶ ἐβυθίσθη λωρὶς τοῦ ἐδάφους, ἐσχηματίσθη ὁ Εὐβοϊκὸς κόλπος καὶ ἡ πέραν ξηρὰ ἐξεχώρησεν ὡς νῆσος. Διακρίνουεν αὐτὴν εἰς Νότιον, Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Εὐβοίαν.

Ἡ νότιος Εὐβοία ὁμοιάζει εἰς ὅλα μὲ τὴν Νότιον Ἀττικὴν καὶ ἀνήκει καὶ αὐτὴ εἰς τὸ Κυκλαδικὸν σύστημα. Τὸ ὄρος αὐτῆς **Ὀχη** (1400 μ.ῦψ.) ἔχει μάραμα, ὅπως καὶ τὸ Πεντελικόν. Εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐβοίαν ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἀσβεστολιθικὰ ὄρη. Ἡ **Δίεφους** (Δέλφι, 1750) εἶνε τὸ ὑψηλότερον τῆς Εὐβοίας, τὸ δὲ **Κανδῆλι** (1230), ἀποτόμως καταπίπτει εἰς τὸν Εὐβοϊκόν, εἶνε συνέχεια τῶν Λοκρικῶν ὄρεων. Μέρος ὁμως τῆς Βορείου Εὐβοίας κατὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν μορφήν ὁμοιάζει μὲ τὴν Θεσσαλίαν (Τελέθριον ὄρος, 950). Μεταξὺ τῶν ὄρεων εἶνε εὐφορον στρωῶμα τεταρτογενοῦς ἐποχῆς.

Ἐξόχους φυσικὰς καλλονὰς ἔχει ἡ Κεντρικὴ καὶ ἰδίως ἡ Βόρειος Εὐβοία μὲ τὰ πυκνὰ αὐτῆς δάση. Ἡ νῆσος ἔχει καὶ χρήσιμα ὄρυκτὰ (λευκόλιθος, λιγνίτις), κατὰ δὲ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον πολλοὺς ἰχθῦς. Ἡ κυρία ὁμως ἀσχολία τῶν κατοίκων (140 χιλ.)

εἶνε ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία. Πολὺς οἶνος καὶ λαχανικά μεταφέρονται εἰς Ἀθήνας.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς νήσου εἶνε τὸ ἐστραμμένον

Εἰκ. 34.—Ἡ Χαλκίς (ἐν τῷ μέσῳ ὁ Εὐρίπος)

πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Ἐδῶ εἶνε ὁ στενὸς πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου (πλάτος 40 μ.), ὅπου γίνεται παλίρροια, δηλ. ρεύματα τῆς θαλάσσης, διευθυνόμενα ἄλλοτε πρὸς τὸ ἓν μέρος καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸ ἄλλο. Πλησίον τούτου εἶνε τὸ εὐφορώτερον μέρος τῆς νήσου, τὸ **Δηλάντιον πεδῖον**, ἐδῶ δὲ συναντῶνται αἱ δύο ὁδοί, ἡ κατὰ ξηρὰν, ἡ ὁποία διαβαίνει διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Εὐρίπου εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἡ κατὰ θάλασσαν, ἡ ὁποία ἐκ Πειραιῶς βαίνει πρὸς τοὺς βορείους λιμένας τῆς Ἑλλάδος (Βόλον, Θεσσαλονίκην). Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἀπὸ ἀρχαιοτάτου χρόνου ὑπάρχει εἰς τὸν Εὐρίπον ἡ πρωτ. πόλις τῆς νήσου **Χαλκίς** (18), ἡ ὁποία τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦτο μητρόπολις πολλῶν ἀποικιῶν. Σπουδαία πόλις παλαιὰ ἦτο καὶ ἡ **Ἐρέτρια**, συνοικισθεῖσα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ Ψαριανῶν καὶ ὀνομασθεῖσα **Νέα Ψαρά**. Ἀνατολικώτερον ἀξιόλογοι κωμοπόλεις εἶνε αἱ πλησίον τῆς θαλάσσης **Ἀλιβερίου** (ἐξαγωγή οἴνου),

καὶ **Κύμη** με λιμένα εἰς τὸ Αἰγαῖον. Πλησίον τούτων ὑπάρχουν λιγνιτωρυχεῖα.

Εἰς τὴν Νότιον Εὐβοίαν σπουδαία εἶνε ἡ **Κάρυστος**, κατάφυτος ἀπὸ καρποφόρα δένδρα.

Εἰς τὴν Βόρειον Εὐβοίαν, ὅπου τὸ εὐφωρον πεδῖον τῆς Ἰστιαίας, κεῖται ἡ **Ἰστιαία** (ἄλλοτε Ξηροχώρι, 3), με ἐπίνειον τὸν Ὁρεόν. Πρὸς τὸν Εὐβοϊκὸν εἶνε ἡ **Αἰδηψός**, γνωστὴ διὰ

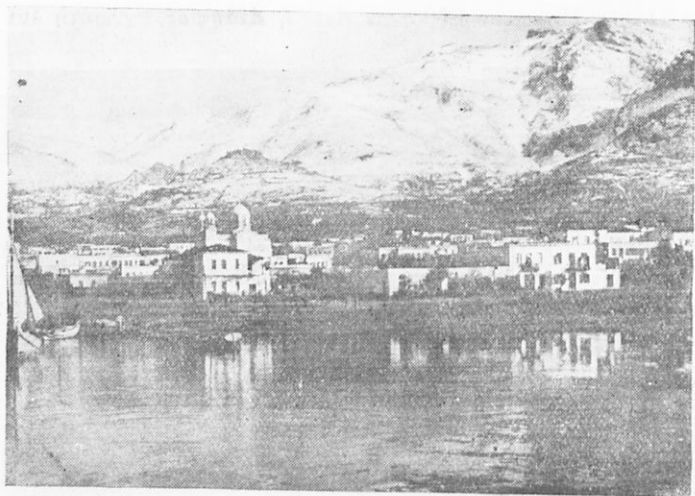
Εἰκ. 35.—Ἡ Χαλκίς μετὰ τοῦ Εὐρίπου ὁρωμένη ἀπὸ ἀεροπλάνου (ἐκ νότου)

τὰς ἰαματικὰς πηγὰς τῆς καὶ ἡ ναυτικὴ κωμόπολις **Δίμνη** (3). Παρ' αὐτὴν ἐξορύσσεται λευκόλιθος.

Ἡ Χαλκίς συνδέεται μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς διὰ σιδηροδρόμου καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Ἀμαξιτὰ ὁδοὶ διασχίζουν τὴν Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Εὐβοίαν, ἡ δὲ Κάρυστος συνδέεται μετὰ τὴν Ἀττικὴν μόνον θαλασσίως.

Βόρειοι Σποράδες (15 χιλ. κ.). Αὐτὰι κεῖνται πρὸς Β τῆς Εὐβοίας καὶ εἶνε πολλαί. Τέσσαρες ἀπὸ αὐτὰς, αἱ μεγαλύ-τεραι, κατοικοῦνται ἡ **Σκιάθος**, ἡ **Σκόπελος**, ἡ **Ἀλόνησος**

(κ. Λιαδρόμια) καὶ ἡ **Σκῦρος**. Τὸ ἔδαφος αὐτῶν ὁμοιάζει μὲ τὴν Βόρ. Εὐβοίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, εἶνε δὲ κατάφυτοι ἀπὸ πεῦκα καὶ ὀπωροφόρα δένδρα, ἰδίως αἱ δύο πρῶται. Μεγαλύτερα αὐτῶν εἶνε ἡ Σκῦρος μὲ μεγάλην κτηνοτροφίαν καὶ ποικιλίαν μαρμάρων. Ἔχει ὁμώνυμον κωμόπολιν (4).

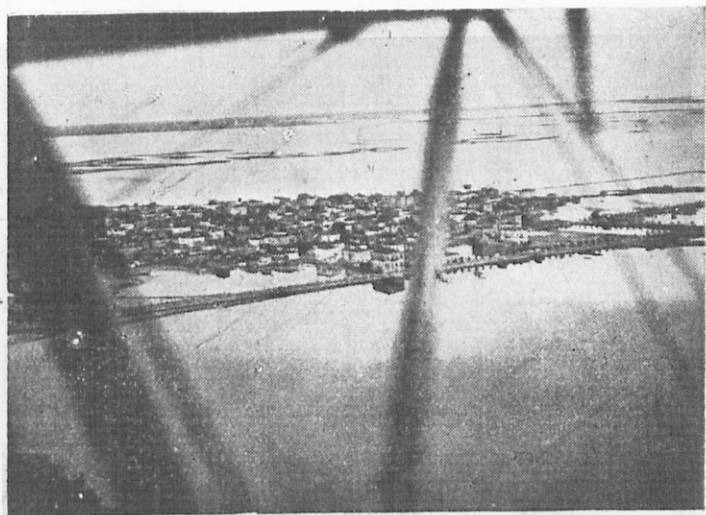
Εἰκ. 36.—Ἡ Κάρυστος καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτῆς ὄρος *Οχη.

2) ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

α') **Τὰ Αἰτωλικὰ ὄρη.** Πρὸς Δ. τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Ἰτέαν πηγαίνει εἰς τὴν Λαμίαν, ὑψοῦνται πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη. Μὲ τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Οἶτην συνέχεται τὸ ὄρος **Γκιώννα** (2510), τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Στερεᾶς καὶ ὅλης τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος. Εἶνε καὶ τοῦτο ἄσβεστολιθικὸν ὄρος ὅμοιον μὲ τὸν Παρνασσόν. Ὁ πρὸς Δ. αὐτοῦ ῥέων ποταμὸς Λάφνος ὀρρίζει τὴν Γκιώνναν ἀπὸ τὸν Κόρακα (Βαρδούσια ὄρη). Τὰ Βαρδούσια ὄρη (ὑψ. 2480) μὲ τὰς βαθεῖας αὐτῶν κόγχας καὶ μὲ τὰ δάση των εἶνε μεγαλοπρεπῆ. Ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ καὶ ἔξῃς φαίνονται διαφορετικώτερα. Λαμβάνουν διεύθυνσιν μᾶλλον ἐκ Β πρὸς Ν, ὃ φλύσσης γίνεται συχνότερος καὶ φθάνει εἰς 1900 μ., ὑψηλότερον δὲ ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὰς ὑψηλὰς

κορυφάς, ύψοῦται ὁ ἀσβεστόλιθος. Πολλὰ εἰς τὸ ὕψος ὑπερβαί-
νουν τὰ 2000 μ. ὡς ἡ **᾽Οξυά**, ἡ **Καλλιανούδα**, ὁ **Τυμφορηστός**,
τὰ ἐκτεταμένα καὶ δασώδη **᾽Αγραφα**. Τὸ πρὸς Δ. **Παναιτώλιον**
φθάνει 1930 μ.

Ποταμοὶ διασχίζουν τὴν ὄρεινὴν ταύτην ἔκτασιν ῥέοντες μέ-
σα εἰς βαθεῖας κοιλάδας καὶ χροάδρας καὶ σύμφωνα μὲ τὴν
διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν ἐκβάλλουν εἰς τὸν Κορινθιακὸν καὶ
Πατραϊκὸν κόλπον (Δάφνος, Εὔηνος, ᾽Αχελῶος). Ὁ ᾽Αχελῶος
(κ. ᾽Ασπροπόταμος) εἶνε ὁ μακρότατος (240 χιλίον. μήκους)
καὶ ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν ᾽Ηπειρον.

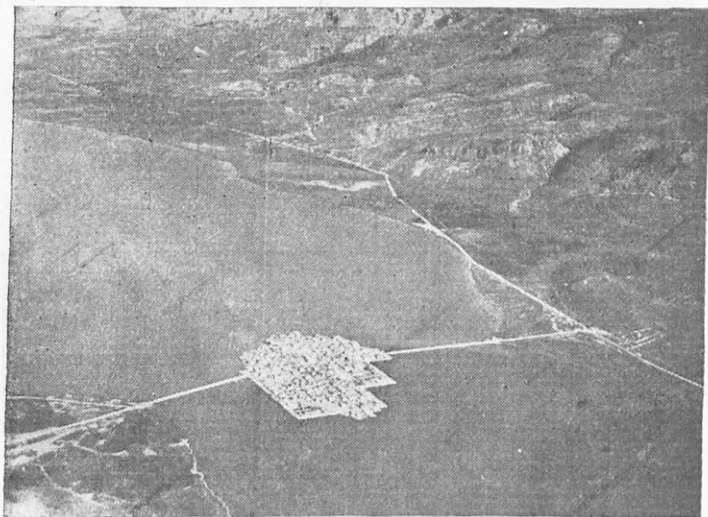

Εἰκ. 37.—Τὸ Μεσολόγγιον (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶνε ὄρεινόν, ἡ καλλιέργεια ἐδῶ εἶνε
περιορισμένη καὶ ὁ πληθυσμὸς σχετικῶς ἀραιός. Οἱ κάτοικοι
ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν δενδροκο-
μίαν. Κατοικοῦν δὲ κατὰ χωρία καὶ κόμας, τὰ ὅποια κατ'
ἀνάγκην εὐρίσκονται εἰς ὑψηλὰς θέσεις ἢ εἰς τὰς ἀνοιγομένας
μικρὰς λεκάνας (**Καρπενήσιον** εἰς ὕψ. 1000 μ., **Διδωρῆσιον**).
Ἐπίσης καὶ αἱ βαταὶ ὁδοὶ καὶ αἱ ὀλίγαι ἀμαξίται ἀκολουθοῦν
τὰ ὑψηλὰ μέρη καὶ μετὰ δυσκολίας φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς. Τὸ
Καρπενήσιον συγκοινωνεῖ εὐκολώτερον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ
Ἰω. Σαρρῆ, Γεωγρ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου ᾽Εκδοσ. Γ' 1934 4

Σπερχειού με την Λαμίαν, τὸ δὲ Λιδωφρίκιον με τὴν Ἐρατεινήν εἰς τὸν Κοριανθιακόν. Πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἰτέας εἶνε ἡ κωμό-
πολις **Γαλαξείδιον** (3). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν
ἔδαφος πρὸς καλλιέργειαν, εἶνε ναυτικοί. Ἡ νοτιοδυτικὴ ἐπαρ-
χία τῆς Ναυπακτίας ἔχει λιμένα ἔμπορικὸν τὴν **Ναύπα-
κτον** (3), ἀρχαίαν πολίχνην με ἐνετικὰ τεῖχη.

β'.) **Τὸ Αἰτωλοκαρνανικὸν καταβύθισμα.** Πρὸς Δ τῆς
ὄρεινῆς χώρας ἐκτείνεται καταβύθισμα, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀπὸ
τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου (ὄπου ἡ κώμη Ἀμφιλοχία, 3)
καὶ φθάνει ἕως εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦτο

Εἰκ. 38. — Τὸ Αἰτωλικὸν (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

περιέχει λεκάνας πολὺ εὐφόρους ἀλλὰ με ἔλη καὶ λίμνας. Εἰς μίαν λεκάνην, ἡ ὁποία προεκτείνεται πρὸς Α., εὐρίσκεται ἡ μεγαλύτερα λίμνη **Τριχωνίς** (ἢ τοῦ Ἀργινίου). Ἡ λεκάνη αὕτη ὀρίζεται πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ ὄρος **Ἀράκυνθος** (κ. Ζυγός, 1000 μ.). Πρὸς Ν. τούτου καὶ πρὸς τὴν λιμνοθάλασσαν, ση-
ματίζεται καὶ ἡ πεδιάς τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ καταβύθισμα δια-
σχίζεται ἀπὸ τὸν Ἀχελῶν ποταμὸν λοξὰ καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς
του (εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος) φέρει πολλὴν ἰλὺν. Ἡ πρόσχωσις

διαρκῶς προεκτείνεται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει ἐνώσει μὲ τὴν ἑξῆραν πολλὰς μικρὰς νήσους ποὺ εὐρίσκονται ἐκεῖ (αἱ **Ἐχινάδες**).

Εἰς τὰς πεδιάδας αὐτάς, πρὸ πάντων εἰς τὴν τοῦ Ἀγρινίου, καλλιεργεῖται ὁ καπνός, τὰ σιτηρὰ καὶ ἡ ἐλαία. Τὸ ἀρχαῖον κέντρον τῆς Αἰτωλίας, τὸ **Θέρμον**, ἔκειτο εἰς τὰ πρὸς **Α.** τῆς Τριχωνίας ὑψώματα. Σήμερον τὸ μεσόγειον κέντρον ἔχει ἡ πόλις **Ἀγρίνιον** (13), βορείως τῆς λίμνης Τριχωνίδος, ἐν μέσῳ τῶν καπνοφυτειῶν. Πρὸς μεταφορὰν τῶν προϊόντων ὑπάρχει ἐδῶ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν πόλιν μὲ τὸ **Μεσολόγγιον** καὶ καταλήγει εἰς τὸ μικρὸν ἐπίγειον **Κρουονέρι** (ἀπέναντι τῶν Πατρῶν). Τὸ Μεσολόγγιον (10) εἶνε πρωτ. τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ ἡ ὕδρσις αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὴν ὄρηγὴν λιμνοθάλασσάν της· αὕτη ὄχι μόνον προστατεύει τὴν πόλιν ἀπὸ ἐχθρικῆν προσβολὴν ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης ἀλλὰ ἔχει καὶ πολλοὺς ἰχθύς. Ὑπάρχουν ἐδῶ ἰχθυοτροφεία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα στέλλονται ἰχθύες (ἰδίως κέφαλοι) εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος (πρὸ πάντων εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ), παρασκευάζεται δὲ καὶ αὐγοτάραχον. Τὸ Μεσολόγγιον εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν εἶνε ἐνδοξότατον διὰ τὰς μακρὰς πολιορκίας ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Ἑλλην. ἐπανάστασιν καὶ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἐντὸς κήπου τῆς πόλεως ὑπάρχει τὸ «Ἡρώον», κενοτάφιον τῶν πεσόντων κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τῆς πολιορκίας (1826) μὲ τοὺς τάφους τοῦ ἥρωος Μάρκου Βότσαρη καὶ τοῦ φιλέλληνοσ λόρδου Βύρωνοσ.

Ἡ λιμνοθάλασσα ἔχει πολλὰς μικρὰς νήσους (Κλείσοβα, Βασιλάδι κ. ἄ). Εἰς μίαν ἀπ' αὐτάς εἶνε κτισμένη καὶ ἡ κώμη **Αἰτωλικόν**, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἄλιείαν.

γ) **Ἡ Ἀκαρνανία** (κ. Ξηρόμερον). Δυτικῶσ τοῦ Αἰτωλο-ακαρνανικοῦ καταβυθίσματος ὑψοῦνται τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς πελώρια κύματα. Παράλληλαι ὄρσειραι σχηματίζουν ὄρεινὴν χώραν (πτυχωσιγενῆ), τῆς ὁποίας τὸ δυτικὸν μέρος φαίνεται ὅτι ἔχει κρημισθῆ εἰς τὴν θάλασσαν (Ἴόνιον πέλαγος). Οἱ μικροὶ κόλποι τῆς ἀκτῆς ἀνοίγονται εἰς τὰς ἐν τῷ μέσῳ κοιλάδας, τὰ δὲ ἀκρωτήρια εἶνε ἡ προέκτασις τῶν ὄρέων. Ἀπὸ τὴν κατακρήμνισιν ἔγιναν καὶ αἱ

μικραὶ παράκτιοι νῆσοι, ὡς καὶ ἡ νῆσος Λευκάς. Ἡ νῆσος ἐνοῦται μὲ τὴν ξηρὰν μὲ νεωτάτους ζωστήρας, οἱ ὅποιοι σχηματίζουν λιμνοθάλασσαν. Ζωστήρ ἀναπτύσσεται καὶ κατὰ τὸ ΒΔ. ἀκρωτήριον Ἄκτιον, τείνων νὰ ἐνωθῆ μὲ τὴν ἀπέναντι Ἡπειρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Εἰς τὰς μικρὰς κοιλάδας τῆς Ἀκαρνανίας καλλιεργοῦνται διάφορα προϊόντα, εἰς δὲ τὰ ὄρη βόσκουν πολλὰ ζῶα. Τὰ ὄρη ἔχουν καὶ δάση βελανιδιῶν, πολλὰ δὲ βελανίδια συγκεντρώνονται εἰς παραλίους κόμας πρὸς ἐξαγωγήν, ὡς τὸν Ἀστακὸν (4) εἰς τὸ Ἴόνιον καὶ τὴν Βόνιτσαν καὶ τὴν Ἀμφιλοχίαν (3) εἰς τὸν Ἀμβρακικόν.

Ἀσκήσεις 1. Σχεδιαγράφησε εἰς τὸ τετραδίδόν σου τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μὲ τὰς σιδηροδρ. γραμμάς καὶ τὰς σπουδαιοτέρας πόλεις—2. Ἀπομνημόνευσε τὰς περιοχὰς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος—3. Ποίας περιοχὰς διαιρέχομεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον ἀπὸ τὰς Ἀθηνᾶς ἕως τὸν Δομοκὸν καὶ ποῖα ὄρη ὑπερβαίνομεν ;—4. Ποῖα γνωρίζεις ὑψηλὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ;—5. Ποῖος ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς αὐτῆς καὶ διατί ;—6. Διατί δὲν ἀναπτύσσεται μέγας ἐμπορικὸς λιμὴν κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος ;—7. Διατί τὸ Ἀργίγιον ἔχει ἐπίγειον εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν καὶ ὄχι εἰς τὸν Ἀμβρακικόν ;—8. Πῶς συγκοινωνεῖ τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς καὶ ποῖα μέρη βλέπομεν ταξιδεύοντες. —9. Μειαζὸν τίνων στρατῶν ἔγιναν αἱ μάχαι τῶν Πλαταιῶν, τῶν Δεύκτρον καὶ τῆς Χαιρωνείας (Λέων τῆς Χαιρωνείας).—10. Τί γνωρίζεις ἐκ τῆς ἱστορίας περὶ τῆς Αὐλίδος ;—11. Ποῦ ὀφείλεται ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ;—12. Πόσον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος (βλ. πίνακα σ. 53) κατοικεῖ εἰς τὰς Ἀθῆνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ;—13. Εὐρὲ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου Εὐβοίας.—14. Συμπλήρωσε εἰς τὸν ἐπόμενον πίνακα τὰ κενὰ καὶ ἀλομνημόνευσε τοὺς νομοὺς μὲ τὰς πρωτενοῦσας τῶν.—15. Κατάταξε τοὺς νομοὺς κατὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ.

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχαίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
N. Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	Ἀθῆναι	6.800	1.100.00	
Ἐπαρ. Ἀττικῆς » Μεγαρίδος » Αἰγίνης » Τροιζηνίας » Κυθήρων » Θηβῶν » Λεβαδείας	Πόρος			
N. Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος	Λαμία	6.600	200.000	
Ἐπαρ. Φθιώτιδος » Δομοκοῦ » Λοκρίδος » Παρνασσίδος » Δωρίδος	Ἀμφισσα Λιδωρίκιον			
N. Εὐβοίας	Χαλκίς	4.110	155.000	
Ἐπαρχ. Χαλκίδος » Καρυστίας » Ἰστιαίας » Σκοπέλου	Κύμη			
N. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	Μεσολόγγιον	7.800	222 000	
Ἐπαρ. Μεσολογγίου » Ναυπακτίας » Εὐρυτανίας » Τριχωνίδος » Βάλτου » Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου	Καρπενήσιον Ἀγρίνιον Ἀμφιλοχία			
Ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ ἡ Εὐβοία		24.510	1677000	

Γ' ΗΠΕΙΡΟΣ

Ἐρωτήσεις. 1. Πῶς ὀρίζεται ἡ Ἡπειρος; — 2. Ποῖα ἤ διεύθυνσις τῶν ἀκτῶν αὐτῆς; — 3. Μείρησε τὸ πλάτος τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ὀτράντου ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι τῆς Ἀπουλίας (Ἰταλίας). — 4. Πότε ἠνώθη πολιτικῶς μὲ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀράχθου τμήμα καὶ πότε ἡ λοιπὴ Ἑλληνικὴ Ἡπειρος; — 5. Ποῖον μέρος τῆς Ἡπέιρου ἔχει ὑπαχθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν;

Γεν. ἄποψις. Ἐκ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρναντίας αἱ ὄροσειραὶ συνεχίζονται ΒΔ καὶ καταλαμβάνουν πλατεῖαν ζώνην ἐπὶ ὅλης τῆς χώρας αὐτῆς. Ἡ δυτικωτέρα ὄροσειρά, τὰ **Κεραῦνια** ὄρη (κ. τῆς Χιμάρρας, 2025), καταλήγουν εἰς τὸ ἀκρωτήριο **Ἀκροκεραῦνια** (ἐν τῇ Βορ. Ἡπέιρῳ). Τὸ πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἔδαφος ἔχει κατακρημνισθῆ, ἐν μέρος δὲ τοῦ κόλπου ἔχει προσχωθῆ ὑπὸ τῶν ποταμῶν (Ἀραχθός, Λοῦρος). Ἀπὸ τὰς προσχώσεις ἔχει σχηματισθῆ τὸ **Ἀμβρακικὸν** βαθύπεδον, τὸ ὁποῖον πρὸς τὸν κόλπον ἔχει ἔλη καὶ λιμνοθαλάσσας (ὄπως καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελφῶος εἰς τὴν Αἰτωλίαν). Εἰς μακρὰς κοιλάδας ῥέουν κατὰ ΒΔ διεύθυνσιν οἱ ποταμοὶ **Ἀῶος** καὶ **Ἄψος**. Οἱ ποταμοὶ ὁμως **Θύαμις** (κ. Καλαμᾶς) καὶ **Ἀχέρων** ῥέουν εἰς ἐγκάρσιον διεύθυνσιν πρὸς τὰς ὄροσειράς (ΝΔ) καὶ τὰς κόπτουν. Διὰ τοῦτο σχηματίζονται ἐδῶ φάραγγες καὶ σκοτειναὶ ὄχθαι. Αἱ θορυβῶδεις φάραγγες τοῦ Ἀχέροντος εἶχον σχηματίσει τὴν ἰδέαν εἰς τοὺς ἀρχαίους ὅτι ἐδῶ εἶνε ἡ εἴσοδος εἰς τὸν Ἄδην. Εἰς τὸ μέσον τῆς Ἡπέιρου σχηματίζεται καὶ ὑψίπεδον κλειστὸν (ὑψ. 460μ.), τὰ τῶν **Ἰωαννίνων**, τὸ κέντρον τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ. Ὅπως εἰς τὴν Αἰτωλίαν, καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ συγκοινωνία εὐκολύνεται κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν (ἐκ Β πρὸς Ν).

α') **Τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἰωαννίνων** (π. Ἑλλοπία) ὀρίζεται ΝΔ ἀπὸ τὸ ὄρος Τόμαρον (ὑψος 2000 μ) καὶ ΒΑ ἀπὸ τὸ Μιτσικέλι. Ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ ὑψιπέδου σχηματίζεται εἰς τὸ χαμηλότερον μέρος ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων (π. Παμβῶτις). Ἐδῶ τὰ ὄρη ἐμποδίζουν τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλασσίας θερμοκρασίας καὶ τὸ κλίμα τὸν χειμῶνα εἶνε ψυχρότερον παρὰ εἰς τὰ πᾶ

ράλια. Εὐδοκιμῶν οἱ δημητριακοὶ καρποί, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἔποχην ἤκμασεν εἰς τὰς ὑποφείας τοῦ Τομάρου ἡ πόλις «Δωδώνη», μετὸ ἀρχαιότατον μαντεῖον τοῦ Διός. Ἀπὸ τὸν μεσαίωνα ἰδρύθη ἡ πρωτ. τῆς Ἡπείρου **Ἰωάννινα** (21) κατὰ τὴν ὄχθην τῆς ὁμωνύμου λίμνης

Εἰκ. 39. — Γὰ Ἰωάννινα μετὰ τῆς ὁμωνύμου λίμνης (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

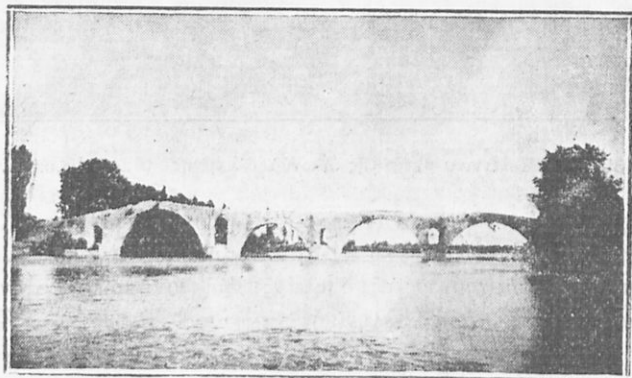
πατρὶς διασήμων ἀνδρῶν (Γεωργ. Χατζηκόστα, Καπλάνου, Δομπόλη κ. ἄ). Σπουδαία ἐδῶ εἶνε ἡ Ζωσιμαία σχολὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐξῆλθον πολλοὶ λόγιοι ἐργασθέντες ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἡ ἀκμάζουσα κτηνοτροφία εἰς τὴν Ἡπειρὸν καὶ ἡ μεγάλη παραγωγὴ ἑρίων συνετέλεσαν ἐδῶ εἰς ἴδρυσιν ὑφαντουργικῆς σχολῆς. Τὰ Ἰωάννινα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἡρωϊκὴν ἔφοδον τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 (Μπιζάνι).

β') **Ἀμβρακικὴ πεδιάς**. Ὅδὸς ἐξ Ἰωαννίνων διέρχεται τὰ πρὸς Ν στενὰ τῶν ὄρεων καὶ ἐξέρχεται εἰς τὴν Ἀμβρακικὴν πεδιάδα· εἰς τὸ χωρίον **Φιλιππιάς** διαχωρίζεται εἰς δύο κλάδους τῶν ὑποίτων ὁ εἰς τελειώνει εἰς τὸ ἐπίνειον **Πρέβεζα** (6) καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὴν **Ἄρταν** (7) καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς **Κόπραϊναν** (εἰς τὸν Ἀμβρακικόν). Ἡ πεδιάς εἶνε εὐφοροτάτη παράγουσα

ἄραβήσιτον καὶ ἐσπεριδοειδῆ, εἰς δὲ τὰς λιμνοθαλάσσας ἀλιεύονται πολλοὶ ἰχθύες (αὐγοτάραχον τῆς Πρεβέζης). Παρὰ τὴν Πρέβεζαν κείνται τὰ ἔρειπια τῆς «Ἀκτίας Νικοπόλεως», ἡ ὁποία διετέλεσε πρωτ. τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἔξῃς. Ἡ Ἄρτα ὑπῆρξεν ἔδρα τῶν δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου, κειμένη εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ.

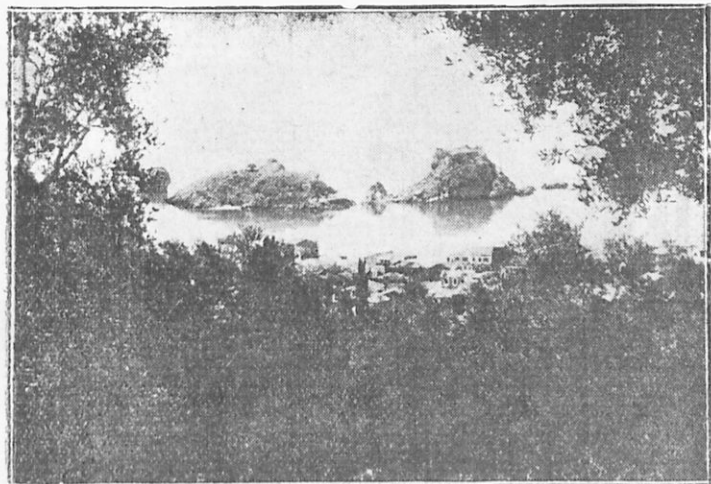
γ'.) **Ἡ πρὸς τὸ Ἴόνιον ὄρεινὴ χώρα** (κ. Θεσπρωτία). Αἱ πρὸς τὸ Ἴόνιον ὄροσειραὶ εἶνε μὲν χαμηλαί, ἀλλ' ἀπόκρημνοι, καὶ ἐμπυδίζουσι τὴν διάβασιν πρὸς τὸ κέντρον τῆς Ἡπείρου (ὄρη τοῦ Ζαλόγγου, τοῦ Σουλίου, ἢ Στουγάρα). Ἐδῶ πίπτει πολλὴ βροχὴ, οἱ δὲ ποταμοὶ Ἀχέρων καὶ Θύαμις (κ. Καλαμῶς) προσχώνουσι μικρὰς πεδιάδας καρποφόρους. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι διὰ τὸ ὄρεινόν τῆς χώρας εἶνε ποιμένες. Εἰς μικροὺς ὄρους εἶνε αἱ κῶμαι **Πάργα** (2), **Ἠγουμενίτσα** καὶ **Σαγαμάδα**, εἰς τὰ μεσόγεια δὲ τὸ **Μαργαρίτι** (2 1)2 καὶ ἡ **Παραμυθία**. Παρὰ τὸ χωρίον **Δραγοψά** ὑπάρχουσι κοιτάσματα πηλοσφάλτου.

Εἰκ. 40 — Γέφυρα τῆς Ἄρτης ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου.

δ'.) **Ἡ Πίνδος**. Αἱ ἀνατολικώτεραι καὶ ὑψηλότεραι ὄροσειραὶ ὀνομάζονται Πίνδος, ἀποκλείουσαι τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὰς πρὸς Α χώρας Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν. Ὁ ἀντὴν **Ζυγὸς** (ὕψ. 1650 μ.) ἐπιτρέπει τὴν διάβασιν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, ἀλλὰ μόνον διὰ ἡμίονου. Πρὸς Β τοῦ Ζυγοῦ (Βόρειος Πίνδος) ὑψοῦται τὸ ὄρος **Σμόλικας** (2630 μ), τὸ δεύτερον κατὰ

τὸ ὕψος ὄρος τῆς Ἑλλάδος, τὸ **Βοϊον** (κ. Γράμμος, 2500) καὶ ἡ **Τύμφη** (Πάπιγγον, 2500), κατάφυτα ἀπὸ διάφορα μεγάλα δένδρα. Εἰς τὴν Νότιον Πίνδον ὑψοῦται ὁ **Δάκμος** (Περιστέρι 2300) καὶ τὰ **Ἀθαμανικὰ** ὄρη (κ. Τζουμέρκα 2430). Ἡ Πίνδος κατοικεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ Κουτσοβλάχους, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ἀπὸ τὴν ξυλείαν τῶν δασῶν καὶ τὰ ποιμνιά των. Ὁρειοτάτη εἶνε ἡ περιοχὴ **Ζαγόρι** με 46 χωρία, καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀράχθου καὶ τοῦ Ἀφίου ποταμοῦ. Ἀξιόλογοι ἄλλαι κῶμαι εἶνε τὸ **Μέισοβον** (πατρὶς τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἀβέρωφ) παρὰ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ **Κόνιτσα** (3), εἰς τὴν ἕξοδον τοῦ Ἀφίου ἀπὸ βαθυτάτην χαράδραν.

Εἰκ. 41 — Ἀποψὲς τῆς Πάργας

ε'). **Βόρειος Ἡπειρος**. Αὕτη εἶχεν ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τῆς Τουρκίας μετὰ τὴν ἄλλην Ἡπειρον τῷ 1913, ἐδόθη ὅμως μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον ἀπὸ τὰς Δυνάμεις εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Περιελάμβανε δύο νομούς, τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τῆς Κορυτσᾶς. Εἰς τὴν Ἀλβανικὴν αὐτὴν Ἡπειρον ὁρᾷ ὁ μέσος καὶ κάτω ὄρος τοῦ Ἀφίου ποταμοῦ καὶ ὁ Ἄψος. Εἰς τὰς κοιλάδας τῶν ποταμῶν εἶνε σειρὰ ἀπὸ κωμοπόλεις καὶ χωρία. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀφίου εἶνε ἡ **Πρεμέτη** καὶ τὸ **Τεπελένι** (ἢ πατρὶς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ), πλησίον δὲ καὶ τὸ **Ἀργυροκάστρον** (9). Σπου-

δαῖτοι λιμένες εἶνε ὁ *Αὐλῶν* καὶ οἱ *Ἅγιοι Σαράντα*. Ὁ τελευταῖος οὗτος λιμὴν συνδέεται δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μετὰ τὸ *Δέλβινον* (3) καὶ τὰ Ἰωάννινα. Περίφημος εἶνε καὶ ἡ ὄρεινὴ περιοχὴ τῶν Κεραυνίων ὄρεων, ὅπου εἰς τὰς ὥραιάς κόμας κατοικοῦν οἱ Ἕλληνες Χειμαριῶται, ὀνομαστοὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν των. (Διὰ τὴν Κορυτσᾶν θὰ μάθωμεν εἰς τὴν Μακεδονίαν).

Εἰκ. 42.—Ἀποψὶς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸ Μέτσοβον

Ἀσκήσεις. 1. Σχεδιαγράφησε τὴν Ἑλληνικὴν Ἠπειρὸν μετὰ τὰς σπουδαιότερας πόλεις—2. Εἰς ποίους λιμένας τῆς Ἑλληνικῆς Ἠλείου προσεγγίζουν ἀιμόπλοια;—3. Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου;—4. Τίνος πατρίς εἶνε τὸ Μέτσοβον καὶ διατὶ ἡ Ἠπειρὸς καλεῖται «εὐάνδρος»;—5. Ταξίδευσσε νοερώς ἀπὸ τὴν ἰδίαν σου πατρίδα εἰς Ἰωάννινα.—6. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.

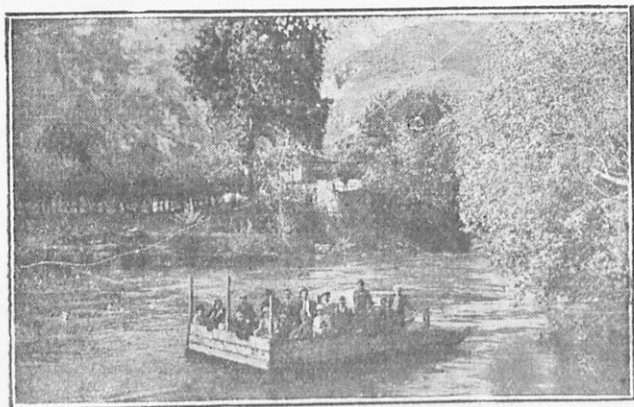
Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσίος	Κατ. εἰς 1 τ. χιλ.
N. Ἰωαννίνων	Ἰωάννινα	6.000	182.000	
Ἐπ. Ἰωαννίνων				
» Κονίτσης				
» Μετσόβου				
» Παραμυθίας	Δελβινάκι			
» Παγωνίου	Φιλιάται			
» Φιλιατῶν				
N. Ἄρτης	Ἄρτα	1.737	55.000	
N. Πρεβέζης	Πρέβεζα	1.615	80.000	
Ἐπ. Πρεβέζης				
» Μαργαριτίου				
» Φιλιππιάδος				
» Λευκάδος				
Ἐν ὅλῳ ἡ Ἑλληνικῇ Ἠπειρῷ		9.652	317.000	

Δ. Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Ἑρωτήσεις. 1. Ὑπὸ τίνων ἄλλων Ἑλληνικῶν διαμερισμάτων ὀρίζεται ἡ Θεσσαλία ;—2. Ποῦ καὶ ὑπὸ τίνων κόλπων βρέχεται ὑπὸ θαλάσσης ;—3. Ποίαν χερσόνησον παρατηρεῖς (τῆς Μαγνησίας) καὶ εἰς ποῖα ἀκρωτήρια τελειώνει ;—4. Μέτρησε τὸ ἄνοιγμα τῆς εἰσόδου εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον.—5. Ἐυρὲ εἰς τὸν χάρτην τὰ ὄρη καὶ ἀπομνημόνευσε αὐτά.—6. Ποία πόλις εἶνε εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ πῶς ἐξηγεῖς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ;—7. Διὰ τίνας αὐχένους γίνεται ἡ διάβασις ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν;

Φυσικὴ διάπλασις καὶ ὕδατα. Ἐνῶ ἡ Βορειοδυτικὴ Ἑλλὰς ἔχει νέαν καὶ πτυχωσιγενῆ κατασκευὴν, ἡ Θεσσαλία (πλὴν τῆς Πίνδου) ἀνήκει εἰς τὸ σύστημα τῶν Μακεδονοθρακικῶν ὄρεων, τὰ ὅποια εἶνε παλαιᾶς κατασκευῆς καὶ ὀγκώδη. Αἱ διαρροαὶ εἰς τὸν ἕρποντα κατὰ διεύθυνσιν ΝΑ—ΒΔ, τοιαύτην δ' ἔχουν καὶ τὰ δύο μεγάλα καταβυθίσματα, δηλ. τὰ δύο Θεσσαλικά λε-

κανοπέδια. Αὐτὰ εἶνε κλειστά καὶ ἄλλοτε τὰ ὕδατα ἐδῶ ἐσχημάτιζαν μεγάλας λίμνας. Τὰ ὕδατα ὅμως ἤνοιξαν δύο φάραγγας μέσα ἀπὸ τὰ ὄρη καὶ ἔρευσαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς τὸ ΒΑ. μέρος· ἐξακολουθοῦν δὲ νὰ ῥέουν σχηματίζοντα τὸν **Πηνειὸν** ποταμόν. Ἡ κυρία πηγὴ τοῦ Πηνειοῦ εἶνε πλησίον τοῦ Ζυγοῦ· εἰς τὸ δυτικὸν λεκανοπέδιον δέχεται πολλὰ ποτάμια, τὰ ὁποῖα ῥέουν ἀκτινοειδῶς (Ὀνόχωνος, Ἀπιδανός, Ἐνιπεύς). Ἀπὸ τὸ λεκανοπέδιον αὐτὸ διέρχεται τὴν φάραγγα τοῦ Καλαμακίου, διατρέχει τὸ ἀνατολικὸν λεκανοπέδιον (τὴν πεδιάδα τῆς Λαορίσης) καὶ ἔπειτα διασχίζει τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ὄρη μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης (Κισσάβου), ὅπου σχηματίζεται ἡ ὠραιότατη «κοιλίᾳ τῶν Τεμπῶν». Εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀνατολικοῦ τούτου

εἰκ. 43. — Ὁ Πηνειὸς καὶ τὰ Τέμπε

λεκανοπεδίου ὑψώνεται ὁμαλῶς τὸ ἔδαφος καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ **Ἀμύρου**, ποὺ πηγάζουν κάτω ἀπὸ τὴν Ὀσσαν, διευθύνονται πρὸς τὸ ΝΑ μέρος τοῦ λεκανοπεδίου· ἐδῶ σχηματίζεται ἡ λίμνη **Βοιβηλῆς** (κ. Κάρλα), ἡ ὁποία ἔχει πολλοὺς ἰχθύς.

Κλίμα καὶ προϊόντα. Τὰ ὑψόμενα πρὸς τὴν θάλασσαν ὄρη ἐπιδροῦν εἰς τὸ κλίμα οὕτως, ὥστε μόνον αἱ ἀκταὶ καὶ ἡ χειρσόνησος ἔχουν τὸ μεσογειακὸν κλίμα (γλυκύ). Τὸ ἐσωτερικὸν ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν. Αἱ πεδιάδες εἶνε εὐφοροὶ καὶ σιτοφό-

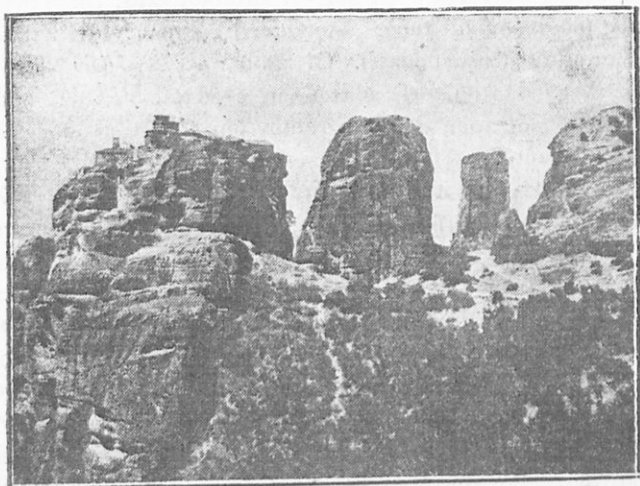
ροι, εἰς δὲ τὰ χλοερὰ λειβάδια τρέφονται πολλὰ πρόβατα, βόες καὶ ἵπποι.

α'.) **Τὰ Θεσσαλικά Ἄγραφα.** Τὸ μέρος τῆς Νοτίου Πίνδου, τὸ ὁποῖον φθάνει μέχρι τοῦ δυτικοῦ λεκανοπεδίου, ἔχει τὸ ὄνομα Θεσσαλικά Ἄγραφα μὲ πολλὰς κορυφὰς ὑψηλὰς ἄνω τῶν 2000 μ. (Βουστικᾶκι, Καραῖβα, Νεραΐδα, Κόζακας). Ἀπὸ τὸν Λάκμον πηγάζουν ὁ Πηνεῖος καὶ ὁ Ἀχελῷος (κ. Ἀσπροπόταμος). Αὐτὸς ῥέει πρὸς Ν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄρειων. Ἐδῶ ὑπάρχουν τὰ μεγαλύτερα δάση τῆς Ἑλλάδος (ἐλάτα, ἄγρια πεῦκα, ὄξυαι, καστανεαί). Οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι ἐκτὸς τῆς κτηνοτροφίας (βούτυρον καὶ τυρὸς Ἀγρῶων) ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ὑλοτομίαν (ξύλάνθρακες). Οἱ παρὰ τὸν Ἀχελῷον κατοικοῦντες (Ἀσπροποταμίται) κόπτουν μὲ ὑδροπρίονας τοὺς κορμούς καὶ τοὺς ῥίπτουν εἰς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ.

β'.) **Τὸ δυτικὸν λεκανοπέδιον.** Ἐδῶ κατ' ἐξοχὴν καλλιφεργεῖται ὁ σῖτος καὶ ὁ ἀραβόσιτος, προσέτι δὲ καὶ ἀρκετὸς καπνός, γεώμηλα, ὄσπρια καὶ σησάμι. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐκτάσεις ἐλώδεις, εἰς τὰς ὁποίας τρέφονται ζῷα. Ὅλα τὰ προϊόντα ταῦτα συναθροίζονται εἰς τὰς πόλεις **Καρδίτσαν** (10), **Τρίκκαλα** (20) καὶ **Καλαμπάκαν** (3), αἱ ὁποῖαι συνδέονται σιδηροδρομικῶς ἕως τὸν Παγασιτικὸν κόλπον (τὸν Βόλον). Ἡ Καρδίτσα εἶνε νέα πόλις εἰς τὸ μέσον τῆς πεδιάδος. Τὰ Τρίκκαλα εἶνε πρωτ. ὁμωνύμου νομοῦ, ὅπου παραχειμάζουν πολλοὶ ποιμένες καταβαίνοντες ἀπὸ τὸν Πίνδον. Ἡ δὲ Καλαμπάκα (οἱ Σταγοὶ τῶν Μεσαιωνικῶν χρόνων) εὐρίσκεται πέραν τοῦ Πηνεῖου καὶ κάτω ἀπὸ ὑψηλοῦς καὶ ἀποτόμους βράχους, οἱ ὁποῖοι λέγονται «Μετέωρα». Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ἦσαν ἄλλοτε 21 μοναστήρια, ἐκ τῶν ὁποίων 4 σήμερον διατηροῦνται. Ἄλλοτε εἰς αὐτὰ ἀνάβαινον μὲ κρεμαστὰς κλίμακας ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέστυρον οἱ μοναχοί, σήμερον ὅμως ἀναβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἐσκαλίσθησαν εἰς τὸν βράχον. Οἱ βράχοι αὐτοὶ ἔχουν σχηματισθῆ ἀπὸ διάβρωσιν τῶν ὑδάτων ἐπάνω εἰς μεγάλον ὄγκον κροκαλοπαγῆ. Ἐν νοτιοανατολικὸν μέρος τοῦ λεκανοπεδίου (πεδιάς τῶν Φαρσάλων) ἐκτείνεται κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο ἐγκαρσίων Θεσσαλικῶν ὁδῶν, δηλ. Καλαμπάκας—Βόλου καὶ Λομοκοῦ—Τεμπῶν. Εἶνε ὀνομαστὸν εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τὴν

ἔδω νίκην τοῦ Καίσαρος κατὰ τοῦ Πομπηίου (48 π. Χ.) παρὰ τὴν Φάρσαλον καὶ τὴν νίκην τοῦ Ρωμαίου Φλαμινίου ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε΄. (197 π. Χ.) παρὰ τὴν θέσιν «Κυνὸς Κεφαλαί». Ἡ σημερινὴ **Φάρσαλος** ἔχει 3 1)2 χιλ. κ. ἑξακολουθεῖ ὁμως νὰ ἔχη ὄψιν Τουρκοπόλεως

γ') **Κρόκιον πεδίων**. Χαμηλὴ λοφοσειρὰ κατερχομένη ἀπὸ τὴν Ὀθρυν χωρίζει παράλιον πεδιάδα πρὸς τὸν Παγασητικὸν κόλπον, τὸ Κρόκιον πεδίων (ἢ πεδιάς τοῦ Ἄλμυροῦ). Ἐνταῦθα

Εἰκ. 44.— Τὰ Μετέωρα

καλλιεργεῖται πολὺς καπνὸς καὶ ἔχει κέντρον τὸν Ἄλμυρον (6).

δ') **Μαγνησία**. Οὗτω λέγεται ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν ὄρεινὴ χώρα ἀπὸ τῶν Τεμπῶν μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων **Σηπιάς** καὶ **Τρίκερι**. Εἰς τὴν γεωλογίαν τμῆμα ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ὑψηλὸν μεταξὺ κατακρημνίσεων ἢ καταβυθισμάτων, λέγεται «ὀρηξιγενὴς προεξοχή». Αὐτὴ ἡ ὀρηξιγενὴς προεξοχή, ἡ Μαγνησία, εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μεσογειακοῦ κλίματος. Ἐκτὸς τῶν φυσικῶν δασῶν, τὰ ὁποῖα εἶνε εἰς τὴν ὑψηλὴν ζώνην ἀπὸ δρύας καὶ καστανέας, χαμηλὰ εἶνε κατάφυτος ἀπὸ δένδρα ὀπωροφόρα (μηλέας, κερασέας, ἐλαίας κ.ἄ), οἱ δὲ κάτοικοι ἄν καὶ ὄρεινοί, ζοῦν ἀπὸ τὴν γεωργίαν. Εἰς μερικὰ μέρη ἀσχολοῦν

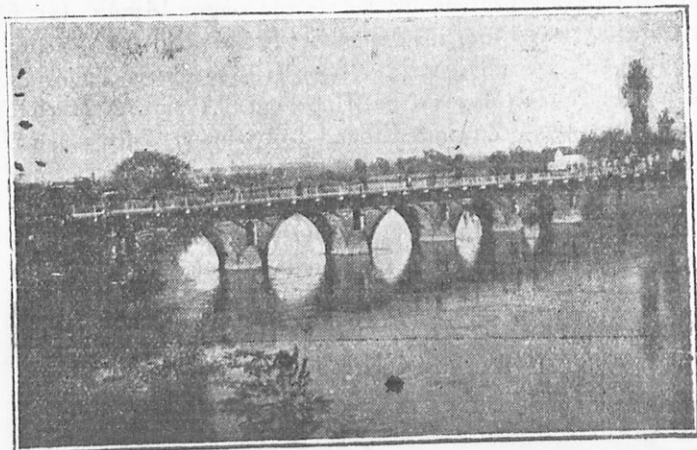
ται και εις την κτηνοτροφίαν, ὡς εις την κόμην **Ἀγιάν** (3), ἡ ὁποία κεῖται κάτω ἀπὸ τὴν Ὀσσαν. Ἡ μεγάλη δενδροκομία παρατηρεῖται πρὸ πάντων εις τὸ ὄρος Πήλιον, ὅπου ὑπάρχουν 24 μεγάλα χωρία (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Ἅγιος Λαυρέντιος, Λεχώνια, Μηλέαι, Ζαγορά, Κισσός, Τσαγκαράδα, Τρίκερι κ.ἄ.). Αἱ ἀκταὶ τῆς Μαγνησίας εἶνε ἀπόκρημοι καὶ ἀλίμενοι, διὰ τοῦτο ὡς μόνος λιμὴν τῆς ἐνδοχώρας ἀνέκαθεν ὑπῆρξε ὁ μυχὸς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Παλαιὰ ἐδῶ ἤχμασαν κατὰ σειρὰν αἱ πόλεις «Ἴωλκός», αἱ «Παγασαί» (ἔξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ κόλπου) καὶ ἡ «Δημητριάς». Πλησίον αὐτῶν ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ ἐπίνειον τῆς Θεσσαλίας **Βόλος** (42), ὁ

Εἰκ. 45.—Ὁ Βόλος ὁρῶμενος ἀπὸ ἀεροπλάνου.

ὁποῖος σήμερον εἶνε ἡ μεγαλυτέρα πόλις αὐτῆς. Ἔχει κανονικωτάτην ἑνυμοτομίαν καὶ σπουδαίαν ἐμπορικὴν κίνησιν. Ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου εὐκολύνει καὶ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας καὶ σήμερον ὑπάρχουν ἐδῶ μηχανουργεῖα, ἀλευρῶμυλοι, ἐριουργεῖα, νηματοουργεῖα, κ.τ.λ.

ε'.) Ἡ **πεδιάς τῆς Λαρίσσης** (ἀνατολ. λεκανοπέδιον). Ἐκ τοῦ Βόλου σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διέρχεται τὰ πλησίον ὑψώματα καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἀνατολικὸν λεκανοπέδιον τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εὐρίσκεται ἡ κόμη **Βελεστῖνον** (2), αἱ ἀρ-

Εἰκ. 46.—Γέφυρα τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὴν Λάρισσαν.

χαῖται Φεραὶ (ἡ πατρὶς τοῦ Ρήγα). Πλησίον ταύτης γίνεται διακλάδωσις τῶν γραμμῶν, καὶ ἡ μὲν μία πηγαίνει πρὸς τὰ Τρίκαλα καὶ τὴν Καλαμπάκαν, ἡ δ' ἄλλη εἰς τὴν Λάρισσαν. Ἡ **Λάρισσα** (24) ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶνε σπουδαιότατη πόλις τῆς Θεσσαλίας. Κεῖται κατὰ τὸν Πηνειὸν ποταμὸν, διέρχεται δὲ ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὁ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Μακεδονίαν σιδηρόδρομος. Βορειότερον, ὅπου διέρχεται ὁ παραπόταμος τοῦ Πηνειοῦ Εὐρωπος, κεῖται ἡ μικρὰ πόλις **Τύρναβος** (6).

Ἀπὸ τὴν Λάρισσαν ὁ σιδηρόδρομος διέρχεται τὰ Τέμπη διὰ τὴν φθίση τὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀμαξιτὴ δὲ ὁδὸς ὑπερβαίνει τὴν δίοδον τῆς Μελοῦνας (ὅπου τὰ παλαιὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος) διὰ τὴν μεταβῆ εἰς τὴν βορειοτέραν περιοχὴν τῆς Θεσσαλίας, τὴν Περραιβίαν. στ.) **Περραιβία** (ἐπαρχία Ἐλασσῶνος). Ἡ περιοχὴ αὕτη περικλείεται ἀπὸ ὑψηλὰ ὄρη (Καμβούνια, Τιτάριον, Ὀλύμπος) καὶ διασχίζεται ἀπὸ τὸν παραπόταμον τοῦ Πηνειοῦ **Εὐρωπον** (κ. Ξεριᾶς), παρὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν μικραὶ κοιλάδες ἂν ἐδῶ ἀνοίγονται δύο δίοδοι πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Μεταξὺ τοῦ Τιταρίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἡ στενὴ δίοδος τῆς **Πέτρας** φέρει πρὸς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, ἡ δὲ τοῦ **Σαρανταπόρου**

(μεταξὺ τοῦ Τιταρίου καὶ τῶν Καμβουνίων) πρὸς τὴν Δυτικὴν. Ἡ τελευταία αὕτη ἔγινε περίφημος εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν (τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους) διὰ τὴν πρώτην νίκην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Τούρκων (9 Ὀκτωβρίου 1912). Κέντρον τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶνε ἡ **Ἐλασσῶν** (2), με ὄχυρόν φρούριον.

Ἀσκήσεις. 1 Σχεδιαγράφησε τὴν Θεσσαλίαν με τὰς αἰδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ θέσε τὰς πόλεις διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται αὐταί—2. Ὀνόμασε τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τί ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι εἰς αὐτάς ;—3. Ποῖον μακρὸν ὄρος ὀρίζει τὴν Θεσσαλίαν ἐκ Νότου ;—4. Πότε ἠνώθη μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ Θεσσαλία καὶ πότε ἡ Πελοποιία ;—5. Διὰ ποίους λόγους διαφέρουν οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι ἀπὸ τοὺς πεδινούς εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν διανοητικότητα ;—6. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.—7. Ποῖον μέρος τοῦ νομοῦ Τρικκάλων νομίζεις ὅτι ἔχει ἀραιότερον πληθυσμὸν καὶ διατί ;

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Τρικκάλων	Τρίκκαλα	5.766	215.000	
Ἐπ. Τρικκάλων				
» Καρδίσης				
» Καλαμπάκας				
Ν. Λαρίσης	Λάρισσα	7.570	280.000	
Ἐπ. Λαρίσης				
» Φαρσάλων				
» Ἄλμυροῦ				
» Βόλου				
» Ἀγινιάς				
» Τυρνάβου				
» Ἐλασσῶνος				
Ἐν ὅλῳ		13.336	495.000	

Ε. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἐρωτήσεις 1. Μεταξὺ τίνων μοιρῶν γεωγρ. πλάτους καὶ γεωγρ. μήκους ἐκτείνεται ἡ μεγάλη αὕτη χώρα ;—2. Παρατήρησε Ἰω. Σαρρῆ. Γεωγρ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου. Ἐκδос. Γ' 1934 5

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὰ βόρεια σύνορα ὑπὸ ποίων ὀρέων προστατεύονται. — Ποιοὶ οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας; — 4. Ποίαν χερσόνησον τῆς Μακεδονίας παραιτηρεῖς καὶ πρὸς ποίαν ἄλλην ὁμοιάζει; — 5. Ποίαν παράκτιον νῆσον βλέπεις; — 6. Ὄνόμασε τοὺς κόλπους αὐτῆς. — 7. Ὑπὸ τίνων ἑλληνικῶν διαμερισμάτων ὀρίζεται καὶ ὑπὸ τίνων κρατῶν πρὸς Δ; — 8. Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος (Παῦλος Μελάς) καὶ διὰ ποίων μερῶν προήλασε τῷ 1912—1913 ὁ Ἑλληνικὸς στρατός; — 9. Ποῦ ἔγιναν σπουδαῖα μάχαι;

Γενικά. Ὅπως ἡ Θεσσαλία, οὕτω καὶ ἡ Μακεδονία εἶνε παλαιὰ ὀγκώδης χώρα κατακομματιασμένη. Ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους παρουσιάζεται περισσότερο ἀνώμαλος παρὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Χαμηλὰ λεκανοπέδια εὐφορα (ὅπως ἐν Θεσσαλίᾳ) ἢ πλῆθος ὑψηλῶν ὄρεων (ὅπως ἐν τῇ Ἀνατολ. Ἀρκαδίᾳ) χωρίζονται ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων. Ὀλίγα μόνον παράλια μέρη κεῖνται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μεσογειακοῦ κλίματος. Τὰ ἄλλα ἔχουν κλίμα ἠπειρωτικόν, εἰς δὲ τὰ ὄρη ὁ πληθυσμὸς εἶνε ὀλίγος καὶ ὁ βίος σκληρός. Ἡ τοιαύτη διαίρεσις τῆς χώρας εἰς μικρὰς περιοχὰς ἤτο αἰτία νὰ κατοικήσουν ἐδῶ λαοὶ γειτονικοὶ διάφοροι μεταξὺ τῶν (Ἕλληνες, Τοῦρκοι, Σλάβοι καὶ ἄλλοι), σήμερον ὁμοῦ ὅποτε ἔγινεν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐδῶ Ἕλληνες πρόσφυγες, ἔγινεν ὁμοιογένεια εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν. Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία διαιρεῖται εἰς τὴν Δυτικὴν, Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικήν.

1) ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἶνε μεσόγειος καὶ ἔχει πρὸς Δ τὴν Βόρειον Πίνδον (Βοϊόν, Σμόλικας), ἢ ὁποία κλείει αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἡπείρου. Παράλληλως καὶ ἀνατολικῶς ταύτης ἄλλη ὄροσει-

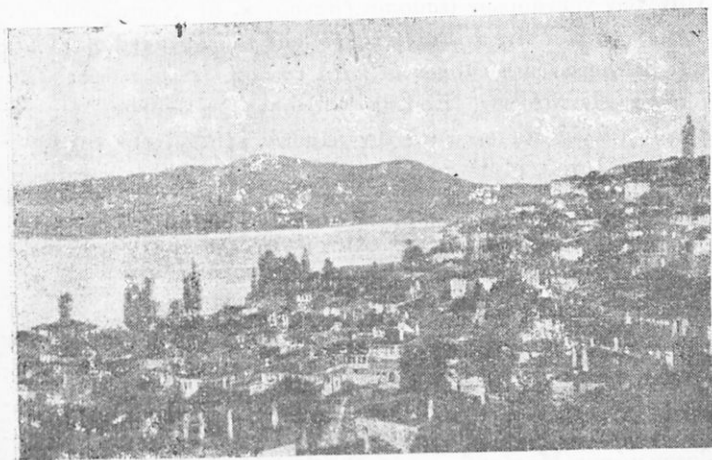
Εἰκ. 47.— Ἡ ὑψηλότερα κορυφὴ τῆς Πίνδου Σμόλικας

ρὰ περιλαμβάνει τὰ ὑψηλὰ ὄρη **Βαρνοῦς** (ὑψ. 2530), **Βίτσι** (2130), **Σινιάτσικον** (2110) καὶ **Μπούρινον**. Τρίτη ὄροσειρὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς **Μπάμπουνας** (Σερβικὴ Μακεδονία) σχηματίζουσα κατὰ σειρὰν τὰ ὄρη **Βόραν** (2500 μ.), **Βέρμιον** (2000) καὶ **Πίερον**. Ἡ τελευταία αὕτη

ὄροσειρὰ κλείει τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν. Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ὄροσειρῶν διακρίνονται δύο σειραὶ λεκανοπεδίων, δυτικὴ καὶ ἀνατολική.

α') **Δυτικὴ σειρά.** (Ἡ περιοχὴ τῶν Δεσσαρητικῶν λιμνῶν καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄνω Ἀλιάκμονος).

1. Πρὸς Β τῆς Πίνδου ἀνοίγονται τρία ὑψηλὰ λεκανοπέδια, τὰ ὁποῖα φέρουν λίμνας. Εἰς τὸ κεντρικὸν καὶ ὑψηλότερον (845 μ. ὑψ.) εἶνε ἡ λίμνη **Βρυγηῖς** (κ. Πρέσπα), εἰς τὴν ὁποίαν εἶνε τὰ ὄρια τριῶν κρατῶν (τίνων ;). Εἶνε μεγάλη λίμνη, ἀβαθὴς μὲ πολλοὺς καὶ μεγάλους ἰχθῦς, χωρὶς νὰ ἔχη ἔκρου. Ἡ λίμνη τῆς Ἀχρίδος εἶνε εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ ἔχει ἔκρου τὸν ποταμὸν Δρίλωνα. Εἰς τὸ Νότιον λεκανοπέδιον εἶνε

Εἰκ. 48. — Ἡ πόλις Καστορέια

ἡ μικρὰ λίμνη τῆς **Σόβιανης**, ἡ ὁποία σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη (παραποτάμου τοῦ Ἄψου). Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο τῆς Κορυτσᾶς εὐρίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἰωαννίνων—Μοναστηρίου καὶ ἐν γένει Ἡπείρου καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας. Διὰ τοῦτο ἀνεπτύχθη ἐνταῦθα ἡ πόλις **Κορυτσᾶ** (20) ὡς ἐμπορικὸν κέντρον καί, πρὶν ὑπαιχθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, εἶχε κατοίκους ὅλους σχεδὸν Ἕλληνας.

2. Ἡ πρὸς Α τῆς Πίνδου χώρα ἔχει πετρώματα νεογενῆ καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονος, ὁ ὁποῖος ρέει ἐνταῦ-

θὰ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν. Ὁ Ἀλιάκμων πλησιάζει τὴν Θεσσαλίαν καὶ εὐρίσκει ἐμπόδιον τὰ νεογενῆ ὠσαύτως Χάσια ὄρη, διὰ τοῦτο στρέφεται κατὰ διεύθυνσιν κάθετον (BA) καὶ κόπτει τὰς δύο ὄροσειρὰς διὰ νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Δάση ἐκ δρυῶν σκεπάζουσι μεγάλας ἐκτάσεις καὶ πλούσια ὄρυκτὰ (λιγνίται) εὐρίσκονται εἰς τὴν νοτίαν ἐπαρχίαν τῶν Γρεβενῶν. Πολλὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις ὑπάρχουν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην. Εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῆς «Καστορείας», ὅπου σχηματίζεται ἡ ὁμώνυμος λίμνη (π. Ὁρειτιάς), εἶνε κτισμένη ἡ πολίχνη **Καστορεία** (8). Ἡ Καστορεία διασώζει πολλοὺς ναοὺς μὲ βυζαντινὴν τέχνην. Οἱ κάτοικοι μὲ μονόξυλα ψαρεύουν ἰχθῦς τῆς λίμνης ἢ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν οἰκιακὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν (ἐσάρπαι, μανσὸν κ. ἄ) Νοτιώτερον κέντρα ἐπαρχιακὰ εἶνε ἡ **Σιάτιστα** (7) καὶ τὰ **Γρεβενὰ** (3). Κῶμαι βλαχοφώνων εὐρίσκονται κατὰ τὰ ὄρη εἰς μέγα ὕψος (Σαμαρίνα, Πεντάλοφον, Ἐράτυρα, Βλάστη, Κλεισοῦρα). Οἱ κάτοικοι πολλῶν τούτων κατὰ τὸν χειμῶνα μεταβαίνουν καὶ ἐργάζονται ἀλλαχοῦ, οἱ δὲ ποιμένες μὲ τὰ ποιμνία τῶν πηγαίνουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

β'.) **Ἀνατολικὴ σειρὰ** (Πελαγονία, Ἐορδαία, Κοζάνη). Πολὺ εὐρυχωρότερα εἶνε τὰ ἀνατολικά λεκανοπέδια.

1. Πρὸς Α τοῦ Βαρνοῦντος μέχρι τῆς Μπάμπουνας καὶ τοῦ Βόρα ἐκτείνεται ἡ εὐφορος «Πελαγονία» (ὕψ. 600). Κατὰ μεσημβρινὴν γραμμὴν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο ῥέει ὁ ποταμὸς **Ἐρίγων** (κ. Τσέρνα), ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ Ἀλιάκμων, κάμπει ἀποτόμως Β ΒΑ. διέρχεται διὰ ἀγρίας φάραγγος τὴν δύσβατον χώραν **Μορίχοβον** καὶ συμβάλλει μὲ τὸν Ἀξιὸν ποταμόν. Ὁ κύριος ῥοῦς τοῦ Ἐρίγωνος ἀνήκει εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν, ὅπως καὶ τὸ κύριον κέντρον τοῦ λεκανοπεδίου, τὸ **Μοναστήριον** (40) Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν εἰς χεῖρας τῶν. Μόνον τὸ νότιον μέρος τοῦ λεκανοπεδίου κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς, ὅπου ἡ πόλις **Φλώρινα** (15), ἀξιοθεῖσα ἐσχάτως ἀπὸ πρόσφυγας. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

2. Τὸ ἀμέσως πρὸς Ν. λεκανοπέδιον τῆς «Ἐορδαίας» στερεῖται ἐπιγείου ἄκρου. Εἰς τέσσαρας αὐτοῦ γωνίας σχηματίζονται λίμναι, τῶν ὁποίων μεγαλυτέρα εἶνε ἡ **Βεγορρῆτις** (BA). Εἰς τὴν ἐδῶ διερχομένην σιδηροδρ. γραμμὴν ἀνεπτύχθη ὁ ἀξιό-

λόγος σταθμῶς Ἐμύνταιον (τὸ γνωστὸν Σόροβιτς ἐκ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου). Ἐκ τούτου ἀμαξιτὴ ὁδὸς διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον πρὸς Ν. Διέρχεται ἐκ τῆς προσφυγικῆς πόλεως **Πτολεμαῖδος** (6, ἄλλοτε Καλλάρια) καὶ φθάνει εἰς τὴν πόλιν Κοζάνην.

3. Νοτιῶς τῆς Ἑορδαίας ἡ ὑψηλὴ χώρα καταπίπτει κατὰ βαθμίδας πρὸς τὸν μέσον ὄρυν τοῦ Ἀλιάκμονος, ὅπου καὶ κοιλὰς ὕψους 200 μ. (ἐπαρχία Κοζάνης). Ἐμπορικὸν ἐνταῦθα κέντρον εἶνε ἡ **Κοζάνη** (14), εἰς βαθμίδα ὕψους 700 μ. Ἐνταῦθα εἶνε ἡ διασταύρωσις τῶν ὁδῶν Καλαμπάκας—Γρεβενῶν—Βεροίας—Θεσσαλονίκης καὶ Λαρίσσης—Φλωρίνης—Μοναστηρίου. Νοτιώτερον πρὸς τὸ Τιτάριον καὶ τὸν Πίερον ἀξιόλογοι κωμοπόλεις εἶνε τὰ **Σέρβια** καὶ ὁ **Βελβενδός** (4).

Κλίμα καὶ προϊόντα τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἐπειδὴ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία περιστοιχίζεται ἀπὸ ὑψηλὰ ὄρη καὶ τὰ λεκανοπέδια εἶνε ὑψηλά, τὸ κλίμα αὐτῆς τὸν χειμῶνα εἶνε ψυχρον, ἡ δὲ χιῶν συχνή. Ἡ θερμοκρασία καταβαίνει πολλάκις 12°—16° ὑπὸ μηδέν, ἡ δὲ μέση θερμοκρασία τοῦ Ἰανουαρίου εἶνε 1° (ἐν Ἀθήναις 9°). Τὸ κλίμα ὅμως εἶνε ὑγιεινόν. Τὰ ἄφθονα ὕδατα συντελοῦν εἰς τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους. Παράγεται **ἀραβόσιτος**, **σίτος** καὶ ἄλλοι δημητριακοὶ καρποί, **οἶνος** **καπνός**, **ὄσπρια**. Πολλὰ μέρη ἀφίνονται ὡς βοσκή προβάτων, βοῶν, βουβιῶν καὶ ἵππων καὶ πολλὰ εἶδη κτηνοτροφικὰ παράγονται (βούτυρον, τυρὸς).

2. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

α.) **Τὸ κεντρικὸν βαθύπεδον** (Καμπανία). Τὸ κεντρικὸν βαθύπεδον ὀρίζεται ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν διὰ τῶν ὄρεων Βόρα, Βερμίου καὶ Πιέρου. Μεταξὺ τῶν δύο πρώτων ἀνοίγεται ἡ κυρία δίοδος, ἡ τῆς Ἑδέσης, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία μὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ ἐξέρχεται ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Αἰγαῖον (τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης). Τὸ μέγα τοῦτο βαθύπεδον βρέχεται ἀπὸ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ εἶνε προσχωσιγενές, δημιούργημα τῶν δύο κυρίων ποταμῶν, οἱ ὅποιοι διαρρέουσι τοῦτο, τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Ἀξιόθ. Ἀβαθῆς καὶ ἐλώδης λίμνη, ἡ τῶν Γιαννιτῶν, διαίρει τοῦτο εἰς δύο, τὸ τῶν **Γιαννιστῶν** καὶ τὸ τῆς **Θεσσαλονίκης**. Παράγει σιτηρά, καπνόν, βάμβακα καὶ τρέφει πολλὰ ζῷα. Ἡ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν ἐνταῦθα ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὥστε ἄλλη πόλις τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν ἦτο λιμὴν καὶ πρωτεύουσα τῆς Μακεδο-

νίας και ἄλλη ἀργότερον. Κατὰ τὴν 4ην ἑκατοντ. π. Χ. ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔφθανεν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς σημερινῆς λίμνης τῶν Γιαννιτσῶν, ὅπου ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἦτο ἡ πρωτ. καὶ λιμὴν **Πέλλα**. Δὲ τῶν συνεχῶν προσχώσεων αἱ ἀπέναντι εὐρισκόμεναι ἐκβολαὶ τῶν ποταμῶν ἐπλησίασαν ἀναμεταξύ των, ἐν τέλει δὲ ὁ ἐσωτερικὸς κόλπος ἀπεκλείσθη τελείως καὶ ἐσχηματίσθη ἡ σημερινὴ **λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν**. Ὁ ποταμὸς **Ῥοιδίας** (κ. Μογλενίτικος), ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ἐξέβαλλεν

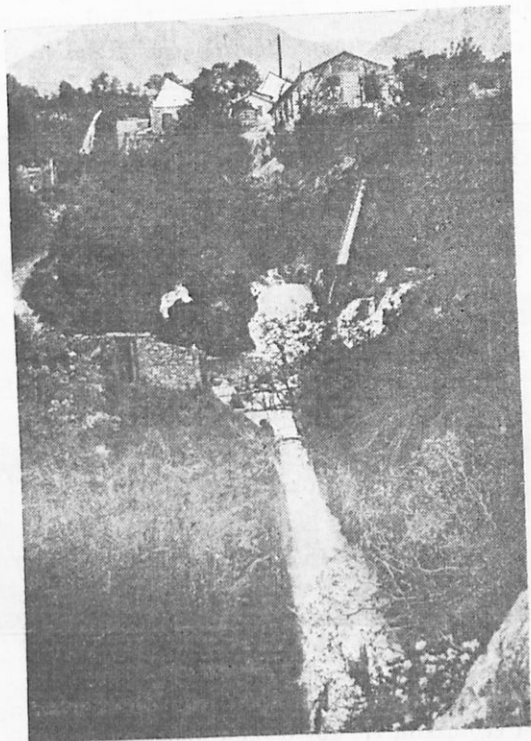

Εἰκ. 49.— Ἡ Θεσσαλονίκη (ὁρωμένη ἀπ' ἀεραπλάνου)

εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, σήμερον ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται πάλιν ὁ ποταμὸς **Δουδιάς**, ἐκβάλλων εἰς τὸν Θερμαϊκόν. Ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τοῦ ἐδάφους ἔφερε καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κυρίου λιμένος τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ ὅπου παλαιότερον ἦτο ἡ «Θέρμη», ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Κασσάνδρου ἡ **Θεσσαλονίκη** (ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς συζύγου αὐτοῦ, 315 π. Χ.) καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀνεδείχθη ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Σφύζονται τὰ βυζαντινὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς καὶ λαμπρότατοι ναοὶ (Ἁγ. Δημητρίου, Ἁγίας Σοφίας, Ἁγ. Ἀποστόλων). Ἡ Θεσσαλονίκη ἐξηκολούθει ἀκμά-

ζουσα καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, μέχρις οὗτου ἀνεκτίθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1912, ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ πολιοῦχου. Σήμερον εἶνε ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους εἰς τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχεν 135 χιλ. κατ. ἐκ τῶν ὁποίων 80 χιλ. ἦσαν Ἰσπανοεβραῖοι, σήμερον δ' ἔχει 260 χιλ. (Ἕλληνες καὶ ὀλίγοι Ἰσπανοεβραῖοι). Ἡ πόλις ἔχει πανεπιστήμιον καὶ βιομηχανικά καταστήματα, ἔρχονται δ'

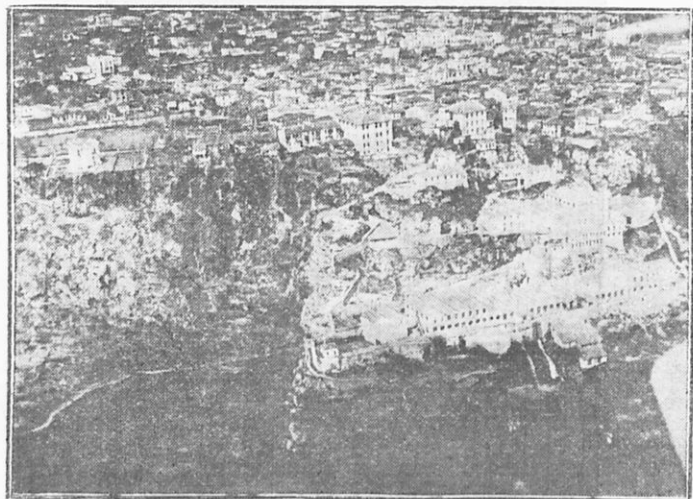

Εἰκ. 50.— Νάουσα

εἰς τὸν λιμένα της ὄχι μόνον πλοῖα Ἑλληνικά ἀλλὰ καὶ ξένα. Ἐπίσης καὶ κατὰ ξηρὰν φθάνουν καὶ ἀναχωροῦν τέσσαρες γραμμαὶ σιδηροδρόμων, πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὸ Μοναστήριον, τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ λοιπὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς τὸν λιμένα της ἔχει ὀρισθῆ καὶ ξεχωριστὸν μέρος (ἐλευθέρα ζώνη), ὅπου ἡ Νοτιοσλαβία χρησιμοποιεῖ διὰ τὰ ἐμπορεύματά της, τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ ἄλλα μέρη καὶ περνοῦν

ἀπὸ ἐδῶ. Ἐκ τοῦ λιμένος ἐξάγονται δέρματα, καπνός, κουκούλια, νήματα καὶ ἄλλα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ γίνεται κατ' ἔτος καὶ Διεθνὴς Ἐκθεσις.

Πολλὰ χωρία εὐρίσκονται εἰς τὴν πεδιάδα, ἂν καὶ τὰ ἐδῶ ἔλη φέρουν ἔλονοσίαν, μία δὲ πολίχνη, τὰ **Γιαννισὰ** (8), πλησίον τῆς ἀρχαίας Πέλλης. Μεγαλύτεραι τῶν Γιαννισῶν εἰς ὑγιεινὴν θέσιν καὶ εἰς βαθμίδας τοῦ Βερμίου εἶνε ἡ **Βέροια** (14), ἡ **Νάουσα** (10) καὶ ἡ **Ἐδεσσα** (10). Αὐταὶ χρησιμοποιοῦν τὰ ὕδατα, τὰ ὅποια πίπτουν ὡς καταροάκται, διὰ τὰ ποτίζουσι κήπους καὶ τὰ κινοῦν ἐργοστάσια (νηματουργεῖα, ὑφαντουργεῖα).

Εἰκ. 51.—Ἐδεσσα

Ἡ Ἐδεσσα ἦτο ἡ ἀρχαιότατη πρωτ. τῆς Μακεδονίας πρὸ τῆς Πέλλης καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων μακροτάτη ὁδός, ἡ «Ἐγνατία», ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους (τὴν Ἀπολλωνίαν), διήρχετο διὰ τῆς Πελαγονίας, καὶ διὰ τῆς Ἐδέσσης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἔφθανεν ἕως τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ σήμερον διὰ τῆς Ἐδέσσης διέρχεται ἡ δημοσία ὁδός καὶ ὁ σιδηρόδρομος πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν.

β') **Πιερία**. Ἡ μεταξὺ τῆς Καμπαρίας καὶ τῆς Θεσσαλίας περιοχὴ ὀνομάζεται Πιερία ἐκ τοῦ ὄρους **Πιέρου**, τὸ ὅποιον

ένώνεται με τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Ἑλλάδος, τὸν "Ὀλυμπον.

Ὁ "Ὀλυμπος διακρίνε-
ται εἰς τὸν Κάτω καὶ
Ἵψηλὸν "Ὀλυμπον. Ὁ
Κάτω "Ὀλυμπος ἐκτεί-
νεται πρὸς Ν. εἰς τὴν
Θεσσαλίαν, καὶ φθάνει
ἕως εἰς τὰ Τέμπη. Ὁ δὲ
Ἵψηλὸς "Ὀλυμπος, ὅ-
που οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν
τοὺς θεοὺς αὐτῶν, εἶνε
ὄρος ὀγκῶδες καὶ ὠραι-
ότατον με ποικίλλα δέν-
δρα, τὰ ὅποια φθάνουν
μέχρις ὕψους 2000 μ.
Πολλὰ αὐτοῦ κορυφαὶ
εἶνε ἄνω τῶν 2500 μ.
αἱ δὲ ὑψηλόταται, τὰ
Κτένια, φθάνουν 2920

Εἰκ. 52.—Καταστροφή πλησίον τῆς Ἑδέσσης μ. Περιηγηταὶ ἀνέρχον-
ται εἰς τὸν "Ὀλυμπον κυρίως ἀπὸ τὸ χωρίον Λιτόχωρον. Πρὸς

Εἰκ. 53. — Γενικὴ ἀποψὶς τοῦ "Ὀλύμπου (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

εὐκολίαν αὐτῶν ἔχει κτισθῆ «καταφύγιον» εἰς ὕψος 2000 μ., ἀπὸ

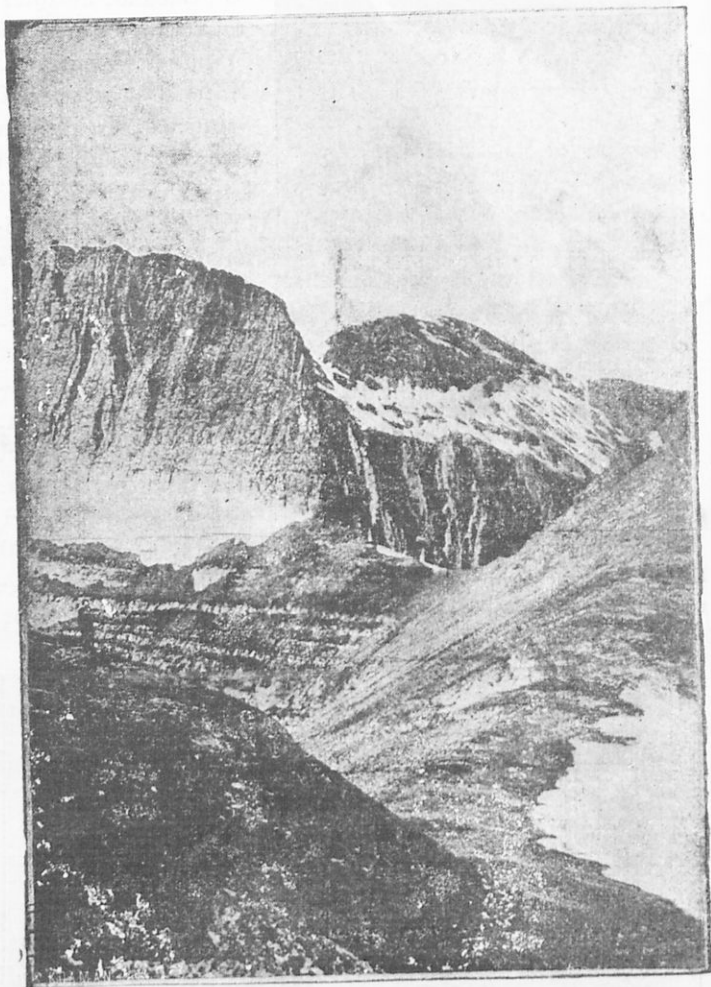

Fig. 54.— Αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου

τούτου δὲ ἐξησκημένοι ὄρειβάται ἀνέρχονται εἰς τὰς ὑψηλὰς κορυφάς, ἐπάνω ἀπὸ τεραστίης κόγχης. Διακλάδωσις τοῦ Πιέρου (πρὸς Β) φθάνει μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ σχηματίζει ὄχθραν θέσιν, τὴν «Πύδναν», τὴν ὁποίαν ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ τελευ-

ταῖος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περσεὺς (168 π. Χ.) ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου (σήμερον Κίτρος), ὅπου καὶ πλουσία ἀλυκή, ἀπλοῦται μέχρι τῶν Τεμπῶν παραλία ἐλώδης. Διὰ τοῦτο οἱ ἐδῶ κάτοικοι ἔχουν στρέψει περισσότερον τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ πλούσια δάση τοῦ Πιέρου καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κυρία ἐδῶ πολίχνη, ἡ **Κατερίνη**, (7), εἶνε κέντρον τῆς ξυλείας καὶ τῶν ξυλανθράκων.

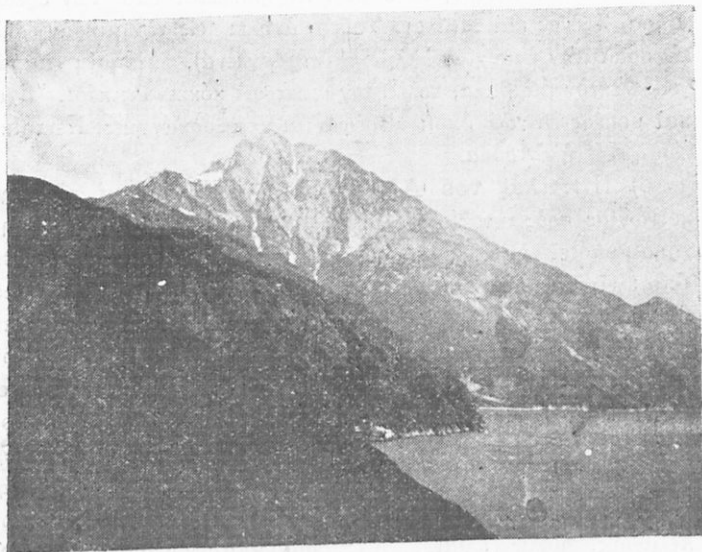
γ') **Ἀλμωπία** (ἢ Μογλενά). Ὁ Ροιδίας ποταμὸς κατέρχεται ἀπὸ λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ τῶν ὄρεων Βόρα, Τζένας καὶ Παΐκου. Τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν μικρὰν ἀλλ' εὐφωρωτάτην ἐπαρχίαν Ἀλμωπίαν (Μογλενά), ἡ ὁποία παράγει ἐκλεκτὸν βάμβακα, πολλὰ λαχανικὰ καὶ κόκκινον πιπέρι. Ἐχει καὶ μορέας ἐκ τῶν ὁποίων τρέφονται μεταξοσκώληκες. Κεντρικὴ κώμη εἶνε ἡ **Ἀρδέα**.

4) Ἡ **κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ**. Ἡ πρὸς Β. γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην χρησιμοποιεῖ τὴν κοιλιάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἡ κοιλὰς αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ λεκανοπέδια, τὰ ὁποῖα χωρίζονται διὰ ὑψωμάτων διαβρωθέντων ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μέχρι τοῦ χωρίου **Εἰδομένη** εἶνε ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἐνῶ πέραν τούτου, ἀπὸ τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Γευγελῆς, εἰσέρχεται εἰς τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν. Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο φθάνει πρὸς Β. (εἰς τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν) μέχρι τῆς φάραγγος **Σιδηρᾶς Πύλης** (Ντεμιρ καπού), σπουδαῖον στρατηγικὸν σημεῖον. Ὡς ἐδῶ, λόγῳ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, μόλις φθάνει ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μεσογειακοῦ κλίματος.

ε') **Αἱ πρὸς ἀνατολὰς δίοδοι**. Πρὸς Α τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Γευγελῆς ὄρη μετρίου ὕψους ὀρίζουν τὴν κοιλιάδα τοῦ Ἀξιοῦ ἀπὸ τὸ λεκανοπέδιον τῆς λίμνης **Δοῦράνης**, ὅπου ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ λαμβάνει διεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Εἰς νοτιώτερα ὑψώματα, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ΒΑ, κεῖται ἡ ὀνομαστὴ κωμόπολις **Κιλκίς**, κατὰ δὲ τὸ χαμηλὸν ὄρος Βερτσίκος, ὅπου διέρχεται ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ὃ ὡσαύτως ὀνομαστὸς **Δαχανᾶς**. Κατὰ τὰ δύο ταῦτα χωρία συνέβησαν περίφημοι νῆκαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον (Ἰούνιος 1913). Ἡ ἀρχαία ὁμῶς «Ἐγνατία» ὁδὸς ἠκολούθει ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν

τὰ δύο λεκανοπέδια, ὅπου αἱ λίμναι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (ἢ Λαγκαδᾶ) καὶ ἡ Βόλβη, καὶ ἔφθανεν εἰς τὸν Σιρμονικὸν κόλπον. Εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης λεκανοπέδιον κεῖται ἡ κωμόπολις **Δαγκαδᾶς** (β), παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν ἰαματικά ὕδατα.

στ') **Χαλκιδική**. Νοτίως τῶν κοιλάδων τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ τῆς Βόλβης ὑφούται ἡ ὄρεινὴ χερσόνησος Χαλκιδική, ὁμοία πρὸς τεραστίαν τρίαINAN. Ταφροειδεῖς κατακρημνίσεις παρὰλ-

Εἰκ. 55—Τὸ ὄρος Ἄθως (Ἁγιον Ὄρος)

ληλοι πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ἐσχημάτισαν τρεῖς μικρὰς χερσονήσους, αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου μὲ ἰσθμούς. Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μέταλλα καὶ ἐξάγει σιδηροπούριτιν. Παλαιὰ εἶχε σπουδαίας πόλεις (Ὀλυνθος, Ποτίδαια, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀριστοτέλους Στάγिरα, Ἄκανθος). Σήμερον ἡ χώρα κατοικεῖται ἀπὸ κώμας καὶ γεωργικὰ χωρία, ἔχει δὲ πρῶτ. τὴν κώμην **Πολύγυρον** (β) ὡς πρῶτ. τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

Ἡ ἀνατολικωτάτη τῶν τριῶν μικρῶν χερσονήσων, τὸ Ἁγιον Ὄρος, συνδέεται διὰ τόσον στενοῦ ἰσθμοῦ, ὥστε παλαιὰ εἶχε κ' ῥεῖ αὐτὸν ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος,

οὕτω δὲ ἡ χερσόνησος ὁμοιάζει μὲ νῆσον. Εἰς τὸ ἐξώτερον ἄκρον ὑψώνεται μεγαλοπρεπῶς ὡς τεράστιος κῶνος τὸ ὄρος Ἅθως (ἢ Ἅγιον Ὅρος, 2000 μ.). Ἡ ὄρεινὴ καὶ ὠραιότατη αὐτὴ χερσόνησος ἔχει ἰδιαιτέραν διοίκησιν ἀπὸ μοναχοῦς, ὡς κράτος ἐν κράτει. Περιλαμβάνει 20 μοναστήρια καὶ 12 σκήτας

Εἰκ. 56.— Τὰ στενὰ τοῦ Νέστου ποταμοῦ. Εἰς τὸ βάθος ἡ πεδιάς τῆς Ξάνθης (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

εἰς τὰ ὁποῖα κατοικοῦν 5 χιλ. μοναχοὶ ὀρθόδοξοι (Ἕλληνες κατὰ τὸ πλεῖστον). Τὴν διοίκησιν ἔχει ἡ «Ἱερὰ Κοινότης», ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς τὸ μοναδικὸν χωρίον τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὰς **Καρυὰς** καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 20 ἀντιπροσώπων (ἓνα ἀπὸ καθὲρ μονήν).

3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Φυσ. Διάπλασις. Ὑδατα. Ἐν ἐξαιρέσωμεν τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον κατέχει ἡ Βουλγαρία, τὸ Ἑλληνικὸν μέρος αὐτῆς εἶνε ὄρεινὴ χώρα, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἀνοίγονται δύο εὐφορα λεκανοπέδια, τὸ τῶν **Σερρῶν** καὶ τὸ τῆς **Δράμας**. Τὰ πρὸς Β ὑψηλὰ ὄρη προστατεύουν αὐτὰ ἀπὸ τῶν βορείων ἀνέμων, ἡ **Κερκίνη** (κ. Μπέλες), ὁ **Ὄρβηλος** μὲ τὴν προέκτασιν αὐτοῦ **Μενοίκιον** καὶ ἡ πρὸς τὴν Θράκην δια-

Εἰκ. 57.— Ἡ Δράμα ὁρωμένη ἀπὸ ἀεροπλάνου

τεινομένη **Ροδόπη**. Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν ἀποκλείεται μὲ τὰ ὄρη **Παγγαῖον**, **Σύμβολον** καὶ τὰ ὄρη τῆς **Δεκάνης**, οὕτω δὲ τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὐρίσκουν ἀμέσως διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ὁ **Στρυμὼν** ποταμὸς, διερχόμενος ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς Μακεδονίας διὰ τῶν ὄχυρῶν στενῶν τοῦ Κλειδίου (Ροῦπελ), εἰσέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν· εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος αὐτῆς καὶ πρὸ τῆς ἐκβολῆς του τὰ ὕδατα συναθροίζονται εἰς

τὴν ῥηλὴν λίμνην **Κερκινίτιδα** (κ. τοῦ Ἀχινού). Εἰς αὐτὴν ἐκβάλλει καὶ ὁ κατερχόμενος ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Δράμας **Ἀγγίτης**. Ἐκ τῆς λίμνης ὁ ποταμὸς μὲ ἐλιγμούς διατρέχει τὴν παρακτιον λοφοσειρὰν μέχρι τοῦ Στρουμονικοῦ κόλπου. Ὁ δὲ **Νέστος** ποταμὸς, ἐκ τῆς Βουλγαρίας ὡσαύτως κατερχόμενος, ῥεεὶ διὰ ὄρεινῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ὀρβήλου καὶ τῆς Ροδόπης καὶ ἐσημάτισε κατὰ τὴν ἐκβολὴν του δέλτα (πεδιάς τοῦ Νέστου).

Κλίμα καὶ προϊόντα. Ἔνεκα τῶν παρακτίων ὁρέων, μικρὰ εἶνε ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μεσογειακοῦ κλίματος. Διὰ τοῦτο

Εἰκ. 58.— Ἡ πόλις Καβάλλα

κύριον ἐνταῦθα προϊόν εἶνε ἄφθονος καὶ ἐκλεκτὸς καπνὸς (τὸ ἥμισυ τοῦ ἐν Ἑλλάδι παραγομένου). Παράγει ὅμως καὶ δημητριακοὺς καρποὺς καὶ εἰς τὰ ὑδρηλὰ λεκανοπέδια βάμβακα καὶ ὄρυζαν. Σήμερον γίνονται ἔργα διὰ νὰ ἀποξηρανθῇ ἡ λίμνη Κερκινίτις καὶ οὕτω θὰ ἀυξηθῇ ἡ καλλιέργεια καὶ θὰ προστατευθοῦν τὰ χωρία τῶν Σερρῶν ἀπὸ τὰς πλημμύρας τοῦ Στρουμόνος.

Πόλεις και συγκοινωνία. Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας «Ἀμφιπόλεως» παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος δὲν ἔχει σήμερον σημασίαν. Σπουδαιότητα ἔχει ἢ πολλὰ παθοῦσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους **Σέρραι** (30), συνδεομένη μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ἀμαξιτῆς ὁδοῦ. Χωρία, κῶμαι καὶ πόλιναι ὑπάρχουν καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πεδιάδος ὡς ἡ **Νιγρίτα** (7), ἡ **Ἡράκλεια** (Κάτω Τσουμαγιά, 2 1)2), τὸ **Σιδηρόκαστρον** (6 1)2), ἡ **Ζίχνα** (3 1)2) κ. λ. π

Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Δράμας κέντρον εἶνε ἡ **Δράμα** (30), μὲ ἀφθονα πηγαῖα ὕδατα καὶ ἐν μέσῳ μεγάλων καπνοφυτειῶν. Ὡς ἐπίνειον αὐτῆς καὶ μέγας ἐμπορικὸς λιμὴν τοῦ καπνοῦ ἀνεπτύχθη ἡ πόλις **Καβάλλα** (50) χωρὶς ὅμως νὰ ἔχη καλὸν φυσικὸν λιμένα. Πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ καπνοῦ. Κατὰ τὸν ὁδὸν μεταξὺ Δράμας καὶ Καβάλλας ἔκειτο παλαιὰ ἡ πόλις «Φίλιπποι», ἔπου ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσιος ἐνικῆθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου (42 π. Χ.). Ἀξιόλογοι ἀκόμη εἶνε τὸ **Πράβιον** (5) πρὸς τὸ Παγγαῖον καὶ ἡ **Χρυσόπολις** παρὰ τὸν Νέστον.

Ἡ ἀπὸ Θεσσαλονίκης σιδηροδρ. γραμμὴ διέρχεται διὰ τῶν λεκανοπεδίων σταθμεύουσα εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον, τὴς Σέρρας, τὴν Ζίχναν, τὴν Δράμαν καὶ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Νέστου ἐξέρχεται εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην (βλ. εἰκ. 52).

Ἡ **Θάσος**. Ἀντικρὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ὑψοῦται ἡ νῆσος Θάσος [400 τετρ. χιλιόμε. 12 χιλ. κατ.] μὲ πολλὰ δάση καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα. Ἡ πρωτ. Θάσος (πρότερον λιμὴν) κεῖται εἰς τὴν βόρειον ἀκτὴν.

Ἀσκήσεις. Σχεδιαγράφησε τὴν *Μακεδονίαν* μὲ τὰς σιδηροδρ. γραμμάς καὶ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις.—2. Ταξίδευσσε νοερωῶς ἐκ Λαρίσης εἰς τὴν Δράμαν καὶ ἐκ Πειραιῶς (θαλασσίας) εἰς Θεσσαλονίκην.—3. Κατάταξε κατὰ ὕψη τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς *Μακεδονίας*.—4. Κατάταξε κατὰ τὸν πληθυσμὸν τὰς μεγαλυτέρας πόλεις (ἄνω τῶν 10 χιλ. κατ.)—5. Ποῖαι περιοχαὶ ἔχουν θαλασσίαν ἐξοδὸν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην;—6. Ποῖα τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς *Μακεδονίας*;—7. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.—8. Τίνες νομοὶ εἶνε εἰς τὴν Δυτικὴν *Μακεδονίαν*, τίνες εἰς τὴν *Κεντρικὴν* καὶ τίνες εἰς τὴν *Ἀνατολικὴν*;

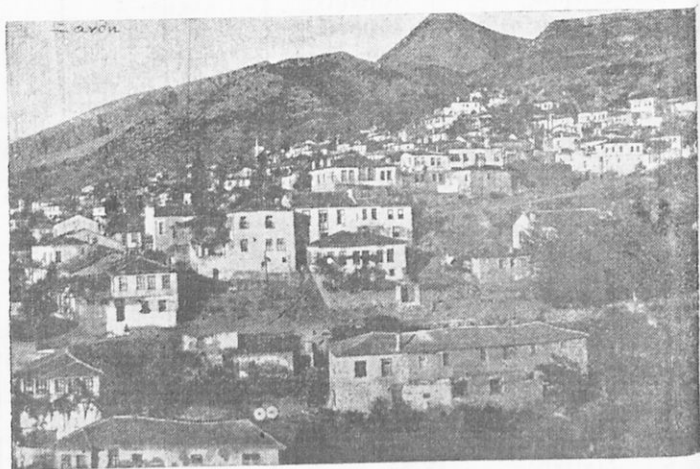
Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Φλωρίνης	Φλώρινα	3 650	126.000	
Ἐπαρ. Φλωρίνης » Καστορείας Νομὸς Κοζάνης	Κοζάνη	6.360	168.000	
Ἐπαρ. Κοζάνης » Ἑορδαίας » Βοίου » Γρεβενῶν	Πτολεμαῖς Σιάτιστα			
Ν. Θεσσαλονίκης	Θεσσαλονίκη	8.700	550.000	
Ἐπαρ. Θεσσαλονίκης » Πιερίας » Ἡμαθίας » Παιονίας » Κιλκίς » Λαγκαδᾶ	Κατερίνη Βέροια Γουμένισσα			
Ν. Πέλλης	Ἔδεσσα	2.680	97.000	
Ἐπαρχ. Ἐδέσσης » Γιαννιτσῶν » Ἀλμωπίας	Ἄρδεα	3.280	65.000	
Ν. Χαλκιδικῆς	Πολύγυρος			
Ἐπαρ. Χαλκιδικῆς » Ἄρναίας * Ἁγιον Ὄρος		293	5.000	
Νομὸς Σερρῶν	Σέρραι	4.200	183.000	
Ἐπαρ. Σερρῶν » Βισαλτίας » Σιντικῆς » Φυλλίδος	Νιγρίτα Σιδηρόκαστρο. Ζίχνη		222.000	
Νομὸς Δράμας	Δρόμα	3.500	112.000	
Ἐπαρ. Δράμας » Νευροκοπίου	Κάτω Νευρ.			
Νομὸς Καβάλλας	Καβάλλα	2.225	120.000	
Ἐπαρ. Καβάλλας » Παγγαίου » Νέστου » Θάσου	Πράβιον Χρυσόπολις			
Ἐν ὄλῳ ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία		34.000	1420000	

1. Σαρρῆ, Γεωργ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου Ἐκδοσ. Γ' 1934 6

ζ'. ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

Ἑρωτήσεις.—1. Εἰς ποίαν μεγάλην χώραν θεωρεῖται, ὅτι ἀνήκει τὸ διαμέρισμα τοῦτο καὶ πῶς ὀρίζεται (φυσικῶς καὶ πολιτικῶς);—2. Μέτρησε τὸ μῆκος τῆς ἀκτῆς ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου.—3. Ποίαν διεύθυνσιν ἔχει ἡ ἀκτὴ αὕτη;—4. Ποῖος κόλπος σχηματίζεται;—5. Πότε παρεχωρήθη αὕτη εἰς τὴν Ἑλλάδα;

Ἡ Δυτικὴ Ἑλληνικὴ Θράκη ὀρίζεται πρὸς Α ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς διὰ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Ἐβρου, πρὸς Β δὲ ἀπὸ τῆς Βουλγαρικῆς διὰ ὄροσειρῶν τῆς Ῥοδόπης. Ἐνταῦθα ἀξιόλογον ὄρος εἶνε τὸ **Παπύκιον** (Καρτάλ, 1500). Σχηματίζονται

Εἰκ. 59.—Μερικὴ ἄποψις τῆς Ξάνθης

καὶ ὀλίγα παράκτια καὶ χιμηλά ὄρη, ὡς ὁ **Ἰσμαρος** (Μαρώ-
νεια, 700). Τὸ πρὸς Δ τμήμα εἶνε πεδινὸν διαρροέμενον ὑπὸ
πολλῶν μικρῶν ποταμῶν. Ἐν γένει δὲ ἡ χώρα αὕτη ἔχει Μεσο-
γειακὸν κλίμα καὶ μόνον κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου κλίνει
πρὸς τὸ ἠπειρωτικὸν (μεταβατικόν). Παράγει δημητριακοὺς
καρπούς, ἐκλεκτὸν καπνὸν (ὄνομαστὸς τῆς Ξάνθης), εἰς δὲ τὴν
λιμνοθάλασσαν **Βιστωνίδα** ἀλιεύονται πολλοὶ ἰχθύες. Παρὰ τὸν
Ἐβρον ποταμὸν εὐδοκίμει τὸ σησάμι, ἡ ὄρυζα, ἐκ δὲ τῶν μο-

φρεῶν τρέφονται μεταξοσκώληκες. Ἡ Θράκη ἀκόμη εἶνε καὶ κτηνοτροφικὴ χώρα, ζοῦν δὲ ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ζῴων καὶ βούβαλοι.

Πλὴν τῶν Ἑλλήνων κατοικοῦν ἐδῶ καὶ Τοῦρκοι καὶ ὀλίγοι Ἰσραηλίται καὶ Ἀρμένιοι. Εἰς τὴν δυτικὴν πεδιάδα ἔχουν ἀναπτυχθῆ δύο πόλεις, ἡ **Ξάνθη** (34) καὶ ἡ **Κομοτινὴ** (31), ἔχουσαι ἐπίνειον τὸ **Πόρτο Λάγο**, εἰς τὸν ὁμώνυμον κόλπον. Ἡ κυρία ὁμως συγκοινωνία μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος τελεῖται διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν διὰ

Εἰκ. 60.—Ἡ Κομοτινὴ (ὁρωμένη ἀπ' ἀεροπλάνου)

μέσου τῆς πεδιάδος διευθύνεται μετὰ τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὴν παραλίον πόλιν **Ἀλεξανδρούπολιν** (ἄλλοτε Δεδεαγάτς, 14). Εἶνε νέα πόλις μὲ κανονικωτάτην ὄψοιαν, χρησιμεύουσα ὡς ἐπίνειον τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι εὗρισκονται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου, καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ. Αὐταὶ εἶνε: τὸ **Σουφλί** (7), τὸ **Διδυμότειχον** (9) καὶ ἡ **Ὁρεσιτιάς** (4). Τὸ Διδυμότειχον ἦτο ἐπίσημόν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Πέραν αὐτοῦ, ἀπὸ τὸν σταθμὸν **Πύθιον**, ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διακλαδίζεται καὶ μία μὲν γραμμὴ διέρχεται τὸν

Ἐβρον διευθυνομένη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἢ δὲ ἄλλῃ διὰ τῆς Ὀρεστιάδος μεταβαίνει εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ Ὀρεστιάς ἐκτίσθη ὑπὸ προσφύγων ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἢ ὁποῖα ἔμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως διέρχεται ἀπὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἔπειτα εἰσέρχεται πάλιν εἰς ἑλληνικὸν (ὅπου διέρχεται τὸν παραπόταμον τοῦ Ἐβρου Ἄρδαν) καὶ τέλος ἐξέρχεται εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅχι μακρὰν τῶν παραλίων τῆς Δυτικῆς Θράκης κεῖται ἡ νῆσος Σαμοθράκη (4 χιλ. κατ.), ὄρεινὴ καὶ δασώδης νῆσος. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀνθρακοποιίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιαγράφησε τὴν Δυτικὴν Θράκην καὶ θέσε τὰς πόλεις καὶ τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμάς. — 2. Κατάταξε τὰς πόλεις αὐτῆς κατὰ τὸν πληθυσμόν. — 3. Διὰ τίνας μέσων τελεῖται ἡ συγκοινωνία μεταξὺ Πειραιῶς καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως; — 4. Τίνα τὰ κυριώτερα προϊόντα; — 5. Τίνες οἱ νομοὶ ἐνταῦθα καὶ τίνες αἱ πρωτεύουσαί των; — 6. Εἶναι πυκνὸς ὁ πληθυσμὸς τῆς Δυτικῆς Θράκης;

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι τῆς Δυτικῆς Θράκης	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμὸς	Κάτ. ἀνά 1 τ. χιλ.
N. Ροδόπης	Κομοτινὴ	4.450	182.000	41
Ἐπ. Κομοτινῆς	»			
» Ξάνθης	Ξάνθη			
» Σαπῶν	Σάπαι			
N. Ἐβρου	Ἀλεξ)πολις	4.255	123.000	29
Ἐπ. Ἀλεξ)πόλεως	»			
» Σουφλίου	Σουφλίον			
» Διδυμοτείχου	Διδυμότειχον			
» Ὀρεστιάδος	Ὀρεστιάς			
» Σαμοθράκης	Σαμοθράκη			
Ἐν ὅλῳ ἡ Δυτ. Θράκη		8.705	335.000	35

Ζ'. ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Ἔρωτ.— 1) Ποῖαι εἶναι αἱ κύριαι νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ πῶς ἄλλως λέγονται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν;—2) Ὁνόμασε αὐτὰς.—3) Ἀπέναντι ποίων διαμερισμάτων τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος κεῖνται;—4) Εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ἡ Λευκὰς καὶ εἰς ποῖον τὰ Κύθηρα;—5) Ὑπὸ ποίων κατεῖχοντο ἄλλοτε αὐταὶ καὶ πότε παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα;

Γενικά.— Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἶνε λείψανα τῆς ξηρᾶς, ἡ ἑποία κατεβυθίσθη μεταξὺ τούτων καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἀποτέλεσμα τῶν ῥηγμάτων εἶνε οἱ σεισμοὶ ἀπὸ τοὺς ὀποίους πάσχουν κατὰ περιόδους· τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὅπως ἡ Λευκὰς καὶ ἡ Ζάκυνθος, ἔπαθαν κατὰ περιόδους μεγάλας καταστροφάς. Εἶνε ὄρειναι μὲ γλυκύτατον κλίμα, ἐπειδὴ ἐδῶ ἀνοίγεται τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Ἡ ὑγρασία καὶ αἱ βροχαὶ εἶνε περισσότεραι παρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο ἡ βλάστησις εἶνε μεγάλη. Αἱ νῆσοι εἶνε κατάφυτοι ἀπὸ ἐλαιῶνας, ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἄνθη. Διὰ τὴν εὐφορίαν ταύτην καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν εἶνε πυκνότερος παρὰ εἰς ἄλλας γεωργικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

α) **Κέρκυρα** (590 τετρ. χιλμ., 100 χιλ. κάτ) — Ἡ παλαιὰ αὕτη νῆσος τῶν Φαιάκων ἐκτείνεται ἀπέναντι τῆς Ἡπείρου ὡς τεράστιον δρέπανον, Παλαιὰ ἐχρησίμευεν ὡς σταθμὸς τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ὅπου ἦσαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, σήμερον δὲ εἶνε σταθμὸς τῶν πλεόντων πλοίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον νῆσος χαμηλή, λοφώδης καὶ κατάφυτος. Τὰ 5/7 τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατέχουν οἱ ἐλαιῶνες· τὸ ἔλαιον λοιπὸν εἶνε ἀφθονον καὶ πολλὰ σαπνοποιεῖα εἶνε ἰδρυμένα. Ἐν μέσῳ τῶν ἐλαιῶνων καὶ τῶν ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων ὑπάρχουν πολλὰ μικρὰ χωριά. Οἱ λιμένες, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς, εἶχον ἀνεκὰθεν σπουδαιότητα καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχεν ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Κέρκυρα**. Τὸ 1)3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου κατοικεῖ εἰς τὴν πόλιν (33). Ἔχει ὑψηλὰς οἰκίας καὶ ὠραίας ἐπαύλεις, εἰς δὲ τὴν μεγάλην παράλιον πλατεῖαν εἶνε καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστριαίου. Σπουδαῖος εἶνε καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπου τὸ σεπτὸν λείψανον αὐτοῦ. Ὄχι μόνον ἡ θέα τῆς πό-

λεως εἶνε γραφικὴ ἀλλὰ καὶ μέρη τῆς νήσου προσελκύουν περιηγητὰς (Ἀχίλλειον, μονὴ Παλαιοκαστρίτσης).

ΒΔ. τῆς Κερκύρας κείνται αἱ βορειοδυτικώταται νησίδες τῆς Ἑλλάδος Ὀθωνοὶ καὶ Ἐρείκουσα.

β') **Παξοί**. Οἱ Παξοὶ εἶνε δύο μικραὶ νῆσοι ἀπέναντι τῆς Ἠπειρωτικῆς Πάργας. Παράγουν ἔλαιον καὶ κατοικοῦνται ἀπὸ μικρὰ χωρία (πρωτ. Γάϊος).

γ') **Λευκὰς** (200 τετρ. χιλ., 28 χιλ. κ.).— Ἡ νῆσος αὐτὴ ἐνώνεται μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν διὰ ζωστήρος, ἔγινε δὲ τελεία νῆσος ἀφ' οὗτου ὁ ζωστήρ αὐτὸς ἐκόπη διὰ πρῶτην φορὰν ὑπὸ τῶν

Εἰκ. 61.— Ἀκτὴ Κερκύρας

ἀρχαίων Κορινθίων διὰ τὰ διέρχοντα τὰ πλοῖα. Κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὸν διαμελισμὸν ἡ Λευκὰς εἶναι ὁμοία μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν, τῆς ὁποίας εἶνε προσέκτιστος. Τὸ ἀκρωτήριον **Λευκάτας** (κ. τῆς Κυρᾶς), εἰς τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ νῆσος, εἶνε πολὺ ἀπόκρημον. Ἡ Λευκὰς παράγει ἔλαιον, οἶνον καὶ σταφίδα. Ὅπως ἡ Χαλκὶς εἰς τὴν Εὐβοίαν, οὕτω καὶ ἐδῶ ἡ πολίχνη τῆς

νήσου κείται πρὸς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὅπου μέσα ἀπὸ μίαν λιμνοθάλασσαν καὶ τὸν ζωστήρα διέρχονται τὰ μικρὰ πλοῖα τῆς συγκοινωνίας. Αἱ οἰκίαι τῆς πολίχνης (6) ἐξ αἰτίας τῶν σεισμῶν εἶνε ξύλιναι.

δ'—ε'.) **Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη.** Καὶ αὐταὶ ἔχουν διαμελισμὸν ὅμοιον μετὰ τὴν τῆς Ἀκαρνανίας. Ἡ **Κεφαλληνία** (ἡ μεγαλύτερα τῶν Ἰονίων, 720 τετρ. χιλιόμε., 58 χιλ. κ.) ἔχει δύο χερσονήσους, τὴν Ἐρῖσον καὶ τὴν Παλικήν, μετὰ τὰς ὁποίας

Εἰκ. 62.—Ὁ παρὰ τὸ Ἐργοστόλιον θαλασσόμυλος (μοναδικὸν φαινόμενον εἰς τὸν κόσμον).

λαμβάνει πλούσιον διαμελισμὸν, τὰ δὲ ὄρη αὐτῆς εἶνε καὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν Ἰονίων νήσων (Αἶνος, 1630 μ.).

Τὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶνε ὅμοια μετὰ τῆς Λευκάδος· διὰ τὸ ὄρεινόν καὶ πολύπλοκόν τῆς νήσου πολλοὶ κάτοικοι [ἔγιναν ναυτικοὶ καὶ ἄλλοι ἀποδημοῦν ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον. Διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν ἀποκτοῦν πολλὰ πλούτη, μερικοὶ δὲ

ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς εὐεργέτας εἶνε Κεφαλλῆνες (Βαλιάνος). Δύο πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὸν ΝΔ. κόλπον, τὸ **Ἀργοστόλιον** (8 1|2), τὸ ὁποῖον ἔχει ὠραίας οἰκοδομὰς καὶ τὸ **Διξούριον** (5) ἐν τῇ Παλικῇ. Εἰς τὴν νῆσον ὑπάρχει μονή, ὅπου εὐρίσκεται τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Γερασίμου, ὁ ὁποῖος καὶ τιμᾶται κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν νῆσον. Περιέργον φαινόμενον τῆς νήσου παρὰ τὸ Ἀργοστόλιον εἶνε ὁ θαλασσόμυλος, δηλ. μύλος κινούμενος ὑπὸ θαλασσίου ὕδατος, τὸ ὁποῖον ὡς ὕψαξ χωρεῖ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ βυθίζεται εἰς καταβόθραν.

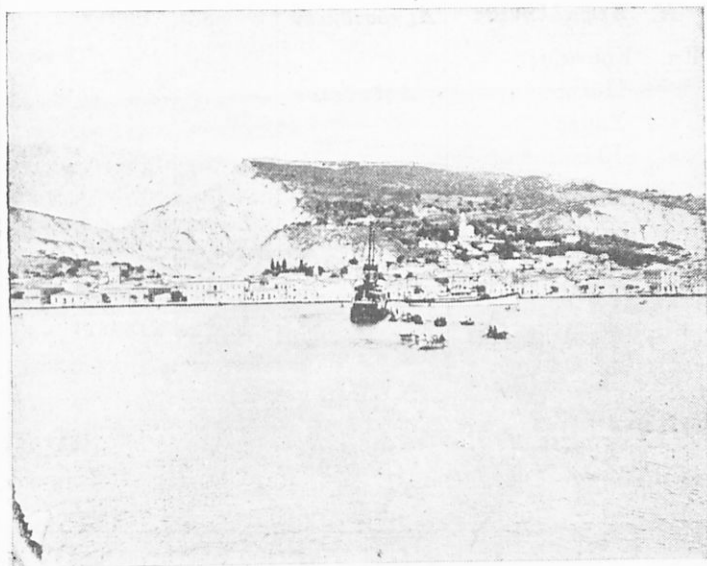
Ἡ δὲ **Ἰθάκη** (103 τετρ. χιλ.) εἶνε ἡ πατρίς τοῦ ἥρωος τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου Ὀδυσσεως. Διακρίνεται εἰς δύο τμήματα καὶ ἔχει ἀσφαλέστατον λιμένα. Ἡ πρωτ. **Ἰθάκη** (κ. Βαθύ, 4) κεῖται κατὰ τὸν λιμένα ἀμφιθεατρικῶς. Καὶ οἱ Ἰθακήσιοι εἶνε ἐμπειρότατοι ναυτικοὶ καὶ ἐπιτηδειότατοι ἔμποροι.

Μεταξὺ τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Ἀκαρνανίας κεῖνται πολλὰ μικρὰ νῆσοι, τῶν ὁποίων τινὲς κατοικοῦνται (Κύλαμος, Καστός). Αἱ πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελφῶν διεσπαρμέναι νησίδες λέγονται **Ἐχινάδες**· ἐκ τούτων πολλὰ ἔχουν προσκολληθῆ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν διὰ προσχώσεως γενομένης ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀχελφῶν. Πλησίον μιᾶς τούτων, τῆς **Ὀξειας**, ἔγινε τῷ 1571 ἡ λεγομένη «ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου», κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰσπανικὸς καὶ Ἐνετικὸς στόλος κατέστρεψαν τὸν Τουρκικόν.

στ.) **Ζάκυνθος** (400 τετρ. χιλ. 41 χιλ. κ.). Ὅπως ἐξέχουν εἰς τὴν Ἠλιδα τὰ ἠνωμένα μὲ τὴν ξηρὰν ἀκρωτήρια (Ἄραξος, Χελωνάτας, Κατάκωλον), εὐτως ἐξέχει ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ ἀρχαῖος ἀσβεστόλιθος τῆς νήσου Ζακύνθου. Ἐχει σχῆμα περίπου τριγωνικόν. Δυτικὴ ὄροσειρὰ κατέχει τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς νήσου (κορυφὴ Βραχιώνας, 760 μ ὕψ.), ἄλλη δὲ λοφοσειρὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν (κορ. Σκοπός). Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νήσου εἶνε πεδινὸν καὶ εὐφορωτάτον μὲ ἐλαίας, καρποφόρα δένδρα, ἀμπέλους καὶ ἄνθη (Ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς). Πλὴν τοῦ ἐλαίου, ὀπωρῶν, οἴνου καὶ σταφίδος ἔχει καὶ πηγὰς πισσαφάλτου (π. Νάφθης φρέατα).

Ἡ ὠραιότης τῆς νήσου ἔχει μορφώσει τὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων (Ζακυνθίων) εὐθυμον. Τὸ ἐμπορικὸν κέντρον εἶνε ἡ πόλις **Ζάκυνθος** (12), εἰς τὴν ἀνατ. ἀκτὴν. Ἐχει ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ὅπου φυλάσσεται τὸ σελτὸν λείψανον τοῦ ἁγίου, εἶνε δὲ ἡ πατρίς τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ Σολομοῦ.

ζ.) **Κύθηρα** (260 τετρ. χιλ., 9 χιλ. κ.). Ὀλιγότερον εὐφορος τῶν ἄλλων Ἰονίων εἶνε τὰ Κύθηρα, ὑψούμενα νοτίως τῆς Λακωνίας. Πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀποδημοῦν καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου εἶνε ὀλίγος. Οὐδεμία πόλις ἔχει ἀναπτυχθῆ ἢ δὲ ὁμώνυμος πρωτ. αὐτῆς εἶνε χωρίον (900 κ.). Νοτιώτερον εἶνε καὶ ἡ μικρὰ νῆσος **Ἀντικύθηρα** (20 τετρ. χιλίομ.).

Εἰκ. 63. — Ἀπομικρ τῆς Ζακύνθου

Πολιτικὴ διαίρεσις τῶν Ἰονίων νήσων. Πλὴν τῶν νήσων Λευκάδος καὶ Κυθήρων αἱ λοιπαὶ ἀπαρτίζουσι τρεῖς νομοὺς. Ἡ Κέρκυρα μετὰ τῶν Παξῶν ἀπαρτίζει τὸν νομὸν **Κερκύρας**, ἡ Κεφαλληνία μετὰ τῆς Ἰθάκης τὸν νομὸν **Κεφαλληνίας** καὶ ἡ Ζάκυνθος τὸν νομὸν **Ζακύνθου**. Ὅλοι δὲ αἱ νῆσοι, ἰδίως ἡ Κέρκυρα, ἔχουσι πολλὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς διὰ συγκοινωνίαν.

Ἀσκήσεις. — 1. Κατάταξε τὰς νήσους εἰς σειρὰς, κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν καὶ κατὰ τὸν πληθυσμὸν. — 2. Ποῖον τὸ ὑψηλότερον ὄρος τούτων καὶ εἰς ποῖαν νῆσον ἀνήκει ; — 3. Ποῖα τὰ κυριώτερα προϊόντια αὐτῶν ; — 4. Ποῖα εἶνε ἡ μεγαλυτέρα πόλις καὶ ποῦ εὐρίσκειται ; — 5. Πῶς συγκοινωνεῖ ἑκάστη νῆσος μετὰ τοῦ Πειραιῶς ; — 6. Ταξίδευσσε νοσερῶς ἐκ Πειραιῶς εἰς Κέρκυραν. — 7. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κατ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Κερκύρας	Κέρκυρα	633	106.000	
Ἐπ. Κερκύρας » Παξῶν				
Ν. Κεφαλληνίας	Αργοστολίον	886	66.000	
Ἐπ. Κραναίας » Πάλης » Σάμης » Ἰθάκης	Ληξούριον			
Ν. Ζακύνθου	Ζάκυνθος	403	41.000	
Ἐπ. Ζακύνθου				
Ἐν ὅλῳ [Ἐπαρχ. Λευκάδος Ἐπαρχ. Κυθήρων]		1.922	213.000	

Η ΚΡΗΤΗ

Ἐρωτήσεις. 1. Ποῦ κεῖται ἡ Κρήτη;—2. Μέτροσε τὸ μῆκος αὐτῆς καὶ παράβαλε αὐτὸ πρὸς τὸ μῆκος τῆς Πελοποννή-

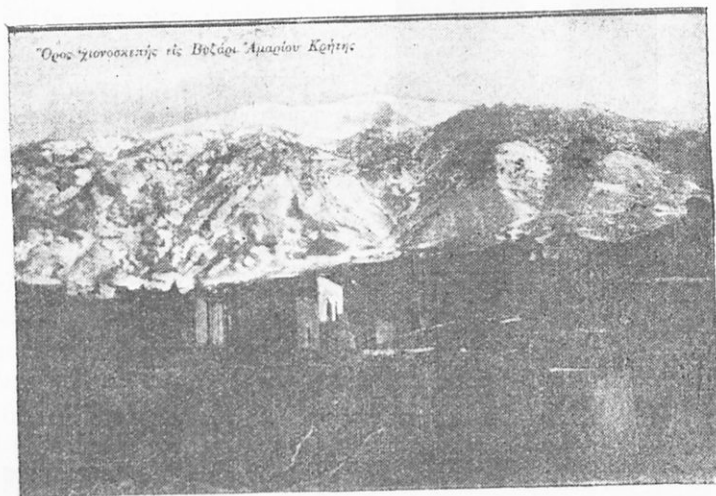

Εἰκ. 61.—Χάρτης τῆς νήσου Κρήτης

σου (ἀπὸ τοῦ Ἀρξίου μέχρι τοῦ Μαίλα).—3. Ποῖον τὸ νοτιώτατον ἀκρωτήριο καὶ ποῖον τὸ βορειοανατολικώτατον;—4. Πρὸς

ποῖον μέρος παρατηρεῖς μικρὰς χερσονήσους καὶ μικρὰς κόλπους;—δ. Τὶ γνωρίζεις περὶ τῶν ἁγίων τῶν Κρητῶν διὰ τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ πότε ἔγινεν ἡ ἔνωσις αὕτη :

Φυσικὴ διάπλασις. Ἡ μεγαλόνησος καὶ ἡ ἡρωικὴ Κρήτη ὑψοῦται ὡς τεράστιον τόξον ἐν μέσῳ τοῦ Κρητικοῦ καὶ Λιβυκοῦ πελάγους. Ἡ ἔκτασις αὐτῆς ἐκ Δ πρὸς Α εἶνε σύμφωνος μετὰ τὴν διεύθυνσιν τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ νέαι πτυχώσεις τοῦ ἑδάφους. Τὰ ὄρη αὐτῆς εἶνε ὑψηλὰ καὶ ὀγκώδη, διακρίνονται δὲ εἰς τρεῖς

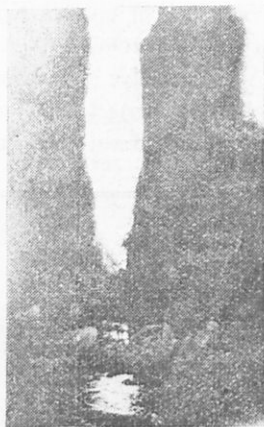
Ὅρος Ἰδριοσακεῖς εἰς Βελῶρι Ἀμαρίου Κρήτης

Εἰκ. 65.—Τὸ ὄρος Ἰδρι (Ψηλορείτης)

συστάδας πρὸς Δ τὰ **Λευκὰ ὄρη** (Μαδάρες,) ἐν τῷ μέσῳ ἢ **Ἰδρι** (Ψηλορείτης, 2450 μ. ὑψ.), τὸ ἕπιστον τῆς νήσου, καὶ πρὸς Α ἡ **Δίκτη** (Ἀφέντης Χριστός). Ἡ ὄρεινὴ αὕτη γραμμὴ ἐμποδίζει τὰς γραμμὰς τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίου ἀκτῆς καὶ μόνον μεταξὺ τῶν τριῶν ὀρέων ἀφήνονται ὑψηλαὶ δίοδοι. Πρὸς Β τῆς Δίκτης ἔκτεινεται τὸ κλειστόν ὄροπέδιον Λασηθι. Πρὸς δὲ τὴν νοτιάν ἀκτὴν τῆς νήσου ὑψοῦνται τὰ ὄρη τῆς **Ἀστερουσίας**, τὰ ὁποῖα περικλείουν τὴν μεγαλυτέραν πεδιάδα τῆς νήσου, τῆς **Μεσσαράς**.

Ὑδατα. Ἐπειδὴ τὰ ὄρη εἶνε ὑψηλὰ καὶ ἡ νῆσος στενή, οἱ ποταμοὶ τῆς νήσου εἶνε ὀρητικὸι καὶ βραχεῖς. Μερικοὶ διασχίζοντες παρακτίους ὄροσειρὰς διέρχονται ἀπὸ βαθείας φάραγγας

(φάραγξ τῆς Σαμαριᾶς, τοῦ Νίμπρου). Οἱ σπουδαιότεροι ποταμοὶ εἶνε τὸ **Μυλοπόταμον** (πρὸς Β), ὁ **Δηθαῖος** (κ. Ἱεροπόταμος) εἰς τὴν Μεσσαρὰν καὶ ὁ **Καταρράκτης** (κ. Ἀναποδάρης) ΝΑ.

Εἰκ. 66.—Ἡ φάραγξ τῆς Σαμαριᾶς (εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη) πέλαγος καὶ δὲν σχηματίζει λιμένας. Διὰ τοῦτο πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν παράλαι πόλεις. Τὴν ὀρθαισιότατην ἐποχὴν ἔκειντο εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσαρᾶς αἱ πόλεις «Φαιστός» καὶ

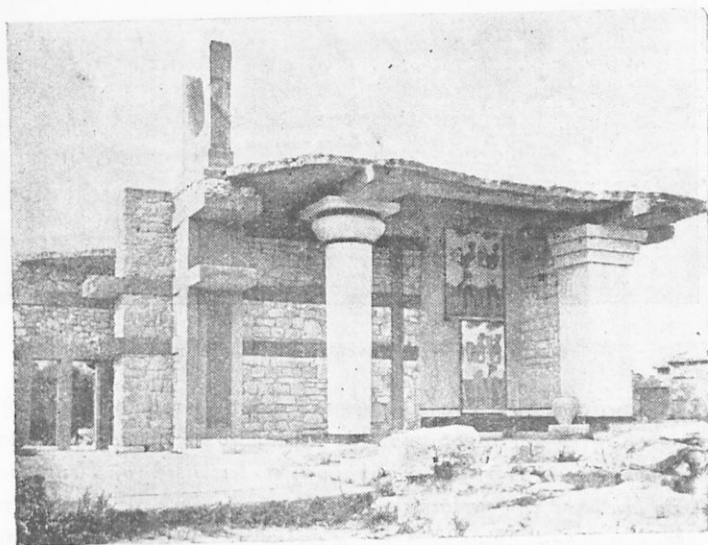
Κλίμα καὶ προϊόντα. Πλὴν τῶν ὑψηλῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα εἶνε ὀλίγον κατοικήσιμα, ἡ Κρήτη ἔχει γλυκὺ καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. Ἀφθονα εἶνε τὰ γεωργικὰ αὐτῆς προϊόντα, ὡς τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος, ἡ σουλτανίνα σταφίς, τὰ χαρούπια, τὰ κάστανα καὶ τὰ ἔσπεριδοειδῆ. Ἀξιόλογος εἶνε καὶ ἡ κτηνοτροφία, περίφημος δὲ ὁ Κρητικὸς τυρὸς.

Πόλεις Ἡ νότιος ἀκτὴ πίπτει ἀποτόμως εἰς τὸ Λιβυκὸν

Εἰκ. 67.—Τὸ Ἡράκλειον Κρήτης

«Γόρτυς», εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθησαν πολύτιμοι ἀρχαιοτήτες. Ὁμαλώτερον εἶνε τὸ ἀπόκλιμα τῆς ὄρεινῆς χώρας πρὸς Β. Ἐδῶ τὸ ἔδαφος ἐπιτρέπει μεγαλυτέραν καλλιέργειαν καὶ κατὰ τοὺς μικροὺς κόλπους ἔχουν ἀναπτυχθῆ πόλεις καὶ πολίχναι. Πρὸς Δ., ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸν μέγαν λιμένα τῆς Σούδας, εἶνε τὰ **Χανιά** (π. Κυδωνία, 27), ἡ πρωτ. τῆς Κρήτης Ἀνατολικώτερον ἢ **Ρεθύμνη** (ἢ Ρέθυμνος, 9) καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὸ **Ἡράκλειον** (35), ἡ μεγίστη καὶ ἐμπορικωτάτη τῆς νήσου. Πλησίον ταύτης κείνται τὰ εἰρεῖπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως «Κνωσσοῦ», ἡ ὁποία εἶχεν

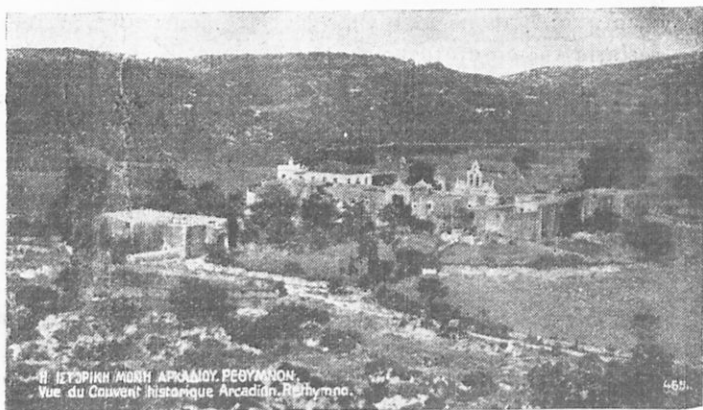
Εἰκ. 68.— Ἐρεῖπια τῆς Κνωσσοῦ. Μερικὴ ἀναστήλωσις τοῦ ἀνακτόρου αὐτῆς

ἀρχαιοτάτον πολιτισμὸν (19ην—15ην ἑκατοντ. π. Χ.) καὶ ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ Μίνωος (Λαβύρινθος). Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου, τὸ Λασηῆτι, κωμοπόλεις εἶνε ὁ **Ἁγ. Νικόλαος** εἰς τὸν κόλπον τοῦ «Μεραμπέλου», ἡ **Νεάπολις** καὶ ἡ **Τεράπειτρα**.

Ἡ νέα ἡρωϊκὴ ἱστορία τῆς Κρήτης μᾶς ἐνθουμίζει πρὸ πάντων τοὺς ἀνδρείους «Σφακιανούς», οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη, ὡς καὶ τὴν διάσημον μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου (ΝΑ

τῆς Ῥεθύμνης), ὅπου τὸ ἔτος 1866 οἱ ἐδῶ πολιορκηθέντες Ἕλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκάησαν ἐκουσίως διὰ νὰ μὴ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους.

Συγκοινωνία. Ἡ Κρήτη ἔχει ἀρκετὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς διὰ τῶν ὁποίων αὐτοκίνητα συνδέουν τὰς πόλεις καὶ πολλὰ χωρία τῆς νήσου.

Εἰκ. 69.— Ἡ ἱστορική μονὴ τοῦ Ἀρχαδίου

Ἀσκήσεις. 1. Σχεδιογράφησε ἐπὶ τοῦ τετραδίου σου τὴν νήσον Κρήτην καὶ τοποθέτησε τὰς κυρίας πόλεις ἱστορικὰς καὶ συγχρόνους.—2 Πῶς συγκοινωνοῦν αἱ πόλεις μετὰ τοῦ Πειραιῶς;—3. Μέτρησε τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ Πειραιῶς ἕως τὰ Χανιά ἢ τὸ Ἡράκλειον.—4 Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα (πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ) καὶ ἀπομνημόνευσε τοὺς νομούς.

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφαν. κατὰ τετρ. χιλιάμ.	Πληθυσμός	Κάτ. ἀνά 1 τ. χιλμ.
Ν. Χανίων	Χανιά	2.386	112.000	
Ἐπ. Κυδωνίας	»			
» Κισάμου	Καστέλλι			
» Σελίνου	Κάνδανος			
» Σφακίων	χώρα Σφακίων			
» Ἀποκορώνου	Γεωργιούπολις			
Ν. Ρεθύμνης	Ρέθυμνος	1.432	68.000	
Ἐπ. Ρεθύμνης	»			
» Μυλοποτάμων	Ἀνώγεια			
» Ἀμαρίου	Μέρωνας			
» Ἀγ. Βασιλείου	Μέλαμπες			
Ν. Ἡρακλείου	Ἡράκλειον	2.872	140.000	
Ἐπ. Τεμένους	»			
» Μαλεβυζίου	Ἅγιος Μύρων			
» Περγιωτίσσης	Τυμπάκιον			
» Καινουρίου	Μοῖρες			
» Μονοφατισίου	Πύργος			
» Πεδιάδος	Καστέλιον			
Ν. Λασηθίου	Ἀγ. Νικόλ.	1.896	70.000	
Ἐπ. Μεραμβέλλου	»			
» Λασηθίου	Τζεργιάδες			
» Βιάννου	Ἄνω Βιάννος			
» Ἱεράπετρας	Ἱεράπετρα			
» Σητείας	Σητεία			
Ἐν ὅλῳ ἡ Κρήτη		8.266	390.000	

Θ'. ΚΥΚΛΑΔΕΣ

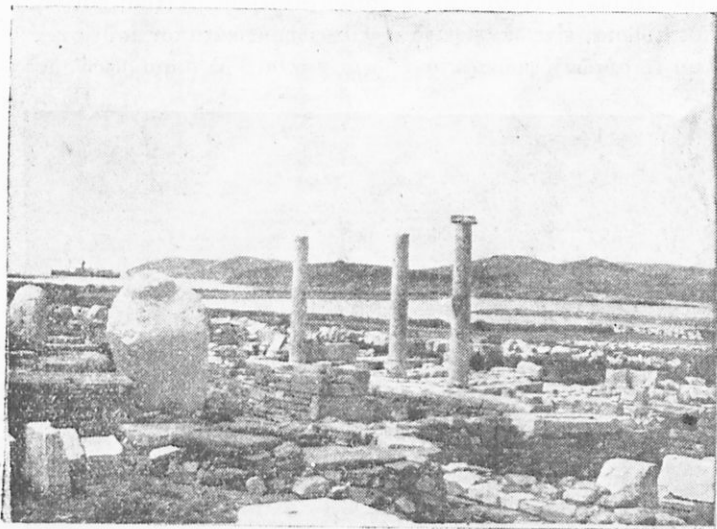
Ἔρωτ.—1) Ποῦ κεῖνται αἱ Κυκλάδες νῆσοι;—2) Τίνες ἐξ αὐτῶν εἶνε μεγαλύτεραι;—3) Τίς ἡ πλησιέστερα εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἡ πλησιέστερα εἰς τὴν Ἀττικὴν;—4) Τίνες πλησιέστεροι εἰς τὴν Κορίνθον;

Βορείως τοῦ Κορινθικοῦ πελάγους ὑφιοῦται ἀπὸ θαλάσσιον βάθρον ἡ νησοσυστάς Κυκλάδες, ὀνομασθεῖσαι οὕτως εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὡς κείμεναι περὶ τὴν ἱερὰν νῆσον Δῆλον. Ἐν τούτοις φαίνονται διατεταγμένοι εἰς διαφόρους σειράς. Τρεῖς ἐκτείνονται ΝΑ καὶ παραλλήλως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. 1) Ἡ ἀνατολικωτάτη σειρά ἀρχίζει ἀπὸ τὴν **Ἄνδρον**, ἡ ὁποία φαίνεται ὡς συνέχεια τῆς νοτιοῦ Εὐβοίας καὶ χωρίζεται τῆς **Τήνου** διὰ στενοῦ πορθμοῦ. Ἡ σειρά αὐτὴ τελειώνει μὲ τὴν **Μύκονον** καὶ τὴν μικρὰν **Δῆλον**. 2) Ἡ δευτέρα σειρά μὲ τὴν **Σύρον** καὶ τὴν **Γύαρον** (Γιοῦρα) βλέπει ὡσαύτως πρὸς τὴν Εὐβοίαν ἐνῶ 3) Αἱ δυτικώταται **Κέα**, **Κύθνος** (Θεομιά), **Σέριφος** καὶ **Σίφνος** εἶνε πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τοῦ μέσου παρατάσσονται ἐκ Δ πρὸς Α ἡ **Πάρος**, ἡ **Ἀντίπαρος** καὶ ἡ μεγίστη καὶ εὐφορος

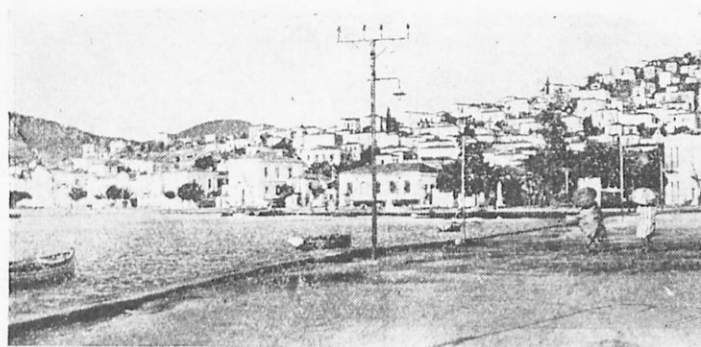

Εἰκ. 70.—Ἀπομυς τῆς πόλεως καὶ νήσου Τήνου.

Νάξος. Καθέτως πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας παραλλήλους σειρὰς ἐκτείνονται ἡ **Φολέγανδρος**, ἡ **Σίκινος** ἡ **Ἴος** καὶ ἡ **Ἀμορ-**

Εἰκ. 71.— Ἐρείπια τῆς Δῆλου. Ἀντικρὺ ἡ νῆσος Ῥήνεια γὼς μὲ πολλὰ νησίδια, ἐνῶ ἡ βοιωτάτη σειρὰ **Μῆλος**, **Θήρα**,

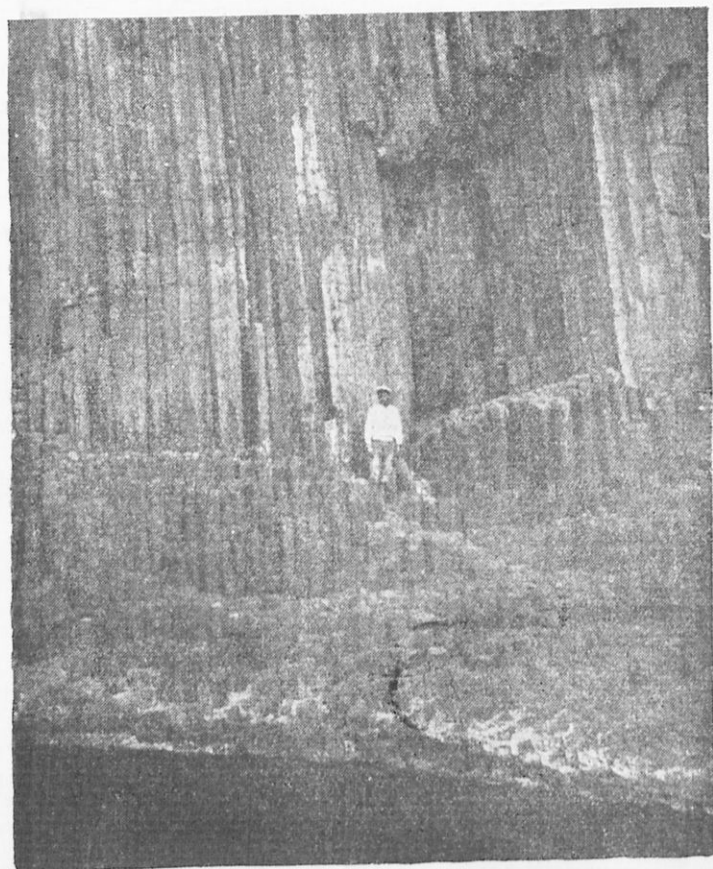

Εἰκ. 72.— Ἀπομικτὴ τῆς Πάρου

Ἀνάφη καὶ **Ἀστιπάλαια** (ἡ τελευταία ἀνήκει εἰς τὴν Ἰταλίαν) κλείνει τὴν συστάδα τῶν Κυκλάδων ἐκ νότου.

Ἴω. Σαρρῆ, Γεωγρ. Ἑλλάδος Α'. Γυμνασίου Ἐκδ. Γ', 1934 7

Φυσική ἄποψις. — Ὅλαι σχεδὸν αἱ Κυκλάδες ἀνήκουν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρχαίου κυκλαδικοῦ ὄγκου (κρυσταλλοπαγοῦς) εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγεται καὶ ἡ νοτιοανατολικὴ Ἄττικὴ καὶ ἡ νότιος Εὐβοία, εἶνε δὲ λείψανα μεγάλης ξηρᾶς καταποντισθείσης. Ἄλλαι ἔξ αὐτῶν ὑψοῦνται ὄγκώδεις, ἄλλαι δὲ διαμορφώνουν

Εἰκ. 73—Βασαλτικά πετρώματα (πυριγενῆ) εἰς νησίδα παρὰ τὴν Μῆλον

ποικίλα καὶ ὠραία τοπία. Αἱ ἀκταὶ αὐτῶν, ἄλλων μὲν εἶνε ἀκανόνιστοι μὲ κόλπους εἰσχωροῦντας βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν (Μῆλος, Πάρος), ἄλλων δὲ δεικνύουν εὐθείας γραμμὰς ὀξεγε-

εις ("Ανδρος, Τήνος, Νάξος). Είνε κατά τὸ πλεῖστον πετρώ-
δεις, ἔχουσαι καὶ πολύτιμα πετρώματα, γρανίτην, μάρμαρα (Τή-
νος, Πάρος) ἢ πολύτιμα ὄρυκτὰ (σίδηρος ἐν Σερίφῳ καὶ σμύ-
θης ἐν Νάξῳ). Μόνον ἡ νότιος σειρὰ ἔχει νεότερα πετρώματα. Ἡ
νησος **Θήρα** (ἢ Σαντορίνη) εἶνε ἠφαιστειογενής καὶ ἔχει σχῆμα
μηνοειδές. Μὲ τὴν νησιδα Θηρесиὸν ἦτο ἄλλοτε ἠνωμένη καὶ
ἐσχημάτιζε γιγαντιαῖον ἠφαιστειον· τὸ ἠφαιστειον τοῦτο συνε-
τρίβη καὶ εἰσεχώρησεν ἡ θάλασσα εἰς τὴν βαθεῖαν λεκάνην. Ἐν

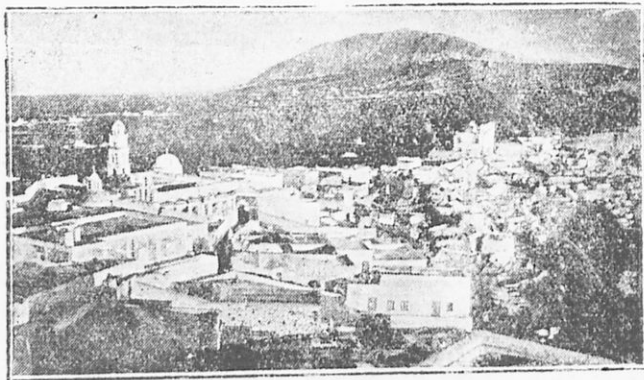
Εἰκ. 74.—Τὸ χωριὸν Ἀδάμας τῆς Μήλου

τῷ μέσῳ τῆς θαλασσίας λεκάνης συνέβησαν ἐκρήξεις ἀπὸ τοῦ
197 π. Χ. καὶ ἐξῆς, ἀποτέλεσμα δὲ τούτων ἦτο ὁ σχηματισμὸς
μικρῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι λέγονται κοινῶς **Καμμέναι**. Αἱ τε-
λευταῖαι ἐκρήξεις ἔγιναν τῷ 1868—1870 (ἐπὶ τοῦ βασιλέως
Γεωργίου) καὶ τῷ 1925. Τὴν νῆσον σκεπάζει ἡ θηραϊκὴ γῆ (κ.
πορσελάνη), εὐφορώτατον ἔδαφος, παράγον ἑξαίρετον οἶνον,
ἄσπρια, ντομάτας καὶ πολλὰ ἄλλα γεωργικὰ προϊόντα. Ἀρχαιο-
τέρᾳ ἠφαιστειόγενῆς νήσος εἶνε ἡ Μήλος μὲ μέγαν λιμένα
ἔχουσα θεῖον, μαγγάνιον καὶ μυλοπέτρας. Ὡραῖον ἄγαλμα, ἡ

«Ἀφροδίτη τῆς Μήλου», εὐρεθὲν ἐδῶ, στολίζει σήμερον τὸ μουσεῖον Λοῦβρον τῶν Παρισίων.

Χλωρίς.—Οἱ σφοδροὶ ἄνεμοι πού πνέουν εἰς τὰς Κυκλάδας ἐμποδίζουν τὴν δασικὴν βλάστησιν. Οἱ κάτοικοι ὅμως μὲ μεγάλην φιλοπονίαν καλλιεργοῦν τὰ καλλιεργήσιμα ἐδάφη, εἰς τὰ ὅποια εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ οἱ δημητριακοὶ καρποί.

Ἡ σημασία τῶν νήσων καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν. — Παλαιὰ αἱ Κυκλάδες ἐχρησίμευον ὡς σταθμοὶ τῆς συγκοινωνίας

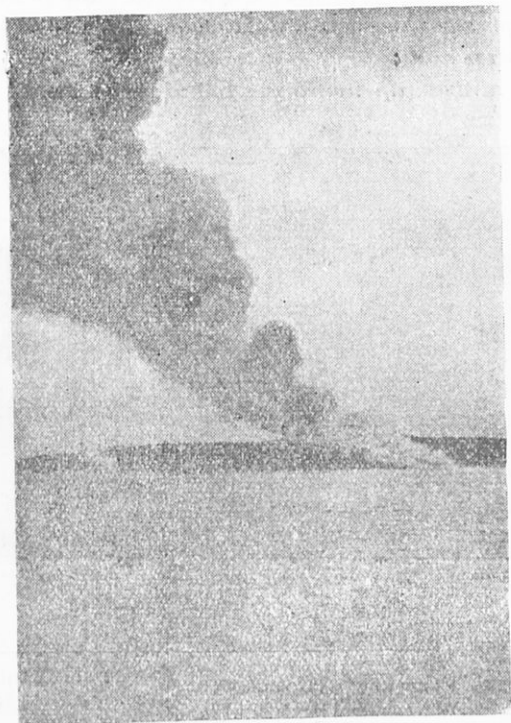

Εἰκ. 75.— Ἡ Θήρα

μεταξὺ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπῆρξαν δὲ ἡ γέφυρα, ἡ ὁποία ἐνώνει τὰ δύο αὐτὰ ἑλληνικὰ μέρη. Ἀπὸ ὅλας τὰς νήσους σπουδαία ἔγινε ἡ εὐρισκομένη εἰς τὸ μέσον περίπου μικρὰ **Δήλος** μὲ τὴν ἱεράν τῆς πόλιν καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶχε γίνεαι σπουδαιότατον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (τὰ μέσα τῆς 19ης ἑκατοντ.) ἔγινε σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον ἡ πόλις **Ἐρμούπολις** τῆς νήσου Σύρου, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν γραμμὴν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην πλέουν πρὸς τὴν Σμύρνην, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον. Σήμερον ὅμως διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πλοία παρεκκλίνουσι διὰ νὰ προσεγγίσουν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Ἐρμούπολις

καὶ σήμερον εἶνε ἡ σπουδαιότατη πόλις τῶν Κυκλάδων κατὰ τὸν πληθυσμὸν (18), τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

Πλὴν τῆς Σύρου, αἱ μικραὶ νῆσοι φέρουν μίαν ἢ δύο κόμας ἐκτισμένας μακρὰν τῶν ἀκτῶν, διὰ νὰ εἶναι προφυλαγμέναι

Εἰκ. 76.—Τὸ ἠφαίστειον τῆς Θήρας.

ἄπὸ τὰς ἄλλοτε γενομένας ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν (κουρσάρων). Αἱ μεγαλύτεραι ἔχουν πολλὰς κόμας, χωρὶα ἢ συνοικισμοὺς διασκορπισμένους. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν (ἐκλεκτὸς τυρὸς), τινὲς δὲ ἐπιδίδονται καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν. Ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἔχουν κατὰ πρῶτον λόγον ἡ Σύρος καὶ ἡ Ἄνδρος καὶ κατὰ δεύτερον ἡ Ἄμοργός, ἡ Θήρα καὶ ἡ Μήλος.

Ἀσκήσεις — 1) Ἀπομνημόνευσε τὰς κυρίας νήσους κατὰ τὴν ἐξῆς εὐκολομνημόνευτον σειρὰν: Ἄνδρος, Τήνος, Μύκονος. —

Δήλος, Σῦρος, Γύαρος—Κέα, Κύθνος, Σέριφος—Νάξος, Ἰος, Ἄμοργος—Πάρος καὶ Ἀντίπαρος—Σίφνος, Μήλος, Κίμωλος—Σίκιμος, Φολέγανδρος—Θήρα, Θηρασία, Ἀνάφη.—2. Τίς ἢ μεγαλύτερα τῶν Κυκλάδων καὶ τίς ἢ δευτέρα κατὰ τὸ μέγεθος;—3. Μέτρησε τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Σῦρον.—4. Ποῦ κατατάσσεται πολυμικῶς ἡ Ἀστυπάλαια;—5. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα (τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ).

Εἰκ. 77.—Γενικὴ ἀποψὶς τῆς Σύρου

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμὸς	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Κυκλάδων	Ἐρμούπολις	2.580	130.000	
Ἐπ. Σύρου	»			
» Ἄνδρου	Ἄνδρος			
» Τήνου	Τήνος			
» Νάξου	Νάξος			
» Κέας	Κέα			
» Μήλου	Μήλος			
» Θήρας	Θήρα (Φηρὰ)			

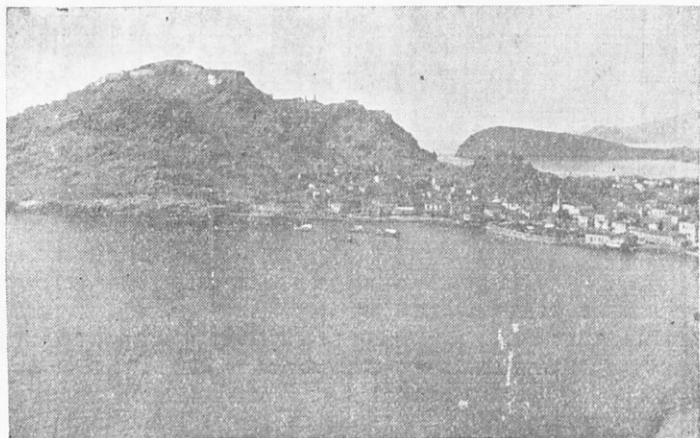

1) ΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἑρωτήσεις.—1. Πλησίον τίνος πορθμοῦ κεῖνται αἱ βορειότεραι καὶ πλησίον τίνος μεγάλης χερσονήσου αἱ λοιπαί;—2. Εὐρὲ εἰς τὸν χάριτην τὰ ὀνόματα ἐκάστης τούτων.—3. Πῶς λέγονται αἱ νοτιοανατολικαὶ νῆσοι καὶ ὑπὸ ποίου κράτους κατέχονται;—4. Ἀπὸ ὅλας τὰς ἀνατολικὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος ποῖαι εἶνε αἱ μεγαλύτεραι;

Πλὴν τῶν Νοτίων Σποράδων (κ. Δωδεκάνησοι) δύο νῆσοι πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ Ἰμβρος καὶ ἡ Τένεδος, ἔχουν δοθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ λόγους στρατηγικούς. Εἰς ὅλας ὁμως οἱ

Εἰκ. 79.—Τὸ Κάστρον τῆς Λήμου

κάτοικοι εἶνε καθαρῶς Ἑλληνας. Αἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνήκουσαι νῆσοι εἶνε αἱ ἑξῆς :

α) **Λήμνος** (480 τετρ. χιλ.—24 χιλ. κάτ.). Εὐρίσκεται μεταξὺ τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ εἶνε μεγαλύτερα τῆς Νάξου. Εἶνε νῆσος ἠφαιστειώδης καὶ ἄδενδρος, ἀλλὰ σπουδαιοτάτη διὰ τὸν εὐρυχωρότατον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα **Μοῦδρον**. Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον διέμενε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον, μεταξὺ δὲ τῆς Λήμου καὶ

τοῦ Ἑλλησπόντου ἐγιναν δύο ναυμαχίαι, ἡ ναυμαχία τῆς Ἑλλης (3 Δεκεμβρίου 1912) καὶ τῆς Λήμνου (5 Ἰανουαρίου 1913). κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Παῦλον Κουντουριώτην κατετρόπωσε τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἡ νῆσος κατοικεῖται κατὰ χωρία καὶ μόνη κωμόπολις εἶνε ἡ πρωτ. **Κάστρον** (4). ΝΔ τῆς Λήμνου εἶνε ἡ νησίς **Ἅγιος Εὐστράτιος**, μικρὰ καὶ ἄγονος.

β.) **Λέσβος** ἢ **Μυτιλήνη** (1600 τετρ. χιλ., 140 χιλ. κατ.), Ἡ μετὰ τὴν Κρήτην καὶ Εὐβοίαν μεγαλυτέρα νῆσος τῆς Ἑλλάδος Λέσβος εἶνε κατὰ τὸ μέγεθος τὸ ἡμισυ τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ εἰς τὸν πληθυσμὸν ἴση. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ εὐφορον αὐτῆς ἔδαφος. Ἀπὸ τῆς Μυσίας καὶ τῆς Ἰδαίας χερσονήσου (τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) ἐχωρίσθη διὰ κατακρημνίσεως, ἡ ὁποία ἐσημάτισε καὶ τὸν κόλπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἀδραμυττηνόν. Ἡ νῆσος ἔχει ἀκανόνιστον σχῆμα. Δύο ὄραιοι αὐτῆς κόλποι πρὸς Ν., τῆς **Γέρας** καὶ τῆς **Καλλονῆς**, ἔχουν στόμια στενὰ καὶ ρηχά. Διὰ τοῦτο δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς λιμένες, τρέφουν ὅμως πολλοὺς ἰχθύς ἢ σχηματίζουν ἀλικίας.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶνε χαμηλὸν καὶ πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον αὐτῆς ὄρος **Ὀλυμπος** (κ. Ἄγ. Ἡλίας) εἶνε χαμηλότερον τοῦ Ὑμηττοῦ. Εἶνε κατάφυτος ἀπὸ πεῦκα, βελανιδέας, ἐλαίας, ἀμπέλους, ἔχει δὲ καὶ καλλιέργειαν δημητριακῶν καρπῶν. Ἡ παραγωγή τοῦ ἐλαίου εἶνε ἀφθονος (τὸ 1)5 τῆς ὅλης παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος).

Ἡ Λέσβος εἶνε πατρὶς ἀρχαίων φιλοσόφων (Πιττακὸς) καὶ ποιητῶν (Ἀλκαῖος, Σαπφώ). Ἡ κυρία πόλις καὶ λιμὴν τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (30) εἶνε ἐστραμμένη πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν (ὅπως καὶ τῶν ἄλλων νήσων), καὶ ἔχει ἀξιόλογον ἐμπόριον. Ἡ νῆσος ἔχει καὶ τινὰς πολίχνας, τὸ **Πλωμάριον** (6 1)2), τὴν **Πολυχνῖτον** (7 1)2) καὶ τὸν **Ἀγιάσσον** (6) παρὰ τὴν Μυτιλήνην. Κωμοπόλεις ἀξιόλογοι εἶνε ἡ **Μήθυμνα** (πρὸς Β), ἡ **Καλλονή** (3 1)2) παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον καὶ ἡ **Ἐρρυσσὸς** (3), πρὸς Δ., παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παπανικολῆς ἔκαυσε τὴν Τουρκικὴν Φρεγάταν (Μαΐος 1821).

γ.) **Χίος** (860 τετρ. χιλ., 75 χιλ. κατ.). Αὕτη ἐκτείνεται ἐκ Β πρὸς Ν παραλλήλως τῆς χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἐρρυθραίας. Εἶνε ὄρεινῆ, ἔχουσα ὑψηλότερον ὄρος τὸ **Πελινναῖον** (1270 μ.) πρὸς Β καὶ τὸν **Αἴψον** εἰς τὸ μέσον. Γενικῶς εἶνε νῆ-

σος πετρώδης, ἀλλὰ καλῶς καλλιεργημένη ἀπὸ τοὺς φιλοπόνους κατοίκους. Ὀλίγα μόνον παράλια πεδία εἶνε εὐφορα, ὅπου κῆποι μὲ ἐσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλα δένδρα. Εἶδος σχοίνων εἰς τὸ νότιον τῆς νήσου μέρος, τὰ μαστιχόδενδρα, ἐκκρίνουν τὴν μαστίχην.

Ἡ Χίος ἤκμασε πρὸ τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως διὰ τὸ μέγα ἐμπόριόν της· ἀλλὰ τῷ 1822 εἶχε καταστραφῆ διὰ ἀλυπτήτου σφαγῆς τῶν κατοίκων της ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔπαθε δὲ καὶ φοβερὰν καταστροφὴν ὑπὸ σεισμοῦ τὸ 1881. Εἶνε πατρίς τοῦ σοφοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἀνδρέου Συγγροῦ. Ἡ πρωτ. **Χίος** (23) κείται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ εὐφορον πεδίων, ἀπέναντι τῆς Ἐρυθραίας. Ἔχει καλὸν λιμένα, ἀξιόλογον ἐμπόριον καὶ μικρὰν βιομηχανίαν. Ἄλλη πολίχνη τῆς νήσου εἶνε ὁ **Βρονιάδος** (7).

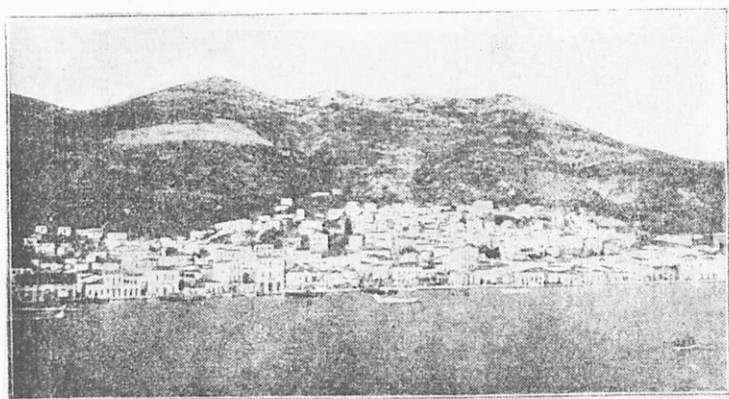
Πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Χίου κεῖνται αἱ νησίδες **Οἰνοῦσαι** (κ. Ἀγνοῦσαι 2 1)2 χιλ. κ), ΒΔ δὲ ἡ πετρώδης ἀλλ' ἔνδοξος **Ψαρὰ** (40 τετρ. χιλ, 800 κάτ.). Οἱ ναυτικοὶ αὐτῆς κάτοικοι, οἱ Ψαριανοί, ὑπῆρξαν περίφημοι διὰ τοὺς κατὰ θάλασσαν ἥρωϊκοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Τούρκων (Κανάρης κ.ά.), ἐδοξάσθη δὲ ἡ νῆσος διὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὸν ἔξανδραποδισμόν τῶν κατοίκων ὑπὸ τῶν Τούρκων (τῷ 1824), ὅποτε ἀνήρχοντο εἰς 20 χιλ.

δ'.) **Σάμος** (490 τετ. χιλ. 60 χιλ. κάτ.). Ἡ νῆσος Σάμος κείται ἀπέναντι τῆς Μυκάλης, χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς συνέχεια αὐτῆς. Κατὰ τὸν πορθμὸν τοῦτον οἱ Ἕλληνες τῷ 1824 ναυμαχήσαντες τὸν Τουρκικὸν στόλον ἠνάγκασαν αὐτὸν εἰς ὑποχωρῆσιν καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Σάμος ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐπιδρομῆς. Διὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς ἀπετέλει ἀπὸ τοῦ 1832—1912 ἡγεμονίαν ἑποτελῆ εἰς τὴν Τουρκίαν.

Τὰ ὄρη αὐτῆς εἶνε ὑψηλότερα τῆς Χίου (Κερκετεύς, 1440 μ.) καὶ αἱ πεδιάδες εὐφορώτατοι. Παράγει οἶνον ὀνομαστόν· ἔλαιον ἐκλεκτόν, καπνόν, σταφίδα καὶ ὀπώρας, ἔχει δὲ ἀκμαῖον ἐμπόριον.

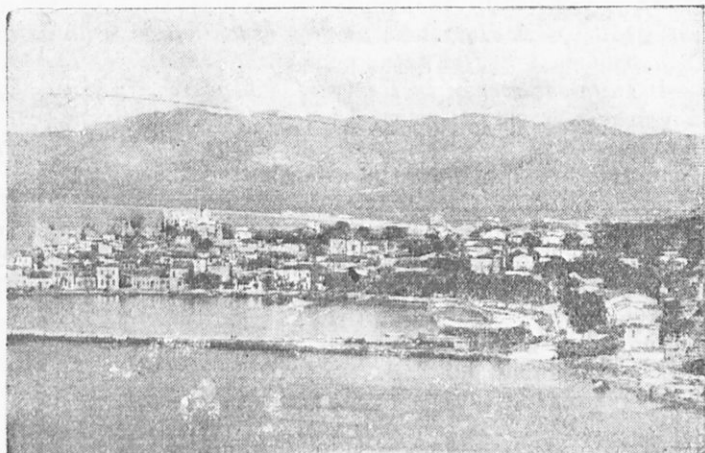
Ἡ Σάμος παλαιὰ ἔκειτο εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου καὶ ἦτο πατρίς τοῦ τυράννου Πολυκράτους καὶ τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρα. Πρωτ. σήμερον εἶνε ὁ **Διμῆν Βαθέος** (9), μὲ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια καὶ εἰς καλὸν λιμένα. Πλησίον αὐτοῦ εἶνε τὸ

Βαθύ. Ἄλλαι πόλιναι εἶνε πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς νήσου τὸ **Καρλόβασι** (5), οἱ **Μυτιληνιοὶ** (5 1)2) καὶ **Μαραθόκαμπος** (3).

Εἰκ. 80.—Ὁ Λιμὴν Βαθῆς τῆς Σάμου

Αἱ **Κορσέαι** (κ. Φοῦρνοι) εἶνε συστάς μικρῶν νήσων ΝΔ τῆς Σάμου (1200 κάτ.).

Εἰκ. 81.—Τὸ Τηγάνι τῆς Σάμου, ὅπου ἡ ἀρχαία πρωτ. τῆς νήσου

δ') **Ἰκαρία** (260 τετρ. χιλ., 12 χιλ. κάτ.). Ἡ πρὸς Δ νῆ-

σος Ἴκαρία εἶνε μακρὰ καὶ ὑψηλὴ νῆσος ἀλίμενος. Ἔχει πολλὰ δάση καὶ ἐξάγει ξυλείαν καὶ ἄνθρακας, κατοικεῖται δὲ κατὰ τὰ σποραδικὰ χωρία ἐν μέσῳ ἀμπέλων, ἐλαιῶν καὶ ἀμυγδαλῶν.

Εἰκ. 82.—Τὸ χωρίον Καρόβασι τῆς Σάμου

Ἀσκήσεις.—1. Ἀπομνημόνευσε τὰς νέας ἐλευθέρως νήσους τοῦ Αἰγαίου.—2. Ποῦ ἐμάθωμεν τὴν νῆσον Θάσον καὶ ποῦ τὴν Σαμοθράκην;—3. Ποῦ ἀνήκουν αἱ νῆσοι Ἴμβρος καὶ Τένεδος;—4. Ταξίδευσε νοερῶς ἐκ Πειραιῶς διὰ μέσου Σύρου εἰς Σάμον ἀναφέρον τὰς νήσους παρὰ τὰς ὁποίας θὰ πλεύσῃς.—5. Τίνα γενικῶς τὰ ποιοῦντα τῶν νήσων καὶ τί ἰδιάζον εἶνε εἰς τὴν Χίον;—6. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα :

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. κατὰ τετρ. χιλιομ.	Πληθυσμὸς	Κατ. ἀνά τ. χιλιομ.
Ν. Δέσβου	Μυτιλήνη	2.140	162.000	
Ἐπαρ. Μυτιλήνης				
» Πλωμαρίου				
» Μηθύμνης				
» Λήμνου				
Ν. Χίου	Χίος	920	76.000	
Ν. Σάμου	Διμ. Βαθέος	792	72.000	
Ἐπαρ. Σάμου	»			
» Ἴκαρίας	Ἀγ. Κήρυκος			
Νῆσοι Αἰγαίου		3.850	310.000	

II. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΘΕΣΙΣ—ΟΡΙΑ—ΜΕΓΕΘΟΣ

Ἐρωτήσεις.—1. *Εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται ἡ Ἑλλάς καὶ πλησίον ποίων ἄλλων ἠπείρων;*—2. *Ποία εἶνε ἡ δυτικωτάτη νησίς τῆς Ἑλλάδος, ποία ἡ νοτιωτάτη (ἡ Γαῦδος) καὶ ποία ἡ ἀνατολικωτάτη νῆσος;*—3. *Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὸ βορειότατον αὐτῆς σημεῖον (ἐν τῇ Δυτ. Θράκῃ).*—4. *Ποῖος μεσημβρινὸς διέρχεται ἀπὸ τῆς πατρίδος σου, καὶ ποῖαι ἄλλαι πόλεις περίπου εὐρίσκονται εἰς τὸν ἴδιον μεσημβρινόν;*—5. *Εἰς ποῖον παράλληλον κύκλον εὐρίσκεται;*—6. *Μὲ ποῖα κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς καὶ εἰς ποῖα μέρη αὐτῆς;*—7. *Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Τουρκίαν;*—8. *Ὄνόμασε ὄρη κατὰ τὰ σύνορα.*—*Ὄνόμασε τὰ πελάγη καὶ τὰς θαλάσσας, αἱ ὁποῖαι βρέχουν τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ τοὺς μεγάλους κόλπους.*—10 *Ποῖα διαμερίσματα ἀποτελοῦν τὴν Παλαιάν Ἑλλάδα καὶ ποῖα τὴν Νέαν;*—11. *Σχημάτισε εἰς τὸ τετράδιόν σου τὴν Ἑλλάδα καὶ φέρε εἰς αὐτὴν σιδηροδρ. γραμμὰς 1) Πειραιῶς—Θεσσαλονίκης 2) Θεσσαλονίκης—Ιεργελῆς, 3) Θεσσαλονίκης—Ἀλεξανδρουπόλεως—Πυθίου, 4) Τὰς γραμμὰς τῆς Πελοποννήσου.*

Τὰ κυριώτερον τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται εἰς τὸ σχῆμα τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὅτι ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς διασχίζεται εἰς πολλὰς μεγαλύτερας καὶ μικροτέρας χερσονήσους καὶ νήσους, ἔχει δηλ. μέγαν θαλάσιον (ἢ ὀριζόντιον) διαμελισμόν. Ἡ μεγάλη παραλιακὴ γραμμὴ τῆς καὶ ἡ θάλασσα. ἡ ὁποία περιβάλλει αὐτὴν ἀπὸ τρία μέρη, εἶνε εὐνοϊκὰ διὰ ποικίλην βλάστησιν, διὰ διαμονὴν ζώων καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπίσης εὐκολύνουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ τοῦ παγκοσμίου. Διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνοίγεται θαλασσία ὁδὸς ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἀπὸ δὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Εὐρώπην διὰ μέσου τῆς Νοτιοσλαβίας σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καταλήγει εἰς τοὺς λιμένας Θεσσαλονίκην καὶ Πειραιᾶ, οἱ ὅποιοι εἶνε θαλάσσιαι ἀφετηρίαι διὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὡσαύτως ἡ Θεσσαλονίκη καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶνε σταθμὸς τῶν ἀεροπλάνων, τὰ ὅποια πετοῦν μεταξὺ τῶν τριῶν ἡπείρων. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑξαιρετικὴν αὐτὴν θέσιν εἶχε καὶ τὸ ἄλλο πλεονέκτημα, ὅτι εὕρισκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δηλ. τῶν τριῶν παλαιῶν ἡπείρων. Διὰ ὅλα ταῦτα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀνέπτυξαν τὸν πλοῦτον αὐτῶν, τὸ πνεῦμά των καὶ ἔγιναν διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ σήμερον ἀκόμη διὰ τὴν τοιαύτην θέσιν πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τὰ κατὰ ξηρὰν σύνορα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶνε πανταχοῦ ἐκ φύσεως ὄχυρά. Εἰς μερικὰ μέρη ἀκολουθοῦν ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὅποια εὐκόλα προστατεύουν αὐτά, εἰς ἄλλα ὅμως μέρη διέρχονται ἀπὸ κοιλάδας ἢ ὄροπέδια. Πρὸς τὴν Τουρκίαν ὄριον εἶνε ὁ Ἐβρος ποταμὸς, ἀλλὰ κατὰ μῆκος αὐτοῦ μία μεθόριος ζώνη πλάτους 60 χιλιομ. δηλ. 30 χιλ. ἀπὸ τὸ ἓν μέρος (πρὸς τὴν Ἑλλάδα) καὶ ἄλλα 30 ἀπὸ τὸ ἄλλο (τὴν Τουρκίαν), ἔχει κηρυχθῆ οὐδέτερα καὶ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὴν νὰ κατασκευασθοῦν ὄχυράματα.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται εἰς 130.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναλογοῦν εἰς μὲν τὸ ἡπειρωτικὸν μέρος 108.000 εἰς δὲ τὰς νήσους 22.000. Τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιφανείας (64 χιλ. τετρ. χιλιόμε.) εἶνε τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ (66 χιλ. τετρ. χιλιόμε.) εἶνε τῆς Νέας Ἑλλάδος Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους (1832) μέχρι σήμερον ἡ ἔκτασις καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

1. Ἀρχικὴ ἐπιφάνεια (1832) 47.500 τετρ. χιλιόμε. Πληθυσμὸς 950 χιλ.

2. Ἐπιφάνεια μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν Ἴονίων νήσων (ἔτ. 1864) 50.200 τετρ. χιλ., πληθ. 1.400 χιλ.

3. Ἐπιφάνεια μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀρτις (ἔτ. 1881) 64.000 τετρ. χιλ., πληθ. 2.000 χιλ.

4. Ἐπιφάνεια μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (ἔτ. 1913) 122.000 τετρ. χιλ., πληθ. 5.000 χιλ.

5. Ἐπιφάνεια μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον (1919—1920)
150.000 τετρ. χιλ. πληθ. 5.500 χιλ.
6. Ἐπιφάνεια μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἀνατ. Θράκης
καὶ τῶν νήσων Ἰμβρου καὶ Τενέδου εἰς τὴν Τουρκίαν (1923) :
130.000 τετρ. χιλ., πληθ. 5.200 χιλ.
7. Σημερινὴ ἔκτασις 130.000 τετρ. χιλ., πληθ. 6.500 χιλ.

Β'. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς ἐποχὰς.—Αἴτη·Ι·Σ

Ἐρωτήσεις 1. Εἰς ποῖον μέρος τῆς Ἑλλάδος τὰ ὄρη φαίνονται καθαρώτερον πτυχωσιγενῆ καὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἐκ ΒΒΑ πρὸς τὰ ΝΝΑ ; —2. Ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ; — Ποῖα μέρη περιλαμβάνει τὸ κρυσταλλοπαγὲς σύστημα τῶν Κυκλάδων ; — 4. Ὄνόμασε μερικὰ ρηξιγενεῖς προσεχοχὰς. —5. Ὄνόμασε μερικὰ μεγάλα βαθύπεδα καὶ μερικὰ ταφροειδῆ καταβυθίσματα. —6. Αἱ κατακρημνίσεις τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν ; —7. Εἶνε πλεονέκτημα ἢ μειονέκτημα εἰς μίαν περιοχὴν ὅταν τὰ ὄρη αὐτῆς εἶνε παράκτια ; —8. Ποῖοι εἶνε οἱ μακρότατοι αἰῶνες τῆς ἡλικίας τῆς γῆς ; (Ἀρχαϊκός, Ἀρχαιοζωϊκός, Παλαιοζωϊκός, Μεσοζωϊκός καὶ Καινοζωϊκός). —9. Ὄνόμασε τὰς κυρίας περιόδους τοῦ Καινοζωϊκοῦ αἰῶνος, (ἢ τριτογενῆς, ὑποδιαιρουμένη εἰς τὰς ἐποχὰς παλαιογενῆ καὶ νεογενῆ, καὶ ἡ τεταρτογενῆς). —10. Πῶς ἐννοοῦμεν ὅτι τὰ πετρώματα τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκοντο ἄλλοτε μέσα εἰς τὴν θάλασσαν ; —11. Εἰς ποῖα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐμάθαμεν ὅτι ὑπάρχουν νεογενῆ πετρώματα ; —12. Ὄνόμασε γνωστὸν σου πέτρωμα τεταρτογενὲς (προσχωσιγενές).

Δυνάμεθα νὰ λάβωμεν μίαν ἰδέαν πῶς ἔγινε ἡ μεγάλη αὐτὴ ποικιλία τῆς μορφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ πῶς ἐμορφώθη ὁ μέγας αὐτὸς διαμελισμὸς τῶν ἀκτῶν, ἂν μάθωμεν μερικὰ ἀπὸ τὴν γεωλογικὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας. Εἰς ὅλους τοὺς γεωλογικοὺς αἰῶνας καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τοῦ Καινοζωϊκοῦ, εἰς τὴν ἔκτασιν ποὺ εἶνε σήμερον ἡ Ἑλλάς ἦτο θάλασσα καὶ μάλιστα εἰς πολλὰ μέρη βαθεῖα. Μόνον κατὰ τὸν

Παλαιοζωϊκόν αἰῶνα εἶχε γίνεαι μία πύχωση ἀπὸ κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκους, οἱ ὅποιοι ἐσχημάτισαν δύο κυρίως νήσους μίαν περὶ τὰς σημερινὰς Κυκλάδας καὶ ἄλλην πρὸς Β τοῦ Αἰγαίου. Περισσότεραι ξηραὶ φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον τὸν Μεσοζωϊκὸν αἰῶνα, ὅποτε ἐκρήξεις ἠφαιστείων ἐσχημάτισαν πολλὰ πυριγενῆ πετρώματα. Ἄλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος τούτου (μετὰ τὴν Κρητιδικὴν περίοδον) ἡ θάλασσα πάλιν ἐσκέπασε πανταχοῦ τὰς Ἑλληνικὰς περιοχὰς καὶ ἐξηκολούθησε τοῦτο καὶ εἰς τὴν τριτογενῆ περίοδον τοῦ Καινοζωϊκοῦ αἰῶνος, Μέσα εἰς τὰς θαλάσσας ταύτας, ὅπου ἔζων κατὰ ἑκατομμύρια πρωτόζωα (ὡς οἱ νουμουλίται, οἱ ἀλβεολῖναι), ἐσωριάσθησαν τὰ βυθιζόμενα ὑλικά καὶ ἐσχημάτισαν πετρώματα μεγάλου πάχους (νουμουλίτοφόροι ἀσβεστόλιθοι κ. ἄ.). Ἄλλὰ κατὰ τὴν παλαιογενῆ ἐποχὴν τῆς περιόδου ταύτης ἤρχισαν αἱ θάλασσαὶ νὰ γίνονται ὀλιγώτερον βαθεῖαι καὶ τέλος ἔγιναν αἱ μεγάλαι πτυχώσεις τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, αἱ ὅποια ἦσαν γενικαὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς. Αἱ πτυχώσεις αὐταὶ ἐγέννησαν ὑψηλὰ ὄρη, τὰς Ἄλπεις, τὰ Ἰμαλάια καὶ ὀνομάσθησαν **Ἄλπικαὶ πτυχώσεις**. Ἡ διάπλασις αὐτὴ διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατομμύρια ἔτη καὶ εἰς τὸ τέλος ὄχι μόνον ἡ σημερινὴ ἔκτασις τῆς Ἑλλάδος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ τὸ Αἰγαῖον μὲ τὴν Δυτικὴν Μικρασίαν καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Ὅλη αὐτὴ ἡ ὀδίαίρετος καὶ ὁμοιόμορφος χώρα, ἡ ὅποια ἀνέδυσεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς γεωλόγους **Αἰγῆς** (ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος). Ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῶν πτυχώσεων ἦτο εἰς τὸ δυτικὸν καὶ νότιον μέρος. Ἡ πτυχωσιγενὴς αὐτὴ ζώνη δὲν εἶνε μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν, ἀρχίζουσα ἀπὸ τὰς Διναρικὰς Ἄλπεις καὶ διὰ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης τελειώνουσα εἰς τὸ ὄρος Ταῖρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο τὸ τεράστιον τοῦτο τόξον ὀνομάσθη **Διναροταυρικὸν τόξον**.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάδυσιν ἠκολούθησαν φοβεραὶ σεισμικαὶ διαταραχαί, αἱ ὅποια κατέστρεψαν τὴν ὁμαλὴν διάπλασιν τῆς Αἰγῆδος. Εἰς μερικὰ μέρη ἔγιναν μεγάλαι διαρρηξεις καὶ κατακρημνίσεις, οὕτω δὲ τμήματα τῆς ξηρᾶς ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν (Κορινθιακὸς κόλπος, Ἀμβρακικὸς, Εἰδβοϊκὸς) ἢ ἔγιναν **ταφροειδῆ καταβυθίσματα** (ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ἡ Κωπαϊδικὴ λεκάνη, τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν,

ἢ Μεσσηνιακὴ πεδιάς κ. ἄ). Μεταξὺ τῶν διαρρήξεων τούτων ἀπέμειναν ὑψηλὰ εἰς τὴν θέσιν των τεμάχια ξηρᾶς ἐξέχοντα ὡς ὄρη, δηλ. αἱ **ῥήξιγενεῖς προεξοχαί** (Κιθαιρῶν — Πάρνης, τὰ Λαοδικὰ ὄρη, ἡ Γεράνεια, ἡ Μαγνησία κ. ἄ). Πλὴν ὅμως τῶν διαρρήξεων τούτων εἰς ἄλλα μέρη τὸ ἔδαφος κατήρχετο βραδέως καὶ ἡ θάλασσα κατέκλυζεν αὐτά. Εἰς τὸν βυθὸν τῶν μερῶν αὐτῶν ἐμαζεύοντο ὕλικά καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίζοντο τὰ **τριτογενῆ πετρώματα**. τὰ ὁποῖα λέγονται καὶ θαλασσογενῆ. Πολλὰ τοιαῦτα πετρώματα ὑψώθησαν ἔπειτα βραδέως ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ βλέπομεν αὐτὰ σήμερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ μερικὰ μάλιστα εἰς ὑψηλὴν θέσιν.

Κατὰ τὴν νεογενῆ ἐποχὴν τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ περισσότερον, πρὸ πάντων εἰς τὸ Βόρειον Αἰγαῖον καὶ πολλὰ βαθύπεδα μεταβάλλονται εἰς λίμνας. Τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνῶν στολίζουσιν δένδρα καὶ θάμνοι· λείψανα τούτων (κλάδοι, φύλλα), παρασύρονται ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ μαζεύονται εἰς τὰς λίμνας αὐτάς, ὅπου μαζὶ μὲ τὰ ὑδροβία φυτὰ τῶν λιμνῶν σκεπάζονται ἀπὸ προσχώματα καὶ μεταβάλλονται εἰς λιγνίτας (ὅπως εἰς μέρη τῆς Εὐβοίας, εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος). Διὰ τοῦτο οἱ λιγνῖται εὐρίσκονται εἰς στρώματα νεογενῆ.

Αἱ συνιζήσεις τοῦ ἐδάφους ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὴν **τεταρτογενῆ** περίοδον. Ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ ἀκομῆ εἰς βορειότερας περιοχὰς καὶ σχηματίζει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸ Ἴόνιον. Πολλὰ κοιλάδες μετεσχηματίσθησαν εἰς κόλπους καὶ λιμένας, πολλὰ δὲ ὄρη εἰς χερσονήσους καὶ νήσους. Οὕτως ἡ σημερινὴ μορφή τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν προέρχεται ἀπὸ τὰς διαφόρους κινήσεις τῆς Αἰγίδος. Εἶνε δὲ αὐταὶ 1) αἱ κατακρημνίσεις καὶ ὁ τεμαχισμὸς αὐτῆς καὶ 2) αἱ ἠπειρογενετικαὶ διαταράξεις, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν ἀνύψωσιν ἢ κατάρπτωσιν τοῦ ἐδάφους (συνιζήσιν). Αἱ κινήσεις αὐταὶ δὲν ἔπαυσαν τελείως μέχρι σήμερον. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶνε οἱ καταστρεπτικοὶ σεισμοί, οἱ ὁποῖοι γίνονται εἰς μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Αἱ κυριώτεραι σεισμικαὶ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Λευκάς, ἡ Μεσσηνία, ἡ Λοκρίς, ἡ Βόρειος Κρήτη, ἡ Χαλκιδική, ἡ Χίος καὶ ἡ Μυτιλήνη.

Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους μετεβλήθη καὶ μεταβάλλεται ἀκόμη
 Ἰω. Σαρρῆ. Γεωγραφικὴ Εὐβοία ἀπὸ τοῦ Παναγιώτου Ἐκπαιδευτικοῦ Παιδαγωγικῆς

ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν ὑδάτων καὶ τοῦ ἀνέμου, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον.

Γ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἑρωτήσεις. 1. Ποῖα συνεχῆ ὄρη διαχωρίζονται διὰ τοῦ ῥήγματος τοῦ Βορείου Εὐβοϊκοῦ κόλπου καὶ ποίαν διεύθυνσιν ἔχει οὗτος ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν; — 2. Πῶς ἐξηγεῖς ὅτι περισσότεραι κοιλάδες εἶνε εἰς τὰ ἀνατολικά μέρη τῆς Ἑλλάδος παρὰ εἰς τὰ δυτικά; — 3. Εἰς πόσον ὕψος ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶνε τὸ γυμνάσιόν σου; — 4. Ποῖα ὑψηλά ὄρη φαίνονται εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς πατρίδος σου; — 5. Εἰς ποῖον τῶν ὄρειων συστημάτων τῆς Ἑλλάδος ἀνήκουν αὐτά; — 6. Ποῖον τὸ ὕψιστον τῶν Ἑλληνικῶν ὄρων καὶ ποῦ εὐρίσκεται; — 7. Ἀπαρίθμησε ἐκ τῆς ὄρυκτολογικῆς συλλογῆς σου τὰ ὄρυκτὰ καὶ τὰ πετρώματα, τὰ ὁποῖα ἐμάζευσες εἰς τὰς ἐκδρομάς σου. — 8. Ποῦ παρατηρεῖς νεογενῆ στρώματα εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα καὶ ποῦ στρωσιγενῆ πεδιάδα; — 9. Τί εἶνε τὸ μάγμα;

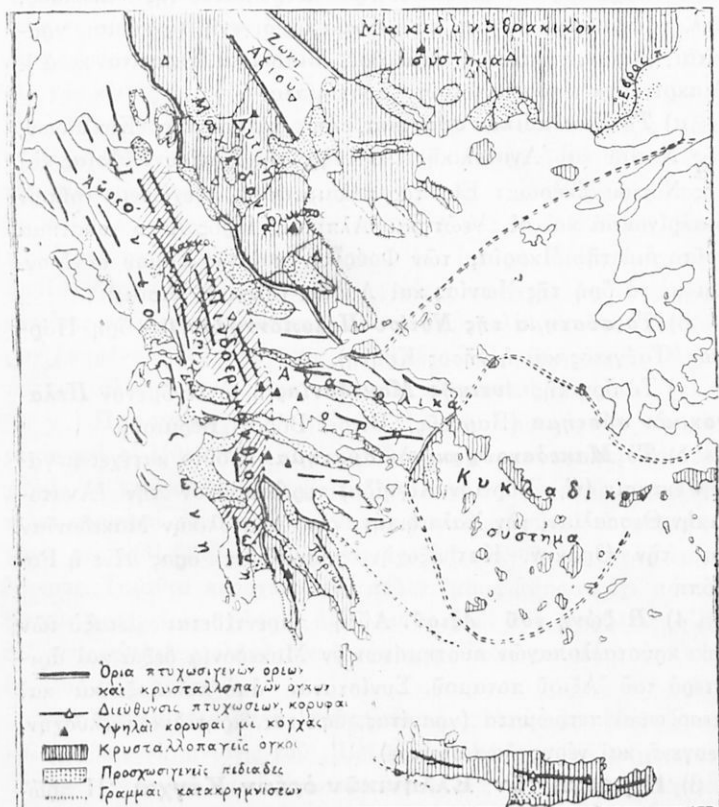
α') **Ὄρεινὰ συστήματα.** Ἀποτέλεσμα τῶν μεγάλων κινήσεων καὶ διαταράξεων τοῦ ἐδάφους τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν εἶνε ὁ σχηματισμὸς διαφόρων **ὄρειων συστημάτων ἢ ὄρειων ζωνῶν.**

1) Τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν κατέχουν τὰ πτυχωσιγενῆ ὄρη τοῦ Δυναροταυρικοῦ τόξου (αἱ Ἑλληνίδες ὄροσειραί). Τὰ παλαιότερα αὐτῶν πετρώματα ἀνάγονται εἰς τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Διακρίνονται δύο ζῶναι αὐτῶν, ἡ **Ἰόνιος** καὶ ἡ **Πίνδο—ερυμάνθιος.**

Ἡ Ἰόνιος, καταλαμβάνει τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου (πλὴν τῆς Πίνδου), τὰ Ἀχαρνανικά ὄρη, τὰς Ἰονίους νήσους (πλὴν τῶν Κυθήρων) καὶ τὰ δυτικώτατα τῆς Πελοποννήσου. Ἐχει πολλὰ νεογενῆ πετρώματα. Ἡ δὲ Πίνδοερυμάνθιος κατέχει ὅλας τὰς ὑψηλὰς βραχώδεις ὄροσειράς τῆς Πίνδου, αἱ ὁποῖαι συνεχίζονται μὲ τὰς Αἰτωλικὰς Ἄλπεις· ἡ ζώνη διακόπτεται ὑπὸ τῆς τάφρου τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ συνεχίζεται πρὸς Ν. αὐτοῦ μὲ τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου Ἐρύμανθον, τὰ ὄρη τῆς Γορτυνίας, τὸ Λύκαιον, τὴν Ἰθώμην, μέχρι τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἡ ζώνη αὕτη συνίσταται ἀπὸ σχιστόλιθον καὶ ἄσβε-

στόλιθον. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ζωνῶν εὐρίσκεται ταινία ἐκ φλύσχου (τριτογενοῦς προελεύσεως), ἡ ὁποία κατέρχεται εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ἄραχθου καὶ τοῦ Ἀγελῶφου καὶ συνεχίζεται εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον.

2. *Τὰ ἀνατολικά πτυχωσιγενῆ ὄρη.* Ταῦτα ἀποτελοῦν τὰ ὄρη τῆς Ἀνατολικῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἀνατο-

Εἰκ. 83.— Μορφολογικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος

λικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας (πλὴν τῆς Νοτίου Ἀττικῆς καὶ τῆς Νοτίου Εὐβοίας). Ἡ διεύθυνσις τῶν ὄροσειρῶν εἶνε ἐκ Δ πρὸς Α, ἔχουν ὅμως πάθη τόσας κατακρημνίσεις, ὥστε παρουσιάζονται ὡς ὄρεινοὶ κορμοὶ (Παρνασσός, Κυλλήνη) ἢ ὄρη-εἰγενῆ ὄρη (Γεράνεια, Κιθαιρῶν—Πάρνης). Συνίσταται κυρίως

ἀπὸ παλαιοζωϊκὸν σχιστόλιθον, φαιὸν ἀσβεστόλιθον καὶ ὀφείτην.

Προέκτασις τῶν πτυχώσεων τούτων φαίνεται ὅτι εἶνε τὰ ὄρη τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου.

3. **Κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι.** Τούτους ἀποτελοῦν αἱ παλαιότεραι πτυχώσεις καὶ τὰ παλαιότερα πετρώματα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὰ κρυσταλλικὰ καὶ τὰ μεταμορφωσιγενῆ (γνεύσιοι, γρανίται, μαρμαρυγιακοὶ σχιστόλιθοι, σιπολίται, κερατῖται κ. ἄ.). Διακρίνομεν τέσσαρα τοιαῦτα συστήματα.

α) **Τὸ Κυκλαδικὸν σύστημα**, δηλ. τὰ ὄρη τῶν Κυκλάδων, τῆς Νοτίου καὶ Ἀνατολικῆς Ἀττικῆς, τῆς Νοτίου Εὐβοίας καὶ τῆς Νοτίου Σκύρου. Εἰς τὰς παλαιότητας πτυχώσεις τούτων διακρίνονται καὶ αἱ νεώτεροι Ἀλπικαί. Πρὸς Α τὸ σύστημα τοῦτο διὰ τῆς Ἰκαρίας, τῶν Φούργων καὶ τῆς Σάμου συνδέεται μὲ τὰ ὄρη τῆς Ἰωνίας καὶ Λυδίας (Μικρᾶς Ἀσίας).

β) **Τὸ σύστημα τῆς Νοτίου Πελοποννήσου** (τὰ ὄρη Πάρων, Ταύγετος καὶ ἡ νῆσος Κρήτη).

γ) Τὰ ὄρη τῆς **Δυτικῆς Μακεδονίας** ἢ τὸ λεγόμενον **Πελαγονικὸν σύστημα** (Βαρνοῦς, Βίτσι, Βόρας, Βέρμιον).

δ) **Τὸ Μακεδονοθρακικὸν σύστημα.** Τοῦτο κατέχει μεγάλην ἔκτασιν (τὴν Βόρειον Αἰγηίδα) περιλαμβάνον τὴν Ἀνατολικὴν Θεσσαλίαν, τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Κατ' ἐξοχὴν γρανιτώδες ὄρος εἶνε ἡ Ροδόπη.

4) **Ἡ ζώνη τοῦ Ἀξιοῦ.** Αὕτη παρεντίθεται μεταξὺ τῶν δύο κρυσταλλοπαγῶν συστημάτων ἐν Μακεδονίᾳ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ. Συνίσταται ἀπὸ παλαιοζωϊκὰ καὶ μεσοζωϊκὰ πετρώματα (γρανίτας, ὀφείτας, κρητιδικὸν φλύσχην, νεογενῆ καὶ νέους ἠφαιστείτας).

β) **Ἡ μορφή τῶν Ἑλληνικῶν ὄρέων. Κόγχοι.** Ἡ πρώτη ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν λαμβάνει κανεὶς ὅταν βλέπῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν διάταξιν τῶν Ἑλληνικῶν ὄρέων εἶνε ὅτι σχηματίζεται πρὸς Δ καὶ Ν κανονικὸν περίπου σύμπλεγμα, ἐνῶ πρὸς Β καὶ Α ἐκτείνονται συγκεχυμένα ὄρη ἢ ἀποσχίζονται ἀκανόνιστοι ὄροσειραί. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὴν γεωλογικὴν αὐτῶν κατασκευὴν. Πλὴν ὅμως τῆς αἰτίας ταύτης, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος ἐνήργησαν καὶ **μηχανικαὶ δυνάμεις**, δηλ. ἀποσαθρώσεις ὑψηλῶν μερῶν ἀπὸ τὰ ὕδατα καὶ τοὺς ἀνέμους καὶ

προσχώσεις εις τὰ χαμηλότερα μέρη. Οὕτως αἱ ὄροσειραὶ μόλις φαίνονται ὡς πτυχαί, οἱ δὲ ὄρεινοὶ ὄγκοι ὁμοιάζουν μὲ **διαβρωσιγενῆ** ὄρη. Ἡ διάβρωσις εἰς μερικὰ μέρη ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ὥστε ἡ ἀρχαιοτέρα πτυχωσιγενὴς μορφή ἐξηφανίσθη καὶ ἐσκεπάσθη ἀπὸ νεογενῆ πετρώματα. Πέτρωμα π. χ. θαυματογενὲς εἰς τὴν Βορείαν Πελοπόννησον (Ἀχαΐαν καὶ Κορινθίαν) φθάνει μέχρι 1800 μ. ὕψους. Ἐπίσης παρατηρεῖται ὅτι πολλὰ ὄρη φέρουν μικρὰ ὄροπέδια, εἴτε εἰς τὰς κορυφὰς αὐτῶν εἴτε εἰς τὰς κλιτῦς (καταβαθμοί).

Ἰδιαιτέρα μορφή παρουσιάζεται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῶν ὑψηλῶν ὄρέων (ἀπὸ ὕψος 1900 ἢ 2000 μ. καὶ ἄνω). Κατὰ τὴν τεταρτογενῆ ἐποχὴν, ὁπότε μέγιστον μέρος τῆς Εὐρώπης ἐσκεπάζετο ἀπὸ παγετῶνας, ἐσκεπάζοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοιοῦτους τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ ὄρη. Ἡ ἰσχυρὰ διάβρωσις τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν οἱ παγετῶνας αὐτοὶ φαίνεται ἀπὸ τὰς κρημνώδεις κοιλότητας (**κόγχαι**) καὶ τοὺς ὄγκολίθους ποῦ παρέσυσσαν (**μορέναι**). Ὁ Ταῦγετος, ὁ Χελμός, ὁ Παρνασσός, ὁ Ὀλυμπος καὶ ἄλλα ἔχουν χαρακτηριστικὰς κόγχας καὶ μορένας.

γ'.) **Προσχωσιγενῆ πεδία**. Ἐπειδὴ παρεσύροντο τὰ χώματα καὶ οἱ λίθοι πρὸς τὰ χαμηλότερα μέρη, συνέβη νὰ δεχθῶν τὰ ταφροειδῆ καταβυθίσματα καὶ ἐν γένει αἱ ταπεινότεραι περιοχαὶ ἐπισωρεῦσαι ὑλικῶν καὶ διὰ τοῦτο αἱ χαμηλότεραι περιοχαὶ ἔλαβον διαφορετικὴν κατασκευὴν ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας. Τοιαῦτα προσχωσιγενῆ πεδία ἐμορφώθησαν ὄχι μόνον εἰς τὰς μεσογείους χώρας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς παραλίας. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον, ὅπως φαίνεται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν.

δ'.) **Ἡφαιστειογενῆ πετρώματα**. Ἀπὸ τὰς διαρρήξεις καὶ τὰς κατακρημνίσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὸ μάγμα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γῆς, ἐπέρασε εἰς μερικὰ μέρη τὸν φλοιὸν καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Οὕτως ἐγέναν ἠφαιστεια καὶ ἠφαιστειογενῆ πετρώματα (εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Λέσβον, τὴν Λήμνον καὶ ἄλλαχοῦ). Μία ζώνη ἠφαιστειῶν ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πρὸς τὰς νοτίους Κυκλάδας σχηματίζουν τόξον κατὰ γραμμὴν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καταπίπτει πρὸς τὸ Κρητικόν. Εἰς τὴν γραμμὴν αὐτὴν εἶνε ἡ ἠφαιστειώδης νῆσος Αἴγινα, ἡ χερσόνησος Μέθανα καὶ οἱ νῆσοι Πορος, Μῆλος, Θήρα, Νίσυρος καὶ Κῶς. Ἄλλοτε αὐταὶ ἦσαν ἐνεργὰ ἠφαιστεια, ἐνῶ σήμερον ὡς ἐνεργὸν φαίνεται μόνον ἡ

νήσος Θήρα (Σαντορίνη). Ἡ τελευταία ἔκκρηξις τῶν Μεθάνων ἔγινε τὸν 3ον αἰῶνα μ. Χ., τῆς δὲ Νισύρου τῷ 1887.

Α'. ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

Ἐρωτήσεις. 1. Ποίους χειμάρρους, πηγὰς, ρύακας ἢ ποταμοὺς γνωρίζεις ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως εἰς τὴν πατρίδα σου; — 2. Εἰς τὴν χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ τούτων; — 3. Ἐκ ποίων πηγῶν ἢ ὑδάτων μεταφέρεται τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν πὸ κατοικεῖς; — 4. Ποῦν ἐμάθαμεν περὶ καρστίων φαινομένων; — 5. Εἰς τὴν χρησιμοποιοῦνται οἱ μεγάλοι καταρράκται; — 6. Διὰ τὴν οὐ χειμάρροι τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὀρητικοί; — 7. Τὴν ἔργα πρόκειται γίνουσι διὰ τὴν μὴ πλημμυροῦν οἱ χειμάρροι καταστρεπτικῶς; — 8. Τὴν λέγεται ποταμία χώρα; — 9. Τὴν ἐμάθομεν διὰ τὰς προσχώσεις τοῦ Ἀχελῷου ποταμοῦ;

1) **Χεῖμαρροι.** Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει μεγάλην ἔκτασιν ὅπως ἀναπτυχθῶν μεγάλοι ποταμοί, διὰ τοῦτο ἔχει μικροὺς ποταμοὺς καὶ πολλοὺς χειμάρρους. Οἱ ποταμοὶ ἔχουσι ὕδωρ περισσότερον τὸν χειμῶνα καὶ ὀλιγότερον τὸ θέρος, ἐνῶ οἱ χειμάρροι ἔχουσι μόνον τὸν χειμῶνα ἢ ὅταν βρέχη. Ὅπου ὑψηλὰ ὄρη περιβάλλονται ἀπὸ ὑψώματα, τὸ ὕδωρ ἔξέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ μὲ ἀποτόμους καὶ ὑψηλὰ ὄρη (φάραγγες, χαράδραι). Τοιαῦται π. χ. χαράδραι διασχίζουσι τὰ ὄρη καὶ τὰς βαθμίδας τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Κυνουρίας. Ἡ ἐνέργεια τῶν χειμάρρων εἶνε σημαντική. Ἐπειδὴ ἔχουσι μεγάλην κλίσιν, κατατρῶγουσι τὸ ἔδαφος καὶ προσχώνουσι τὰς χαμηλὰς κοιλάδας καὶ τὰ παράλια πεδία. Εἰς τὰς πεδιάδας δὲν ἔχουσι ὀρισμένην κοίτην διὰ τοῦτο πλημμυροῦν καὶ προξενοῦν καταστροφάς. Τοιοῦτοι χειμάρροι ἔχουσι μορφῶσει τὸν βόρειον αἰγιαλὸν τῆς Ἀχαΐας.

2) **Ποταμοί.** Ποταμὸς τις ἔχει περισσότερον ὕδωρ 1) ὅσον αἱ πηγὰι αὐτοῦ εἶνε ἀφθονώτεραι, 2) ὅσον εἶνε μεγαλυτέρα ἢ ποταμία αὐτοῦ χώρα καὶ 3) ὅσον περισσοτέρα εἶνε ἡ λίπτουσα βροχή. Ἐπειδὴ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ βροχή εἶνε περισσοτέρα, διὰ τοῦτο οἱ ποταμοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶνε πολυῦδροότεροι (Ἀχελῷος, Ἀραχθός). Οἱ μεγάλοι σχετικῶς ποταμοὶ Πηνειός, Ἀξιός, Στυμφών, Ἐβρος ἔχουσι καὶ μεγάλην ποταμίαν χώραν. Ὁ ῥοῦς τῶν ποταμῶν γίνεται συνήθως κατὰ τὴν διεύ-

θυνσιν τῶν ὄροσειρῶν (Ἡπειρος, Αἰτωλία, Φθιώτις). Πολλάκις ὅμως ὁ ποταμὸς κόπτει πλαγίαν ὄροσειράν διὰ φάραγος καὶ ἐξέρχεται εἰς ἄλλην κοιλάδα (Ἀλφειὸς, Ἀλιάκμων). Τοιαύτη διατομὴ εἶνε καὶ ἡ λεγομένη κοιλὰς τῶν Τευπῶν. Ἡ ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς πρόσχωσις εἰς τὰς ἐκβολὰς εἶνε σπουδαία. Εἰς αὐτὰς διασχίζεται συνήθως ὁ ῥοῦς εἰς δύο ἢ περισσότερα στόμια (δέλτα) ὅπως ὁ Ἐβρος, ὁ Νέστος καὶ μεταβάλλουν τὸ σχῆμα τῶν παραλίων (Ἀχελῶς). Ὁ Σπερχειὸς ἔχει σχηματίσει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον παρὰ τὸ ὄρος Καλλίδρομον ἐλώδη πεδιάδα πλάτους 3—4 χιλίομ. ἐνῶ παλαιά, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Περσικῶν πολέμων, τὸ Καλλίδρομον κατέπιπτεν ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐσχημάτιζε τὰ περίφημα στενὰ τῶν «Θερμοπυλῶν». Αἱ προσχώσεις τοῦ Ἄξιου καὶ τοῦ Ἀλιάκμωνος ἔγινεν αἰτία ὥστε νὰ παρακμάσῃ ἡ ἀρχαιότερα πρωτ. τῆς Μακεδονίας Πέλλα καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Θεσσαλονίκη.

3) **Ζωστήρες καὶ λιμνοθάλασσαι.** Εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν παραλίων ἐκτὸς τῶν ποταμῶν ἐργάζονται καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ κύματα. Εἰς ἀμμώδεις καὶ ὀρηχὰς παραλίας καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ κύματα μαζεύουν τὴν ἄμμον καὶ σχηματίζουν στενὴν λωρίδα (ζωστήρ), ἡ ὁποία κλείνει ῥηχὰ μέρη (τενάγη) ἢ ἐνώνει μίαν νησίδα μὲ ξηράν. Τοιοῦτοι ζωστήρες ἀποκλείουν τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὴν Τριφυλίαν ἄλλοι τὰς λιμνοθάλασσας τοῦ Ἐπιταλίου καὶ τοῦ Καϊάφα, ὡσαύτως ἄλλοι ζωστήρες πολλὰς λιμνοθάλασσας εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. Ζωστήρ ἐνώνει τὴν νῆσον Λευκάδα μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν, διὰ τοῦτο εἰς αὐτὸν ἀνοίγεται διῶρυξ διὰ νὰ περνοῦν τὰ πλοῖα. Εἰς τὰς λιμνοθάλασσας ὑπάρχουν ἰχθυοτροφεῖα.

4) **Κάρστια φαινόμενα.** Ἡ ὑπαρξίς πηγῶν σχετίζεται μὲ τὴν γεωλογικὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους. Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀσβεστόλιθος, ἐπειδὴ αὐτὸς διαπερνᾶται καὶ διαλύεται ἀπὸ τὸ ὕδωρ, μορφώνονται κοιλώματα λεκανοειδῆ. Τὰ μικρότερα λέγονται **δολῖναι** καὶ **οὐβάλοι**, τὰ δὲ μεγαλύτερα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν μὲ κλειστὰ ὄροπέδια, λέγονται **πόλγαι**. Τοιαῦται πόλγαι εἶνε τὰ ὄροπέδια τῆς Ἀνατ. Ἀρκαδίας, τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἄλλων ὄρέων (κ. λειβάδια).

Εἰς τὰ πετρώματα ταῦτα τὸ ὕδωρ διαπερνᾷ τὸ ἔδαφος καὶ ἡ τοιαύτη χώρα εἶνε πτωχὴ εἰς ὄνοντα ὕδατα. Ἄν δὲ εἰς τὴν πόλγην βλέπη κανεὶς ὀλίγον ζέον ὕδωρ, τοῦτο συγκρατεῖται ἀπὸ

τὴν ὑποστάθμην, ἣ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοῦ ἀσβεστολίθου. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο ὅταν φθάσῃ εἰς χαμηλὸν μέρος τῆς λεκάνης, καταπίπτει εἰς χάσματα (καταβόθρας) καὶ ῥέει ὑπογείως. Ἐκεῖ μαζεύεται εἰς χαμηλὰ μέρη καὶ ἐξέρχεται εἰς ἄλλην θέσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ξηρᾶς ὡς ἄφθονος πηγὴ (ἀναβολή, κοινῶς κεφαλᾶρι). Κατὰ περιόδους συμβαίνει ἢ καταβόθρα νὰ φραχθῇ ἀπὸ ὑλικά καὶ τότε ἢ πόλγη ἢ μέρος αὐτοῦ μεταβάλλεται εἰς λίμνην, (ὅπως συνέβη τοῦτο κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὴν Φενεόν). Τὰ φαινόμενα ταῦτα λέγονται **κάρσια** ἀπὸ τὸ Κάρσι, ὄνομα περιοχῆς τῶν Διναρικῶν Ἐλπεων εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν. Τὰ κεφαλάρια, ἐπειδὴ πηγάζουν εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὀρέων, σχηματίζουν διαρκῆ ῥυάκια ἢ ἀγγιάλους ποταμούς με ἥσυχον ῥοῦν διὰ τοῦτο κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς χειμάρους αὐτοὶ εἶνε εὐεργετικοί, κατάλληλοι διὰ νὰ ποτίζωνται οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ κῆποι.

5) **Λίμναι.** Ἔνεκα τῆς ξηρασίας κατὰ τὸ θέρος πολλαὶ λίμναι τῆς Ἑλλάδος σμικρύνονται ἢ μεταβάλλονται εἰς ἔλη (λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν.) Αἱ λίμναι αὐταὶ εἶνε βλαβεραὶ εἰς τὴν υγιάν τῶν ἀνθρώπων. Ὅχι μόνον ἀπὸ αὐτὰς προέρχεται ἡ ἐλονοσία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια, ἣ ὁποῖα ἀποξηραίνεται τὸ θέρος, δὲν ἐπιτρέπει σταθερὰν καλλιέργειαν. Διὰ τοῦτο γίνονται ἔργα ὅπως ἀποξηραίνωνται αὐταὶ (ὅπως ἡ λίμνη Κωπατῆς). Ὑπάρχουν ὁμως καὶ λίμναι με ἀφθόνουσ πηγὰς, ἔχουσαι πάντοτε τὸ ἴδιον ποσὸν ὕδατος καὶ τρέφουσαι πολλοὺς ἰχθῦς (Ξυνιάς, Βοιβητῆς, Βεγοροῖτις, Πρέσπα, Ὀρεστιάς).

6) **Ἰαματικαὶ πηγαί.** Ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν τεκτονικῶν ῥηγμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε καὶ ἡ ὑπαρξίς μεταλλικῶν ἢ ἰαματικῶν ὕδατων. Εἰς τὰ ῥήγματα, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτισαν τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Πελοποννήσου, ὀφείλονται αἱ πηγαὶ τῆς Κυλήνης, τοῦ Καϊάφα κ. ἄ. Εἰς τὸ ρήγμα τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου ὑπάρχουν αἱ πηγαὶ τῆς Αἰδηποῦ, τῶν Καμμένων Βούρλων, τῶν Θερμοπυλῶν. Αἱ μεταλλικαὶ πηγαὶ προέρχονται ἀπὸ ὕδατα, τὰ ὁποῖα εἰσδύουν εἰς ἔδαφος καὶ κατέρχονται εἰς μέγα βάθος· ἐκεῖ θερμαίνονται ἀπὸ τὴν μεγάλην θερμότητα ποὺ ὑπάρχει εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς καὶ ἔπειτα, βοηθούμενα ἀπὸ ἀέρια, εὐρίσκουν πέρασμα μέσα ἀπὸ τὸ ρήγμα καὶ ἀνεβαίνουν ἐπάνω. Τὰ ὕδατα ποὺ περνοῦν ἀπὸ διάφορα μέρη μέσα εἰς τὴν γῆν παραλαμβάν-

νον διάφορα ἄλατα, τὰ ὁποῖα διαλύονται ἀπὸ τὰ πετρώματα. Εἰς τὴν Ἑλλάδα επικρατοῦν αἱ χλωριονατριουχοὶ πηγαί, αἱ ὑδροθειοῦχοι καὶ αἱ ἀλιπηγαί. Ἀριθμοῦνται περισσότεραι ἀπὸ 100· σπουδαιότεραι τούτων εἶνε αἱ τῆς Αἰδηψοῦ, τῆς Ὑπάτης, τοῦ Σμοκόβου (πλησίον τῆς Καρδίτσης), τοῦ Λαγκαδᾶ, τῶν Ἐλευθερῶν (Ἀνατ. Μακεδονία), τοῦ Λουτρακίου, τῆς Κυλλήνης (εἰς τὴν Ἡλείαν) τοῦ Καϊάφα, τῶν Μεθάνων, τῆς Κύθνου καὶ τῆς Θερωῆς (Μυτιλήνης). Εἰς αὐτὰς συρροεὶ πολὺς κόσμος διὰ θεραπευτικὰ λουτρά. Ἄλλαι ἀπ' αὐτὰς εἶναι θερμαὶ καὶ ἄλλαι ψυχραί. Αἱ πλέον θερμαὶ εἶνε τοῦ Πολυχνίτου Μυτιλήνης (θερμοκρασία 87° Κελσίου) καὶ αἱ τῆς Αἰδηψοῦ (78°—65°).

Ε'. Τ Ο Κ Λ Ι Μ Α

Ἐρωτήσεις. 1. *Θέσε ἓνα θερμοόμετρον εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἔπειτα εἰς τὴν σκιάν καὶ παρατήρησε τὴν διαφορὰν τῆς θερμοκρασίας τὴν ὁποῖαν δεικνύει* — 2. *Παρατήρησε ἐπὶ θερμομετρικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος ποῖα μέρη εἶνε θερμότερα καὶ ποῖα ψυχρότερα (διατί);*—3. *Ποῖοι εἶνε οἱ συνηθέστεροι ἄνεμοι εἰς τὴν πατρίδα σου;* — 4. *Παρατήρησε ἐπὶ βροχομετρικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος τὰς μεγάλας πτώσεις τῆς βροχῆς (ιδ. σ. 123).*—5. *Εἰς ποῖα μέρη βρέχει περισσότερο;*—6. *Σύγκρινε πλοσιωτέρας βροχερὰς περιοχὰς πρὸς τὴν θέσιν τῶν ὀρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ κρίνε ἂν βρέχη περισσότερο εἰς αὐτὰ ἢ εἰς τὰς χαμηλὰς πεδιάδας (βαθύνεδα).*—7. *Ποῖοι οἱ βροχερώτεροι μῆνες καὶ ποῖοι οἱ μᾶλλον ἄνυδροι;*

1) **Θερμοκρασία.** Ὅπως εἶνε ποικίλος ὁ ὀριζόντιος διαμελισμὸς τῆς ξηρᾶς καὶ ποικίλη ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, τοιοῦτοτρόπως εἶνε καὶ ἡ θερμοκρασία διαφόρων τόπων. Ἡ ξηρὰ θερμαίνεται ταχύτερον καὶ περισσότερο ἀπὸ τὰς ἀκτινας τοῦ ἡλίου, ψύχεται δὲ ἐπίσης ταχέως ὅταν αὐταὶ λείψουν. Τὸ ὕδωρ ὁμως θερμαίνεται πολὺ ἀργότερα καὶ ψύχεται πάλιν ἀργότερα ἢ ἡ ξηρὰ. Διὰ τοῦτο, τόπος, ὁ ὁποῖος εἶνε πλησίον τῆς θαλάσσης, κατὰ τὸ θέρος εἶνε ῥοοσερώτερος ἀπὸ ἄλλον, ὁ ὁποῖος εἶνε μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸν δὲ χειμῶνα δὲν εἶνε πολὺ ψυχρός. Διὰ τοῦτο πολὺς κόσμος τὸ θέρος πηγαίνει νὰ παραθερίσῃ εἰς μέρη παράλια. Ἐπίσης τὸ θέρος πηγαίνει καὶ εἰς ὑψηλὰ μέρη, διότι ὅσον ὑψηλότερος εἶνε ἓνας τόπος, τόσοσον εἶνε ψυχρότερος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλλάς ἔχει πανταχοῦ

θάλασσαν καὶ ἡ θερμοκρασία ἐπηρεάζεται ἀπὸ αὐτὴν, δὲν γίνονται μεγάλαι διαφοραὶ βαθμῶν θερμοκρασίας (εὐκρατον κλίμα). Εἰς περιοχὰς ὅμως ποὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ κλείονται ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὰ ὄρη, ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ θέρους γίνεται μεγαλυτέρα (κλίμα ἠπειρωτικόν). Τὸ κλίμα τῶν Ἀθηνῶν ἔχει μέσην θερμοκρασίαν τοῦ ψυχροτάτου μηνός, τοῦ Ἰανουαρίου, 9°, τοῦ Ἰουλίου 27°, δηλ. ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸ ἔτος ἔχει διαφορὰν 18° (μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους 18°)· ἄλλοι ὅμως παράλιοι τόποι ἢ νῆσοι ἔχουν μικροτέραν διαφορὰν, ἐπομένως ἔχουν κλίμα περισσότερον εὐκρατον, ἐνῶ πάλιν ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ κοιλάς τοῦ Ἐβρου εἰς τὴν Θράκην ἔχουν κλίμα ἠπειρωτικόν. Τοιοῦτον εἶνε καὶ τὸ κλίμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας· ἐπειδὴ αὕτη εἶνε καὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ ὑψηλή, ἔχει χειμῶνα σχετικῶς ψυχρότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἠπειρωτικὰ κλίματα (θερμοκρασ. Ἰανουαρίου 1°).

Εἰς μερικά παράλια μέρη, ὅπου ὑπάρχουν ἔλη, κατὰ τὸ θῆρος γεννᾶται ἡ ἐλονοσία. Γενικῶς ὅμως τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. εἶνε ὑγιεινόν.

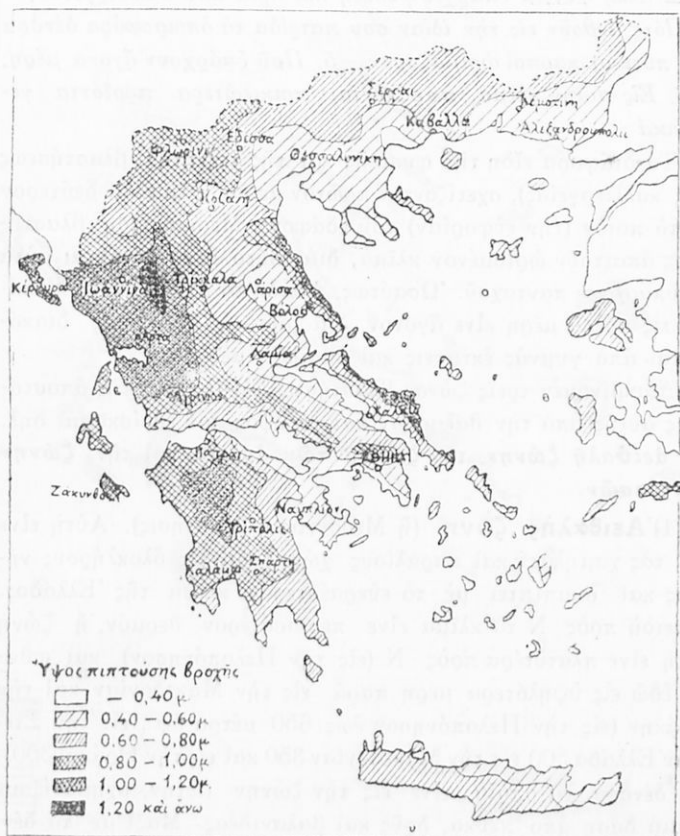
2) **Βροχαί.** Τὸ θῆρος εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε ἐποχὴ ξηρασίας, αἱ δὲ βροχαὶ πίπτουν κυρίως τὸν χειμῶνα. Ἐπειδὴ δὲ περισσότεροι ὕδρατοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν πλέον ἐκτεταμένην θάλασσαν ἄνεμοι φέρουν περισσοτέρας βροχὰς εἰς τὰς δυτικὰς περιοχὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐνῶ οἱ βόρειοι φέρουν γενικῶς ὀλίγας βροχὰς. Εἰς τὴν Κέρκυραν πίπτει 120 ἑκατ. τοῦ μέτρου, εἰς τὴν Ζάκυνθον 110, εἰς τὰ Ἰωάννινα 100 (ἐν μέτρῳ) εἰς τὴν Τρίπολιν 80, ἐνῶ εἰς τὰς Ἀθήνας 40 καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην 43. Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην βροχαὶ ἀρκεταὶ πίπτουν καὶ τὸ θῆρος. Οὕτω δὲ ἡ πτώσις τῆς βροχῆς διαμοιράζεται κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους (60—80 ἑκατ.). Ἡ πίπτουσα χιὼν τὸν χειμῶνα εἰς χαμηλὰ μέρη λιώνει ἀμέσως, εἰς τὰ ὑψηλότερα ὅμως μέρη καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, διαμένει εἰς τὸ ἔδαφος ἐπὶ ἡμέρας.

Ἡ νέφωσις τοῦ οὐρανοῦ εἶνε συνήθως μικρά, ὁ δὲ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος φημίζεται διὰ τὴν καθαρότητά του (διαύγειαν) καὶ πρὸ πάντων ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀττικῆς.

Γενικῶς ἡ Ἑλλὰς ἔχει θερμὸν καὶ ξηρὸν θῆρος μὲ ἀνέφελον οὐρανόν, χειμῶνα δὲ βροχερὸν καὶ γλυκύν· ἡ γλυκύτης

αυτοῦ διακόπτεται μόνον ὅταν πνέει ὁ ψυχρὸς βορρᾶς. Τὸ τοιοῦτον κλίμα λέγεται **Μεσογειακόν**, ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Τὸ ἔτος εἰς τὴν Ἑλλάδα δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς ἐποχάς, ὡς ἐξῆς : 1) ἡ πρασίνη ἐποχὴ τῆς ἀνοιξέως καὶ τῆς καρπο-

Εἰκ. 84.—Βροχομετρικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.

φορίας (Μάρτιος—Ἰούνιος), 2) ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας (Ἰούνιος—Ὀκτώβριος) καὶ 3) ἡ ἐποχὴ τῶν βροχῶν (Ὀκτώβριος—Μάρτιος).

ΣΤ'. Η ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΚ ΤΑΥΤΗΣ
ΠΡΟΪΟΝΤΑ

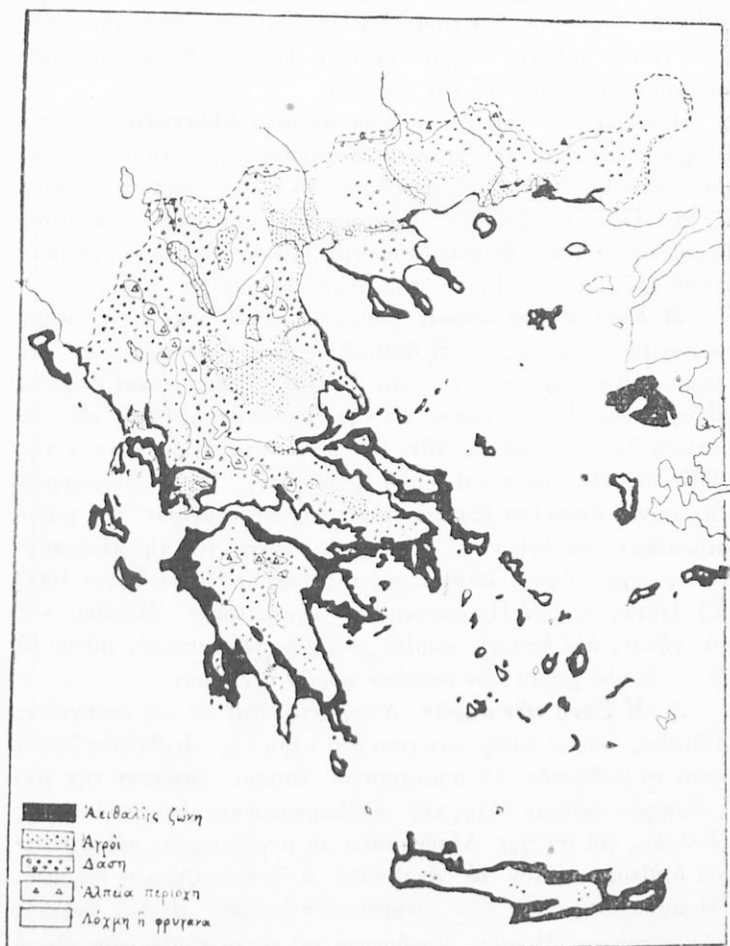
Ἐρωτήσεις. 1. Ποῦ ὑπάρχουν πλησίον τῆς περιοχῆς τοῦ γυμνασίου σου δάση ;—Τι εἶδους δένδρα ἔχουν αὐτά ;— 3. Ποία ἄλλη φυτεία ὑπάρχει φυσικῆ καὶ ποία ἀπὸ καλλιέργειαν ;— 4. Πότε ἀνθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν σου παιρίδα τὰ δλωροφόρα δένδρα καὶ πότε οἱ καρποὶ ὠριμάζουν ;—5. Ποῦ ὑπάρχουν ἄγονα μέρη ;—6. Εἰς ποῖον κλίμα παράγονται ποικιλώτερα προϊόντα γεωργικά ;

Τὰ διάφορα εἶδη τῆς φυσικῆς καὶ τῆς τεχνητῆς βλαστήσεως (τῆς καλλιέργειας), σχετίζονται πρῶτον μὲ τὸ κλίμα καὶ δεύτερον μὲ τὸ ποῖον (τὴν εὐφορίαν) τοῦ ἐδάφους. Μερικὰ εἶδη βλαστήσεως ἀπαιτοῦν ὠρισμένον κλίμα, διὰ τοῦτο δὲν δύνανται αὐτὰ νὰ ὑπάρχουν πανταχοῦ. Ὡσαύτως, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μέρη εἶνε ἄγονον, διὰ τοῦτο ἡ βλάστησις διακόπτεται ἀπὸ γυμνάς ἐκτάσεις καὶ ὁμοιάζει μὲ δάσεις.

Διακρίνομεν τρεῖς ζῶνας βλαστήσεως ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ ὕψος ποῦ εὐρίσκεται, δηλ. τὴν **ἀειθαλῆ ζώνην**, τὴν **ζώνην τῶν ἀγρῶν** καὶ τὴν **ζώνην τῶν δασῶν**.

1) **Ἀειθαλῆς ζώνη** (ἢ Μεσογειακὴ βλάστησις). Αὐτὴ εἶνε εἰς τὰς χαμηλὰς καὶ παραλίους χώρας καὶ εἰς ὀλοκλήρους νήσους καὶ συμπίπτει μὲ τὸ εὐκραέστερον κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ πρὸς Ν τὸ κλίμα εἶνε περισσότερον θερμόν, ἢ ζώνη αὐτὴ εἶνε πλατυτέρα πρὸς Ν (εἰς τὴν Πελοπόννησον) καὶ φθάνει ἐδῶ εἰς ὑψηλότερα μέρη παρὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην (εἰς τὴν Πελοπόννησον ἕως 650 μέτρα ὕψ., εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα 500, εἰς τὴν Μακεδονίαν 350 καὶ εἰς τὴν Θράκην 300). Τὰ δένδρα, τὰ ὁποῖα εἶνε εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν, σχηματίζουσιν ἀραιὰ δάση ἀπὸ πεῦκα, δρυῶς καὶ βαλανιδέας. Μαζὶ μὲ τὰ δένδρα αὐτὰ ὑπάρχει συνήθως καὶ βλάστησις πυκνὴ καὶ θαμνώδης, δυσδιάβατος, ἢ ὁποῖα καλεῖται **λόχμη** (Macchie). Ἡ λόχμη ἄλλοτε παρουσιάζει ἓν εἶδος θάμνου καὶ ἄλλοτε ποικιλίαν θάμνων καὶ χόρτων (πρῖνος, σχοῖνος, κόμαρος, ἐρείκη, κίστις). Ὅπου τὸ ἔδαφος εἶνε ξηρὸν φυτρῶνον μικροὶ θάμνοι (φρύγανα), ἄκανθαὶ ἢ διάφορα βολβοειδῆ (ἀσφοδελός, σκίλλη).

Τὸ δένδρον ὅμως, τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὴν ἀειθαλῆ ζώνην, εἶνε ἡ καλλιεργουμένη *ἐλαία*. Αὐτὴ θάλλει ὄχι μόνον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ γόνιμα μέρη ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀποτό-

Εἰκ. 85.— Ζώναι βλαστήσεως ἐν Ἑλλάδι

μους καὶ βραχόειδες κλιτύς (Μάνη, Πήλιον, Κρήτη). Αἱ ἀγροελαῖαι εἶνε αὐτοφυεῖς καὶ οἱ χωρικοὶ ἀρκεῖ νὰ τὰς ἐμβολιάζουν καὶ νὰ τὰς φυτεύουν εἰς τοὺς ἀγρούς των. Ἐκτὸς τῆς ἐλαίας προσαρμόζονται εἰς τὴν ξηρασίαν καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα

(άμυγδαλέα, άγλαδέα, μηλέα, δαμασκηνέα, ροδακινέα, βερυκοκέα) και πρό πάντων ή **συκη**. Τά **έσπεριδοειδή** όμως (πορτοκαλλέα, λεμονέα, μανδαρινέα) άπαιτούν μεγαλύτεραν θερμοκρασίαν και ύγρασίαν, διά τοϋτο δέν ύπάρχουν εις όλην την άειθαλή ζώνην άλλ' εις θερμότερα μέρη (νότια, δυτικά παράλια και νήσους), θέλουν δέ και πότισμα.

Πότισμα θέλει και ή λεγομένη **κηπαία βλάστησις**, δηλ. τά διάφορα λαχανικά που καλλιεργοϋνται (γεώμηλα, τομάτες, κύαμοι, άγκινάρες, κρόμμυα, σκόρδα κ. ά.). Τους κήπους αυτους εις την Παλαιάν Έλλάδα περιφράττιον συνήθως με κάκτους (φρυγκοσυχές) και αγάβιας (άθάνατα), τά όποια έχουν έγκλιματισθή έδω από το Μεξικόν της Αμερικης.

Η Κορινθιακή σταφίς περιορίζεται εις ώρισμένα μέρη της άειθαλοϋς ζώνης, διότι άπαιτεί έδαφος άσβεστολιθικόν και θερμόν. Καλλιεργείται εις την νοτίαν, δυτικήν και βορείαν πλευράν της Πελοποννήσου, εις την Αιτωλοακαρνανίαν και τάς νοτίους Ιονίους νήσους. Είνε εκ των πολυτίμων προϊόντων της Έλλάδος, εξαγομένη και εις τό έξωτερικόν. Η δέ καλλιέργεια της κοινής **άμπέλου** έξαπλώνεται πολϋ περισσύτερον και μάλιστα πέραν των όρίων της άειθαλοϋς ζώνης (εις την Πελοπόννησον μέχρις ύψους 1300 μ. εις τάς βορείους χώρας μέχρι 1000 μ.). Οϋτως εις την Πελοπόννησον, την Στερεάν Έλλάδα και τάς νήσους δέν ύπάρχει χωρίον χωρίς άμπελοφυτείαν, μόνον δέ όλίγα ύψηλά χωρία των βορείων χωρών δέν έχουν.

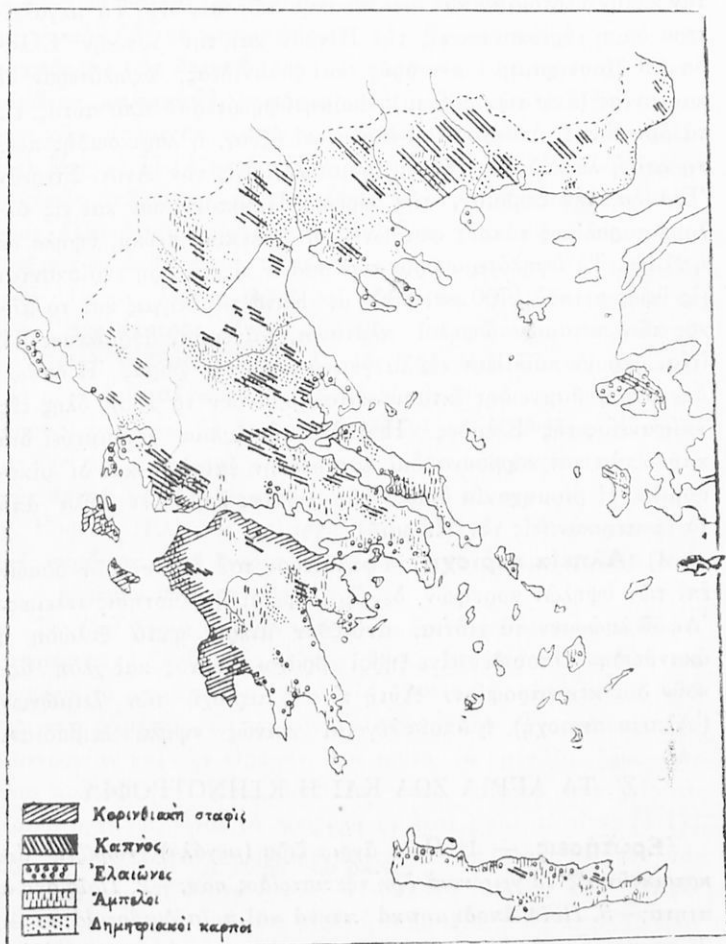
2) **Η ζώνη των άγρών**. Αυτή εκτείνεται εις τάς μεσογείους πεδιάδας, άγροί όμως κατέχουν και μέρη της άειθαλοϋς ζώνης κατά τά βαθύπεδα. Οί δημητριακοί καρποί κατέχουν την μεγαλύτεραν έκτασιν όλης της καλλιεργουμένης έπιφανείας της Έλλάδος (τά 60 %). Αυτών πάλιν τό μεγαλύτερον μέρος κατέχει ό σίτος, τοϋτον δέ ακολουθει ό άραβόσιτος και ή κριθή. Η παραγωγή όμως των σιτηρών δέν επαρκεί εις τάς ανάγκας των κατοίκων. Προϊόν έξαγόμενον και εις τό έξωτερικόν είναι ό καπνός, ό όποίος καλλιεργείται πανταχοϋ, κατά πρώτον μόν λόγον εις την Δυτικήν Θράκην και την Ανατ. Μακεδονίαν κατά δεύτερον δέ εις την Θεσσαλίαν, την Αιτωλοακαρνανίαν, την Φθιώτιδα και την Αργολίδα.

Εις τά ύδρηλά μέρη καλλιεργείται και ό βάμβαξ (Θεσσαλία,

Μακεδονία, Βοιωτία) καὶ ἡ ὄρυζα (Ἀνατ. Μακεδονία καὶ Δυτ. Θράκη).

3) **Τὰ δάση.** Ἡ ἐκτεταμένη καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν καρπῶν φθάνει καὶ εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ ὑψηλὰ μέρη ἕως

Εἰκ. 86.—Αἱ κυριώτεραι καλλιέργειαι ἐν Ἑλλάδι

1.500 μ. ὕψους. Ἐδῶ ὅμως αὐτὴ εἶναι κατὰ μικρὰ τμήματα καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ζώνην τῶν δασῶν. Ἡ ζώνη αὐτὴ ἔχει ποικιλίαν ἀπὸ φυτὰ καὶ δένδρα. Ἄλλοτε, πρὶν κατοικηθῆ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ

ἀνθρώπους, τὰ δένδρα ἐσκέπαζον τὴν μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὡς ἐν δάσος συνεχές. Σήμερον τοῦτο εἶνε κομματισμένον, ὀλίγα δὲ μέρη αὐτοῦ ἔχουν σωθῆ ἀπὸ τὰς πυρκαϊάς, τὴν κακὴν ὑλοτομίαν καὶ τὴν βοσκὴν τῶν αἰγῶν. Τὰ μεγαλιότερα δάση εὐρίσκονται εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχουν χαμηλὰ μὲν δρυὲς καὶ βελανιδέας, ὑψηλότερον δὲ καστανάεας (ἄνω τῶν 800 μ.)· ἀκόμη ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτάς, εἰς τὰ ὄρη ἰδίως, ὑπάρχουν τὰ ἔλατα, αἱ ὄξυαι, ἡ λαρικοειδὴς πεύκη καὶ ἡ λευκόδερμος πεύκη (ρόμπολο). Εἰς τὴν Ἀνατ. Στερεάν Ἑλλάδα, τὴν Εὐβοίαν, τὴν βόρειον Πελοπόννησον καὶ εἰς ἄλλους παραλίους τόπους φυτρώνει ἡ χαλέπιος πεύκη, ὑψηλὰ δὲ ἡ ἐλάτη. Τὰ ὑψηλότερα ὄρια τῶν δασῶν εἰς τὰ ὄρη εὐρίσκονται εἰς ὕψος μεταξὺ 1700 καὶ 2000 μ. Κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τὸ μῆκος τῶν ποταμῶν ὑψηλοὶ πλάτανοι, (αἰγίροι, ἀγοιόλευκες) ἢ ἰτέαι φέρουν ποικιλίαν εἰς τὰ γυμνὰ μέρη τῆς χώρας. Ἡ δασώδης καὶ ἡ θαμνώδης ἔκτασις καταλαμβάνουν τὰ 1800 ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀπὸ αὐτὴν ξυλεία χρησιμεύει διὰ καυσόξυλα καὶ κάρβουνα διὰ κατασκευὴν ἐπίπλων καὶ δι' οἰκοδομὰς. Ἡ βιομηχανία ὅμως τῆς ξυλείας λαμβάνει ξύλα ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν (εἰς τὸν Πειραιᾶ).

4) **Ἀλπεία περιοχὴ.** Ὑψηλότερον τοῦ ὄριου τῶν δασῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν, δὲν ἐξαλείφεται ἡ βλάστησις τελείως. Ἀφοῦ λυώσουν τὰ χιόνια, ἀνθίζουν μικρὰ φυτὰ ξυλώδη ἢ ἀκανθώδη. Ὅπου δὲν εἶνε ξηροὶ βράχοι, χόρτος καὶ γλόη ἀρκοῦν διὰ κτηνοτροφίαν. Αὕτῃ εἶνε ἡ περιοχὴ τῶν λειμώνων (Ἀλπεία περιοχὴ), ἡ ὁποία λέγεται κοινῶς «ψηλὰ λειβάδια».

Ζ'. ΤΑ ΑΓΡΙΑ ΖΩΑ ΚΑΙ Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ἐρωτήσεις. — 1. Ποῖα ἄγρια ζῶα (μεγάλα) γνωρίζεις εἰς κατοικοῦν εἰς τὰ γειτονικά ὄρη τῆς πατρίδος σου; — 2. Ποῖα ἄγρια πτηνὰ; — 3. Ποῖα ἀποδημητικὰ πτηνὰ καὶ ποῖα διαβαικὰ; — 4. Τί κτηνοτροφικὰ ζῶα ἰσχύουν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἰδίας σου πατρίδος;

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν νεογενῆ ἐποχὴν (τὴν πλειόκαινον), ὅποτε τὸ κλίμα αὐτῆς ἦτο διαφορετικόν, εἶχε πολλὰ καὶ μεγάλα θηλαστικὰ ζῶα. Τότε ἔζων ζῶα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν σήμερον. Τοῦτο βεβαιώνεται ἀπὸ λείψανα ζῴων, τὰ ὁποῖα ἀνευρέ-

θησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Ἀττικὴν (παρὰ τὸ χωρίον Πικέρμι), εἰς τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον (παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν), εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν (τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος) καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐξὼν τότε τὰ σαρκοφάγα *ὑίαινα*, *ἰκτιθήρια*, *μαχειρόδοντες*, κ. ἄ. γιγαντιαῖα νωδὰ (ὡς τὸ *μακροθήριον τὸ Πεντελικόν*), *τεράστια παχύδερμα* (ὡς *δεινοθήρια*, *ρινωκέρωτες*, *κάπρος ὁ Ἐρμάνθιος*, *μαμμουθ*), *ἰπάρια* κατὰ ἀγέλας, πολλὰ εἶδη μυρκαστικῶν, ἀκόμη δὲ τετράχειρα (*σεμνοπίθηκος ὁ Πεντελικός*). Μερικὰ ζῷα ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁ *λέων* καὶ ὁ *Ἐρμάνθιος κάπρος*, ἄλλα δὲ σήμερον ἔχουν καταστήσει σπάνια ἀπὸ τὴν κατάδιψιν τῶν ἀνθρώπων. Ἄρκτοι ὑπάρχουν μόνον εἰς τὴν βόρειον Πίνδον· *λύκοι*, *θῶες* καὶ *ἀλώπεκες* εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ὄρη. Ἄγριοχοῖροι εἶναι σπάνιοι, σπανιώτεροι δὲ ἡ *λύγξ* (κ. ὄῆσος), ἡ *ἐλαφος* καὶ ἡ *δορκὰς* (ζαρκαδί). Εἰς τὰ ἀπόκρημα μέρη ζοῦν *ἄγγαροι* (ἀγριοκάτσικα), ἰδίως εἰς τὰς μικρὰς νήσους, πανταχοῦ δὲ θηρεύονται *λαγοὶ* καὶ *κουνέλια*. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα πτηνὰ. Ἐκ τῶν μεγάλων πτηνῶν ζοῦν *ἀετοί*, *γῦπες*, *ἰέρακες* καὶ *κόρακες* εἰς μερικὰς δὲ πόλεις τῆς Βορείου Ἑλλάδος *πελαργοὶ* καὶ *κολοιοί*. Ἄγριοπεριστεραί, *πέρδικες*, καὶ διαβατικά πτηνὰ (τρογόνια, ὄρνυκια καὶ ἄλλα) πίπτουν θύματα τῶν κυνηγῶν.

Ἐνῶ τὰ ἄγρια ζῷα εἶναι σπάνια, ἔχουν πολλαπλασιασθῆ τὰ κτηνοτροφικὰ ζῷα. Εἰς ὀλίγας ὅμως περιοχὰς δύνανται νὰ τραφοῦν τὰ μεγάλα ζῷα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν εὐρυχώρους καὶ πεδινοὺς λειμῶνας, ὡς εἰς τὴν Ἡλείαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Διὰ τοῦτο τὰ μεγάλα ζῷα δὲν εἶναι πολλὰ (ἵπποι, βόες, βούβαλοι, ὄνοι, ἡμίονοι καὶ χοῖροι). Πολλὰ σχετικῶς εἶναι τὰ πρόβατα (7 ἑκατ.) καὶ αἱ αἰγες (4 1)2 ἑκατ.) Αὐτὰ τρέφονται σχεδὸν πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουν θάμνοι, χέρσοι καὶ ἄγωνα μέρη. Ὅταν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου ἀρχίζει εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη ἡ ξηρασία, οἱ κτηνοτρόφοι ἀναβαίνουν μὲ τὰ ποιμνιά των εἰς τὰ ὄρη, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου καταβαίνουν εἰς τὰ βαθύπεδα (Θεσσαλικὴ πεδιάς, Νότιος Μακεδονία, Βοιωτία κ. ἄ.)

Αἱ κατοικήσεις τῶν νομάδων τούτων γίνονται μὲ καλύβας ἀπὸ χόρτα ἢ λίθους καὶ ἔχουν συνήθως σχῆμα κυκλικόν, Πλὴν Ἴω. Σαρρῆ, Γεωγρ. Ἑλλάδος Α'. Γυμνασίου Ἐκδ. Γ'. 1934 9

τούτων υπάρχουν καὶ ἡμινομάδες (ιδίως ἐν Πελοποννήσῳ) οἱ ὅποιοι ἀφήνοντας κατὰ τὸν χειμῶνα τὰ ὄρεινά αὐτῶν χωρία κατεβαίνουν εἰς τὰ βαθύπεδα, ὅπου ἔχουν ἰδρῦσει ἐγκαταστάσεις χειμερινάς.

Η'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐρωτήσεις.—1. *Εἰς τί ἀσχολοῦνται οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ ζήσουν;*—2. *Ἡ ἐκτεταμένη παραλία καὶ ἡ θάλασσα εἰς τί παρορμᾷ τοὺς κατοίκους εἰς μίαν πτωχὴν χώραν;*—3. *Ποίας ἐθνότητος εἶνε οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος;*—4. *Τί γνωρίζομεν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν;*—5. *Ποίαν γλῶσσαν ὁμιλοῦν;*—6. *Πόσος ὁ σημερινὸς πληθυσμός;*

Ἡ Ἑλληνικὴ γῆ διὰ τῶν πολλῶν αὐτῆς ὀρέων διαρθρῶνεται εἰς πολλὰς περιοχάς, πολλάκις πολὺ στενάς, καὶ τὸ ἕδαφός τῆς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πτωχόν. Ἄλλ' ὁ ὀριζόντιος αὐτῆς διαμελισμός, τὸ κλίμα καὶ ἡ φύσις τοῦ ἕδαφους ὀρίζουν ὄχι μόνον τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Αἱ χῶραι, αἱ ὅποια δύνανται νὰ συμπληρώσουν τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, κεῖνται πέραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὴν δὲ πρὸς τὰ ἐκεῖ ὁδὸν δεικνύουν οἱ θαλάσσιοι σταθμοὶ εἰς τὰς νήσους. Ἡ ζήτησις λοιπὸν νὰ συμπληρώσουν τὰ ἀνεπαρκῆ αὐτῶν προϊόντα ἔκαμε τοὺς κατοίκους λαὸν ναυτικόν.

Αἱ πρῶται Ἑλληνικαὶ παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς μυθικὰ ταξείδια. Ἡ τοιαύτη συγκοινωνία μὲ ἄλλας χώρας πολιτισμένας καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου μὲ ὅλον τὸν ἀρχαῖον γνωστὸν κόσμον προήγαγε τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἂν καὶ εἶχε περιορισμένην ἔκτασιν, ταχέως ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν κατ' ἔξοχὴν ἐμορφώθησαν κατὰ τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τῆς χώρας.

Οἱ Ἕλληνες, Ἰνδογερμανικὸς λαός, κατόκησαν ἐνταῦθα διὰ μεταναστεύσεων κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισίον τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος κατὰ φυλάς, τῶν ὁποίων τελευταία ἦτο ἡ τῶν Δωριέων. Ἀπὸ νομαδικοὶ ποιμένες ποὺ ἦσαν εἰς τὰς ἀρχάς, ἐγκατεστάθησαν ὡς γεωργοὶ καλλιεργοῦντες τὴν ἐλαίαν, τὴν ἄμπελον, τὴν συκῆν καὶ τοὺς δημητριακοὺς καρπούς. Εἰς τὰς ἀκτὰς ἢ θάλασσα ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἰχθῦς. Διαρκῶς μετακινήσεις Ἑλληνικῶν φυλῶν ἠΰξανον τὸν πληθυσμὸν καὶ μὲ ἐπανελλημμένας μετανα-

στεύσεις διεπεραιοῦντο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διὰ τῆς νησιωτικῆς γεφύρας τοῦ Αἰγαίου. Οὕτω περὶ τὸ 1000 π. Χ. οἱ Ἕλληνες εἶχον κατοικήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους καὶ τὰ ἀντικρὸν παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ μικρὰν ἐνδοχώραν.

Ἡ φύσις καὶ ἡ παράδοσις ἐνήργησε κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ μέσου τῶν χρόνων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι σήμερον, ὁ Ἑλληνισμὸς παραμένει ὁ αὐτός. Ὁ νέος Ἕλλην, ὅπως καὶ ὁ ἀρχαῖος, ἔχει τὴν αὐτὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος, τὸν αὐτὸν πατριωτισμὸν, τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν σήμερον ὀμιλεῖ, κατάγεται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, ἡ δὲ Νέα Ἑλληνικὴ ὁμοιάζει πολὺ περισσότερον πρὸς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, παρὰ ἢ Ἰταλικὴ πρὸς τὴν Λατινικὴν. Ἦτο ὅμως φύσει ἀδύνατον οἱ Ἕλληνες νὰ διαφυλάξουν ἀδιάφθορον πανταχοῦ τὴν ἀνθρωπολογικὴν αὐτῶν καταγωγὴν. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο τέρμα μεταναστεύσεων λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐπῆλθον εἰς ταύτην κατὰ διαφόρους ἐποχάς: οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Βησιγόθιοι, οἱ Ἐρῶυλοι, οἱ Βάνδαλοι, οἱ Ὀστρογόθιοι, οἱ Οὐννοι, οἱ Ἀβαροι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σλάβοι, οἱ Ἀραβες, οἱ Λατῖνοι (Ἰταλοί, Φράγχοι, Καταλανοί), οἱ Ἀλβανοί, οἱ Τούρκοι. Ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ἐπιδρομεῖς (ἰδίως τοὺς Σλάβους, τοὺς Ἀλβανούς, Λατίνους καὶ Τούρκους) ἔπαθεν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ὀπισθοδρομασιν. Ἡ ἐπίδρασις τῶν Σλάβων φαίνεται εἰς ὀνομασίας μερικῶν τόπων πού ἔμειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸν 8ον καὶ 9ον αἰῶνα μ. Χ., ὅποτε αὐτοὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ ἔδῳ. Ἐν τούτοις εἰς πολλὰ μέρη ὁ πληθυσμὸς διατηρεῖται ἐντελῶς καθαρὸς (εἰς τὴν Τσακωνίαν, τὴν Κρήτην καὶ ἄλλας νήσους). Ἡ ὀπισθοδρομησις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν διήρκεσε πολὺ, διότι ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς μὲ νέον αἷμα εἶχεν ἀποτέλεσμα τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Νέας Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες σήμερον συμμετέχουν εἰς τὸν Νέον Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἡ Ἑλλὰς θεωρεῖται τὸ μᾶλλον προοδευμένον κράτος τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.

Ἀλβανόφωνοι. Μερικοὶ Ἕλληνες πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὀμιλοῦν καὶ τὴν Ἀλβανικὴν (ἐν ὄλῳ 19 χιλ.). Κατοικοῦν εἰς χωρὰ τῆς Ἀττικῆς, τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀργολίδος, τῆς Νοτίου Εὐβοίας καὶ κατάγονται ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς τῆς Ἀλβανίας. Οἱ Ἀλβανοὶ αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν ὁμο-

εθνίαν μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἀπόγονοι ἀρχαίου Πελασγικοῦ λαοῦ, τῶν Ἰλλυριῶν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤλθον κατὰ διαφόρους ἐποχάς τοῦ Μεσαίωνα (ιδίως τὸν 14ον αἰῶνα) καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς νέους χρόνους. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοῦ ποὺ κατόκησαν εἰς νήσους ἔδειξαν ναυτικὴν ἱκανότητα (Ἵδρα, Σπέτσαι). Οἱ Ἀλβανόφωνοι Ἑλληνας ὄχι μόνον ἠγωνίσθησαν μὲ γενναιότητα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπίσημον στολὴν ἔχουν τὴν Ἑλληνικὴν φουστανέλλαν μὲ τὸ κόκκινο φέσι.

Βλαχόφωνοι. Πλὴν τῶν Ἀλβανῶν ἔχει εἰσελάσει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ φυλὴ τῶν Βλάχων, οἱ ὁποῖοι λέγονται καὶ Ἄρουμάνοι ἢ Κουτσόβλαχοι. Αὐτοὶ κατάγονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Θρακας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐκλατινισθῆ. Κατοικοῦν εἰς μέρη τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ιδίως εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν (περὶ τὰς 19 χιλ.). Ὅμιλοῦν τὴν Βλαχικὴν, ἡ ὁποία εἶνε νεολατινικὴ διάλεκτος μὲ πολλὰς Ἑλληνικὰς λέξεις. Ἡ σχέση αὐτῶν μὲ τοὺς Ἑλληνας εἶνε στενὴ καὶ δὲν δύναται νὰ διακριθῶν ἀπὸ αὐτοῦς.

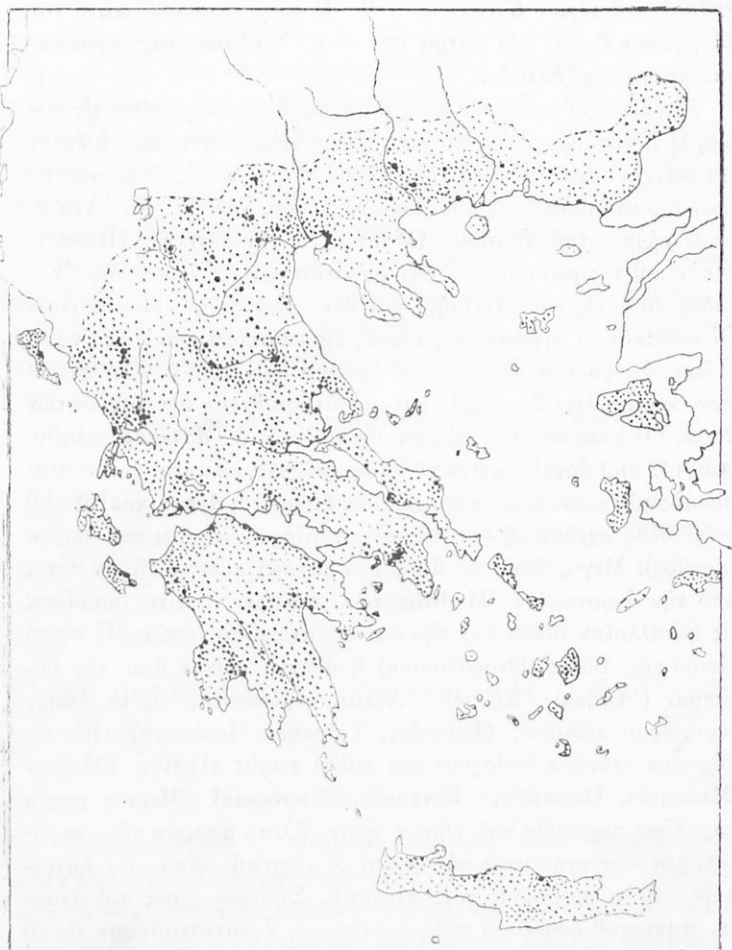
Μακεδονοσλαῦοι. Εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας κατοικοῦν ὀλίγοι Σλαβόφωνοι (80 χιλ.), εἰς τοὺς ὁποίους πολὺ ἔχει ἐπιδράσει ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ὅμιλοῦν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀνεκάθεν δὲ ἀνῆκον εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν.

Τουρκοί. Ἄλλοτε εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα ἔζων ἀρκετοὶ Τουρκοὶ Ὀθωμανοί. Ἀπὸ τῆς ἀνταλλαγῆς ὅμως τῶν πληθυσμῶν σήμερον διαμένουν τοιοῦτοι μόνον εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην εἰς χωρία ὡς γεωργοὶ (190 χιλ.). Οἱ Τουρκοὶ ἀνθρωπολογικῶς ἔχουν τύπον, εἰς τὸν ὁποῖον μόλις φαίνεται ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν φυλὴ, ἡ Μογγολικὴ.

Ἰουδαῖοι. Εἰς μερικὰς πόλεις ζοῦν καὶ Ἰουδαῖοι, ὁμιλοῦντες τὴν Ἰσπανικὴν γλῶσσαν καὶ ἔχοντες κερδίσει χρήματα μὲ τὸ ἐμπόριον εἰς τὸ ὁποῖον ἀσχολοῦνται (63 χιλ.). Οἱ περισσότεροι τούτων ζοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Εἶνε ἀπόγονοι τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Ἰσπανίας, οἱ ὁποῖοι ἐδιώχθησαν ἀπ' ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ (τῷ 1492).

Ἀθίγγανοι (κ. Ἀτσιγγανοὶ ἢ Γύφτοι) εὐρίσκονται διασκορπισμένοι (περὶ τὰς 5 χιλ.) χωρὶς νὰ ἔχουν μόνιμον κατοικίαν. Μόνιμοι ὑπάρχουν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Πλήν τούτων κατοικοῦν καὶ ὀλίγοι ἄλλοι ξένοι, ἀλλ' ἔχοντες Ἑλληνικὴν ὑψηρότητα: Ἀρμένιοι (30 χιλ.), Ἴταλοι (3 χιλ.) καὶ ἄλλοι.

Εἰκ. 87.—Διανομὴ τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Ἑλλάδι

Θ'. ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ερωτήσεις.—1. Πόσον πληθυσμὸν ἔχει ὁ νομὸς τῆς ἰδίας σου πατρίδος καὶ ποία ἦ πυκνότης αὐτοῦ;—2. Πόση ἦ μέση

πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος ;—4. Ποία περιοχὴ τῆς Πελοποννήσου ἐμάθωμεν ὅτι ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν, καὶ διατί ; —4. Πόση ἢ πυκνότης αὐτῆς ;—5. Πόση ἢ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νομοῦ Κερκυράς ;—6. Πόσους κατοίκους κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ἔχει ἡ ἰδία πατρίς σου ;—7. Ὄνόμασε τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Μεγαλυτέρα πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ παρατηρεῖται εἰς περιοχὰς ἢ νήσους, αἱ ὁποῖαι εἶνε εὐφορώτεραι σχετικῶς ἢ ἔχουν ἔξαιρητικὴν θέσιν. Πυκνότερος πληθυσμὸς εἶνε εἰς δύο νησιωτικὰ διαμερίσματα, εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὡσαύτως εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς περιφερείας τῶν μεγαλυτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, δηλ. εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Οἱ συνοικισμοὶ γίνονται εἰς πόλεις, εἰς κωμοπόλεις καὶ εἰς χωρία. Πόλεις θεωροῦνται συνήθως αἱ ἔχουσαι ἄνω τῶν 5 χιλ. κατοίκων, κωμοπόλεις 2—5 χιλ. καὶ χωρία ὅσα ἔχουν ὀλιγώτερον τῶν 2 χιλ. Οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων θεωροῦνται ὡς **ἀστικὸς** πληθυσμὸς (42 ο)ο), ἀσχολούμενοι εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα, ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων θεωρεῖται **ἀγροτικὸς** (58 ο)ο) διότι ὅλος σχεδὸν ζῆθ' διὰ τῆς ἀγρονομίας (γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας). Μέγας ὅμως ἀριθμὸς τῶν μικρῶν πόλεων ζῆθ' καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀγρονομίαν. Ἡ θέσις τῶν πόλεων ἢ εἶνε παραλίος εἰς κατάλληλον θέσιν διὰ τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν (Πάτραι· Πειραιεύς, Βόλος, Θεσσαλονίκη) ἢ ἀπέχει ὀλίγον ἀπὸ τὴν θάλασσαν (Ἀθῆναι, Ἄργος). Ἄλλαι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον εὐρυχώρου πεδιάδος (Τρίκοιλις, Τρίκαλα, Ἰωάννινα). Εἰς εὐρύχωρον πεδιάδα ὑπάρχουν καὶ πολλὰ χωρία πλησίον ἀλλήλων (Μεσσηνία, Θεσσαλία, Κεντρικὴ Μακεδονία). Μερικὰ χωρία παραλίων περιοχῶν καὶ νήσων ἦσαν ἄλλοτε μακρὰν τῆς παραλίας καὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ οἱ χωρικοὶ ἔζον ὡς ἡμινομάδες, διότι ἐφοβοῦντο τοὺς πειρατάς. Σήμερον ὅμως πού ὑπάρχει πανταχοῦ ἀσφάλεια πολλοὶ κάτοικοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη ἢ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγκαθίστανται εἰς αὐτά, ἰδίᾳ εἰς Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους. Τὰ ἄλλοτε λεγόμενα Καλύβια ἀνεπτύχθησαν ἢ ἀναπτύσσονται εἰς κώμας καὶ κωμοπόλεις. Σπορδαϊοτάτη εἰς τὰ γεγονότα τῆς νέας ἱστορίας εἶνε καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1922 γενομένη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγκατάστασις Ἑλλήνων προσφύγων, οἱ ὁποῖοι κατόπιν τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς

κατέφυγον ἐδῶ, ἢ ἀντηλλάγησαν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης (1926). Ἡ ἐγκατάστασις ἐγίνε με νέους συνοικισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ εἶνε μεγάλοι ὡς πόλεις, ὅπως οἱ συνοικισμοὶ τῆς Νέας Κοκκινιάς παρὰ τὸν Πειραιᾶ (35 χιλ. κ.), ἡ Νέα Ἰωνία παρὰ τὰς Ἀθήνας κ. ἄ. Εἰς τοὺς νέους τούτους κατοίκους (σχεδὸν 1 1/2 ἑκατομ.), ἐδόθησαν διὰ καλλιέργειαν κτήματα τοῦ δημοσίου, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα ἦσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ὀλίγους Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατόπιν τῶν συμβάσεων. Οἱ περισσότεροι πρόσφυγες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἄλλοι εἰς τὰ περὶχωρα τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἄλλοι εἰς τὴν Θράκην καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐδωσαν δὲ ζωὴν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἑλλάδος, διότι διὰ τῆς ἐργασίας των ἐκαλλιεργήθησαν μεγάλοι ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι προήγαγον τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον τῆς Ἑλλάδος.

**Πίναξ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ
διαφόρους ἐποχὰς**

Ἔτη	Πληθ. κατὰ χιλ.	Ἔτη	Πληθ. κατὰ χιλ.	Ἔτη	Πληθ. κατὰ χιλ.
1821	940	1881	2.000	1922	6.000
1850	1 000	1912	2.700	1928	6.200
1865	1.340	1933	4 800	—	—
1872	1.500	1920	5.530	1932	6.500

**I. ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΚΑΙ Ο ΠΛΟΥΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

1) Γεωργία καὶ δασικὸς πλοῦτος

Ἐρωτήσεις.— 1. Ὄνόμασε περιοχὰς ὅπου ὑπάρχει μεγάλη καλλιέργεια σιτηρῶν, ἀμπελών, σταφιδάμπελων, ἐλαιῶν, καπνοῦ.— 2. Ὄνόμασε μεγάλας δασικὰς περιοχὰς.— 3. Τί εἶδη καλλιέργειας καὶ τί εἶδη δασῶν εὐρίσκονται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα;— 4. Τί γεωργικὰ καὶ δασικὰ προϊόντα ἔχει;— 5. Ὄνόμασε λίμνην, ἣ ὁποία ἀπεξηράνθη διὰ τὰ ἀναπτυχθῆ ἢ καλλιέργεια.

Τὸ καλλιεργούμενον ἔδαφος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ διακόπτεται ἀπὸ ὄρεινὰ καὶ ἄγονα μέρη, εἶνε κατὰ μικρὰς ἐκτά-

σεις. Μόνον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ὑπάρχουν εὐρύχωροι πεδιάδες, εἶνε καὶ ἐκτεταμένοι καλλιέργειαι, διὰ τοῦτο εἰς αὐτὰς τὰς χώρας ἦσαν ἄλλοτε γαιοκτήμονες (τσιφλικούχοι) μὲ μεγάλας ἰδιοκτησίας. Σήμερον ὅμως μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων πανιαχοῦ, εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία καὶ ἡ γεωργικὴ ἀσχολία εἶνε **οἰκογενειακὴ χωρικὴ**. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ γεωργοὶ χωρικοὶ δὲν δύνανται νὰ τρέφουν συγχρόνως καὶ πολλὰ ζῶα, διὰ τοῦτο ἡ κτηνοτροφία χωρίζεται ἀπὸ τὴν γεωργίαν. Ἡ στατιστικὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀσχολιῶν, ποῦ ἔχουν οἱ Ἕλληνες, περισσότεροι εἶνε γεωργοί. λοιπὸν ἡ Ἑλλάς εἶνε γεωργικὴ χώρα. Ἀπὸ τὸν ἐπόμενον πίνακα φαίνεται ὅτι ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ἑλλάδος μόνον τὸ ἕν πέμπτον καλλιεργεῖται ἡ δὲ ἄλλη κατέχεται ἀπὸ μέρη ἀκατάλληλα διὰ καλλιέργειαν.

1) Καλλιεργουμένη ἐπιφάνεια	26.000 τετρ. χιλ. δηλ. 20 ο)ο τῆς ὅλης
2) Δάση καὶ λόχμαι	24.000 » » » 18 ο)ο »
3) Λειβάδια καὶ βοσκαὶ	43.000 » » » 33 ο)ο »
4) Ἐδαφος ἄγονον, λίμναι καὶ ἔλη	37.000 » » » 29 ο)ο »

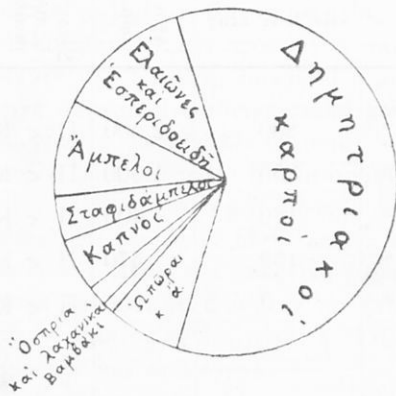
Ἡ ἔκτασις τῆς καλλιεργείας τῶν διαφόρων γεωργικῶν εἰδῶν, ὡς καὶ ἡ ποσότης καὶ ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῶν, φαίνεται εἰς τὸν ἐπόμενον πίνακα. Ὡσαύτως δεικνύεται ποῖα προϊόντα δὲν φθάνουν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, ποῖα δὲ περισσεύουν διὰ νὰ ἐξάγονται καὶ πωλῶνται εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα βλέπομεν ὅτι τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν τοῦ καλλιεργουμένου ἔδαφους καὶ τὴν μεγαλυτέραν παραγωγὴν ἔχουν οἱ δημητριακοὶ καρποί, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ πάλιν πρῶτος εἶνε ὁ σίτος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατανάλωσις εἶνε πολὺ μεγάλη, ἡ παραγωγή καλύπτει μόλις τὸ ἥμισυ τῶν ἀναγκῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἰσάγεται μεγάλη ποσότης σίτου ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν (ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Αὐστραλίαν). Ἄλλα προϊόντα ἔχουν παραγωγὴν ἴσην σχεδὸν πρὸς τὰς ἀνάγκας τὰς χώρας (ὄσπρι, λαχανικά, ὀπωρικά), ἄλλα δὲ μεγαλυτέραν.

Τὸ πλουσιώτερον τῶν προϊόντων εἶνε ὁ **καπνός**, τοῦ ὁποίου

Είδη καλλιεργειῶν κατὰ ἑκατοστά τῆς ὅλης καλλιεργουμένης ἐπιφανείας		Παραγωγή εἰς χιλιάδας τόνων κατ' ἔτος	Ἄξια εἰς ἑκατομμ. δραχμῶν	Σχέσις παραγωγῆς πρὸς (Π) κατανάλουσι (Κ)
Δημητριακοὶ καρποὶ	60 %	800	2.500	Π < Κ
ὁ σῖτος	28 %	355	1.300	Π < Κ
ὁ ἀραβόσιτος	10 %	160	400	Π < Κ
ἡ κριθὴ	9 %	155	370	Π < Κ
Βάμβαξ	1 %	9	100	Π < Κ
Ὄσπρια	2 %	44	157	Π = Κ
Γεώμηλα καὶ λαχανικά	2 %	230	183	Π = Κ
Ὀπῶραι (πλὴν συκεῶν)	1 %	27	107	Π = Κ
Ἐσπεριδοειδῆ	0.5 %		25	Π = Κ
Συκέαι	0.5 %	Σῦκα 20	80	Π > Κ
Ἐλαιῶνες	12 %	(Ἐλαιόλαδα 94 (Ἐλαῖαι 30	1.300 320	Π > Κ
Καπνοφυτεῖαι	5 %	Καπνὸς 50	1.500	Π > Κ
Ἄμπελοι	9 %	Μοῦστος 235	700	Π > Κ
Σταφιδάμπελοι	4 %	Σταφίς 100	750	Π > Κ
Χαρούπια καὶ βελανίδια			31 18	Π > Κ

τὰ 5)6 τῆς παραγωγῆς ἐξάγονται, φέρει ἔσοδα περὶ τὰ 3 δισεκατομ. δραχμῶν. Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ (τῶν σιγαρέττων) Μετὰ

Εἰκ. 88.— Σύγκρισις τῶν παραγομένων γεωργικῶν προϊόντων τῆς Ἑλλάδος κατ' εἶδη.

τὸν καπνὸν ἔρχεται ἡ ἐλαιοπαραγωγή. Ἡ ἐξαγωγή ὅμως αὐτῆς εἶνε ὀλίγη (230 ἑκατομ. δραχ.). Μεγαλύτερα ἔσοδα φέρει ἡ **σταφίς**, διότι δὲν ἔχει μεγάλην ἐντοπίαν κατανάλωσιν. Ἡ μαύρη ἐξαγομένη σταφίς ἄλλοτε εἶχε μεγαλύτεραν ἀξίαν (περὶ τὰ 900 ἑκατομ. δραχ.) ἐνῶ σήμερον (1931) μόνον 477 ἑκατομ. Ἀπὸ τὸν παραγόμενον **οἶνον** τὸ ἡμισυ ἐξάγε-

ται. Τὰ ἄλλα ἐξαγόμενα προϊόντα (σῦκα, χαρούπια, βελανίδια) ἔχουν μικροτέραν σημασίαν.

Ἡ ἀξία ὅλης τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται ἐτησίως περὶ τὰ 10 δισεκατομμύρια δραχ. Εἶνε δυνατόν ὅμως νὰ ἀυξηθῇ διὰ ἐπεκτάσεως τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους καὶ διὰ καλλιτερεύσεως τοῦ τρόπου τῆς καλλιεργείας.

1) **Ἐπέκτασις τοῦ καλλιεργησίμου ἐδάφους** ὀλίγον δύναται νὰ κατορθωθῇ ὅπως ἔχει σήμερον. Σημαντικὴ ἐπέκτασις θὰ γίνῃ ὅταν μὲ ὑδραυλικά ἔργα ἀποξηρανθοῦν λίμναι καὶ ἔλη. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γίνονται σήμερον ὑδραυλικά ἔργα εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἀπεξηράνθησαν ἤδη λίμναι τινὲς παρὰ τὸν Ἀεῖδον καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος, κανονίζεται δὲ ὁ ροῦς τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονος, Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος, ὥστε νὰ μὴ πλημμυροῦν καὶ διὰ διωρῶν νὰ ποτίζονται χιλιάδες στρεμμάτων, συγχρόνως δὲ νὰ ἀπαλλάσσονται οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν.

2) **Αὔξησις τῆς παραγωγῆς** μὲ μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν τῶν γαιῶν θὰ γίνῃ ὅταν μεταχειρισθοῦν ὅλοι οἱ γεωργοὶ τὰ

τεχνητά μέσα, δηλ. γεωργικὰς μηχανάς, λίπανσιν τῶν ἀγρῶν καὶ καλύτερους σπόρους.

Τὰ δάση τῆς Ἑλλάδος ἄλλα μὲν ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος, δηλ. εἶνε δημόσια (τὰ 7 ο)ο), ἄλλα εἶνε ἰδιωτικὰ ἢ κοινοτικὰ καὶ ἄλλα μοναστηριακά. Τὴν μεγαλύτεραν ἔκτασιν ἔχουν τὰ δάση τῆς δρυὸς καὶ τῆς βελανιδέας (7 000 τετρ. χίλιον). Ἀκολουθοῦν δὲ τὰ βραχύκορμα τῆς λόχμης, ἡ χαλέπειος πεύκη, ἡ ἐλάτη, ἡ δξύα κλπ. Γίνεται ἐκμετάλλευσις τούτων διὰ τὴν ξυλείαν, τοὺς ξυλάνθρακας καὶ τὰ καυσόξυλα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ δύο τελευταῖα ἡ Ἑλλὰς εἶνε σχεδὸν αὐτάρκης, ἡ ξυλεία ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν οἰκοδομῶν καὶ τῶν ἐπιπλῶν, διὰ τοῦτο εἰσάγονται κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν περὶ τὰς 350.000 κυβικῶν μέτρων.

Σπουδαῖα δασικὰ προϊόντα εἶνε ἡ **ρητίνη**, ἐκ τῆς ὁποίας παράγεται τὸ κολοφώνιον καὶ τὸ τερεβινθέλαιον (νέφτι), καὶ ἡ **μασίχη** τῆς Χίου. Ταῦτα ἐξάγονται καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

2) *Κτηνοτροφικὰ προϊόντα.*

Ἐρωτήσεις.—1. *Διὰ τί ἡ Ἑλλὰς τρέφει ὀλίγα μεγάλα ζῶα;*
—2. *Ὀνόμασε πεδινὸν λειμῶνα εἰς τοὺς ὁποίους τρέφονται τοιαῦτα;*—3. *Κατὰ ποῖον τρόπον τρέφονται τὰ μικρὰ ζῶα (πρόβατα καὶ αἴγες) ἐν Ἑλλάδι;*—4. *Πῶς κατοικοῦν συνήθως οἱ νομάδες;*—5. *Ὀνόμασε τρεφόμενα ζῶα εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα καὶ τὰ ἐκ τούτων κτηνοτροφικὰ προϊόντα.*

Ἡ Ἑλλὰς τρέφει πολλὰ αἰγοπρόβατα εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς αὐτῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ὀλίγα ὅμως μεγάλα ζῶα. Γενικῶς ἡ κτηνοτροφία δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἐντοπίους ἀνάγκας, διὰ τοῦτο εἰσάγονται πολλὰ ζῶα καὶ κρέατα ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν (ἀπὸ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Τουρκίαν, τὴν Ρωσίαν κ. ἄ). Ὡσαύτως καὶ τὰ προϊόντα ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτὰ (τυρὸς, βούτυρον, ἔρια) δὲν εἶνε ἐπαρκῆ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰσάγονται ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν. Ὁ ἐπόμενος πίναξ δεικνύει τὸν ἀριθμὸν περίπου τῶν τρεφομένων ζῴων καὶ τὴν κατ' ἔτος εἰσαγωγὴν αὐτῶν δι' ἕκαστον εἶδος.

<i>Εἶδη ζώων καὶ κτηνῶν</i>	Ἀριθμὸς ζώων εἰς χιλιάδας (ἔτους 1931)	Ἀριθμὸς εἰσαγομένων ζώων εἰς χιλιάδας	Ἄξια εἰσαγωγῆς εἰς ἑκατομ. δρχ.
Βόες καὶ ταῦροι	458	51	105
Ἄγελάδες	410	5	18
Βούβαλοι	46	1.4	37
Ἴπποι	250	2	12
Φορβάδες	75	0.7	4
Ἡμίονοι	160	0.8	3
ὄνοι	353	0.3	0.4
Πρόβατα καὶ κριοὶ	7.000	997	190
Αἴγες καὶ τράγοι	4.600	131	27
Χοῖροι	492	3	3.6
Κουνέλια	404	—	—
Πτηνὰ κατοικίδια	9.000	214	5.4

Ἡ ἀξία τῶν ζωϊκῶν προϊόντων, δηλ. κρέατος, γάλακτος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παραγομένων εἰδῶν, κατοικιδίων πτηνῶν, ὄων, ἀκατεργάστων δερμάτων, ἐρίων μαζί με τὴν ἀξίαν τῶν ἵππων, ἡμιόνων καὶ ὄνων ἀνέρχεται σχεδὸν εἰς 5 δισεκατομ. δραχμῶν.

Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εὐδοκιμεῖ καὶ ἡ **μελισσοτροφία**, ἡ ὁποία καὶ ἀναπτύσσεται. Σήμερον αἱ κυνέλαι ὑπολογίζονται εἰς 500.000 ἀποδίδουσαι 2 χιλιάδας τόννων μέλιτος καὶ 220 τόννων κηροῦ. Τὰ εἶδη ταυτοῦ ἔχουν ἀξίαν περὶ τὰ 40 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Σπουδαία εἶνε καὶ ἡ **σηροτροφία** (κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου). Παράγονται κουκούλια 1700 τόννων, τῶν ὁποίων ποσὸν ἐξάγεται καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

3) Ἀλιεία

Ἑρωτήσεις.—1. *Εἰς ποῖα ὕδατα ἀλιεύονται ἰχθύες εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα;*—2. *Ὄνόμασε εἶδη ἰχθύων ἢ ἄλλων θαλασσίων ζώων τῆς πατρίδος σου.*—3. *Ποῦ εὐρίσκονται ἰχθυοτροφεῖα;*

Ἡ ἀλιεία εἰς τὴν Ἑλλάδα διακρίνεται εἰς τρεῖς κατηγορίας 1) τὴν γινομένην εἰς τὴν θάλασσαν, 2) εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας καὶ κλειστὰ μέρη καὶ 3) εἰς τὰ γλυκὰ ὕδατα.

Ἡ πρώτη εἶνε σπουδαιότερα διὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλιευτικῶν πλοίων ἠϋξήθη ἐσχάτως ἀπὸ πρόσφυγας ἀλιεῖς (3.300 πλοῖα, 15 χιλ. ἀλιεῖς). Ὁ μέσος ἀριθμὸς κατ' ἔτος τῶν ἀλιευομένων εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ἰχθύων ὑπερβαίνει τὰ 10 ἑκατ. ὀκάδων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι μέγας ἀναλόγως μὲ τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς θαλάσσης. Εἰς λόγος τούτου εἶνε ὅτι ἡ μεγαλυτέρα ἔκτασις τῶν παραλίων εἶναι βραχέως καὶ ἡ ἀλιεία εὐρίσκει δυσκολίας. Πλοῦτος ἀλιείας παρουσιάζεται παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν, ὅπου τὰ βάρη εἶναι μικρὰ ἐξ αἰτίας τῶν προσχώσεων ὡς ἡ **Θρακικὴ παραλία** (ἀπὸ Ἐβρου μέχρι Νέστου), ὁ **Θερμαϊκὸς κόλπος** καὶ ὁ **Εὐβοϊκός**. Εἰς τὸν Σαρωνικόν, τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἰχθύες ἀλιεύονται μὲ δυσκολίαν, εἶναι ὅμως ἐκλεκτότεροι. Κυριώτερα εἶδη αὐτῶν εἶναι μπαρμποῦνια, λυθρίνια, συναγρίδες, γοφάρια, φαγγριά, παλαμίδες, σκόμβροι, μαρίδες, σπάρροι καὶ σαρδέλλαι.

Πολλοὶ ἰχθύες συλλαμβάνονται εἰς τὰς **λιμνοθαλάσσας** (Βιστωνίς, Ἐπιταλίου, Μεσολογγίου, Πρεβέζης) ἢ κλειστοὺς κόλπους (Λέσβου). Τὰ πλουσιώτερα ἰχθυοτροφεῖα εἶναι εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰς ἄλλας, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελφίου ποταμοῦ. Εἰς αὐτὰς ἀλιεύονται κέφαλοι, γριβάδια, γουλιανοί, τσιρώνια καὶ χέλια.

Πολλοὶ καὶ διάφοροι ἰχθύες εὐρίσκονται καὶ εἰς ἀβαθεῖς λίμνας καὶ εἰς μερικοὺς ποταμούς. Αἱ πλουσιώτεροι τούτων λίμναι εἶναι ἡ Βοιβηῆς (Κάρλα), ἡ Ξυνιάς, καὶ αἱ τῆς Μακεδονίας Ἀγ. Βασιλείου, Βόλβη, Κερκινίτις καὶ Καστορίας. Εἰς τοὺς ποταμοὺς ἰχθύες συνήθεις εἶνε ὁ μυστακίας καὶ ἡ πέστροφα.

Πλὴν τῶν καθαυτῶν ἰχθύων ἀλιεύονται καὶ ὄστρεα, μύδια, σηπία, ἀστακοὶ κ. ἄ. Εἰς μερικὰ ὅμως μέρη (ὡς π. χ. εἰς τὸν Εὐριπον) ἀπὸ τὴν ἐντατικὴν ἀλιείαν τὰ στρώματα πὸν ἔτρεφαν τὰ ὄστρεα ἐξηντλήθησαν ἢ πλησιάζουν νὰ ἐξαντληθῶν. Ὅλον τὸ ἀπὸ τὴν ἀλιείαν ποσὸν ὑπολογίζεται εἰς 16.000 τόν. ἀξίας περίπου 200 ἑκατ. δραχ. Ἐν τούτοις δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας καὶ εἰσάγονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν **ἰχθύες κατε-**

ψυγμένοι ἢ **άλιπασιοι** κυρίως ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν (8 χιλ. τόν. ἀξίας 103 ἑκατ. δοχ.) **γάδος** καὶ **σαρδέλλαι** κυρίως ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Καναδά (9 χιλ. τόν. ἀξίας 70 ἑκατ. δοχ.) **ρέγγαι** ἐκ τῆς Ὀλλανδίας καὶ Μεγ. Βρετανίας, **χαβιάριον** ἐκ τῆς Ρωσίας καὶ ἄλλα.

Ἄξιόλογος εἶναι καὶ ἡ ἀλιεΐα τῶν **σπόγγων**, τὴν ὁποίαν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των ἐξασκοῦν οἱ ναυτικοὶ κάτοικοι ἰδίως τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, τῆς Αἰγίνης καὶ τινῶν νήσων τῆς Δωδεκανήσου. Αὐτὴ γίνεται κυρίως εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Συρίας. Ποσὸν τούτων ἐξάγεται καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν (20.000 χιλιόγρ. ἀξίας 6 ἑκατ. δοχ.).

Ἐκ τῆς ἀλιεΐας ζῆ τὸ 1)100 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

4) Ὀρυχεΐα καὶ μεταλλεΐα

Ἐρωτήσεις.—1. Ὀνόμασε λατομεΐα εὐρισκόμενα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἰδίας σου πατρίδος.—2. Τί πετρώματα ἔχουν ταῦτα;—3. Εἰς ποῖα ὄρεϊνά συστήματα ἀπαντῶνται τὰ μάρμαρα;—4. Ὀνόμασε τόπους πὸν ἔχουν μάρμαρα.—5. Τί γῆν ἔχει ἡ Θήρα;—6. Τί σπουδαῖον ὄρυκτὸν ἔχει ἡ Νάξος;—7. Ὀνόμασε τόπους ἔχοντας ληνίτιν.—8. Πῶς ἐγινε αὐτὸς καὶ ἀπὸ ποίαν γεωλογικὴν ἐποχὴν ἐσχηματίσθη;—9. Ποῦ γνωρίζεις μεταλλεΐα ἐν Ἑλλάδι;

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος κρύπτει πολλὰ ὄρυκτά, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ἐξόρυσσον ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ταῦτα διακρίνομεν εἰς **χρήσιμα πετρώματα** ἐξορυσσόμενα εἰς τὰ λατομεΐα καὶ τὰ ὄρυχεΐα καὶ εἰς **μεταλλεύματα**, ἐξορυσσόμενα εἰς τὰ μεταλλεΐα.

α.) **Χρήσιμα πετρώματα.** Ἐκτὸς τῶν λατομείων τῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων τῶν ὁποίων οἱ λίθοι χρησιμεύουν διὰ τὰς οἰκοδομὰς, ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλὰ λατομεΐα μαρμάρων λευκῶν καὶ ἄλλων χρωμάτων, μυλοπετρῶν ὡς καὶ ὄρυχεΐα γύψου, γαιανθράκων καὶ ἄλλων.

Ἄφθονα λατομεΐα λευκοῦ **μαρμάρου** ἔχει τὸ Πεντελικόν καὶ ἡ νῆσος Πάρος (ἐνθα τὸ διαφώτιστον λευκὸν μάρμαρον, ὁ λυχνίτης ἢ ὁ Πάριος λίθος τῶν ἀρχαίων). Κυανοῦν μάρμαρον ἔχει ὁ Ὑμηττός, ποικιλόχροα δὲ ἡ Σκυρος, ἡ Τήνος, ἡ Χίος, ἡ Φάρσαλος, ἡ Μάνη κλπ. Ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν γίνεται κατὰ διαλείμματα.

Αἱ **μυλόπετραι** ἐξάγονται ἀπὸ τὴν Μῆλον, ἡ δὲ **θηραϊκὴ γῆ** (κ. πορσελάνα) ἀπὸ τὴν Θήραν (83 χιλ. τόν.)

Γύψος ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ὄρυγεῖα τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τῆς Ζακύνθου.

Τὸ **τσιμέντον** προέρχεται ἐκ λατομείων τῆς Ἐλευσίνας καὶ παρὰ τὴν Χαλκίδα

Ἡ **συύρις** (πέτρα σκληροτάτη πρὸς λείανσιν τῶν μετάλλων) ἐξορύσσεται εἰς τὴν Νάξον (12 χιλ. τόν.). Ἡ Νάξια συύρις εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ ἐξάγεται ὅλη σχεδὸν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Γαιάνθρακες. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν καὶ γαιάνθρακες, ἡ κυριωτέρα κινητήριος δύναμις διὰ τὴν βιομηχανίαν· εἶναι ὅμως αὐτοὶ κακῆς ποιότητος (λιγνίται). Πρὸ τοῦ πολέμου ἡ ἐκμετάλλευσίς αὐτῶν ἦτο μικρὰ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπρομηθεύετο ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τὸν πόλεμον οἱ γαιάνθρακες ἀκριβήναν πολύ ἡ ἐκμετάλλευσίς τῶν λιγνιτῶν ἐσχάτως ἠυξήθη. Ἐξορύσσεται εἰς τὴν Εὐβοίαν (παρὰ τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἄλιβέριον), παρὰ τὸν Ὠρωπὸν τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν Μεσσηνίαν (παρὰ τὴν Κυπαρισίαν καὶ τὴν Κορώνην), εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν (παρὰ τὰς Σέρρας). Ἡ ποσότης ἀνέρχεται εἰς 120 χιλ. τόν.

Πισσάσφαλιτος (ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ πετρέλαιον) ὑπάρχει ἀπ' ἀρχαίων χρόνων γνωστὴ εἰς τὴν Ζάκυνθον (Νάφθης φρέατα). Ἡ παραγωγὴ ὅμως τοῦ πολυτίμου πετρελαίου ἀνέρχεται μόνον εἰς 500 τόν., διὰ τοῦτο εἰσάγεται μεγάλη ποσότης ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Εὐρίσκονται κοιτάσματα πισσασφάλτου καὶ εἰς τὴν Ἠπειρὸν ἀνεκμετάλλευτα.

Ἀσφαλιτόλιθος κατάλληλος δι' ὁδοστρωσίας ἐξορύσσεται πλησίον τῶν Γαργαλιάνων καὶ εἰς τοὺς Παξοὺς.

Διὰ τὴν προμήθειαν ἄλατος ὑπάρχουν ἀλικάι εἰς διάφορα μέρη εἰς τὴν Ἀνάβυσσον τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὸ Μεσολόγγιον, εἰς τὴν Λευκάδα, εἰς τὴν Κίτρον τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Λέσβον καὶ ἄλλαχοῦ. Ἡ ποσότης τούτου ὑπεραρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας (περὶ τὰς 63.000 τόν.)

β') **Μεταλλεύματα.** Τὰ μεταλλεῖα ὑπάρχουν εἰς τὰ παράλια μέρη ἢ ἐκεῖ ὅπου εἶναι εὐκόλος ἡ συγκοινωνία πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι ἡ διὰ θαλάσσης μεταφορὰ τῶν μεταλλευμάτων

είναι εὐθηνότερα. Τὰ ἀφθονώτερα μεταλλεῖα εὐρίσκονται εἰς τὸ Λαύρειον. Ταῦτα εἶχον ἐκμεταλλευσθῆ πρῶτον οἱ ἀρχαῖοι, κατὰ δὲ τὴν νέαν ἐποχὴν ἤρχισεν ἡ ἐκμετάλλευσις ἀπὸ τοῦ 1873 κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξήχθησαν μεγάλα ποσὰ μολύβδου, σιδήρου, ψευδαργύρου κ. ἄ. Ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον αὕτη, ἀλλ' ἡ παραγωγή εἶνε μικροτέρα. Πλὴν τοῦ Λαυρείου πολλαὶ ἐκμεταλλεύσεις γίνονται εἰς τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Χαλκιδικὴν. Τὰ μεταλλεύματα αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ πωλοῦνται εἰς τὸ ἔξωτερόν.

Μεταλλεύματα σιδήρου. Ταῦτα εἶνε τὰ σχετικῶς ἀφθονώτερα. Μεταλλεῖα τούτου ἐκτὸς τοῦ Λαυρείου εἶνε εἰς τὴν Λοκρίδα, καὶ εἰς τὰς νήσους Κύθνον, Σέριφον καὶ Σίφνον. Πρὸ τοῦ πολέμου ἡ παραγομένη ποσότης ἔφθανεν εἰς 500 χιλ. τόν. κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς 240 χιλ. τόν.

Σιδηροπυρίτης ἐξάγεται εἰς τὰς περιφερείας τῆς Ἑρμιόνης (Ἀργολίδος) καὶ τῆς Στρατονίκης (Χαλκιδικῆς), ἀνερχόμενος εἰς 140 χιλ. τόν.

Μεταλλεύματα **μολύβδου** ἐξάγονται ὀλίγα εἰς τὸ Λαύρειον, τὴν Σίφνον καὶ τὴν Σάμον.

Μεταλ. **νικελίου** ἐξάγονται εἰς τὴν Λάρυμναν (Λοκρίδος) περὶ τὰς 10 χιλ. τόν.

Χρῶμιον ἐξάγεται εἰς τὸν Δομοκόν, τὴν Φάρσαλον καὶ τὴν Χαλκιδικὴν (18 χιλ. τόν.)

Μεταλ. **θείου** ὑπάρχουν εἰς τὴν Μῆλον

Ὁ **λευκόλιθος** τῆς Ἑλλάδος (παραγωγή μαγνησίου) εἶνε ἔξαιρετικῆς ποιότητος εἰς τὸν κόσμον. Εὐρίσκεται εἰς τὰ ὄφειτικά πετρώματα τῆς Εὐβοίας καὶ τὸν ἐκμεταλλεύονται διάφοροι ἔταιρειαὶ Ἑλληνικαὶ καὶ Ἀγγλοελληνικαὶ (ἐν Λίμνῃ, ἐν Μαντουδίῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου). Λευκόλιθος ἐξορύσσεται ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν. Ἡ ἀπόδοσις αὐτοῦ τὸ 1916 εἶχε φθάσει εἰς 200 χιλ. τόν. σήμερον δὲ κατῆλθεν εἰς τὰς 50 χιλ. ἔτησίως.

6. Βιομηχανία

Ἐρωτήσεις.—1. Ὄνόμασε κατεργασίας ἐκ πρώτων ὑλῶν καὶ προϊόντα ἐκ ταύτης (βιοτεχνικά).—2. Ποῦ καὶ πῶς γίνονται

ταῦτα εἰς τὴν πατρίδα σου ;—3. Ονόμασε ἐργοστάσια βιομηχανικὰ τῆς πατρίδος σου καὶ τὰ προϊόντα ἐκ τούτων.—4. Ποῦ εὑρίσκονται ἐργοστάσια μεγάλης βιομηχανίας ;—5. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ γαιάνθρακος ποία ἄλλη κινήτηριος δύναμις χρησιμοποιεῖται ;—6. Ονόμασε μέρη ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ «λευκὸς ἄνθραξ».—7. Διὰ τί πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὰ ἐγχώρια προϊόντα ;

Ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρόοδος τῆς βιομηχανίας εἶναι νέα, ἀρχίσασα ἀπὸ τοῦ 1900. Πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ἡ Ἑλλὰς εἶχε μικρὰν ἢ οἰκιακὴν βιομηχανίαν (δηλ. ἀλευρομύλων, ἐλαιοτριβείων, ἀποστακτικῶν λεβήτων). Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐδυσκόλυε 1) ἡ ἔλλειψις μεγάλων κεφαλαίων καὶ 2) ἡ ἔλλειψις μορφώσεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τῶν ἐργατῶν. Ἀπὸ τοῦ 1900 ἰδρύθησαν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι διαταράχθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους καὶ ἀπὸ τοῦ 1922, διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνωμαλίαν τοῦ κράτους. Οἱ πρόσφυγες μετέφερον καὶ μερικὸς νέους βιομηχανικοὺς κλάδους (ὡς τὴν ταπητουργίαν), ἀλλ' ἡ βιομηχανία γενικῶς εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς κρίσιν.

Ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία παρουσιάζει ποικίλιαν κλάδων, τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) **Μεταλλουργικὴ καὶ μηχανολογικὴ.** Ἡ παραγωγή τούτων εἶναι σχετικῶς μικρά, διότι ἡ Ἑλλὰς στερεῖται λιθανθράκων. Οὕτω, παρὰ τὴν ὑπαρξιν διαφόρων μεταλλευμάτων, τὰ προϊόντα μεταλλουργίας περιορίζονται εἰς μόλυβδον, εἰς πεφρυγμένον ψευδάργυρον, μαγνησίαν, ἀρσενικῶδες ὀξὺ καὶ θειόν. Ὑπάρχουν καὶ μηχανουργεῖα τὰ ὁποῖα λαμβάνουν τὰς πρώτας ὕλας, ὅλας σχεδόν, ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ κατασκευάζονται εἰς αὐτὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, καρφοβελόναι, πλάστιγγες, χρηματοκιβώτια, κλῖναι κ. ἄ.

β) **Κλωστικὴ καὶ ὕφαντικὴ βιομηχανία.** Κατέχει τὴν πρώτην θέσιν κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς. Σπουδαῖοι κλάδοι αὐτῆς εἶναι ἡ βαμβακουργία, ἡ ἔριουργία, ἡ μεταξουργία καὶ ἡ ταπητουργία. Οἱ περισσότεροι τῶν κλάδων τούτων λαμβάνουν τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, τὰ δὲ προϊόντα εἶναι τῆς αὐτῆς ποιότητος πρὸς τὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

γ) **Εἶδη διατροφῆς.** Ἡ βιομηχανία αὕτη κατέχει τὴν δευτέραν θέσιν. Ὑπάγεται εἰς αὐτὴν ἡ ἀλευροβιομηχανία, ἡ οἰνοποιία, ἡ οἰνοπνευματοποιία, ἡ ἐλαιουργία, ἡ ζαχαροποιία Ἰω. Σαρρῆ, Γεωργ. Ἑλλάδος Α'. Γυμνασίου Ἐκδ. Γ'. 1934 10
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

(λουκούμια, σοκολάτα), ἢ κατασκευὴ ζυμαρικῶν, αἱ κονσέρβαι λαχανικῶν καὶ ὀπωρῶν, ἢ παγοποιία κ. ἄ. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότητι εἶναι ἡ οἶνοπνευματοποιία καὶ ἡ ἐλαιουργία, διότι λαμβάνουν τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τῆς χώρας, συγχρόνως δὲ ἔχουν καὶ μεγάλην ἐξαγωγήν.

δ') **Οἰκοδομικὴ βιομηχανία.** Αὕτη παρουσιάζει σπουδαίαν πρόοδον. Κατασκευάζονται τσιμέντα, πλίνθοι, κέραμοι, πλάκες μωσαϊκαὶ καὶ ἄσβεστος.

ε') **Χημικὴ βιομηχανία.** Ἔχει διαφόρους κλάδους καὶ προϊόντα αὐτῆς εἶναι τὸ πυρηνέλαιον, τὸ λινέλαιον, ὁ σάπων (ἄπλοῦς καὶ ἀρωματικός), χημικὰ λιπάσματα, τὸ κολοφώνιον καὶ τὸ τερεβινθέλαιον, πυρομαχικά, χημικὰ καὶ φαρμακευτικὰ εἶδη ὡς καὶ ὑαλουργικά.

Ἄλλαι βιομηχανίαι εἶναι ἡ βυρσοδεψία, ἡ καπνοβιομηχανία, ἡ χαρτοποιία, ἡ κατεργασία ξύλου, εἰδῶν ἱματισμοῦ (πίλων), ἡ παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἄλλαι.

Αἱ διάφοροι βιομηχανίαι ἀπασχολοῦν 430.000 περίπου ἐργάτας καὶ ἐργάτιδας, ζοῦν δὲ ἀπὸ αὐτὴν τὰ $\frac{26}{100}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἀκόλουθος πίναξ δεικνύει τὴν ἀξίαν τῶν εἰδῶν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τοὺς ἀσχολουμένους εἰς ταύτας ἐργάτας κατὰ τὸ ἔτος 1931.

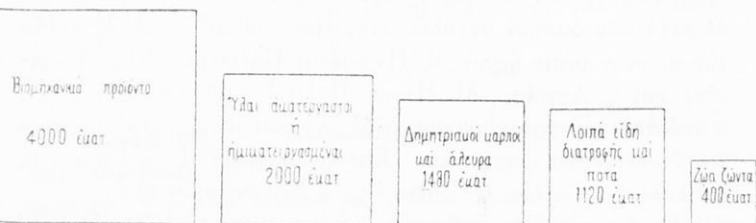
Εἶδη βιομηχανιῶν	Ἀσχολούμενα πρόσωπα	Ἀξία εἰς χιλιάδας δρχ.
Μεταλλουργ. καὶ μηχανολογικαὶ	45.099	257.200
Κλωστικαὶ καὶ ὕφαντικαὶ	101.661	1.643.000
Εἰδῶν διατροφῆς	37.658	1.214.000
Οἰκοδομικαὶ	58.932	325.000
Χημικαὶ	2.304	680.000
Κατεργασία δερμάτων	63.921	551.000
Καπνοβιομηχανία	48.585	182.700
Χαρτοποιία	8.178	203.000
Κατεργασία ξύλου	54.985	280.000
Εἰδῶν ἱματισμοῦ	1.955	37.400
Παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ	6.555	690.000
Σύνολον	429.831	6.062.100

6) Ἐμπορίου

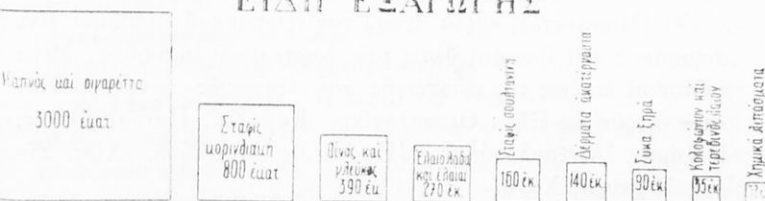
Ἐρωτήσεις.—1. Ὀνόμασε σπουδαῖα προϊόντα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται εἰς ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.—2. Ὀνόμασε προϊόντα τῆς Ἑλλάδος ἐξαγόμενα εἰς τὸ ἐξωτερικόν.—3. Ποῖος ὁ μεγαλύτερος λιμὴν ἐξαγωγῆς τοῦ καπνοῦ;—4. Ποῖοι τῆς σταφίδος;—5. Ποῖοι οἱ ἐμπορικώτατοι λιμένες;

Ἐμπόριον ἐσωτερικόν καὶ ἐξωτερικόν. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν Ἑλληνικῶν προϊόντων, ἣ ὁποία γίνεται μεταξὺ τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελεῖ τὸ ἐσωτερικόν ἐμπόριον. Κέντρα τοῦ ἐμπορίου τούτου εἶνε αἱ πόλεις καὶ πρὸ πάντων αἱ

ΕΙΔΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΕΙΔΗ ΕΞΑΓΩΓΗΣ

Εἰκ. 89.—'Αξία εἰς δραχμάς τῶν κατ' ἔτος εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων σπουδαιότερων προϊόντων ἐν Ἑλλάδι

Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς, ὅπου συγκεντρῶνται προϊόντα ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς.

Τὸ ἐμπόριον τὸ ὁποῖον γίνεται μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλων κρατῶν λέγεται **ἐξωτερικόν**. Ἡ εἰσαγωγή ἐξ ἄλλων κρατῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε διπλάσια τῆς ἐξαγωγῆς, δηλ. ἡ Ἑλλὰς ἐξοδεύει πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι παράγει. Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου τὸ ἔλλειμα τοῦτο ἀνεπληροῦτο ἀπὸ κέρδη τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας καὶ τὰ ἐμβάσματα τῶν Ἑλλήνων μετανα-

στῶν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἠλαττώθησαν οἱ πόροι αὐτοὶ καὶ Ἑλλὰς σήμερον διατρέχει οἰκονομικὴν κρίσιν.

Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς εἶνε χώρα κυρίως γεωργικὴ, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξαγομένων προϊόντων τὴν πρώτην θέσιν ἔχουν τὰ ἀκατέργαστα γεωργικά. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον εἶδος κατὰ τὴν ἀξίαν κατέχει ὁ **καπνὸς** (τὰ 550) ο τῆς ὅλης ἐξαγωγῆς), ἔπειτα τὰ προϊόντα τῆς ἀμπέλου (σταφίς, οἶνονπνευματώδη ποτὰ) καὶ τὸ ἐλαιόλαδον. Μετὰ τὰ γεωργικὰ ἀκολουθοῦν προϊόντα κτηνοτροφικὰ (δέρματα), ὀρυκτὰ, δασικὰ καὶ βιομηχανικὰ (κλωστὰ, τάπητες, κολοφώνιον τερεβινθέλιον, χημικὰ λιπάσματα κ. ἄ.). Ἡ Ἑλλὰς εἰσάγει ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγάλην ποσότητα εἰδῶν διατροφῆς ἰδίως δημητριακὰ καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Χῶραι δὲ μετὰ τῶν ὁποίων συναλλάσσεται εἶνε πολλαί, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν ἔχουν αἱ Ἡνωμένα Πολιτεῖαι (τῆς Ἀμερικῆς) καὶ ἡ Ἀγγλία. Αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι μᾶς πωλοῦν σίτον, πετρέλαιον καὶ γαιάνθρακα, ἡ δὲ Ἀγγλία ἰδίως μεταλλουργικὰ καὶ ὕφαντουργικὰ προϊόντα. Ἐπειτα ἀκολουθοῦν ἡ Γερμανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ρουμανία, ἡ Νοτιοσλαβία κλπ.

Ἡ ἀξία τῆς ὅλης ἐξαγωγῆς ἀνῆρχετο κατὰ τὸ 1931 εἰς 4 1)2 σχεδὸν δισεκατ. δρχ., ἡ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς 9 δισεκατομ. δρχ.

Ὁ Πειραιεὺς, ἡ κυρία ἀγορὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου εἶνε συγχρόνως καὶ ἡ κυρία θέσις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου. Μετὰ τοῦτον οἱ λιμένες τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς κατατάσσονται κατὰ σειρὰν ὡς ἑξῆς : Θεσσαλονίκη, Καβάλλα, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Ἀλεξανδρούπολις, Ἡράκλειον, Μυτιλήνη, Χίος, Σύρος, Κέρκυρα, Χανιά.

7) **Ναυτιλία**

Ἐρωτήσεις.—1. Διὰ τί εὐκολύνεται ἡ ναυτιλία ἐν Ἑλλάδι;—
2. Τί εὐκολίαν φέρει ἡ τομὴ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ;—3. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τίνων θαλασσίων συγκοινωνιῶν κεῖται ὁ Πειραιεὺς :

Αἰτία τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας εἶνε ὄχι μόνον ὁ μέγας θαλάσσιος διαμελισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρεινὴ διάπλασις τοῦ ἐδάφους, εἰς τὴν ὁποίαν εἶνε δύσκολος ἡ στρωσις σιδηροδρομικῶν ἢ ἀμαξιτῶν ὁδῶν. Εἰς ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας οἱ Ἕλληνες ἐπεζήτησαν νὰ ζοῦν περισσότερον

μέ την ἐμπορικὴν κίνησιν, δι' αὐτὸ δὲ εἶνε καὶ σήμερον ἐπιτή-
δειοι ναυτικοί. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Ἑλλάδος ἀριθμεῖ 580
ἀτμόπλοια καὶ 700 μεγάλα ἰστιοφόρα, τὰ ὅποια μαζὶ ἔχουν χω-
ρητικότητα περισσοτέραν τῶν 1 1)2 ἑκατομ. τόννων, δηλ. τὰ
δύο ἑκατοστὰ τοῦ παγκοσμίου ἐμπορικοῦ στόλου. Μεταξὺ τῶν
ναυτικῶν κριτῶν ὅλου τοῦ κόσμου ἡ Ἑλλὰς ἔρχεται δεκάτη.
Ὅλα τὰ πλοῖα εἶναι νηολογημένα (γραμμένα) εἰς διαφόρους λι-
μένας. Τοιοῦτοι κατὰ σειρὰν ἀριθμοῦ εἶναι: Πειραιεύς, Ἄνδρος,
Σῆρος, Χίος, Ἀργοστόλιον, Ἰθάκη, Ὑδρα, Χανιά, Σπέτσαι,
Θεσσαλονίκη, Μυτιλήνη, Κέρκυρα, Σάμος κλπ. Τὰ Ἑλληνικὰ
πλοῖα ταξειδεύουν εἰς διάφορα μέρη τῆς Μεσογείου ὡς καὶ εἰς
ἄλλας θαλάσσας. Τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὑπερωκεάνεια,
διαπλέουν δὲ ὅλον τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν ἕως τὴν Ἀμερικὴν.
Ὅλοι οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὰ πλοῖα εἶναι πλέον τῶν 42 χιλιάδ.

8) Συγκοινωνία

Ἐρωτήσεις.—1. Ὄνόμασε μέσα συγκοινωνίας κατὰ ξηρὰν,
κατὰ θάλασσαν καὶ διὰ τοῦ ἀέρος.—2. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων
ποῖα εἶνε ἡ μᾶλλον εὐθηνή;—3. Πῶς συγκοινωνεῖ ἡ ἰδιαιτέρα
σου πατρίς μετὰ τὰ περίχωρα καὶ μετὰ τὰς Ἀθήνας;—4. Πῶς
συγκοινωνοῦν αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ πῶς
οὐ τοὺς Παρισίους;—5. Εἰς ποῖον ἡπειρωτικὸν διαμέρισμα τῆς
Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχει σιδηροδρομικὴ γραμμὴ;

α.) Κατὰ ξηρὰν. Ἡ κυρία καὶ ταχεῖα συγκοινωνία μετα-
ξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ ξηρὰν γίνεται με-
τὰ αὐτοκίνητα καὶ τοὺς σιδηροδρόμους. Διὰ τὰ αὐτοκίνητα
ὑπάρχουν ὁδοὶ πανταχοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄρεινὸν τοῦ ἐδάφους αὐ-
ταὶ εἶναι συνήθως στεναὶ μὲ πολλὰς καμπὰς καὶ δὲν διατηροῦν-
ται ὅλαι καλῶς. Διὰ τοῦτο τὰ αὐτοκίνητα προτιμῶνται ἀπὸ τὸν
σιδηρόδρομον μεταξὺ πόλεων καὶ χωριῶν εἰς μικρὰς ἀποστάσεις.
Αὐτοκίνητα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κυκλοφοροῦν σήμερον ὑπὲρ
τὰς 30 χιλιάδας.

Διὰ μεγάλας ἀποστάσεις προτιμῶνται οἱ σιδηρόδρομοι· σι-
δηροδρομικαὶ ὁμῶς γραμμαὶ δὲν εἶνε πανταχοῦ, ἀλλ' εἰς τὰς
κυρίας συγκοινωνίας τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ὅλαι αἱ σι-
δηροδρομικαὶ γραμμαὶ ἔχουν μῆκος 2.700 χιλιομ. καὶ διακρί-
νονται ὡς ἑξῆς :

1) Ὁ *ἠλεκτρικὸς* σιδηρόδρομος *Ἀθηνῶν—Πειραιῶς* καὶ ἡ γραμμὴ *Ἀθηνῶν—Κηφισιάς*.

2) Οἱ σιδηρόδρομοι *Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Πελοποννήσου* (800 χιλίωμ.). Ἐκ Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν φθάνει εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἀπ' αὐτὴν διακλαδίζονται δύο κύριαι γραμμαί, Κόρινθου—Καλαμῶν καὶ Κόρινθου—Πατρῶν. Πέραν ἀπὸ τὰς Πάτρας τρίτη γραμμὴ διὰ Πύργου ἐνοῦται μετὰ τῆς πρώτης (Κόρινθου—Καλαμῶν) παρὰ τὴν κομόπολιν Μελιγαλᾶ. Ὅσαι αἱ γραμμαὶ αὗται ἔχουν καὶ μικρὰς διακλαδώσεις.

3) Ὁ σιδηρόδρομος *Πύργου—Κατακόλου* ἐν Ἡλείᾳ τῆς Πελοποννήσου (13 χιλίωμ.)

4) Οἱ σιδηρόδρομοι τῆς *Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος* (Κρουνερίου—Μεσολογγίου—Ἀργινίου), μήκους 75 χιλίωμ.

5) Ὁ σιδηρόδρομος τῆς *Θεσσαλίας*. Αἱ γραμμαὶ αὐτῆς εἶναι Βόλου—Βελεστίνου—Λαρίσης, Βελεστίνου—Τρικιάλων—Καλαμπάκας καὶ Βόλου—Μηλεῶν (ἐν ὄλῳ 230 χιλμ.)

6) Οἱ σιδηρόδρομοι τοῦ *Ἑλληνικοῦ Κράτους*. Διὰ τούτων γίνεται ἡ συγκοινωνία τῶν μεγαλυτέρων διαμερισμάτων τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Τουρκίαν, μὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ γραμμὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας διὰ μέσου Λαρίσης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης συνεχίζονται αἱ γραμμαὶ, πρὸς τὸ Μοναστήριον, πρὸς τὴν Γευγελὴν καὶ πρὸς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν (ἐν ὄλῳ 1318 χιλίωμετρα).

7) Οἱ *ἀνατολικοὶ* σιδηρόδρομοι. Ἡ κυρία γραμμὴ αὐτῶν ἀρχίζει εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν καὶ τελειώνει εἰς τὸ Πύθιον, ἐκ τοῦ ὁποίου γίνονται διακλαδώσεις, μία πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλη εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ τὴν Βουλγαρίαν.

8) *Τοπικοὶ* σιδηρόδρομοι *Μακεδονίας* (Σκύδρα—Ἀρδέα καὶ Ἀψαλος—Ὄρμα).

β' Κατὰ θάλασσαν. Αἱ θαλάσσιαι συγκοινωνίαι τῆς Ἑλλάδος γίνονται διὰ ἀτμοπλοίων Ἑλληνικῶν, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς διαφόρους ἀτμοπλοϊκὰς ἐταιρείας. Ἡ ἀρχὴ τούτων γίνεται ἐκ Πειραιῶς μὲ ὄρισμένας γραμμάς καὶ προσεγγίζουν εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος. Ὑπάρχουν καὶ γραμμαί, αἱ ὁποῖαι πηγαίνουν εἰς τὸ ἔξωτερικόν, εἰς τὴν Τουρκίαν, Ἰταλίαν, Αἴγυπτον, Γαλλίαν, Ρουμανίαν

Νέαν Ὑόρκην (τῆς Ἀμερικῆς). Εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς λιμένας ἔρχονται καὶ ξένα πλοῖα Ἀγγλικά, Γαλλικά, Ἰταλικά, Ρουμανικά, Τουρκικά καὶ ἄλλων κρατῶν.

γ') **Ἀεροπορία.** Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γίνεται συγκοινωνία καὶ μὲ ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα μεταφέρουν ταχύτατα τὸ ταχυδρομεῖον καὶ βιαστικοὺς ἐπιβάτας. Διὰ τὴν προσγειώσιν καὶ προσθαλάσσωσιν αὐτῶν γίνονται τὰ ἀεροδρόμια καὶ οἱ ἀερολιμένες. Παρὰ τὰς Ἀθήνας εἶνε τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Δεκελείας ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀναχωροῦν Ἑλληνικὰ ἀεροπλάνα διὰ τὰς Πάτρας—Ἰωάννινα καὶ διὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐπίσης διὰ τὴν σπουδαίαν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἀεροπλάνα ξένων ἐταιρειῶν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην προσεγγίζουσι εἰς τὰς Πάτρας, τὸ Φάληρον καὶ ἄλλα Ἑλληνικὰ μέρη καὶ πετοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἢ εἰς μέρη εἰς Ἀσίας, τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς (17 ἐναέριοι διεθνεῖς γραμμαί).

δ.) **Συγκοινωνία ΤΤΤ** (ταχυδρομική, τηλεφωνική καὶ τηλεγραφική). Διὰ τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν ὑπάρχουν ταχυδρομικὰ γραφεῖα (ἐν ὄλῳ 1300), τὰ ὁποῖα μεταφέρουν τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰ δέματα μὲ αὐτοκίνητα, μὲ σιδηροδρόμους καὶ μὲ ἐφίππους ἢ πεζοὺς ταχυδρόμους. Διὰ τὴν τηλεγραφικὴν καὶ τηλεφωνικὴν ὑπηρεσίαν ὑπάρχουν πολλὰ γραφεῖα εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς μεγάλα χωρία (σχεδὸν 4 χιλ.). Πρὸς τοῦτοις ὑπάρχει εἰς μὲν τὴν ξηρὰν τηλεγραφικὸν δίκτυον μὲ σύρματα (μῆκος 22000 χιλιομ.), εἰς δὲ τὴν θάλασσαν καλώδια (μῆκος 8380 χιλιομ.). Αὐτὰ συνδέουσι τὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ τὴν Τουρκίαν, τὴν Ῥόδον, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἰταλίαν. Διὰ τὰ τηλέφωνα χρησιμοποιοῦνται ἰδιαίτερα σύρματα, εἰς τοὺς θρεينوὺς ὅμως συνοικισμοὺς χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν τηλεφωνικὴν συνεννόησιν τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα.

Ῥαδιοτηλεγραφία. Νέον εἶδος ἀποστολῆς τηλεγραφημάτων χωρὶς σύρμα εἶνε ἡ Ῥαδιοτηλεγραφία. Αὕτη ἔχει σταθμοὺς παρακτίους (εἰς Βάσσην Ἀτικῆς, Θεσσαλονίκην, Κέρκυραν, Ἀλεξανδρούπολιν, Χανιά), οἱ ὁποῖοι συνεννοοῦνται Ῥαδιοτηλεγραφικῶς μὲ ταξιδεύοντα πλοῖα.

ΙΑ'. ΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΑΣΧΟΛΙΑΙ

1. Θρησκεία

Ἐρωτήσεις.—1. Ποία εἶναι ἡ ἐπίσημος θρησκεία εἰς τὴν Ἑλλάδα;—2. Εἰς ποίαν ἐνορίαν ὑπάγεται τὸ γυμνάσιόν σου καὶ

τίς ὁ ἐν αὐτῇ ἱερὸς ναός ;—3. Πόσοι εἶνε οἱ ἐν αὐτῷ ἱερεῖς καὶ ἀπὸ ποῖον διορίζονται ;—4. Εἰς ποίας σχολὰς μορφώνονται οἱ ἱερεῖς ;—5. Πῶς συντηροῦνται οὗτοι καὶ πῶς ἔπρεπε ἀξιοποπέστερον νὰ συντηρηθῆται ὁ κλῆρος ;—6. Ποῖα μοναστήρια ὑπάρχουν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἰδίας σου πατρίδος καὶ τί γνωρίζεις σχετικῶς μὲ τὴν περιουσίαν αὐτῶν ;—7. Εἰς ποίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν ὑπάγεται ἡ ἰδία σου πατρίς ;—8. Ποία ἡ περιφέρεια τῆς μητροπόλεως ταύτης ;

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εἶνε μὲν αὐτοκέφαλος, ἀλλὰ δογματικῶς καὶ κανονικῶς ἠνωμένη μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (ὅπου ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης). Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶνε ἡ Ἱερά Σύνοδος ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πρόεδρον, δηλ. τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ 9 Ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται ἀπὸ τὰς ἐπισκοπὰς καὶ ἀλλάσσουν κατ' ἔτος. Ἡ Ἱερά Σύνοδος διοικεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ἐπιβλέπει τοὺς ναοὺς καὶ ἐκλέγει τοὺς ἀρχιερεῖς. Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Ἑλλὰς διαιρεῖται εἰς 80 μητροπόλεις (τῶν ὁποίων 33 εἶνε εἰς τὴν Παλαιάν Ἑλλάδα καὶ 7 ἐπισκοπὰς (ἐν Κρήτῃ). Ἡ μοναστικὴ πολιτεία τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξαορτᾶται πνευματικῶς ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Πλὴν τῶν Ὀρθοδόξων ὑπάρχουν καὶ τινες Ἑλληνες Δυτικοῦ δόγματος (ιδίως εἰς τινὰς νήσους τῶν Κυκλάδων), ὀλίγο Ἰουδαῖοι, Μωαμεθανοὶ (ἐν τῇ Δυτικῇ Θράκῃ) καὶ Ἀρμένιοι.

2. Πολίτευμα

Ἐρωτήσεις.—1. Διατί ἐκλέγονται οἱ βουλευταί ;—2. Τί ἀποτελοῦν οὗτοι καὶ ποῦ συνεδριάζουν ;—3. Ὀνόματε ὑπαλλήλους τοῦ κράτους.—4. Ἀπὸ ποῦ διορίζονται αὐτοί ;—5. Πῶς λέγεται ὁ προϊστάμενος ἐνὸς ὑπουργείου ;—6. Πῶς ὁ ἀνώτερος τῶν ὑπουργῶν ;—7. Τί πολίτευμα εἶχεν ἡ Ἑλλὰς πρὸ τοῦ 1924 καὶ τί σήμερον ;

Οἱ Ἑλληνες ἐκ φύσεως φιλελεύθεροι, ἔχουν σήμερον δημοκρατικὸν πολίτευμα τοῦτο χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1924, τὸ δὲ νέον Σύνταγμα ἀπὸ τοῦ 1927. Ἀνώτατος ἄρχων αὐτοῦ εἶνε ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἐκλεγόμενος κατὰ πενταετίαν ὑπὸ δύο σωματίων, τῆς Γερουσίας καὶ τῆς Βουλῆς. Ἡ Γερουσία συμπράττει μὲ τὴν Βουλὴν καὶ ἔχουν μαζὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ

θέτουν νόμους Ἡ Βουλὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς βουλευτάς, οἱ ὅποιοι ἐκλέγονται ἀπὸ τὸν λαὸν κατὰ νομούς. Ἡ Κυβέρνησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐφαρμόζει τοὺς νόμους. Ὑπουργεῖα εἶνε τὰ ἑξῆς: 1) Τὸ Ἐπιτελεστικὸν καὶ Παιδείας, 2) τῶν Ἐσωτερικῶν, 3) τῶν Ἐξωτερικῶν, 4) τῆς Δικαιοσύνης, 5) τῆς Ὑγιεινῆς, 6) τῶν Οἰκονομικῶν, 7) τῆς Συγκοινωνίας, 8) τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, 9) τῶν Στρατιωτικῶν, 10) τῶν Ναυτικῶν, 11) τῆς Ἀεροπορίας καὶ 12) τῆς Προνοίας.

Ἀπὸ τὸ 1929 λειτουργεῖ τὸ Συβούλιον τῆς Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο δύναται νὰ καταφύγῃ πᾶς πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι ἠδικήθη ἀπὸ τὰς διοικητικὰς ἀρχάς.

3) Διοικήσεις

Ἐρωτήσεις.—1. Ἐκτὸς τῶν διοικητικῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὴν ἔδραν τοῦ γυμνασίου σου, πῶς διοικεῖται ὁ δῆμος ἢ ἡ κοινότης;—2. Εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ὁ δῆμος ἢ ἡ κοινότης τῆς πατρίδος σου καὶ πόσας ἐπαρχίας ἢ περιοχὰς (ἢ νήσους) περιλαμβάνει οὗτος;—3. Πόσους νομοὺς περιλαμβάνει τὸ διαμέρισμα εἰς τὸ ὁποῖον κατοικεῖς;—4. Πῶς λέγεται ὁ προϊστάμενος ἐνὸς νομοῦ;—5. Ἀπομνημόνευσε τοὺς νομοὺς τῆς Ἑλλάδος κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα.

Πρὸς εὐκολίαν τῆς διοικήσεως ἡ Ἑλλὰς διαιρεῖται εἰς 36 νομούς, 141 ἐπαρχίας, 53 δήμους καὶ 5000 κοινότητας. Δῆμος εἶνε ὅπου ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ὑπερβαίνει τὰς 10 χιλ. κατοίκους καὶ κοινότης ὅταν εἶνε μικρότερος τῶν 10 χιλ. Τέσσαρα ὅμως γεωγρ. διαμερίσματα ἔχουν καὶ γενικὰς διοικήσεις μὲ γενικὸν διοικητὴν (Μακεδονία, Θράκη, Ἡπειρος, Κρήτη). Αἱ πρωτ. τῶν νομῶν, ὅπου μένουσιν οἱ γενικοὶ διοικηταὶ Θράκης, τῆς Ἡπείρου καὶ Κρήτης (Κομοτινή, Ἰωάννινα καὶ Χανιά) δὲν ἔχουν νομάρχας, ἀλλὰ διοικοῦνται ἀμέσως ὑπὸ τῶν γενικῶν διοικητῶν. Ἐκ τῶν νομῶν εἶνε 6 εἰς τὴν Πελοπόννησον, 4 εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Εὐβοίαν, 2 εἰς τὴν Θεσσαλίαν, 3 εἰς τὴν Ἡπειρον, 8 εἰς τὴν Μακεδονίαν, 2 εἰς τὴν Θράκην, 3 εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου Πελάγους, 4 εἰς τὴν Κρήτην, 1 εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ 3 εἰς τὰς Ἀνατολικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

4) Κοινωνικὴ ζωὴ

Ἐρωτήσεις.—1. Ὀνόμασε σὺλλογον, σωματεῖον ἢ συνεταιρι-

σμών ἐν τῇ ἰδίᾳ σου παιρίδι.—2. Τίνα σκοπὸν ἔχει ἕκαστος τούτων;—3. Ὀνόμασε ἐρογὰς πανηγυρικὰς γινομένας κατ' ἔτος.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα δηλώνεται ἀπὸ ἀγῶνας διαφόρων τάξεων, ὅπως βελτιώσουν τὴν θέσιν των. Διὰ τοῦτο ὑπὸ διαφόρων Ὑπουργείων ἔχουν ψηφισθῆ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἀσφαλίζουν κοινωνικὰς τάξεις, ἰδίως τὴν τάξιν τῶν ἐργατῶν. Μεταξὺ πολλῶν τοιούτων νόμων εἶνε οἱ νόμοι περὶ σωματείων, περὶ συνεταιρισμῶν, περὶ ἀσφαλείας ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων (ἀπὸ ἀτυχήματα, ἀπὸ γῆρας κ. ἄ.). Οἱ **συνεταιρισμοὶ** ουνεστάθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἔχουν σκοπὸν τὴν διευκόλυνσιν διαφόρων ἐργασιῶν. Αὐτοὶ διακρίνονται εἰς ἀστικοὺς καὶ ἀγροτικοὺς (γεωργικούς). Οἱ ἀστικοὶ εἶνε ἀκόμη ὀλίγοι, ἀγροτικοὶ ὅμως πολλοὶ (5 1)2 χιλ.) Οἱ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἴδρυσαν πολλὰς ἐνώσεις καὶ μίαν «Πανελλήνιον Ὀμοσπονδίαν Συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ κανονίξῃ τὴν κίνησιν των.

5) Ἐκπαίδευσις

Ἐρωτήσεις.—1. Πῶς ἄλλως λέγεται ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ὁποία γίνεται εἰς τὰ γυμνάσια;—2. Πῶς λέγεται ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα;—3. Ὀνόμασε ἐκπαιδεύσεις διὰ εἰδικὰ ἐπαγγέλματα.—4. Ὀνόμασε σχολὰς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις γίνεται εἰς τὰ ἑξατάξια δημοτικὰ σχολεῖα καὶ θεωρεῖται ὑποχρεωτικὴ. Δι' αὐτὸ σήμερον εἶνε ὀλίγοι πὸν δὲν γνωρίζουν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Δημοτικὰ σχολεῖα εἶνε πολλὰ (ὑπὲρ τὰς 8 χιλ.) καὶ οἱ φοιτῶντες μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ἀποτελοῦν τὸ 1)8 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν 150 γυμνάσια, 300 ἡμιγυμνάσια, πρακτικὰ λύκεια καὶ διάφορα διδασκαλεῖα.

Διὰ τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν σχολαὶ γεωργικαί, ἐμπορικαί, ἱερατικαί, στρατιωτικαί καὶ σχολεῖα καλλιτεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Διὰ δὲ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν δύο Πανεπιστήμια (Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης), τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, ἡ Ἀνωτάτη Σχολὴ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ Ἀνωτάτη Γεωπονικὴ Σχολή.

6) Ἐπιστήμια

Ἐρωτήσεις.—1. Ὀνόμασε μερικοὺς ἐπιστήμονας πὸν γνωρίζεις.—2. Τίνα ἐπιστήμην ἔχουν σπουδάσει αὐτοί;—3. Ποῦ ἐσπούδασαν;—4. Εἰς τί χρησιμεύουν;

Τὰ ἀνώτερα ἰδρύματα τῆς ἐκπαιδεύσεως (ὡς τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὸ Πολυτεχνεῖον) δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ μορφώσουν μόνον ἐπιστήμονας ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ προάγουν τὰς ἐπιστήμας. Ἐκτὸς τῶν ἰδρυμάτων τούτων εἶνε καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα φροντίζουν διὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ **Ἀστεροσκοπεῖον** τῶν Ἀθηνῶν φροντίζει διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς κλιματολογίας, διάφορα Μουσεῖα (ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς ἀρχαιολογικοὺς τόπους) βοηθοῦν τὰς σπουδὰς τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν.

Μέσα πρὸς πρόοδον ὀρισμένων ἐπιστημῶν εἶναι καὶ διάφοροι ἐπιστημονικαὶ ἑταιρεῖαι καὶ σύλλογοι. Τοιαύτη ἑταιρεία εἶναι ἡ **Ἀρχαιολογική**, ἡ ὁποία ἔχει κάμει πολλὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, ἡ **Ἐπιστημονική**, σύλλογος δὲ σπουδαῖος ὁ **Παργασσὸς** (φιλολογικὸς). Ἡ λεγομένη **Ἀκαδημία** ἰδρύθη ἐσχάτως μὲ σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξη τὰς ἐπιστήμας καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τοὺς ἄλλους κλάδους, οἱ ὁποῖοι ἀυξάνουν τὸν πλοῦτον εἰς τὴν χώραν μας.

7. Καλαὶ τέχναι

Ἐρωτήσεις.—1. Ὀνόμασε μερικὸς καλλιτέχνας καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν.—2. Ὀνόμασε γνωστὰ ἔργα τέχνης.—3. Ποῦ ἔχει ἴδη ἔργα ζωγραφικῆς;—4. Ὀνόμασε ἔργον γλυπτικῆς καὶ ἔργον ἀρχιτεκτονικῆς.

Εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους ἔχουν ἀναφανῆ σπουδαῖοι Ἕλληνες ζωγράφοι καὶ γλύπται. Αὐτοὶ ἐσπούδασαν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Σχολεῖον τῶν Καλῶν Τεχνῶν, πολλοὶ δὲ ἐτελειοποίησαν τὰς σπουδὰς των εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Συχνὰ γίνονται ἐκθέσεις ζωγραφικῆς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπαρχίας, ἡ δὲ Ἐθνικὴ Πινακοθήκη περιλαμβάνει πολυτίμους εἰκόνας Ἑλλήνων καὶ ξένων ζωγράφων. Σπουδαιότατοι ζωγράφοι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἦσαν ὁ Βουζιάκης, ὁ Γύζης, ὁ Ἰακωβίδης, ὁ Βολωνάκης, καὶ ἄλλοι. Ἔργα γλυπτικῆς εἶνε εἰς τὰ Νεκροταφεῖα (ἐπιτύμβια) καὶ εἰς ἱστορικοὺς τόπους (ἀνδριάντες ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἢ ἀναμνηστικὰ μνημεῖα). Σπουδαῖοι γλύπται εἶναι ὁ Χαλεπᾶς, ὁ Βροῦτος, ὁ Σῶχος κ. ἄ. Ἀρχιτεκτονικὰ δὲ καλλιμάρμαρα οἰκοδομήματα ἔχουν ἀνεγερθῆ κυρίως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐνισχύεται μὲ τὰ ὠραῖα μάρμαρα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

Πλὴν τῶν νήσων Ἰμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι κατέχονται ὑπὸ τῆς Τουρκίας, ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι νῆσοι κατοικούμεναι ἀνεκαθεν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀλλ' ἀνήκουσαι εἰς ἄλλα κράτη. Αὐταὶ εἶνε ἡ Δωδεκάνησος (Νότιοι Σποράδες) καὶ ἡ Κύπρος.

1. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ (ἢ ΝΟΤΙΟΙ ΣΠΟΡΑΔΕΣ)

(Ἰταλικὴ κτῆσις ἀπὸ τοῦ 1912)

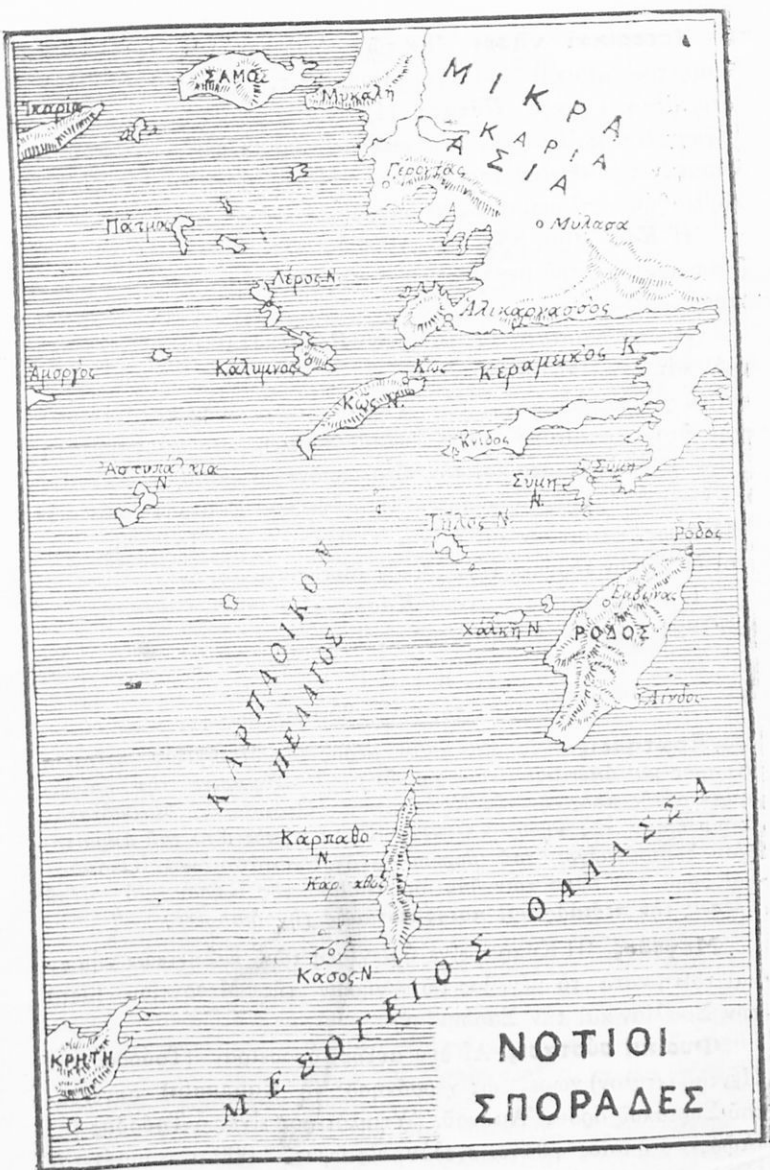
[2.850 τετρ. χιλ. 145 χιλ. κάτ.]

Ἑρωτήσεις.—1. Παρατηρήσετε εἰς τὸν χάρτην ποῦ κεῖνται αἱ νῆσοι αὐταὶ καὶ ὀνόμασέ τας.—2. Ποία εἶνε ἡ μεγαλυτέρα;—3. Ποῖαι κεῖνται πληροῦστερον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν;—4. Ποία ἀνήκει εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν κυκλάδων;—5. Ποῖαι μεταξὺ Ρόδου καὶ Κρήτης;—6. Ἀπὸ ποῖον κράτος κατέλαβεν αὐτὰς ἡ Ἰταλία;—7. Τί κλίμα νομίζεις ὅτι ἔχουν;

Σύστασις, ὄρυκτά. Αἱ νῆσοι αὐταὶ, 12 τὸν ἀριθμόν, κεῖνται κατὰ τὴν θαλασσίαν ὁδὸν ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους πρὸς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, τινὲς δὲ τούτων ἔχουν καλοὺς λιμένας (Ἀστυπάλαια, Λέρος). Εἶναι γενικῶς πετρώδεις καὶ ἠφαιστειογενεῖς. Ἡ νῆσος Νίσυρος εἶναι ἠφαίστειον μὲ θερμὰς πηγὰς. Εἰς πολλὰς νῆσους ὑπάρχουν χρήσιμα ὄρυκτά, ὡς σίδηρος καὶ ἄργυρος (ἐν Καρπάθῳ), μάρμαρα καὶ ἄργιλλος (ἐν Ρόδῳ καὶ Κῷ), γύψος (ἐν Καρπάθῳ καὶ Κάσῳ)

Γεωργικὰ προϊόντα. Αἱ εὐφορώτεραι σχετικῶς εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ Κῶς καὶ ἡ Λέρος. Κύρια γεωργικὰ προϊόντα εἶναι ὀπώραι, λαχανικὰ καὶ ἐξαιρετος οἶνος. Οἱ Δωδεκανήσιοι καλλιεργοῦν πολὺ καὶ τὰ ἀνθη, τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν.

Ἀσχολία τῶν κατοίκων. Τὸ πετρώδες τῶν νήσων παρεκίνησε τοὺς Δωδεκανησίους νὰ τραπῶσιν πρὸς τὴν θάλασσαν. Διακρίνονται εἰς τὰ ναυτικά, τὴν σπογγαλιεῖαν καὶ τὸ ἐμπόριον, χωρὶς νὰ παραμελοῦν καὶ τὴν γεωργίαν. Ἐχοντες ἐμπορικὸν πνεῦμα, ἀνέδειξαν τὴν πόλιν Ρόδον (ἐν τῇ ὁμωνύμῳ νήσῳ) κέντρον τοῦ ἐμπορίου. Πρὸς τούτοις πολλοὶ διέπρεψαν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχον πολλὰ προνομία. Σήμερον διαμαρτύρονται διαρκῶς διὰ τὸν βίαιον ἐξαναγκασμὸν νὰ ἔχουν τὴν Ἰταλικὴν ὑπηκοότητα καὶ δὲν παύουν νὰ ἐλπίζουν ὅτι θὰ ἐκπληρωθῇ ὁ πόθος αὐτῶν νὰ ἐνωθῶν μετὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἱστορικαὶ νῆσοι. Ἐκ τῶν Δωδεκανήσων διακρίνονται ἔξαιρητικά μερικά διὰ τὴν ἱστορικὴν των σημασίαν. Ἡ βορειοτάτη καὶ μικρὰ **Πάγμος** (4) εἶναι ὀνομαστή, διότι ἐδῶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος εὐρισκόμενος εἰς ἔξορίαν, ἔγραφεν τὴν «Θείαν ἀποκάλυψιν». Ἡ ἐδῶ μονὴ τοῦ Ἁγίου ἔχει βιβλιοθήκην πλουσίαν εἰς χειρόγραφα.

Ἡ **Κῶς** (ἴση πρὸς τὴν Λευκάδα 28) εἶναι πατρὶς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς ἀρχαιότητος. Ἐχει πρωτ. ὀμώνυμον.

Ἡ σπουδαιοτάτη καὶ μεγίστη **Ρόδος** [1400 τετρ. χιλ.—42 χιλ. κάτ.] ἔχει πρωτ. ὀμώνυμον (17, ποῦ κεῖται;], ὅπου μένει καὶ ὁ γενικὸς διοικητὴς τῶν Δωδεκανήσων. Τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦτο ὠραιότατη πόλις, ἐμπορικωτάτη καὶ πλουσιωτάτη. Εἶχε 3000 ἀγάλματα καὶ τὸν «Κολοσσόν», ὁ ὁποῖος ἦτο ἐν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου (45 μ. ὕψος). Σήμερον πλὴν τῶν Ἑλλήνων, κατοικοῦν καὶ ὀλίγοι Ὀθωμανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι, Ἴταλοὶ δὲ ἔχουν ἰδρύσει νέον ἰδικὸν τους συνοικισμὸν.

Ἡ νοτιωτάτη καὶ μικρὰ **Κάσος** εἶχε πάθη καταστροφὴν τῷ 1824 ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου.

2. ΚΥΠΡΟΣ

[9.300 τετρ. χιλ.—350 χιλ. κάτ.]

Ἐρωτήσεις.—1. *Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου κεῖται ἡ Κύπρος καὶ ἀπέναντι τίνων χωρῶν;*—2. *Σύγκρινε τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς πρὸς τὴν τῆς Κρήτης.*—3. *Ὄνόμασε τὸ δυτικώτατον ἀκρωτήριο τῆς νήσου καὶ μέτρησε τὸ μῆκος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου μέχρι τοῦ βορειο—ανατολικωτάτου.*—4. *Ὄνόμασε καὶ ὄρισε τὴν θέσιν τῶν δύο ὄρροισι τῆς νήσου.*—5. *Ποῦ βλέπει τὴν πεδιάδα καὶ ποῖος ποταμὸς τὴν διαρρέει;*

Μέγεθος. Ἡ Κύπρος εἶνε ἡ μεγίστη τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ τρίτη κατὰ τὸ μέγεθος τῶν νήσων τῆς Μεσογείου (μετὰ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σαρδηνίαν).

Φυσικὴ σύστασις. Αἱ δύο αὐτῆς ὄρροισι (Τρόδος καὶ Πενταδάκτυλος) χωρεῖ ὡς χερσόνησος (ἡ Καρπασία) συνέχεια τοῦ Συριακοῦ ὄρους Ἄμανοῦ. Ὑψηλότερος εἶνε ὁ Τρόδος (π. Ἄψος), ὁ ὁποῖος φθάνει σχεδὸν εἰς ὕψος 2.000 μ., συνέχεται δὲ μὲ αὐτὸν καὶ ὁ Ὀλυμπος. Ἀποτελοῦνται δὲ ἀπὸ διαφόρους γεωλογικὰς διαπλάσεις ὄλων σχεδὸν τῶν γεωλογικῶν ἐποχῶν. Ἡ νῆσος πάσχει καὶ ἀπὸ σεισμοῦ. Ἐχει δὲ μεταλλεύματα καὶ

χρήσιμα ὄρυκτά, τῶν ὁποίων πλουσιώτερον εἶνε ὁ ἀμίαντος.

Κλίμα καὶ προϊόντα. Ἡ νήσος ἔκπαλαι ἐφημίζετο διὰ τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ τὴν πλουσίαν βλάστησιν. Παράγει ἐκλεκτὸν οἶνον (κουμανταρία), ἔλαιον, βάμβακα, ἔσπεριδοειδῆ, ὀπώρας, χαρούπια, μέταξαν καὶ ἄλλα. Δημητριακούς καρπούς σχετικῶς παράγει ὀλίγους. Τρέφονται καὶ διάφορα ζῶα, τῶν ὁποίων γίνεταί καὶ ἐξαγωγή.

Κάτοικοι καὶ πολιτικὴ κατάστασις. Ἐκ τῶν 350 χιλ. κατ. 280 χιλ. εἶναι Ἕλληνες, 65 χιλ. Μωαμεθανοὶ καὶ ὀλίγοι Ἀρμένιοι. Κατέχεται δὲ ἡ νήσος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ 1878 καὶ προσηρτήθη εἰς αὐτὴν τῷ 1914. Διοικεῖται ὑπὸ Ἀγγλοῦ κυβερνήτου, ὁ ὁποῖος διορίζεται ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν. Αὐτὸς ἔχει καὶ νομοθετικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον μετέχουν 12 Ἕλληνες. Ὁ διαρκὴς ὅμως πόθος τῶν Κυπρίων εἶναι ἡ ἔνωσις τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Διοικητικὴ διαίρεσις καὶ πόλεις. Ἡ Κύπρος διαιρεῖται εἰς 6 ἐπαρχίας. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ὀνομάζεται ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν της. 1) Εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου, ὅπου ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς, εἶναι ἡ **Λευκοσία**, (20) πρωτ. τῆς νήσου. Ἔχει σπουδαῖον Ἕλλην, γυμνάσιον, Παγκύπριον λεγόμενον, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκπαιδευτήρια. 2) Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου εἶνε ἡ **Ἀμμόχωστος**, παράλιος καὶ ἐμπορικὴ. 3) Εἰς τὸ ΝΑ τμήμα εἶναι ἡ **Λάρναξ** (Λάρνακα 10), ὁ κύριος λιμὴν τῆς νήσου. 4) Εἰς τὸ νότιον τμήμα ἡ **Λεμεσὸς** (14), παράλιος καὶ ἐμπορικὴ. 5) Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τὸ **Κτήμα** (4), πλησίον τῆς ἀργαίας Πάφου, ὅπου παλαιὰ ὑπῆρχεν σπουδαῖος ναὸς τῆς Παφίας Ἀφροδίτης. 6) Εἰς τὸ βόρειον τμήμα εἶνε ἡ **Κερύνεια** (2).

Θρησκεία. Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου εἶναι αὐτοκέφαλος μὲ τέσσαρας ἐπισκοπικὰς περιφερείας, 1) ἡ τοῦ ἀρχιεπισκόπου μὲ ἔδραν τὴν Λευκοσίαν, 2) ἡ τοῦ μητροπολίτου Λάρνακος, 3) ἡ τοῦ μητροπολίτου Πάφου καὶ 4) ἡ τοῦ μητροπολίτου Κερυνείας.

Ἐκπαίδευσις. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Κύπρου, ἐκτὸς τῶν σχολείων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπάρχουν Ἑλληνικὰ γυμνάσια ἢ ἡμιγυμνάσια. Εἰς τὴν Λευκοσίαν πλὴν τοῦ Παγκυπρίου γυμνασίου εἶναι δύο διδασκαλεῖα, ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον, γεωργικὴ σχολὴ καὶ Ἀγγλικὴ σχολή. Οἱ Κύπριοι ἀγαποῦν πολὺ τὴν παιδείαν καὶ ὥρατα σχολικὰ κτίρια ἰδρύθησαν ὑπὸ φιλομούσων Κυπρίων.

Συγκοινωνία. Πλὴν τῆς διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας ἡ Κύπρος ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Ἀμμόχωστον μετὰ τῆς Λευκοσίας, προεκτείνεται δὲ καὶ ἕως εἰς τὰς ὑπὸ φερέας τοῦ ὄρους Τροόδου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς		Σελίς
I. Ἡ Ἑλλάς κατὰ φυσικὰ διαμερίσματα καὶ περιοχάς		ΣΤ) Ἡ βλάστησις καὶ τὰ ἐκ ταύτης προϊόντα	124
Α) Πελοπόννησος	7	Ζ) Τὰ ἄγρια ζῶα καὶ ἡ κτηνοτροφία	124
1. Ἡ Ἀρχαδία	7	Η) Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	130
2. Αἱ περιφερειακοὶ περιοχαί	12	Θ) Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	133
Β) Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Εὐβοία	31	Ι) Αἱ οἰκονομικαὶ ἀσχολίαι καὶ ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος	135
1. Ἀνοτολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	31	1. Γεωργία καὶ δασικὸς πλοῦτος	135
2. Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	48	2. Κτηνοτροφικὰ προϊόντα	139
Γ) Ἡ Πείρος	54	3. Ἀλιεΐα	140
Δ) Θεσσαλία	59	4. Ὄρυγεία καὶ μεταλλεΐα	142
Ε) Μακεδονία	65	5. Βιομηχανία	144
1. Δυτικὴ Μακεδονία	66	6. Ἐμπόριον	147
2. Κεντρικὴ Μακεδονία	69	7. Ναυτιλία	148
3. Ἀνατολικὴ Μακεδονία	78	8. Συγκοινωνία	149
ΣΤ) Δυτικὴ Θράκη	82	ΙΑ) Αἱ πνευματικαὶ ἀσχολίαι	
Ζ) Ἰόνιοι νῆσοι	85	1. Θρησκεία	151
Η) Κρήτη	90	2. Πολίτευμα	152
Θ) Κυκλάδες	96	3. Διοίκησις	153
Λ) Αἱ ἀνατολικαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου	104	4. Κοινωνικὴ ζωὴ	153
Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἑλλάδος		5. Ἐκπαίδευσις	154
Α) Θέσις, ὄρια, μέγεθος	109	6. Ἐπιστῆμαι	154
Β) Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς ἐποχάς. Αἰγιῆς	112	7. Καλαὶ τέχναι	155
Γ) Μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος	114	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Δ) Τὰ ὕδατα τῆς ξηρᾶς	118	Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξένην κατοχὴν	
Ε) Τὸ κλίμα	121	1. Δωδεκάνησος	166
		2. Κύπρος	167

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ

- I. Σαρροῦ: Γεωφυσικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.
Ἐλευθεροῦδάκη: Παγκόσμιος Γεωγραφία (Β', τόμ.).

